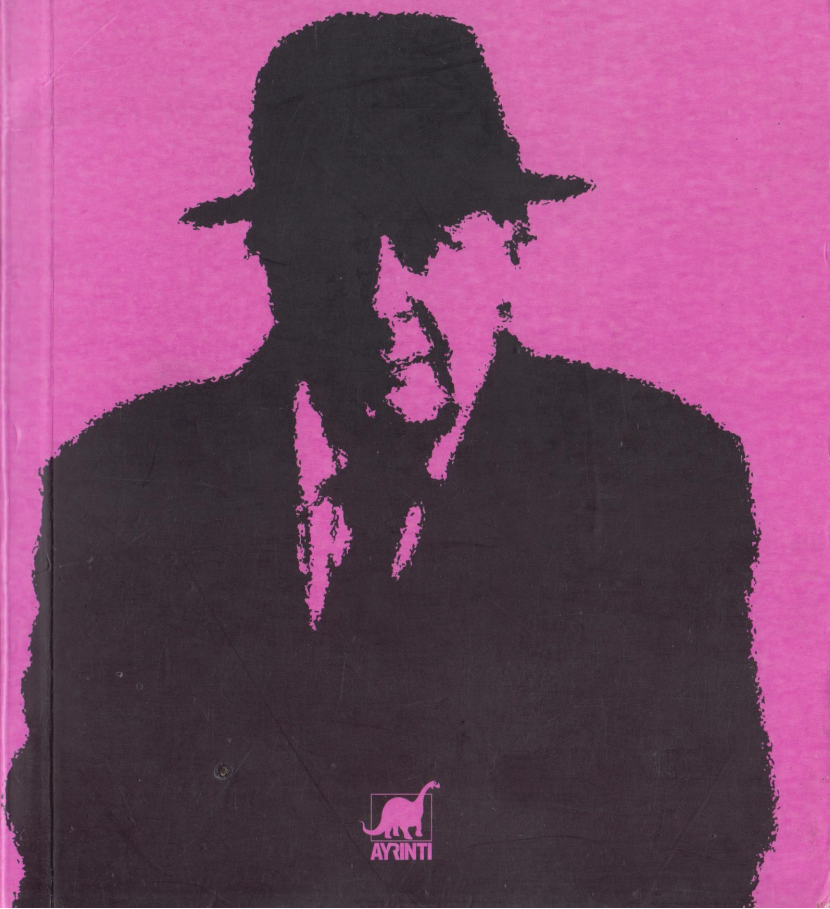
J. G. Ballard

Hayatın Mucizeleri

İngilizce'den Çeviren: Timuçin Binder

AYRINTI

J. G. Ballard'ın
AYRINTI YAYINLARI'ndan Çıkan Kitapları:

Güneş İmparatorluğu

*

Yakın Geleceğin Mitosları

*

Sınırsız Rüyalar Diyarı

*

Cennette Bir Koşu

*

Kokain Geceleri

*

Süper Kent

*

Beton Ada

*

Milenyum İnsanları

*

Çarpışma

*

Vahşet Sergisi

Ayrıntı: 534
Biyografi-Otobiyografi Dizisi: 1

Hayatın Mucizeleri
J. G. Ballard

İngilizce'den Çeviren
Timuçin Binder

Yayıma Hazırlayan
Gökçe Çiçek Çetin

Kitabın Özgün Adı
Miracles of Life

© J. G. Ballard 2008

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak
Gökçe Alper

Baskı ve Cilt
Mart Matbaacılık Sanatları (0 212) 321 23 00 (Pbx)
Mart Plaza Merkez Mah. Ceylan Sk. No: 24 80360 Nurtepe/Kağıthane-İstanbul

Birinci Basım *2009*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-975-539-524-1
SERTİFİKA NO 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Eminönü - İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 - 01 - 05 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

J. G. Ballard

Hayatın Mucizeleri

Fay, Bea ve Jim'e...

İçindekiler

Birinci Bölüm

1. Şanghay'da Dünyaya Gelişim (1930) 11
2. Japon İşgali (1937) 27
3. Avrupa'da Savaş (1939) 37
4. Annem ile Babam 43
5. Pearl Harbor Baskını (1941) 49
6. Lunghua Kampı (1943) 57
7. Satranç, Can Sıkıntısı ve Belli Bir Yabancılaşma (1943) 67
8. Amerikan Hava Akınları (1944) 75
9. Tren İstasyonu (1945) 83
10. Savaşın Sonu (1945) 89

İkinci Bölüm

11. Başa Gelen Çekilir (1946) 97
12. Cambridge Blues (1949) 111
13. Çığlık Atan Papalar (1951) 121
14. Hayati Keşifler (1953) 127
15. Hayatın Mucizeleri (1955) 135
16. Bu Yarındır (1956) 147
17. Bilge Kadınlar (1964) 155
18. Vahşet Sergisi (1966) 161
19. Tedavi Dönemi (1967) 175
20. Yeni Heykel (1969) 183
21. Öğle Yemekleri ve Filmler (1987) 191
22. Şanghay'a Geri Dönüş (1991) 203
23. Eve Dönüş (2007) 213

Birinci Bölüm

1
Şanghay'da Dünyaya Gelişim (1930)

Şanghay General Hospital'da*, 1 Kasım 1930 tarihinde zor bir doğumun sonucunda dünyaya gelmişim. İnce yapılı, dar kalçalı annem, yıllar sonra bu zor doğumu dünyanın nasıl düşünceden yoksun bir yer olduğunu gösteren bir işaret olarak açıklayacaktı bana. Akşam yemeklerinde bana sık sık kafamın şeklinin doğum esnasında bozulduğunu söyleyecekti ve sanırım ona göre bu benim yeniyetmeyken ve gençken neden değişken bir kişiliğim olduğunu kısmen açıklıyordu (doktor arkadaşlarıma göre, böyle bir doğumun herhangi olağanüstü bir etkisi olamazdı). 1937 yılının Eylül ayında ise, kız kardeşim Margaret sezaryenle gerçekleştirilen doğum sonucunda dün-

* General Hospital: Tek bir konuda uzmanlaşmayan, tam teşekküllü hastanelere verilen isim. (ç.n.)

yaya gelmişti; ama annem hiçbir zaman bunun çok daha geniş anlamlara çekilebilecek öneminden bahsetmemişti.

Amherst Bulvarı 31 Numara'da, Şanghay'ın batı banliyölerinden birinde, Uluslararası Bölge* sınırından yaklaşık 800 metre ilerde ama Şanghay polisinin kontrol ettiği geniş alanda oturuyorduk. Evimiz hâlâ duruyor; ama 1991'de Şanghay'ı en son ziyaret ettiğimde, Devlet Elektronik Enstitüsü'nün kütüphanesiydi. Uluslararası Bölge, güney sınırında uzanan neredeyse aynı büyüklükteki Fransız Bölgesi'yle birlikte, Bund** mevkiinden, Whangpoo Nehri'ne bakan bankalardan, otellerden ve ticarethanelerden oluşan hattan, başlayarak beş mil batıya uzanıyordu. Neredeyse kentin tüm büyük mağazaları, restoranları, sinemaları, radyo istasyonları ve gece kulüpleri Uluslararası Bölge'deydi; ama bir de Şanghay'ın, sanayi merkezi olan geniş kenar bölgeleri vardı. Sayıları beş milyona ulaşan Çinliler Uluslararası Bölge'ye serbestçe girebiliyordu ve Şanghay'ın caddelerinde gördüğüm insanların büyük kısmı Çinliydi. Sanırım Çinli olmayanların sayısı elli bine ulaşıyordu: Britanyalılar***, Fransızlar, Amerikalılar, Almanlar, İtalyanlar, İsviçreliler, Japonlar ve çok sayıda da Beyaz Rus ve Yahudi göçmen.

Genel kanının aksine, Şanghay Britanya kolonisi değildi. Savaştan önce ve sonra ziyaret ettiğim ve canlı ticaret merkezlerinden daha ziyade gambot**** demirleme mevkilerinden, donanmanın yakıt ikmal üslerinden kesinlikle biraz daha fazlasını andıran, pembe cine ve Kraliçe'ye-bağlılık-adına-kadeh-kaldırmaya***** aşırı bel bağlamış Hong Kong ve Singapur'a benzemiyordu. Şanghay, şimdi olduğu gibi (yüzde doksan Çinli ve yüzde yüz Amerikanlaşmış) o zaman da

* International Settlement: Şanghay'daki Britanya ve Amerikan yurttaşlarına ayrılmış bölge ve tanınmış statü. Genelde İngilizlerin ve Amerikalıların yaşadığı bölgeye verilen ad. (ç.n.)

** Şanghay'ın Whangpoo ilçesinin adı. Eski Uluslararası Bölge'nin içinde kalan bu yerden bahsedilince, Whangpoo Nehri'nin kıyısındaki yolda bulunan rıhtımlar ve binalar anlaşılırdı. (ç.n.)

*** Britanyalılar: Yazar Britanyalılar ve İngilizler biçiminde bir ayrım yaptığından, Britanyalılar terimi İngilizler şeklinde çevrilmemiştir. Yazar İngiltere'yi ve İngilizleri Britanya'yı, yani Birleşik Krallığı oluşturan parçalardan biri olarak kabul ediyor. (ç.n.)

**** Gambot (gunboat): Modern çağın başlarında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, hücumbottan biraz büyük, ateş gücü hafif savaş gemilerine verilen genel isim. Nehirlere de girebilen bu deniz araçları, sömürge çağında askeri açıdan zayıf ülkeleri dize getirmek için kullanıldıkları için gambot diplomasisi terimine de yol açmıştır. (ç.n.)

***** Loyal Toast: Britanya dışında yaşayanların toplantılarda ilk kadehi Kraliçe adına kaldırmaları. (ç.n.)

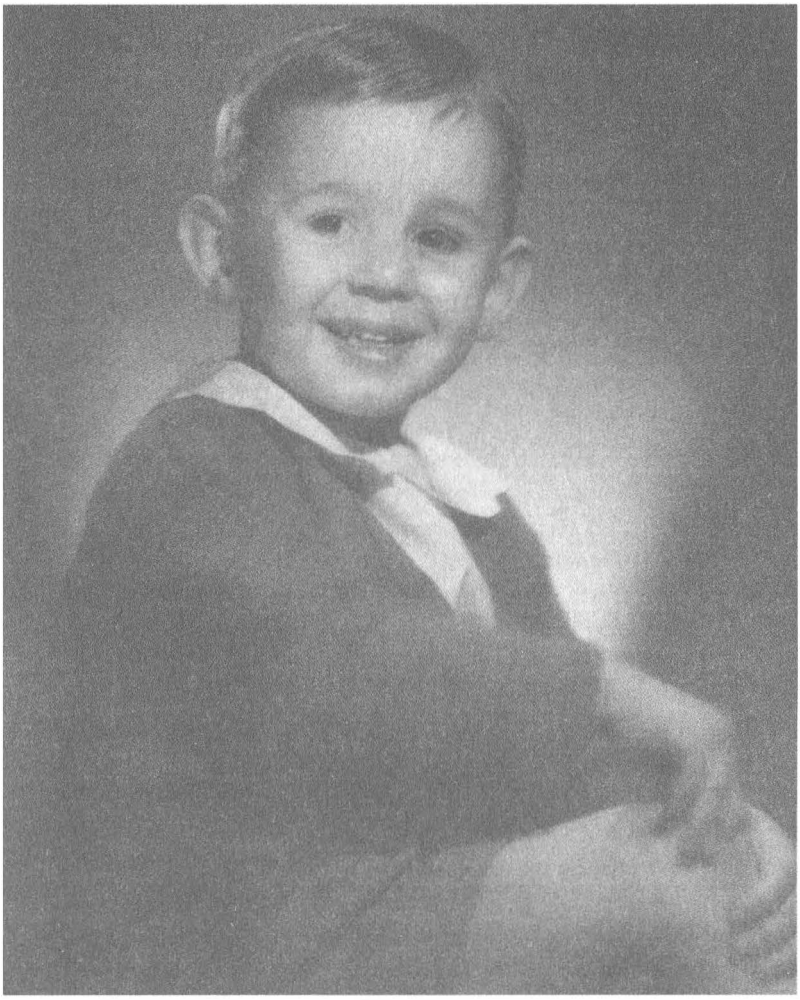
dünyanın en büyük kentlerinden biriydi. Garip reklam panoları (*Notr-dam'ın Kamburu* filminin galasında dışarıda duran elli Çinli kamburdan oluşan şeref kıtası aklıma gelenlerden biri) kentin günlük gerçekliğinin parçasıydı. Ama bazen düşünüyorum da, acaba gerçeklik bu kentte eksik olan unsurlardan biri miydi?

Her dilden gazeteleri ve onlarca radyo istasyonuyla, Şanghay zamanından önde bir medya kentiydi. Her ne kadar o yaşta binlerce barı ve genelevi hakkında hiçbir fikrim yoksa da, Doğu'nun Paris'i ve "dünyanın en günahkâr kenti" olarak ünlenmişti. Girişimde sınır tanımayan kapitalistler gösterişli bir şekilde, yaralarını uluorta sergileyen dilencilerle dolu caddelerinde at koşturuyordu. Şanghay ticari açıdan önemli olduğu gibi, uzun bir süre de Çin Komünist Partisi'nin ana üssüydü. 1920'lerde Komünistlerle Çang Kay-şek'in kuvvetleri arasında şiddetli sokak çatışmaları yaşandı. 1930'larsa, arka plandaki, gece kulüplerinin dinmek bilmeyen müziğinden, fazlaca cesur hava gösterilerinden ve acımasız para kazanma faaliyetlerinden ötürü zorlukla fark edilmesine rağmen, terörist saldırılara sık rastlanılan bir dönemdi. Bu arada, Şanghay Belediye Meclisi'nin kamyonları her sabah caddelerde dolaşıp Şanghay'ın dünyanın en sert kaldırımlarında açlıktan ölmüş yüzlerce yoksul Çinlinin cesedini toplardı. Partiler, kolera ve veba ufak İngiliz oğlan çocuğunun aile Buick'iyle* Country Club'ın** havuzuna yaptığı heyecanlı gezilerinde bir şekilde bir arada var olurdu. Mikroplu suyun yol açtığı şiddetli kulak ağrıları sınırsız Coca-Cola, dondurma ve şoförün geri dönerken son çıkan Amerikan çizgi romanlarından almak üzere Amherst Bulvarı'nda duracağına dair verdiği bir sözle hafifletilirdi.

Geriye dönüp baktığımda ve kendi çocuklarımın Shepperton'da nasıl yetiştiklerini düşündüğümde, çocukken benim çok daha fazla şey gözlemlemek ve anlamak zorunda kaldığımı görüyorum. Şanghay'a Beyaz Rus dadım Vera'nın eşliğinde (güya beni şoförün kaçırma ihtimaline karşı bir tedbirdi; ama bu alıngan genç kadın ince vücudunun ne kadarını bana siper edebilirdi?) yapılan her yolculukta, garip ve gizemli bir şey görür ama sanki normalmiş gibi davranırdım. Sanırım Şanghay olarak adlandırılan parlak ve kanlı kaleydoskopu izlememin tek yolu buydu: Bir telefon direğine bağlanmış huysuz bir kazın boynundan çekilmiş bir yüksük dolusu kanın tadını çıkarmak

* Buick: Lüks kabul edilen bir Amerikan araba markası. (ç.n.)

** Country Club: İşadamlarının, seçkin ve zengin zümrenin buluştuğu kulüpler. (ç.n.)

1934'te Şanghay'dayken.

için Bubbling Well Caddesi'nde duran varlıklı Çinli işadamları; bir dükkân sahibini döven, Amerikan malı takım elbiseleri içinde genç Çinli gangsterler; yerleri için kavga eden dilenciler; yoldan geçenlere gülümseyen güzel Beyaz Rus bar kızları (fazla hareketli zihnimi bir suratsız olarak işgal etmiş Vera'yla kıyaslandığında, dadım olarak ne-

ye benzeyeceklerini merak ederdim).

Her şeye rağmen Şanghay benim için, küçük zihnimi aşan fanteziler üreten büyülü bir yerdi. Her zaman görülecek garip ve aykırı bir şey vardı: Bir yanda Şanghay polisinin zırhlı araçları çığlıklar atarak ayaklanmış fabrika işçilerinin arasına dalarken, diğer yanda yeni bir gece kulübünün açılışını kutlamak amacıyla yapılan ve geniş bir alana yayılan havai fişek gösterisi ya da Park Hotel'in dışında kürkler içinde, Vera'nın söylediğine göre "arkadaşlarını bekleyen" fahişeler ordusu göze çarpardı. Açık lağımlar pis kokan Whangpoo Nehri'ne akıyordu ve tüm kent pislik, hastalık ve binlerce Çinli yemek satıcısının neden olduğu zehirli kızartma yağı kokuyordu. Fransız Bölgesi'nde büyük tramvaylar zillerini çalarak süratle kalabalıkları yarıyordu. Her şey mümkündü ve her şey alınıp satılabilirdi. Birçok açıdan bir sahneyi andırıyordu; ama aynı zamanda gerçekti ve sanırım, yazarlığımın büyük kısmı onu bellek dışı yollar aracığıyla harekete geçirme girişiminden ibaret.

Diğer yandan, Şanghay'daki yaşamın tamamen formel yanı da vardı: Fransız Kulübü'nde düğün törenleri, küçük bir çocuk olarak ilk kez peynirli kanepeleri tattığım düğünler (o kadar iğrençtiler ki yeni, korkunç bir hastalığa yakalandım sanmıştım). Bunların yanı sıra, herkesin en güzel kıyafetlerini giyip geldiği, Şanghay Yarış Pisti'ndeki yarışlar ve Bund'daki Britanya Konsolosluğu'nda, saatlerce beklemeyi gerektiren ve beni neredeyse çıldırtan, aşırı şekilci çeşitli yurtsever toplantılar. Ailem tüm misafirlerin muhtemelen sarhoş olduğu mükellef resmi akşam yemekleri düzenlerdi. Bu geceler benim için, babamın neşeli arkadaşlarının yaptığı, anlamamın mümkün olmadığı konuşmaları dinlemek üzere saklandığım divanın arkasında yakalandığımda sona ererdi. "Edna, gemide kaçak yolcu var..." diyerek haber verirlerdi varlığımı.

Annem bana, 1930'ların başlarında, Mançuları devirerek Çin'in ilk cumhurbaşkanı olmayı başarmış adamın dul eşi Madam Sun Yat-sen'le tanıştırıldığım bir kabul töreninden bahsetmişti. Ama sanırım ailem onun kız kardeşi olan ve hem Amerika'nın hem de Amerikan büyük sermayesinin yakın dostu Madam Çang Kay-şek'i tercih ediyordu. Annem o sıralarda Country Club'ın popüler simalarından, otuzlarında güzel bir genç kadındı. Bir keresinde Şanghay'ın en iyi giyinen kadını seçilmişti; ama bunu iltifat olarak kabul ettiğinden ya

da Şanghay'da geçirdiği dönemden (yaklaşık olarak 1930'dan 1948'e kadar) gerçekten zevk aldığından emin değilim. Yıllar sonra, altmışlarına geldiğinde ve uzun mesafe uçak yolculuklarının müdavimi olduğunda, Singapur, Bali ve Hong Kong'u ziyaret etmiş ama Şanghay'a gitmemişti. "Sanayi kenti" demişti, sanki konuyu kapatmak için bu yeterliymiş gibi.

Sanırım babam, H.G. Wells'e* duyduğu hayranlıktan ve insanlığın kurtarıcısı olarak bilime duyduğu inançtan ötürü Şanghay'ı annemden daha fazla sevmişti. Sık sık şoföre önemli yerel yapıların yanından geçerken yavaşlamasını söylerdi: Kanseri tedavi etmek amacıyla yapılmış Radium Enstitüsü ile Uluslararası Bölge'nin ortasında, bir falcı tarafından inşaatçılığı bıraktığı anda kendisine öleceği söylenmiş Iraklı emlak zenginin yaptığı geniş Hardoon mülkü bu yapılardan ikisiydi. Adam, falcı bunu söyledikten sonra Şanghay'ın dört bir yanında çoğu kapısız ve iç kısmı olmayan yapılardan ibaret mükellef pavyonlar inşa etmişti. Bund'daki trafiğin ortasında, babam o sıralarda Çinli askeri yerel diktatörlerin fedaisi olan "Çift Tabanca" Cohen'i işaret eder ve ben küçük bir oğlan çocuğunun hayranlığıyla büyük bir Amerikan arabasının kenarlarındaki basamaklarda Chicago tarzı ayakta duran silahlı adamlara bakardım. Babam savaştan önce beni sık sık şirketinin Whangpoo Nehri'nin doğu yakasındaki fabrikasına götürürdü. Her biri, tek bir iplik koptuğunda makineyi durdurmaya ayarlanmış ve yeniyetme bir Çinli kızın gözetiminde olan yüzlerce büyük Lancashire dokuma tezgâhının ürkütücü sesi hâlâ kulaklarımda. Bu köylü kızları çoktan sağır olmuştu; ne var ki, ailelerinin tek geçim kaynağıydılar. Babam bu eğitimsiz kızlar okuma yazma öğrensin ve bir gün memur olabilmeyi ümit etsin diye, fabrikanın yanına bir okul açmıştı.

Açıkçası, bu beni etkilemişti ve bunu dönüş yolunda nehri karşıdan karşıya geçerken bindiğimiz China Printing feribotu, yoksul akrabaları tarafından tabut alacak paraları olmadığı için Nantao Nehri'ne atılmış düzinelerce cesedin arasından dikkatlice geçmeye çalıştığı sırada uzun uzun ve derinlemesine düşünmüştüm. Cesetler kâğıt çiçeklerle donatılmış olurdu ve motorlu "sampan"**'ların yoğun trafiğinden ötürü yer değiştirip bir oraya bir buraya sürüklenirdi.

* H. G. Wells (1866-1946): Bilimkurgu romanlarıyla tanınan ama edebiyatın birçok alanında ürün vermiş İngiliz yazar. (ç.n.)

** Sampan: Uzakdoğu'ya özgü, altı düz nehir kayığı. (ç.n.)

Şanghay savurgan ama acımasızdı. 1937'deki Japon işgalinden önce bile, kent, yaşadıkları yerlerden koparılmış yüz binlerce Çinli köylüyü kendisine çekiyordu. Çok azı iş bulabilirken, hiçbiri merhamet görmezdi. Antibiyotik öncesi bu dönemde, kolera, tifo ve veba salgınları dalgalar halinde yayılırdı; ama buna rağmen bir şekilde, sanırım kısmen mülkümüzde bizimle birlikte (Shepperton'daki evimin iki katı büyüklüğündeki hizmetkârlar mahallinde) yaşayan on hizmetkârdan ötürü hayatta kalmayı başarmıştık. Çok miktarda tüketilen alkol de önleyici bir rol oynamış olabilir; daha sonraki yıllarda annem, babamın İngiliz çalışanlarının bir kısmının işgünlerinde sessizce ve sürekli içtiğini söylemişti. Buna rağmen, amibik dizanteriye yakalanarak Şanghay General Hospital'da uzun haftalar geçirdim.

Kaçırılmamdan korkulduğu için genel olarak iyi korunuyordum. Babam Komünist sendikaların liderleriyle işçi-işveren anlaşmazlıkları yaşıyor ve annem de onu ölümle tehdit ettiklerine inanıyordu. Sanırım onlarla bir çeşit uzlaşmaya varmıştı; ama yatak odasındaki dolapta, gömleklerinin arasında, benim zaman içinde keşfettiğim bir tane otomatik tabancası vardı. Sık sık annemin yatağında oturur, kovboy düellolarını taklit ederek bu küçük ama dolu tabancayı aynadaki tam boy görüntüme doğrulturdum. Kendimi vurmadığım için şanslı ve Katedral Okulu'ndaki arkadaşlarıma bu konuda hava atmayacak kadar da akıllıydım.

Yaz geldiğinde, Şanghay'ın insafsız sıcağıyla pis kokusundan kaçarak kuzey sahilindeki tatil yeri Tsingtao'ya giderdik. Kocalar geride bırakılırdı ve genç eşler de izinli olarak sahile çıkmış, Kraliyet Donanması'nın subaylarıyla çok güzel vakit geçirirdi. Hasır koltuklarında oturan, bir düzine iyi giyimli kadının arkasında güneşte yanmış teniyle gülümseyen yakışıklı bir subayın bulunduğu bir fotoğraf var bende. Acaba hangileri av, hangileri avcıydı?

Amherst Bulvarı, her iki yanında Batı tarzı büyük evlerin bulunduğu, Uluslararası Bölge'nin sınırını geçip bir mil ya da biraz daha fazla uzanan bir yoldu. Evimizin çatısından baktığımızda, kırları, çeltik tarlalarını, küçük köyleri, kanalları ve daha sonra Lunghua Toplama Kampı'nın yer alacağı yönde, beş mil güneye doğru uzanan ekilmiş toprakları görüyorduk. Ev, Surrey simsarlarının zevkini yansıtan bir

tarzda, yarı ahşap yarı kâgir, üç katlı bir yapıydı. Şanghay'daki her ulus evini kendi tarzında inşa ediyordu: Fransızlar Provençal villalar ve art-deko* üslupta konaklar, Almanlar Bauhaus** mimari tarzına uygun, beyaz, kutu gibi evler, İngilizler ise yarı ahşap yarı kâgir, golf kulübü zarafetini yansıtan ve hayal gücünün sınırlarını zorlayan, yıllar sonra Beverly Hills'e gittiğimde kısmen sahte bir nostalji duygusuyla anımsayacağım denemeler yapıyordu. Ama Amherst Bulvarı 31 Numara'da olduğu gibi, tüm evlerin içi Amerikan tarzını yansıtma eğilimindeydi: Fazlasıyla geniş mutfaklar, dev buzdolaplarıyla oda büyüklüğünde kilerler, merkezi ısıtma, çift camlı pencereler ve her yatak odasında banyo. Bu fiziksel açıdan özel yaşamın tam anlamıyla mahremiyeti anlamına geliyordu. Ben anne ve babamı hiçbir zaman çıplak veya yatakta bir arada görmedim ve her zaman kendi yatak odamın yanındaki banyoyla tuvaleti kullandım. Buna karşılık benim kendi çocuklarım neredeyse her türlü mahremiyeti benimle ve karımla paylaştı: Aynı muslukları, havluları, sabunu ve vücutla, insanın tüm işlevleriyle ilgili aynı samimiyeti...

Fakat annem ve babam için fiziksel mahremiyeti Şanghay'da paylaşmak benim çocukken düşündüğümden daha zor olmuş olabilir. Çünkü tam on tane Çinli hizmetkârımız vardı: Bir Numaralı Oğlan (otuzlarında ve evde İngilizce'si en iyi olan), onun yardımcısı İki Numaralı Oğlan, evdeki ağır işler için Bir Numaralı Irgat, onun yardımcısı İki Numaralı Irgat, aşçı, iki amah*** (hiçbir zaman gülmeyen veya yakınlık göstermeyen, eli sıkı, ufak ayaklı kadınlar****), bahçıvan, şoför ve biz uyurken girişi ve bahçeyi dolaşan gece bekçisi. Son olarak da, genellikle Beyaz Rus genç kadınlar arasından seçilen ve bizimle birlikte ana binada yaşayan Avrupalı bir dadı.

Doksan yaşına geldiğinde bile annemin adını hatırladığı aşçının oğlu benim yaşlarımdaydı. Onunla arkadaş olmak için çok uğraştım ama bunu hiçbir zaman başaramadım. Ana bahçeye girmesine izin verilmiyordu ve onu benimle birlikte ağaçlara tırmanmaya davet et-

* Art-deco: 1920'lerden sonra özellikle mimaride göze çarpan Fransa kökenli sanat akımı. (ç.n.)

** Bauhaus: 20. yüzyılda mimari, tasarım, sanat alanlarında yeni akımlar yaratmış bir okul. (ç.n.)

*** Amah: Uzakdoğu ve Hindistan'da evlerde çalışan kadınlar için kullanılan terim. (ç.n.)

**** Çin'de kadınların küçük ayaklı olmaları için çok ufak yaşlardan itibaren ayaklarının bağlanarak doğal gelişimlerinin engellenmesi geleneği. Bu şekilde büyüyen kadınların ayakları sonunda çarpılıyor, normal işlevini yitiriyordu. (ç.n.)

tiğimde peşim sıra gelmeyi de reddediyordu. Zamanını ana evle hizmetkârların meskeni arasındaki ara yolda geçiriyordu ve tek oyuncağı bir zamanlar içinde süt tozu olan boş bir Klim teneke kutusuydu. Kapağında içine küçük taşlar atmasını sağlayan üç tane delik vardı. Attıktan sonra kapağı açar ve içine bakardı. Bunu saatlerce tekrarlayarak beni hayrete düşürür ve genelde dağınık olan dikkatimi tamamıyla kendisine yöneltmemi sağlardı. İngiliz ve Alman malı, oda dolusu pahalı oyuncağımın (her Eylül Londra'daki Hamleys'ten sipariş edilirdi) arasından seçtiğim arabaları, uçakları, kurşun askerleri ve savaş gemisi modellerini aşağıya, ona, taşırdım. Bu oyuncaklar onu serseme çevirdiğinden incelemesi için onu yalnız bırakırdım. İki saat sonra gizlice geri geldiğimde, onu dokunulmamış oyuncakların arasında konserve kutusuna taş atarken bulurdum. Şimdi bunun muhtemelen bir kumar oyunu olduğunu düşünüyorum. Oyuncaklar samimi hediyelerdi; ama o gece yatağıma girdiğimde hepsinin geri verilmiş olduğunu görürdüm. Umarım bu utangaç ve sevimli Çinli oğlan savaştan sağ çıkmıştır. Çoğu kez onu boş konserve kutusu ve küçük taşlarıyla çok uzaklarda, kendi evreninde düşlüyorum.

Varlıklı Batılı aileler arasında normal sayılan böyle bir kalabalık hizmetkârlar ordusunu mümkün kılan, ücretlerinin çok düşük olmasıydı. Bir Numaralı Oğlan yılda 30 sterlin (herhalde bugünün parasıyla 1000 sterlin) ve ırgatlarla amah'larsa yılda yaklaşık 10 sterlin alırdı. Kira ödemezlerdi ama kendi yemeklerini kendi paralarıyla alırlardı. Belirli aralıklarla, Bir Numaralı Oğlan'ın önderliğinde, verandada viski sodalarını yudumlayan annemle babamın yanına yaklaşır ve pirinç fiyatlarının yine yükseldiğinden şikâyet ederlerdi. Babam da muhtemelen uygun bir şekilde ücretlerini yükseltirdi. Babam, Japonlar Aralık 1941'de Uluslararası Bölge'yi ele geçirdikten sonra bile, işler iyice kötüleşmiş olmasına rağmen tüm hizmetkârları yanında tutmayı sürdürdü. Savaştan sonra bana hizmetkârların gidecek hiçbir yerleri olmadığını ve onları yanında tutmasaydı büyük ihtimalle mahvolacaklarını söylemişti.

İlginç bir şekilde, insanlara ilişkin bu kaygının temelinde, bugün kabul edilemeyecek toplumsal alışkanlıklar yatıyordu. Hizmetkârlara hiçbir zaman gerçek adlarıyla seslenmedik. Onları "Bir Numaralı Oğlan" veya "İki Numaralı Irgat" diye çağırıyorduk. Annem, "Oğlan, İki

Numaralı Irgat'a girişi süpürmesini söyle" ve "İki Numaralı Oğlan koridorun ışıklarını yak" gibi ifadeler kullanırdı. Ben de çok erken yaştan itibaren aynısını yaptım. Bir Numaralı Oğlan'ın babamın sorduğu bir soruya şöyle yanıt verdiğini hatırlıyorum: "Efendi, İki Numaralı Oğlan'a kompradordan, mutfağımızın ihtiyaçlarını karşıladığımız Joffre Bulvarı'ndaki zengin yiyecek dükkânından bonfile almasını söyledim."

Şanghay caddelerinde tezahür eden yaşamın acımasız gerçekleri, köyleri kırıp geçirmiş açlık, sel baskınları, bitmeyen iç savaş ve özellikle iş bulmak için her şeyi yapmaya hazır binlerce yoksul Çinlinin Şanghay sokaklarında başıboş dolaştığı dikkate alındığında, hizmetkârlar büyük ihtimalle durumlarından makul düzeyde hoşnuttu. Her sabah okula götürülürken, yol kenarlarına bırakılmış yeni tabutlar görürdüm. Bazen yaşıtım çocuklara ait, kâğıt çiçeklerle süslenmiş minyatür tabutlarla da karşılaşırdım. Şanghay kent merkezi, başında köylü Çinli kadınların ağladığı, yoldan hızla akıp gidenlerin farkına varmadığı cesetlerle dolu olurdu. Bir keresinde babam beni Szechuan Yolu üzerinde bulunan, Bund'un yakınındaki ofisine götürdüğünde, bir Çinli ailenin geceyi giriş merdivenlerinin çelik ızgaraları üzerinde birbirlerine sarılmış bir halde geçirdiğini görmüştüm. Güvenlik görevlileri tarafından kovulduklarında geride, ızgaranın üstünde, hastalık ve şiddetli soğuğun yaşamını sona erdirdiği ölü bir bebek bırakmışlardı. Bubbling Well Yolu'nda önümüzdeki çekçek,* sürücüsü tarafından aniden durdurulduğundan frene basmak zorunda kalmıştık. Dingillere tutunarak alelacele pamuklu pantolonunu indirmiş ve yoldan geçenlerin üzerine basarak Şanghay'ın her yerine, her fabrikaya ve her dükkâna taşıyacağı, dizanteri ve kolera mikrobu barındıran ve sarı bir sıvı şeklinde akan hacetini orada, yol kenarında görmüştü.

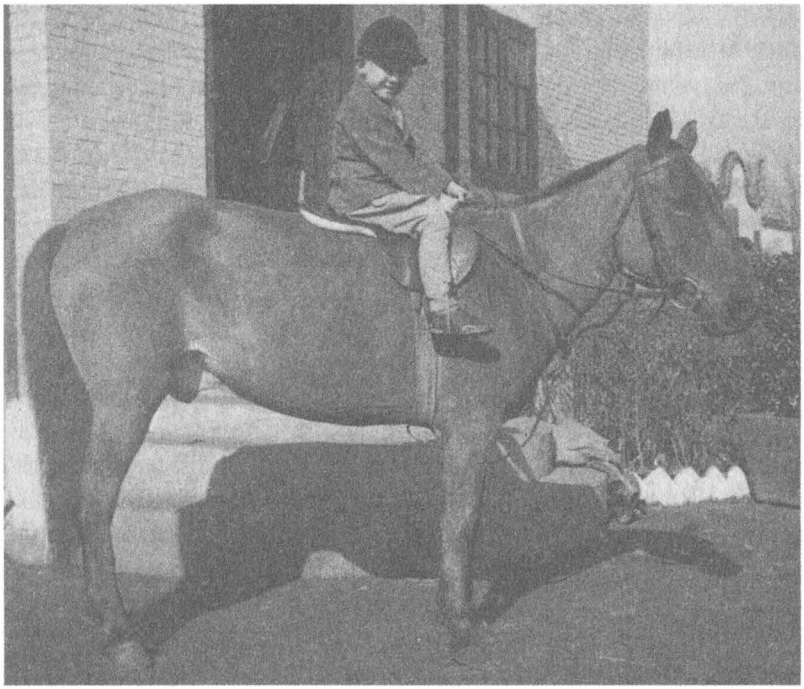
Beş veya altı yaşlarında küçük bir oğlan çocuğu olarak, tüm bunları ve ayrıca, rıhtım boyunca sıralanmış gemileri yükleyen ırgatların çalışmaktan nasıl iki büklüm olduğunu, omuzlarına aldıkları inanılmaz derecede ağır yükleri inleyerek, sallanarak ve damarları dışarıya fırlamış bedenleriyle taşıyan, sırtlarındaki yükü küçük adımlarla ilerleyerek en yakın godown'lara, yani Çinli tüccarlara ait büyük depolara taşıyan orta yaşlı adamları, sorgulamadan kabullenmem gerekiyordu. Bu insanlar işleri bittikten sonra yere çömelip bir kâse haşlanmış pirincin

* Çekçek (rickshaw): Uzakdoğu'da insanlar tarafından çekilen taşıma aracı. (ç.n.)

yanında bir adet lahana yaprağı yer ve bu sayede, her nasılsa, o korkunç yükleri kaldıracak enerjiyi depolamış olurlardı. Nanking Yolu üzerinde, Çinli dilenci çocuklar arabamızın arkasından koşar, camlara vurur ve ağlayarak, "Anne yok, baba yok, viski soda yok" diye bağırırdı. Bu sözcükleri gerisin geriye yüzlerine imalı bir şekilde tekrarlayan, onları umursamayan Avrupalıları duyuyorlar mıydı acaba?

Ben altı yaşındayken, 1937 yılındaki Japon işgalinden önce, yaşlı bir dilenci evimizin giriş yolunda, otomobilimizin Amherst Bulvarı'na çıkmadan hemen önce çok kısa bir süre için durduğu noktada, sırtını duvara yaslayıp oturmuştu. Buick marka otomobilimizin arka koltuğundan paçavralara sarılı, tüm yaşamı boyunca yetersiz beslenmiş ve şimdi son nefesini vermekte olan bu güçsüz ve yaşlı adama baktığımı hatırlıyorum. Elindeki Craven A konserve kutusunu yoldan geçenlere doğru uzatıp tıkırdatıyordu; ama hiç kimse bir şey vermiyordu ona. Birkaç gün içinde görünür bir şekilde zayıflamıştı ve bunun üzerine anneme İki Numaralı Irgat'ın yaşlı adama bir parça yiyecek götürüp götüremeyeceğini sormuştum. Sonunda annemi usandırmış ve yaşlı adama Irgat'la bir tas çorba göndermesini sağlamıştım. Ertesi gün kar yağmış ve yaşlı adamın üzerini beyaz bir yorgan kaplamıştı. Yaşlı adamın bu kuştüyü yorganın altında soğuğu daha az hissedeceğini aklımdan geçirdiğimi hatırlıyorum. Bu yorganın altında birkaç gün daha kaldı. Daha sonra gitmişti.

Kırk yıl sonra anneme neden evimizin girişindeki bu yaşlı adamı beslemediğini sorduğumda, şöyle cevap vermişti: "Eğer onu besleseydik, iki saat içinde evimizin önünde elli dilenci daha belirirdi." Kendince haklıydı. Girişimci Avrupalılar Şanghay'a büyük bir refahı da beraberlerinde getirmişti; ama Şanghay'ın zenginliği bile savaş ve açlık yüzünden kente gelen milyonlarca muhtaç Çinliyi besleyemezdi. O yaşlı adamı, pahalı Alman oyuncaklarıyla dolu sıcak odamdan birkaç yüz metre ileride bu kadar ümitsiz bir sona zorlanmış insanı, hâlâ zaman zaman düşünüyorum. O zamanlar, küçük bir oğlan çocuğu olarak iyilik amaçlı ufak hareketlerden, annemin dudakları arasından dökülen öylesine bir sözden daha fazla anlam taşımayan bir tas hayali çorbadan kolaylıkla etkileniyordum. On dört yaşına geldiğimde, ölüm, açlık ve yoksulluk konularında Çinliler kadar yazgıcı olmuştum. İyilikseverliğin sadece birkaç kişiyi doyuracağını ama hiç kimsenin hayatını kurtarmayacağını biliyordum.

Beş yaşındayken Şanghay'daki binicilik okulunda.

Hayatımın, beş veya altı yaşlarında Katedral Okulu'nun küçük oğlanlar sınıfına başlamamdan önceki dönemiyle ilgili çok az şey hatırlıyorum. İngiliz ekolünde öğrenim veren okulun, diploma sınavlarına veya savaştan önce buna denk gelen türüne hazırlayan, Latince ve Din derslerinin ağırlıkta olduğu bir müfredatı vardı. Öğretmenlerimiz İngiliz'di ve ebeveynlerimizin gece kulübü hayatı ve akşam yemekleri ekseninde sürüp giden yaşamları düşünüldüğünde epey fazla çalıştırılıyorduk. Günaşırı iki saat Latince dersi görüyorduk ve bir dolu da ödev yapıyorduk. Okul müdürümüzün adı Muhterem Matthews idi ve kendisi bir Anglikan* rahibiydi. Sadece değneğini değil, yum-

* Anglikan: İngiliz Kilisesi'ne bağlı olan kimse. (ç.n.)

ruklarını da kullanmaktan, küçücük çocukları bile gaddarca dövmekten çekinmeyen bir sadistti. Bugün olsa eminim, çocuklara kötü davranmaktan ve kaba kuvvet kullanmaktan yargılanırdı. Ben mucizevi bir şekilde Müdür'ün gazabından kurtuldum. Bunun nedenini bir süre sonra anlamıştım. Babam önemli bir İngiliz firmasının yönetim kurulu başkanıydı ve daha sonra da Britanyalı Yurttaşlar Derneği'nde başkan yardımcılığı yaptı. Muhterem Matthews'un sadece daha mütevazı ailelerin çocuklarını tokatladığını veya değnekle dövdüğünü kavramıştım. Bir veya iki tanesi neredeyse her gün dövülüyor ve aşağılanıyordu; ailelerinin neden hiçbir zaman şikâyetçi olmadığını hâlâ anlamıyorum. Bu garip bir şekilde tamamen Britanya kültürüne özgü, soğukkanlılığını koruma, sesini çıkarmama geleneğinin bir parçasıydı. Tabii, daha sonra anlaşılacağı üzere, bir başka şiddet geleneği olan bushido'yla* ve Japon subaylarının emirleri altındaki askerlere uyguladıkları gaddarca şiddetle kıyaslanamazdı bile.

Bununla beraber, Muhterem Matthews savaş sırasında toplama kampına kapatıldığında tümüyle değişecekti: Sonunda İngiliz kültürünün kendisine dair ürettiği yanılgının sonucu olan maskeyi çıkarıp rahiplik boyunluğunu bir kenara atacak ve saatlerini güneşlenerek geçirmeye başlayacak, hatta kadınların hoşlandığı bir erkek olacaktı.

Okulun dışında, her bir çocuğun ona eşlik eden bir dadısı olduğundan Beyaz Rus ve Alman Yahudi kızların birbirleriyle dedikodu yapma fırsatı yakaladığı birçok çocuk partisi hatırlıyorum. Okul tatillerinde her sabah Country Club'a arabalarımızla gider, arkadaşlarımızla havuzun başında saatlerce birlikte vakit geçirirdik. İyi bir yüzücüydüm, hatta bir dalma yarışında birinci gelerek küçük bir gümüş kaşık kazanmıştım; ama doğrusu, bununla benim mi yoksa ailemin mi ödüllendirildiğini merak etmedim değil.

Evde, kendi başıma uzun saatler geçirirdim. Annem için, savaş öncesi Şanghay'da sosyal yaşam bir tür kariyerdi: Country Club'ta arkadaşlarıyla tenis ve briç oynar, kent merkezindeki otellerde alışveriş yapar ve öğle yemeği yerdi. Akşamları yemek davetlerine katılır ve gece kulüplerine giderdi. Çoğu zaman annem Latince ödevime yardımcı olurdu; ama günün büyük bölümünde Çinli hizmetkârların hiçbir zaman benimle ilgilenmedikleri ve konuşmadıkları, dadımınsa an-

* Bushido: Japon samuraylarının cesaret, bağlılık, disiplin ve fedakârlığı öne çıkaran savaşçı geleneği. (ç.n.)

nemin romanlarını okuduğu ve radyogramda* dans müzikleri çaldığı bu büyük evde yalnızdım. Bazen İngilizce yayın yapan düzinelerce radyo istasyonundan birini dinler ("As" takma adıyla şarkı isteğinde bulunurdum) veya dadımla satranç oynardım; babam bana kazanmayı, ben de dadıma kaybetmeyi öğretmiştim. Biri diğerinin yerine gelen Beyaz Rus kızları benden epey sıkılmış olmalıydı. Bir keresinde aralarından biri beni şaşırtan yıldırım sesinin Tanrı'nın sesi olduğunu söylemiş ve şu sözleri sarf etmişti: "Sana kızgın James!" Bu beni yıllarca rahatsız etmişti. Bir nedenle, ona neredeyse inanmıştım.

Ara sıra annem veya dadımla birlikte Şanghay'daki son derece geniş, art deko tarzı sinemalardan birine giderdim. Gördüğüm ilk film beni çok korkutmuş olan *Pamuk Prenses*'ti. Tüm salona yayılan katışıksız kötülüğün temsilcisi hain kraliçe, bana arkadaşlarımın evlerinde eşyalarının yerini değiştirmekten ötürü yorduğum annelerin halini hatırlatmıştı.

Okuduğum çocuk kitaplarının çoğu (örneğin *Binbir Gece Masalları*, *Grimm Masalları* ve *The Water-Babies*), Rafael öncesi ressamlardan ve Beardsley'den etkilenmiş tasvirleri, bir dolu havasız, Gotik iç mekânı ve yarı karanlık ormanlarıyla çok rahatsız ediciydi. Beni muhtemelen sürrealistlere hazırladılar. *Gulliver'in Gezileri*'nin ve *Robinson Crusoe*'nun çocuklar için yazılmış versiyonlarını da okudum. Bunları, özellikle *Crusoe*'yu çok sevmiştim. Sahile vuran dalgaların sesini hâlâ duyabiliyorum. Şanghay'da her yerde satılan ve tüm İngiliz oğlanlarının okuduğu resimli Amerikan çizgi romanlarını yutuyordum: *Buck Rogers*, *Flash Gordon* ve daha sonra çıkmış olan *Süperman* bunlardan birkaçıydı. Uzakdoğu'da pilotluk yapan bir Amerikalı paralı askerin hikâyelerini anlatan ve bir kısmı benim yaşadığım Şanghay'da geçen *Terry ve Korsanlar* en çok hoşuma gidendi. Daha sonra, *All This and Heaven Too, Babbitt, Anthony Adverse* ve *Rüzgâr Gibi Geçti* benzeri çok satan Amerikan romanlarını da okudum. Ailem, *Life*, *Time*, *The New Yorker*, *Saturday Evening Post* ve benzeri birçok dergiye aboneydi ve ben bunların sayfalarını çevirerek ve yansıttıkları Amerikan iyimserliğinden ötürü zevkten dört köşe olarak saatler geçirirdim.

Bu arada, saldırgan yurtsever cüretkârlıklar külliyatı *Chums* ve *Boy's Own Paper* yıllıkları vardı. Mitsel orta sınıf İngiltere'si, yani bir

* Radyogram (radiogram): Radyoyla pikabı birleştiren eğlence aracı. (ç.n.)

Home Counties* edebiyatı yapan A. A. Milne ve *Just William* dizileri de, *Life* ve *Time* dergilerinin Amerikan yaşamının gerçeklerinden uzak anlayışından daha da ileriye taşıdığı Britanya gerçeklerinden kopuk bir *Peter Pan* dünyası tasvir ediyordu. Bununla beraber, Şanghay'da tanıdığım Britanyalı doktorlar, mimarlar, yöneticiler ve din adamları farklı bir dünyaya işaret etmezdi. Amerikan arabaları ve buzdolapları kullanıyor olabilirlerdi; ama konuşmaları ve tarzları, benim okumalarımda karşıma çıkan doktor ve okul müdürlerininkinden çok farklı değildi.

Tüm bunlar Şanghay'daki Britanyalı yetişkinlere, birkaç yıl sonra savaş gemileri *Repulse* ve *Prince of Wales* batırıldıktan ve Singapur teslim olduktan sonra tamamen kaybedecekleri belli bir otorite sağlıyordu. Çinli dükkân sahiplerinin, Fransız dişçinin ve Sih okul servisi şoförünün Britanya'nın gücü üzerine yaptığı küçültücü yorumlardan anladığım kadarıyla, Britanyalılar saygınlıklarını bir daha geri kazanılmayacak şekilde yitirmişti. Singapur'un tek bir çatışma yaşanmadan teslim olması ve savaş uçaklarımızın çok iyi eğitilmiş Zero** pilotlarına denk olmadıklarının anlaşılmasıyla imparatorluk rüyası da sona ermişti. On bir veya on iki yaşında bile, artık, sayısı kaç olursa olsun yurtsever haber filmlerinin İngiliz bayrağını göndere çekemeyeceğini biliyordum. O andan itibaren tüm Britanyalı yetişkinlere biraz şüpheyle yaklaşmaya başlamıştım.

En yakın arkadaşlarım, Amherst Bulvarı'nın sonunda yaşayan, Kendall-Ward adında bir İngiliz ailesinin bireyleriydi. Memleket dışındaki kurallı İngiliz yaşamında sevimli bir istisnaydılar. Tatil günlerinde bisikletimle onlara gidip günün büyük kısmını evlerinde geçirirdim. Çok iyi hatırladığım üç erkek kardeş vardı; ama benim üzerimde güçlü ve kalıcı etki bırakmış olanlar ebeveynleriydi. Bay Kendall-Ward Şanghay Elektrik Santrali'nde üst düzey yöneticiydi; ama hem o hem karısı diğer Britanyalılarla çok az sosyalleşen, özgür ruhlu, deli dolu insanlardı. Baba, maket tren hayranıydı ve birinci kattaki kapalı verandadaki yaklaşık on metre uzunluğundaki oda, bel hizasında bir platforma yerleştirilmiş tüneller, yokuşlar, köyler, göller ve demiryollarından oluşan geniş bir minyatür ulaşım ağından ibaretti. Oraya buraya yerleştirdiği gizli kapılar aracılığıyla, kendini önceden belli et-

* Home Counties: Londra civarındaki, Londra'yı çevreleyen ilçeler. (ç.n.)

** Zero uçakları: İkinci Dünya Savaşı'nda Japon deniz kuvvetlerinin hafif avcı uçakları. (ç.n.)

meden bir anda belirip, rayları yeniden ayarlayabiliyordu. Sonunda bu geniş alanı tamamen doldurmuş ve duvarlara çepeçevre, minyatür rayları evin içlerine taşıyacak dar çıkıntılar yerleştirerek verandanın ötesindeki diğer odaları kolonileştirmeye başlamıştı.

Konuksever ve neşeli Bayan Kendall-Ward bu cana yakın kaosa nezaret eder, dört terrier köpek ve bakmakta olduğu yeni bir bebek eşliğinde bana Şanghay kent merkeziyle ilgili son haberleri sorardı. Ona Bund'a demirlemiş yeni bir Fransız veya İtalyan savaş gemisini ayrıntılı bir şekilde anlattığımda gözle görülür bir ilgiyle beni dinlerdi. Amah'larla çok iyi bir Çince'yle konuşur (bu duyulmamış yetenek karşısında ağzım açık kalırdı) ve onlara adlarıyla hitap ederdi. Sadece kadın hizmetkâr, altı veya yedi amah, çalıştırıyor olması, Şanghay'da örneğine rastlanmayan bir davranıştı. Anneme göre, bu Kandall-Ward'ın iyilikseverliğinden kaynaklanıyordu; aksi halde, bu orta yaşlı, evde kalmış kadınların hayatta kalması çok zor olabilirdi.

Etkisi tüm yaşantım boyunca sürecek olan Kendall-Ward'ların evindeki hava, Amherst Bulvarı'ndaki 31 Numaralı evimizdekinin tam tersiydi. Cana yakın olmasına rağmen, benim annem eve getirdiğim arkadaşlarıma karşı mesafeliydi. Ebeveynlerle çocuklar arasındaki ilişkiler 1930-40'larda fazlasıyla resmiydi ve cilalı parke döşemeden ve karaağaç mobilyadan ibaret, bir katedrali andıran iç mekânıyla bizim evimiz de bunu yansıtıyordu. Diğer yandan, Kendall-Ward'ların evi, havlayan köpekleri, tartışan amah'ları ve Bay Kendall-Ward'ın kontrplağı kesen elektrikli testeresinin sesi ve benimle birlikte odadan odaya patenleriyle kayan ve kuduran üç oğlan çocuğuyla dağınık bir yerdi. Bunun çocuk yetiştirmenin doğru yolu olduğunu biliyordum. Dış görünüş hiç önemli değildi; ne kadar aptalca olursa olsun, herkesin kendi fikirlerinin peşinden gitmesi teşvik ediliyordu. Bayan Kendall-Ward tıpkı Çinli kadınlar gibi, bebeğini açıkta emziriyordu. Eğer bizi aile arabası Packard'ıyla Şanghay'da gezdirirken oğulları için çizgi roman almak üzere durduysa, bir tane de bana alırdı. Ne annemde ne de diğer Britanyalı annelerde gördüğüm bir davranıştı bu. Onun kibarlığını ve iyi huyunu, yetmiş yıl sonra hâlâ tüm canlılığıyla hatırlıyorum. Kendi evimde nadiren mutsuzdum; ama Kendall-Ward'ların evinde her zaman mutluydum ve sanırım daha o zamanlar aradaki bu farkın bilincindeydim.

2
Japon İşgali (1937)

Ufak bir İngiliz oğlan çocuğunu 1937 yılında son derece büyüleyen sokak gösterisi, aslında çok daha ürpertici bir gelişmenin ürünüydü. Askeri şeflerinin önderliğinde ve İmparator'larının sessiz rızasıyla, Japonya Çin'i topyekün işgale girişmişti. Orduları tüm kıyı kentlerini ele geçirmişti. Buna Şanghay'da dahildi; ama Uluslararası Bölge'ye girmemişlerdi. Aylarca kentin dış bölgelerinde, özellikle Chapei ve Nantao banliyölerinde şiddetli çatışmalar olmuştu. Japonların Whangpoo Nehri'ndeki savaş gemilerinin acımasız bombardımanı Şanghay'ın büyük kısmını yerle bir etmişti. Çang Kay-şek'in orduları savaş tarihinde ilk kez gerçekleştirilmiş eşgüdümlü bir hava, deniz ve kara saldırısıyla karşılaşmıştı. Çinliler sayıca Japonlardan çok fazlaydı; ama Çang rüşvetçi dostları ve karısı tarafından kötü yönlendirilmişti.

Bir Çin savaş uçağının bombalarından biri yanlışlıkla Uluslararası Bölge'nin ortasına, yarış pistinin yanındaki Büyük Dünya Eğlence Parkı'na düşmüştü. Park sınır dışı bölgelerden gelmiş mültecilerle doluydu. Bomba binlerce insanı öldürmüştü. O güne kadar tek bir bombanın yol açtığı en büyük kayıptı. Çinliler Japonları nehre kadar geri çekilmeye zorlamıştı. Japonlar nehrin yükselmesi sonucu suyla dolan siperlerde savaşıyordu. Ama dayandılar ve sonunda Çang'ın orduları son derece geniş Çin'in iç bölgelerine geri çekildi. 900 mil batıdaki Chungking yeni ulusal başkent olmuştu.

Evimizden bir mil uzaklıktaki açık alanda umutsuz bir savaş sürüp gidiyordu. Bir ara rakip Çin ve Japon bataryalarının mermilerinin evimizin çatısının üzerinden geçtiğini hatırlıyorum Bunun üzerine ailem evi kapatmış ve hizmetkârlarla birlikte Fransız Bölgesi'nde kiraladıkları daha güvenli bir eve geçmiştik.

İlginç bir şekilde, yeni taşındığımız evin bahçesinde suyu boşaltılmış bir havuz vardı. Sanırım gördüğüm ilk boş havuzdu ve hiçbir zaman tam olarak anlayamadığım bir nedenden ötürü beni çok etkilemişti. Ailem havuzu olduğu gibi bırakmaya karar vermişti ve bu yüzden bahçede gizemli boş bir varlık olarak kaldı. Bahçede biçilmemiş çimlerin arasında dolaşır ve havuzun eğimli tabanına bakardım. Şanghay'ın her yanından gelen bomba ve silah seslerini duyar ve kentin üzerini kaplayan dumanı görürdüm; ama bu boş havuz bunların hepsinin dışındaydı. Daha sonraki yıllarda Britanyalı sakinler Şanghay'ı, Avustralya ve Kanada'ya veya o sırada daha güvenli görülen Hong Kong'la Singapur'a gitmek üzere terk ederken, birçok boş ve yarı boş havuz görecektim. Her biri o Fransız Bölgesi'nde gördüğüm ilk havuz kadar gizemli görünecekti gözüme. Britanya'nın gücünün yavaş yavaş kayboluşuna işaret eden o bariz sembolizmin farkında değildim. Çünkü o sırada böyle bir şeye ihtimal verilmiyordu ve Britanya İmparatorluğu'na duyulan inanç, şovenliğin doruk noktasındaydı. Japonların Pearl Harbor Baskını'na kadar ve hatta sonrasında, Kraliyet Donanması'na ait birkaç savaş gemisinin gelip Japonları Tokyo Körfezi'ne kadar kovalayacağına inanılıyordu. Şimdi düşünüyorum da, boş havuz, yaşamımda o güne kadar herhangi bir rolü olmamış "bilinmeyen" kavramını temsil ediyordu. 1930'ların Şanghay'ı abartılı fantezilerle doluydu; ama bunlar bir otel veya havaalanının, yeni bir büyük mağazanın, bir gece kulübü veya köpek ya-

rış pistinin reklamını yapmak, itibarını yükseltmek için tasarlanmış gösterilerdi. Hiçbir şey bilinmez değildi.

Çin orduları çekildikten sonra, Şanghay'daki yaşam, sanki pek bir şey değişmemişçesine eski haline dönmüştü. Japonlar kenti kuşatmış ama Britanya, Fransız ve Amerikan birlikleriyle çatışmaya girmemiş veya nehirdeki yüzleri Bund'a dönük savaş gemilerine müdahale etmeye kalkışmamıştı. Büyük Savaş'ın* emektarı Japon kruvazörü *Idzumo* nehrin orta yerine demirlemiş olsa da, Şanghay'ın otelleri, barları ve gece kulüpleri her zamanki gibi doluydu.

Köyleri ve pirinç tarlaları yok edilmiş binlerce yoksul köylü Yangtze Nehri havzasından Şanghay'a dolmuş ve Uluslararası Bölge'ye girmeye çalışmıştı. Japon askerleri ve Britanya kontrolündeki polis güçleri onları sert bir şekilde püskürtmüştü. O zamanlar ben de, süngülenmiş ve yerde, kana bulanmış pirinç çuvallarının ortasında öylece yatan birçok Çinli görmüştüm. Şiddet o kadar yaygındı ki, ailem ve dadılarım beni çevremdeki vahşetten korumaya bile çalışmıyordu. Japonların çok çabuk sinirlenebildiklerini ve çevrelerini sarıp onları sıkıştıran kalabalığa süngüleriyle saldırabildiklerini biliyordum. Daha sonra, sekiz dokuz yaşlarında Şanghay'da uzun bisiklet turlarıma başladığımda, Japon askerlerini sinirlendirmemeye hep özen gösterdim. Kontrol noktalarından bana her zaman el sallarlardı; tıpkı diğer Avrupalı ve Amerikalılara yaptıkları gibi. Bazen ailemizin Buick marka otomobilini kontrol ederlerdi; ama sadece şoförümüz kullandığında.

Sanırım Japonya'nın liderleri Şanghay'ın gelişen bir sanayi merkezi olarak onlar için daha değerli olduğuna karar vermişti; bu yüzden, Batılı bir güçle çatışmaya girmek istemiyorlardı. En erken anılarım bu döneme ilişkindir ve o zamanlar Şanghay'da hayat, sonu gelmeyen partiler, bol para harcanan düğünler, yüzme kulübü açılışları, Britanya Konsolosluğu'nun film gösterileri, yarış pistinde düzenlenen askeri geçit törenleri ve gösterişli film galalarından ibaret gibi görünürdü. Tüm bunlar Uluslararası Bölge'nin çevresinde yer alan kontrol noktalarındaki Japon askerlerinin gölgesinde gerçekleşirdi.

Savaş biter bitmez, Katedral Erkek Okulu, Büyük Dünya Eğlence Parkı'nın yakınındaki Şanghay Katedrali'nin manastırından taşınarak Uluslararası Bölge'nin batı sınırındaki Katedral Kız Okulu'nun binalarından bir kısmına yerleşmişti. Artık okula bisikletimle gidebilirdim;

* Büyük Savaş: Bugün Birinci Dünya Savaşı olarak adlandırılıyor. (ç.n.)

şoförün kullandığı ailemize ait otomobille, dadımın müdahaleci gözetimi altında götürülmem gerekmiyordu. Kent çevresindeki bisiklet turlarım sürekli uzuyordu. Kendall-Ward'ları veya diğer arkadaşlarımı ziyaret ettiğimi söylüyordum. Şanghay'ın Sincere's ve geniş Sun ve Sun Sun gibi büyük mağazalarının bulunduğu, çanlarını çalarak çekçeklerin ve yayaların arasından geçmeye çalışan büyük tramvaylara bir asılıp bir yana kaçıp kurtularak Nanking Yolu'nda bisiklet sürmeyi seviyordum.

Baktığım her yerde acımasız ve korkutucu bir dünya beliriyordu. Şanghay'da yaşam her şeyden önce caddelerdeydi: yaralarını sergileyen dilenciler, gangsterler ve yankesiciler, ellerindeki Craven A konserve kutularını tıngırdatan can çekişenler, bakışlarıyla beni korkutan, ayak bileklerine kadar uzanan mink mantolarıyla Çin'in dragon lady'leri*, seyyar satıcıların wok'larında** pişirdiği, para taşımadığım için hiçbir zaman satın alamadığım, tadına doyum olmaz lezzetler, açlıktan kıvranan köylü aileler ve binlerce dolandırıcıyla sahtekâr. Çin tiyatrolarından ve barlarından çeyrek tonlu garip bir müzik sesi gelir, düğünlerde havai fişekler patlar, bir radyodan bangır bangır, ara sıra Japon birası reklamlarıyla kesilen General Çang'ın konuşmaları duyulurdu. Tüm bunları, soluduğum kirli ve heyecanlı havayla birlikte bir anda özümserdim. Eğer keyifleri yerindeyse, Britanyalı askerler beni tembellik ettikleri ve teçhizatlarını temizledikleri, kum torbalarından yapılma mevzilerinin karanlık dünyasına davet ederlerdi. Daha önce duymadığım aksanlarıyla bu Tommy'ler*** hoşuma giderdi. Tüfeklerini temizlememe, harbiyle namludaki pası gidermeme izin verirler ve en sonunda da beni tunç şapka rozetiyle ödüllendirirlerdi. Hindistan ve Afrika'da görev yaparken yaşadıklarına ilişkin esaslı öyküler anlatırlardı. Onlar için Şanghay haritanın üzerinde herhangi bir isimdi. Uluslararası Bölge'nin neredeyse her köşesini keşfetmiştim. Okul arkadaşlarımla tüm kenti kapsayan ve aylarca süren saklambaçlar oynardık. Şimdi, hiçbirimizin başına bir şey gelmediğini düşününce şaşırıyorum. Sanırım, başımıza bir şey gelmemesi için binlerce Çinli sivil polis bizi izliyor, adi suçluların bisikletlerimizi veya ayakkabılarımızı çalmasını engelliyordu.

* Dragon Lady: Doğu Asyalı kadınlara yönelik kadın düşmanlığından kaynaklanan bir klişe. (ç.n.)
** Wok: Çin mutfağında kızartma tavası. (ç.n.)
*** Tommy: İngiliz ordusunda er. (ç.n.)

Herhalde karşılaştığımız en büyük tehlike, pazar günleri öğleden sonra, ebeveynlerimiz ve onların arkadaşlarıyla Şanghay'ın güneyindeki ve batısındaki, son zamanlarda çatışmaların yaşandığı savaş alanlarına yaptığımız gezilerdi. Şoförlerin kullandığı ve arkada en iyi ipeklilerini giymiş kadınların oturduğu Buick ve Chrysler marka otomobillerin oluşturduğu konvoy felakete uğramış bu bölgenin içinden geçerdi. Bu savaş alanları herhalde bazı yaşlı Britanyalılara, sonu gelmeyen siperleri, sağı solu parçalanan sığınakları ve terk edilmiş köyleriyle Somme'u* hatırlatırdı. Arabadan adım attığımızda ayaklarımızın altında kullanılmış kartuşların parlak sarısı, bütün bir alana yayılmış mühimmat, paçavra ve sırt çantası olurdu. Yol kenarlarında göğe doğru açılmış muazzam göğüs kafesleriyle atlar ve kanallarda sazların arasından akan suyun etkisiyle bacakları kıpırdayan ölü Çinli askerler göze çarpardı. Ortalık askeri eşyadan geçilmemesine rağmen, bir süngü almama bile izin vermezlerdi. Birçok Avrupalı gezgin bu yüzden ölmüş, bir keresinde de bir okul çocuğu bir el bombasının patlaması sonucu elini kaybetmişti. Daha sonra konvoy ilerler ve hepimiz güvenli Uluslararası Bölge'ye ve Country Club'ta içilecek büyük cin kadehlerine geri dönerdik.

Büyük hevesle beklediğim diğer hazine avcılığıysa, ailemin taşrada, Şanghay'ın batısında oturan arkadaşlarını ziyarete gittiğimiz zamanlardı. Düzenledikleri büyük öğle yemeklerinin ardından çocuklar kendi hallerine bırakılırken, dadılar dedikoduya dalar, şoförlerse otomobilleri parlatmaya girişirlerdi. Bense genellikle çitte keşfettiğim bir aralıktan usulca sıvışır, kurumuş iki çeltik tarlasından geçerek terk edilmiş Çin askeri havaalanına giderdim. Bir tane boş hangar olmasına karşın, pistin kenarında, uzun otların arasında, unutulmuş bir Çin avcı uçağı iskeleti vardı. Pilot kabinine tırmanır ve kirli kontrol kabininin çevrelediği, alçak metal koltuğa otururdum. Son derece büyüleyici bir deneyimdi bu benim için ve eğlence parkındaki aletlerden çok daha heyecan vericiydi. Bunun nedeni savaş sırasındaki sesleri, makineli tüfeklerin ateşini ve hızla akıp giden rüzgârı hayal etmem değil, bu yere çakılmış ama gizemli savaş uçağının içinde, bir uçuş rüyasında tek başıma olmamdı. Bu uçağı üç dört kez, ne zaman öğle vakti düzenlenen bir parti olsa, ziyaret ettim ve yetişkinlerden biri beni çitin öbür tarafına geçerken gördüğünde de, kaybettiğim

* Somme: Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük ve en kanlı çatışmalarından biri. (ç.n.)

uçurtmamı aradığımı söyledim. Bir bakıma arıyordum da. Son ziyaretimdeyse, pistte hangarı inceleyen birkaç Japon askeri tarafından kovalanmıştım. Yıllar sonra, bu ufak havaalanı Şanghay Uluslararası Havaalanı'na dönüştü. 1991'de beni Hong Kong'dan Şanghay'a getiren Airbus uçağından indiğimde, o Çin avcı uçağında oturan küçük oğlan çocuğunun varlığını neredeyse hissetmiştim. Sanki yıllar hiç geçmemişti.

Kız kardeşim Margaret (şimdi Margaret Richardson; yakın zamana kadar Soane Müzesi'nin direktörüydü) 1937'de doğdu. Aramızda yedi yıl olması, hiçbir zaman çocukluk arkadaşı olamayacağımız anlamına geliyordu. Ben on yaşındayken o hâlâ bir bebekti. O sırada Uluslararası Bölge'yi keşfetmekle ve kentteki kontrol noktalarında duran Japon askerleriyle arkadaşlık kurma yönünde başarısız girişimlerle meşguldüm. Yanaştığım Japonlarda melankolik bir hava vardı; bense hiçbir zaman üzgün değildim. İngiltere'ye geldiğimde yitirdiğim doğal bir iyimserliğe sahiptim. Bugünün terminolojisiyle konuşacak olursak, herhalde hiperaktiftim. Kurşun askerlerimle özel oyunlarımı oynarken olsun, Kendall kardeşlere keşfettiğim terk edilmiş bir fabrikayı önderlik yaparak gezdirirken olsun ya da Şanghay banliyölerinin bilinmeyen köşelerinden birini araştırırken olsun, her zaman hareket halindeydim.

Amherst Bulvarı'nın ötesindeki tekdüze manzaranın en göze çarpan özelliği, çeltik tarlalarının istinat duvarlarının üzerine inşa edilmiş aile höyükleriydi. Tabansuyu seviyesi toprak yüzeyinin bir metre altındaydı ve bu yüzden köylüler ölülerini toprak altına (bir keresinde kuyu açma sürecine tanık olmuştum; bahçemizde, bahçıvanımız isyan edene kadar yarım düzine kuyu açılmıştı) gömmezlerdi. Höyükler ikiyle üç metre yüksekliğinde olur, sert yağmurların üzerindeki toprağı alıp götürebileceği tabutlardan oluşan bir piramidi andırırdı. Düzenli bakım yapılmazsa tabutlar ortaya çıkardı.

Evimizden yüz metre uzaktaki terk edilmiş çeltik tarlasının kenarında bir höyük vardı. Bir gün okuldan dönerken yolumdan saparak bu höyüğe gitmiş, bozulmakta olan piramidin üzerine çıkarak kapaksız tabutlardan birinin içine bakmıştım. İpek şilteye benzer bir şeyin üzerinde, çoktan unutulmuş bir pirinç çiftçisinin iskeleti uzanıyordu; etrafındaki toprak yağmurlar tarafından defalarca yıkanmıştı. Yıllar sonra Cambridge'te tıp öğrencisiyken, yatağımın altında tabuta ben-

zeyen, çam ağacından bir kutunun içinde duran anatomi iskeletimle beraber uyuyacaktım. İskeletin ufaklığının, bir çocuğa ait olduğu anlamına gelmediği söylenmişti bana; anatomi iskeletlerinin çoğu güneydoğu Asya köylülerine ait olurdu.

Cesur bisiklet turlarıma rağmen, yine de Çin'e özgü yaşamdan tamamen tecrit edilmiş bir durumdaydım. On beş yıl Şanghay'da yaşadım ve tek bir kelime Çince öğrenmedim. Babam, her ne kadar yanında Çinliler çalışıyorsa da ve bir ara Çince dersleri almışsa da, hizmetkârlarımızın hiçbiriyle tek bir hece Çince konuşmadı. Ne evde ne de ailemle ve onların arkadaşlarıyla gittiğimiz otel ve restoranlarda Çin yemeği yedim. Fırında pişirilmiş kuzu veya dana, şerbetli Amerikan waffle'ları*, dondurma ve sundae'ler** yedik. İlk Çin yemeğimi savaştan sonra İngiltere'de tattım. Bugün televizyon üçüncü dünyaya göç eden Britanyalılarla Avrupalıları gittikleri ülkelerin tarihi ve kültürüyle (yemekleri, mimarisi, folkloru ve gelenekleri) ilgilenmeleri konusunda eğitiyor. 1930'ların Şanghay'ında durum farklıydı. Bu kısmen bu tür bir tarihi ve kültürel bilginin Şanghay'da sunulmuyor olmasından ve kısmen de Çinlilerin bize mesafeli davranmasından kaynaklanıyordu.

Ve belki de, bütün bunlara rağmen, çok az şey gözden uzak tutuluyordu Şanghay'da. Çinlilerin yaşadığı büyük yoksulluk, ölüm ve hastalıklar, açlıktan kapı önlerinde ölüme terk edilmiş kimsesizler beni, hayatında pek de bir şey görmemiş bu on yaşındaki çocuğu, aileme nazaran daha rahatsız ediyordu. Sanırım her ikisi de Şanghay caddelerinde gördükleriyle arasına mesafe koymuştu. Faal bir şekilde destekledikleri birçok yardım kuruluşu vardı; ama sanırım en sempatik Batılıların bile milyonlarca yoksul Çinli için çok bir şey yapamayacağını biliyorlardı. Annem her yere şoförün kullandığı otomobiliyle gidiyordu; bu yüzden, her zaman bisikletli oğlundan daha az yoksulluk görmüş olabilir. Bu arada çok sayıda muhtaç Avrupalı göçmen de vardı; Nazi tehdidinden kaçan Beyaz Ruslar, Almanlar ve Doğu Avrupalı Yahudiler, kötü bir dönemden geçen gurbetçi İngilizler, Şanghay'a girmek için vizeye ihtiyaç duymayan, her yerden siyasi mülteciler gibi. Binlerce bar ve gece kulübünde insanlar gelecekteki daha iyi yıllara kadeh kaldırır ve dansçılar gösterilerini sürdürürken,

* Waffle: Belçika'ya özgü bir hamur tatlısı. (ç.n.)
** Sundae: Meyveler ve soslarla hazırlanan dondurma. (ç.n.)

ben Foch Bulvarı ve Bubbling Well Yolu'nda bir aşağı bir yukarı bisikletimle dolaşır, yeni olan ve nadiren-hayal-kırıklığına-uğratan şeyleri kaçırmamak için gözlerimi her zaman açık tutardım.

Şanghay'da hayali olan, bir başka deyişle insanların kafalarındaki yalanlar, her yerdeydi ve şimdi düşünüyorum da, bir oğlan çocuğu olarak ben bu yalan dünyada gerçeği bulmaya çalışıyordum. Bir bakıma bunu savaştan sonra gittiğim, bu defa da neredeyse fazla gerçek İngiltere'de de sürdürdüm. Yazar olarak İngiltere'ye sanki garip bir kurguymuş gibi yaklaşmışımdır ve benim görevim, tıpkı çocukluğumda kamburlardan oluşan şeref kıtaları ve kapısız tapınaklarla karşılaştığımda yaptığım gibi, gerçeği bulup ortaya çıkarmak olmuştur.

Bu arada sabırsızlıkla beklenen bir yığın güzellik de vardı: hokkabazları ve taklacılarıyla çocuk partileri; uysal ve yaşlı atımı hatırlayabildiği tek şey olan sekiz şeklindeki pistin etrafında sürer gibi yaptığım, binicilik okulundaki yarışlar; okuldaki tüm öğrencilerle birlikte gittiğimiz, *Oz Büyücüsü*'nün galası; Çikolata Dükkânı'nda küçük oğlan çocuklarının, amah'lar ve bitap düşmüş dadılardan ibaret bir tımarhaneye dönen Cumartesi dondurma-sundae buluşmaları; yarış pistinde alevler içindeki duvarlardan arabalarını çarparak geçiren Amerikalı cehennem sürücüleri; Eski Kent'te sağır edici çan sesi ve yüzleri ekşiten maske kâbusu şeklinde geçen Çin tiyatrosuna ziyaret; insafsız Çinli kumarbazlar ve muazzam kepçe raketleriyle topun mermi süratinde gitmesini sağlayan Filipinli oyuncuların görülebildiği jai alai'ye* yolculuk (babama göre dünyanın en hızlı top oyunuydu ve bütün en hızlı, en yüksek, en uzun ve en derin şey gibi, beni çok etkiliyordu); her zaman arkadaş canlısı olan ve bana bisikletimin ön tekerleğini tramvay raylarına sıkıştırarak Sincere's'in dışındaki Çinlilere ait dükkânlardan birine balıklama dalana kadar tezahürat eden ABD Deniz Piyadeleri'ni taşıyan kamyonları kovalamak ve düzenli bir şekilde Bund'un karşısında demirleyen *Idzumo*'yu** görmeye gitmek. Tüm bu heyecan verici anlara rağmen, nadiren de olsa kendimi, en soğuk zamanlarda küçücük kokkömürü parçaları bulmak için Joffre Bulvarı'ndaki kimyasal tesislerin yakınındaki kül tepelerini eşeleyen Çinli dilenci çocukları düşünürken bulurdum. Onlarla benim yaşan-

* Jai Alai: Raketle oynanan bir tür oyun. (ç.n.)

** Idzumo: 1905 Rus-Japon Savaşı'nın artık İkinci Dünya Savaşı'nda demode olmuş ve Çin filosunda hizmet veren hafif kruvazör sınıfı savaş gemileri. (ç.n.)

tım arasındaki farktan, mesafeden rahatsız olurdum; ama arayı kapatmanın bir yolu yok gibiydi.

Ancak tahmin edebileceğimden de kısa bir süre içinde hem çocuklarla aramdaki mesafe kapanacak hem de Şanghay büyük atılım yapacaktı.

3
Avrupa'da Savaş (1939)

Eylül 1939'da Avrupa savaşı başladı ve süratle tüm dünyaya yayılarak Şanghay'a ulaştı. Dışarıdan bakınca yaşamlarımız eskisi gibiydi; ama kısa süre sonra, ailelerin mülklerini satarak Hong Kong ve Singapur'a gitmesiyle sınıfımda boş sıralar belirmeye başladı. Babam vaktinin önemli bir kısmını İngiltere'den kısa dalga radyo yayınıyla bize ulaşan haberleri dinleyerek geçiriyordu. Bu sayede HMS *Hood* zırhlısının Almanlar ve Alman zırhlısı *Bismarck*'ın da Kraliyet Donanması tarafından kıstırılarak batırılışından, ardından İngilizlerin Dunkirk'ten Avrupa'daki savaşı terk edişinden ve en son da Britanya Hava Savaşı'ndan haberdar olmuştu. Okul sık sık kesintiye uğruyordu ve bu sayede Britanya'da çekilen haber filmlerini gösteren sinemalardan birine gidiyor, sıra halinde uzanan savaş gemilerinin ve

Londra semalarında Heinkel'leri* düşüren Spitfire'ların** heyecan verici görüntülerini seyrediyorduk. Country Club'ta bağış kampanyaları başlatılmıştı. Şanghay'ın Britanyalı sakinleri olarak ilk Spitfire'ımızı finanse ettiğimizi hatırlıyorum. Tüm taraflar arasında bitmek bilmeyen yurtseverlik faaliyetleri vardı. Alman ve İtalyan toplulukları kendi propaganda kampanyalarını yürütüyor, Alman okulunun ve düzenli bir şekilde Nazi taraftarı programlar yayımlayan Alman radyo istasyonunun bayrak direklerinde gamalı haç dalgalanıyordu.

Kısa süre içinde haber filmleri bu enformasyon savaşının en etkin araçları olmuştu. Birçoğu geceleri binaların duvarlarına yansıtılarak gösteriliyor ve yoldan geçen büyük kalabalıklar tarafından seyrediliyordu. Sanırım ben Avrupa savaşını, başımı kaldırıp baktığım gümüş renkli dikdörtgene yansıyan, görselliği eldeki kaynaklar ve savaş muhabirinin sınırları tarafından belirlenen haber filmi savaşı olarak gördüm. Şimdiki bakış açımla bunu böyle açıklasam da, on yaşındayken bile gerçek bir haber filmini kurgulanarak çekilmiş bir filmden ayırt edebiliyordum. Gerçek, savaş veya barış zamanında olsun, haber filmlerinde görülendi ve ben tüm Şanghay'ın filme çekilmesini istiyordum.

İngiliz yetişkinler artık memleket hakkında konuşmaya başlamıştı. Bu, Londra'nın Batı Yakası'nı, Shaftesbury Bulvarı'nı ve Troc'u, gecenin ilk parlak ışıklarını ve sabahlara kadar süren dansları kapsayan, pazar kentlerinden ve sazdan yapılma damlardan ibaret konforlu Beverley Nichols*** dünyasına karşılık gelen tozpembe bir İngiltere'ydi. Annem, babam ve arkadaşları kendilerini buna inandırmışlar mıydı; yoksa morallerini mi yüksek tutmaya çalışıyorlardı? Country Club'ta genellikle, bol miktarda cin tükettikten sonra kriket oynarlardı ve hemen hepsi *Punch* dergisine aboneydi. Öte yandan Amerikan arabaları kullanıp vermutlarını Amerikan buzdolaplarında soğuturlardı. Uzaklaşıp gitmekten bahsederlerdi; ama Cotswald'u değil, ucuz hizmetkârın bol olduğu Güney Afrika'yı gözlerine kestirmişlerdi. Sanırım Şanghay, kendilerine rağmen onları enternasyonal insanlara dönüştürmüştü ve Noël Coward/*Cavalcade***** türü İngiltere düşünceleri, nostaljik, geleneksel leştirilmiş halk belleğinden başka bir şey değildi (1946'da İngiltere'ye geri döndüğümüzde bir kısmımıza Amerika-

* Heinkel: İkinci Dünya Savaşı'nda Alman bombardıman uçağı. (ç.n.)

** Spitfire: İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz avcı uçağı. (ç.n.)

*** John Beverley Nichols (1898-1983): Britanyalı yazar, gazeteci, oyun yazarı. (ç.n.)

**** Noël Coward (1899-1973): Gösterişli yaşam tarzıyla bilinen İngiliz tiyatrocu, oyuncu, kompozitor, şarkıcı. (ç.n.)

lı muamelesi yapılmıştı ve bu, aksanlarımızdan ötürü değildi).

Sanırım bu, birçok Britanyalının Japonlarla savaşın kaçınılmaz olduğunu bilmesine rağmen neden Şanghay'da kaldığını açıklıyor. Ayrıca Çinlileri kolaylıkla yenmiş olsalar da, Japonların Kraliyet Donanması'na ve Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne rakip olamayacağına dair, büyük ölçüde ırkçı ve güçlü bir inanca sahiptiler. Kokteylerde edilen dâhice sözlere bakılırsa, Japon pilotları daha kötü uçaklar kullanıyordu ve gözleri de iyi görmüyordu. Ama gerçeğin bu at gözlüğü takmış versiyonuna kapılmış Britanyalılar sadece kendilerini kandırıyordu; kaldı ki, ebeveynim ve arkadaşları Japon askerlerinin amansız cesaretine ve Japon pilotlarının yeteneklerine 1937'de bizzat şahit olmuştu.

Birçok açıdan Şanghay'daki yaşam, Avrupalılarda farkında olmadıkları bir tür iyimserliğe yol açmıştı. Girişimciliğin ve kapitalizmin sınır tanımadığı bir şehirde yaşadığından, herkes her şeyin mümkün olabileceğine inanıyordu. En son çare olarak da, paranın tehlikeyi önleyebileceği düşünülüyordu. Doğduğum bu geniş metropol otuz yıl gibi kısa bir sürede bataklıklardan (Mançu hükümdarları burayı bir küçümseme işareti olarak seçmişti) yaratılmış ve dünyanın dört bir yanından şaşkın ziyaretçileri (George Bernard Shaw'dan Auden ve Isherwood'a) kendisine çekmeyi başarmıştı.

Ayrıca, şimdi son derece aşırı görülen içki tüketiminin yarattığı tatlı bir hoşgörü atmosferi hâkimdi şehre. *Güneş İmparatorluğu*'nu yazarken anneme "iki martinili öğle yemeğini" hatırlattığımda, "Beş martini..." diyerek yanıtlamıştı beni. Küçük bir oğlan çocuğu olarak, her saatte içilmesini normal karşılıyordum; cin ve viski şişelerinin doldurduğu raflarıyla kilerlerin dolapları, içki satılan bir dükkânı andırıyordu. Ailemin tanıdıklarının büyük kısmı gün boyunca çakırkeyifti; dişçimizin ağzının her zaman gargaradan daha güçlü bir kokusu olduğunu hatırlıyorum. Ama bu, Uzakdoğu'da normaldi. Kısmen toplumsal bir kuraldı; yemeklerde şarap içme alışkanlığı her faaliyette içki tüketmeye dönüştürülmüştü. Kısmen de, müzeleri ve galerileri olmayan, evleri içinde yaşayan sakinlerinden otuz yaş daha genç olan bir kentte yaşamaktan kaynaklanan bir tepkiydi. Anneme uyuşturucu konusunu sorduğumda ısrarla çevresindeki hiç kimsenin kullanmadığını söylemişti; ama tanıdığı morfinmanlar vardı. Briç, alkol ve zina, toplumları bir arada tutan asil bağlardır. Çok fazla uyuşturucu Şang-

* Orijinal Adı: *Empire of the Sun*; Türkçe'si *Güneş İmparatorluğu*, Çev.: Emine Güreli, Ayrıntı Yay., 1990. (ç.n.)

hay'ın büyük kısmını işlemez hale getirebilirdi. Anne ve babam, 1960'ların İngiltere'sinde kanaatkâr birer içiciydi. Yemeklerden önce viski soda ve birer kadeh de şarap içerlerdi. Bense o sıralarda günde yarım şişe İskoç viskisi tüketiyordum. Annem çok az hastalanmıştır ve 93 yaşına kadar da yaşadı.

İlk çocukluk yazılarım 1930'ların sonunda kaleme alınmıştır. Sanırım çevremdeki yetişkinlerde gözlemlediğim büyük gerginliğe bir tepki olarak başlamıştı. Avrupa'da savaşın patlak vermesi ve ardından Fransa'nın düşmesi annemle babamın dikkatini dağıtmıştı ve yaptıklarımla daha az ilgilenir olmuşlardı. Üç yaşındaki kız kardeşim beni sinir ediyordu; onu gün boyu görmememi sağlayacak tasarılar geliştiriyordum. Kahvaltı her zaman sorundu. Çünkü mangomla omletimin başına oturacağım ve dolayısıyla masanın öbür ucundaki kız kardeşimin gevezeliklerine dayanmak zorunda kalacağım anı okul belirliyordu. Sonunda, çocuk aklımla, Kendall-Ward'ın evindeki küçük marangozhaneyi kullanarak kontrplaktan geniş bir perde yaptım ve bunu masanın ortasına yerleştirdim. Perdenin orta kısmını da, istediğimde şaşkın kız kardeşimi gözetleyebileceğim ama beni fark ettiğinde hemen kapatabileceğim, kapaklı minik bir delik açtım. Şaşırtıcı bir şekilde ailem bunu komik bulmuştu; ama arkadaşlarını davet ettikleri öğle yemeklerine de aynı şekilde kocaman kontrplağımı sürükleyerek gelip, İki Numaralı Oğlan'a onu kurdurtmaya kalkıştığımda sınırı aşmış olduğuma karar verdiler.

Gerçekten de yalnız kalmam gerekiyordu. Her zaman zeki bir öykücüydüm. Özellikle konu serbest olduğunda ve hayali ya da gerçek önemli bir olay anlatma fırsatı doğduğunda, okulda kompozisyon yazmak hoşuma giderdi. Katedral Okulu'nda ufak kural ihlalleri için uygulanan alışıldık ceza biçimi "satırlar" diye adlandırdığımız, o sırada üzerinde çalıştığımız değerli bir kitabın birkaç sayfasını kâğıda geçirmekti. "Maxted sen beş sayfa; Ballard sen sekiz sayfa yazacaksın" denirdi ve böylece günlük ev ödevimizin üzerine hiç de küçümsenmeyecek miktarda fazladan iş eklenirdi. Metinler genellikle okulun kütüphanesinde kitapları bulunan, Viktorya dönemi yazarlarından olurdu: G. A. Henty, Dickens (hüzün yüklü olduğu için nefret ettiğim, *İki Şehrin Öyküsü*'nü okumuştuk) veya Charles Kingsley. Bir gece evde bin

bir zorlukla Kingsley'in *Westward Ho!* adında Spanish Main'le* ilgili öyküsünden sonu gelmeyen sayıda paragraf kopyalarken aklıma, bir öykü yazarak bu işten daha kolay kurtulabileceğim geldi ve heyecan verici bir korsan öyküsü kaleme aldım. Diğer oğlanlar gibi ben de öğretmenlerin ceza olarak yazdıklarımızı hiçbir zaman kontrol etmediğini düşünüyordum; ama yazıyı teslim ettiğimin ertesi günü Muhterem Matthews sert bir şekilde beni işaret ederek, "Ballard, bir daha değersiz romanları kopyalama" dediğinde böyle olmadığını anlamıştım. Bu bana getirilen ilk eleştiri olmuştu ve beni kendi kendimi eğlendirmek için bu faaliyetimi artırmaya yöneltmişti. Böylece öykücülüğüm yıkıcı bir tarza doğru itilmiş olabilir.

Annemin kadın arkadaşlarından oluşan, dörder kişilik iki grubun, Amherst Bulvarı 31 Numara'daki briç partilerinin sonu gelmiyor gibiydi. Merdivenlerde oturur, dikkatlice briç konuşmalarını dinlerdim: "Bir karo, iki kör, üç sanzatu, dört..." Söylenenlerin apaçık mantıksızlığı karşısında afallamış bir şekilde kalakalırdım. Sonunda, on yaşında veya o civarda, annemi bana briç oyununun kurallarını ve şifre içinde şifre gibi birkaç ayrıntısını anlatmaya zorladım. O kadar etkilenmiştim ki gizemli briçi kavramış olmaktan, bu oyun karşısında benim kadar afallamış kişiler için bir kitap yazmaya karar vermiştim. Sonunda bir defterin yarısını kabul edilmiş stilde diyagramlarla doldurmuştum ve çok iyi hatırlıyorum, bu defterde EPS'yle ilgisiz, bir tür blöfçülük denebilecek "psikolojik yükseltme"yle ilgili bir bölüm de vardı. Elli yıldır briç oynamıyorum; ama o ufak açıklayıcı çalışma bana bir yazar olarak gizem çözme konusunda epey zevk vermiş olmalı.

Tsingtao'daki yaz tatilleri sona ermişti; ama o güzel, Riviera tarzındaki tatil kasabasını hâlâ hatırlıyorum. Büyük Savaş'ın başında Tsingtao, Alman deniz üssüydü ve otelimizin yanındaki ufak koyda iki Alman denizaltısının iskeletleri, başları kumların üzerinde, çürüyen dinozorlar gibi dururdu. Almanların yarlara inşa ettiği kalelerden oluşan geniş savunma ağı turistlerin çok ilgisini çekerdi. Annemle birlikte katıldığımız bir turda karanlık, katedral biçiminde mahzenlerden geçmiştik. Ağır topları atış platformlarına çıkaran dev asansörlerle karşı-

* Spanish Main: İspanya İmparatorluğu döneminde İspanya Amerika'sının kıyı kesimi ve bu dönemde İspanya gemilerinin seyrettiği bölge. (ç.n.)

laşmış, rutubetli betonun hissettirdiği kasvetin arasından başka dehlizlere açılan üst dehlizleri, galerileri ve gözleme kulelerini görmüştüm. Tüm bunlar bana daha sonra Piranesi'nin *Prisons*'ını hatırlatmıştı. Kraliyet Donanması, Tsingtao'yu ele geçirmeden önce bu kaleleri bombalamıştı ve buraları gezdirirken Çinli rehberler heyecan içinde bu bombardıman sırasında çıldırmış Alman topçularına ait olduğunu iddia ettikleri kanlı el izlerini gösterirlerdi.

Tsingtao'yla ilgili son derece hoş anılarım var; ama annem daha ziyade, bebekken (1931 veya 1932 yazı) beni gezdiren amah'ın kayalıkların hemen üstündeki çim bir yokuşta arabamın kontrolünü nasıl yitirdiğini anlatırdı sık sık. Araba hızını almış, uçuruma doğru yol alırken, oradan tesadüfen geçen bir Britanyalı turist arabamı tam uçurumdan düşmek üzereyken yakalamış. Zannedersem daha sonra bu olayı otelde anneme anlatmış. Annemse hiçbir zaman, neden koskoca bebek arabasının, bağlı küçük ayaklarından ötürü aksayarak yürüyen orta yaşlı bir Çinli kadına uçurumun kenarında gezdirmek üzere emanet edildiğini açıklamadı. Hitchcock muhtemelen bu sahneden çok hoşlanırdı; ama sanırım, bunun daha basit bir açıklaması var. 1930'ların aileleri çocuklarından dikkat çekecek derecede kopuktu. Çocukların rahat ettirilmesinden, eğer ailelerin maddi gücü yerindeyse, her türlü riske rağmen bakıcılar sorumlu oluyordu. Anne ve babam, yirminci yüzyılın ilk on yılında, yani gerek antibiyotikler gerek vitaminlerle besin değeri artırılmış yiyecekler ile temiz hava ve suyla ilgili genel sağlık endişeleri ortaya çıkmadan çok önce doğmuştu. Gelir düzeyi ne olursa olsun, çocuk sahibi olmak her aile için sonuçları hastalık ve erken ölüm olabilecek bir kumardı. Bu durum çocukluk dönemine verilen değeri düşürmüş, yetişkin olmanın önemini artırmıştı. Yetişkinliğe ulaşmanın kendisi bir başarıydı. Çocuklar, ebeveynlerin hizmetkârlarla sadık labrador köpeği arasında bir yerlerde kabul edilen bir uzantısıydı. Hiçbir zaman ailelerin sağlık durumunun göstergesi olarak dikkate alınmıyor veya yaşamının merkezi kabul edilmiyorlardı. Annem Şanghay'ın çevresinde yaptığım tehlikeli bisiklet turlarını bilmiyormuş gibi davranırdı; ama birçok arkadaşı beni tanır ve arabalarından bana el sallardı. Sanırım onlar da bu davranışımı bahsedilecek kadar önemli bulmazdı. Belki de uçurumdan aşağı yuvarlanmaktan son anda kurtuluşumla ilgili bu öyküyü anlatırken annem bana iltifat ediyordu.

4
Annem ile Babam

James Ballard, doğ. 1902, ölm. 1967

Babam James Ballard 1902'de doğmuş ve Lancashire, Blackburn'de büyümüştü. 1930'larda ölmüş anne ve babasıyla hiçbir zaman tanışmadım. Babam çocukluğundan pek bahsetmezdi. Sanırım İkinci Dünya Savaşı başladığında kendisini Blackburn'deki geçmişinden tamamen koparmıştı; orayı 1929'da sevinerek geride bıraktığı yorgun İngiltere'nin bir parçası olarak görüyordu. Çok sık seyahate çıkan bir işadamıydı. Yaşamı boyunca bilimsel dünya görüşünün hayranı, Amerika'dan çıkan her şeyin ateşli taraftarı olmuştu.

Fakat sonuna kadar bir Lancashire'lıydı. İşkembeye, Blackpool'a ve Lancashire komedyenlerine bayılırdı. Annem Edna babamın an-

Babam James Ballard 1946'da Şanghay'da.

nesini çok sıcak ve anaç bir kadın olarak anlatmıştı ve sanırım, bu ona İngiltere'den ayrılıp dünyayı görme cesareti vermişti. Benim izlenimim varlıklı ve mutlu bir aile yaşantısı olduğu yönünde; ama bir keresinde, babasıyla çok sert tartışmalara girip Blackburn İlkokulu'nu terk ettiğini ve aile işi manifaturacılıkla uğraşmaktansa ilim tahsili görmeye karar verdiğini söylemişti. İlimin daha iyi bir dünya yaratma gücü olduğuna inanır ve Londra Üniversitesi'nden yüksek dereceyle mezun olduğu için kendisiyle gurur duyardı. Her zaman iyimserdi ve kendine güveni tamdı. Salon danslarında çok iyiydi. Hatta bir keresinde Blackpool Kulesi'nde yapılan bir yarışmada ödül kazanmıştı.

Lancashire'a dair Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki ve sonraki anılarının büyük kısmı iç karartıcıydı. Korkunç yoksulluğu anlatırken başını iki yana sallardı. Okul çıkışı elmasını yiyerek eve dönerken işçi çocuklarının elmasının çöpünü alana kadar yakasını bırakmadığını anlatırdı. Bilardo ve briçte çok iyiydi. Şaraplar ve Avrupa yemekleri özel ilgi alanına girerdi. Şanghay'da Çin tarihi ve gelenekleriyle ilgilenen benim bildiğim neredeyse tek kişiydi. Bana bir keresinde Manchester Katedrali'nde solo şarkı söylediğinden bahsetmişti. Anladığım kadarıyla, Blackburn'de kendiliğinden popüler ve sosyal bir figürdü. Şanghay'daysa, artık içine kapanmış olduğundan, bunu ancak özel bir çabayla başarmıştı.

Babam 1920'lerin ortasında o dönemin ICI'sı* olan tekstil birliği Calico Printers Association'a (CPA) katılmıştı. Üniversitede, tekstil dünyasında baskı kumaş ve apre işlemini değiştiren bir bilim dalı olan kimya üzerine eğitim almıştı ve bana sık sık büyük Alman kimyagerlerin boya maddesi endüstrisinde ne kadar değerli bir iş başardıklarını anlatırdı. 1920'lerde CPA, Lancashire pamuğunun dünya pazarlarında sadece yerel pamuklu ürünlerle rekabet edemeyeceğini keşfetmişti. Özellikle büyük Çin pazarını kontrol eden Şanghay'daki Japon dokuma tezgâhları ciddi bir rakipti. Dolayısıyla CPA, Şanghay'da bir denizaşırı yan kuruluş olarak China Printing and Finishing Company'yi kurmuş ve babam da 1929'da başına getirilmişti.

Savaştan sonra Şanghay'da kalmıştı. Mao önderliğindeki Çinli Komünistler 1949'da kenti ele geçirdiğinde hâlâ oradaydı. Çin kontrolünde China Printing'i yönetmeyi sürdürmüştü; ama CPA'nın Manchester'daki genel merkezi para göndermeyi kesince, babam mahkemeye çıkarıldı. Bana savunması sırasında Marx ve Engels'ten çeşitli alıntılar yaptığını söylemişti. Bu, Komünist köylü yargıçları o kadar etkilemişti ki, onu serbest bırakmışlardı. 1950'de Çin topraklarında yaptığı uzun bir yolculuktan sonra Kanton'a ulaşmış ve oradan da Hong Kong'a geçmişti.

İngiltere'ye dönüşünde CPA'yı bırakmış ve farmosötik tekstil danışmanı olmuştu. Emekli olup annemle New Forest'a yerleştikten sonra 1967'de kanserden öldü.

* ICI (Investment Company Institute): Yatırım Şirketi Kurumu. (ç.n.)

Edna Ballard, doğ. 1905, ölm. 1999

Annem 1905'te Birmingham yakınındaki West Bromwich'te doğmuştu. 1999 yılında 93 yaşındayken Surrey'deki Claygate'te öldü. Babası Archibald ve annesi Sarah Johnstone tüm yaşamlarını müzik öğretmenliği yaparak geçirmiş. Annemle kız kardeşim 1947'de Şanghay'dan döndükten sonra onlarla birlikte yaşadığım bir yıl boyunca ders için kullanılan her iki piyanonun da eve gidip gelen öğrenciler tarafından her gün sürekli çalındığını hatırlıyorum. Onları 1946 yılının başlarında Southampton'da ilk kez tanıdığımda, her ikisi de altmışlı yaşlarının sonlarındaydı ve Viktorya dönemine ait birer yaşayan kalıntıydı. Katı ve hoşgörüden uzak tabiyatlarıyla her zaman gergindiler ve savaş sonrası İşçi Partisi hükümetinden nefret ediyorlardı. Ayrıca kardeşim ve benimle ilgilenmezlerdi. Annem ve onun savaş sırasında Japon kampında yaşadıkları da pek ilgilerini çekmemişti. Yaşamları epey sığdı. Odaları her zaman karanlık, ağır ve rahatsız mobilyalarla döşenmiş ve iç bölmelerde renkli camlar kullanılmış, üç katlı, büyük bir evde yaşıyorlardı. Yemek karneye bağlanmıştı; ama sanki soluduğumuz hava, daha iyi yaşam ümidi ve ara sıra kendini gösteren güneşin pırıltıları gibi diğer her şey de karneye bağlanmıştı. Küçük bir oğlan çocuğuyken bile, her ikisi de yaşam dolu ve iradesi güçlü birer kadın olan kız kardeşimle annemin genç kızlık dönemlerini nasıl geçirdiklerini merak etmişimdir.

Bununla beraber, annem, babasının gençlik yıllarında asi bir karaktere sahip olduğundan ve evlenmeden önce müzik eğitimini yarıda bırakıp dans gecelerinde ve düğünlerde çalan bir grup kurarak ailesini rezil ettiğinden bahsetmişti. Onu en kötü dönemde, İngiltere savaştan tükendiği zaman tanıdım. Birmingham bölgesi savaşta ağır bir şekilde bombalanmıştı ve sanırım bu yüzden, annemin Lunghua Kampı'ndaki yıllarını bir tatil olarak algılamışlardı. Savaş, pek çok İngiliz gibi onları da zalimleştirmişti. Herhalde daha görür görmez benden kuşkulanmışlardı. Ufak tefek ve cimri bir kadın olan anneannem bu büyük ve kasvetli evdeki tek banyoyu gösterdiğinde, "Bu benim banyom mu?" diye sorarak sonuçlarından sonsuza kadar kurtulamayacağım hatayı işlemiştim.

Anneannem öldükten sonra dedem inanılmaz bir dönüşüm geçirdi; değişiklik, sanki o daha cenazenin yapıldığı yerden uzaklaşırken

Annem ile Babam

Annem Edna Ballard 1936'da Şanghay'da.

başlamıştı. Hemen evi ve içindeki mobilyaları sattı. Yanına iki bavul alarak İngiltere'nin güneyine yerleşti. Orada, hiç kimseye muhtaç olmadan bir dizi otelde yaşadı. Ancak mönüyü veya verilen hizmeti sevmediğinde bir başka yere geçerdi. 97 yaşında öldüğünde bir Bournemouth otelinde yaşıyordu. Son yıllarında bazen süpermarketlerde ve dükkânlarda bayılıyordu. Bir keresinde bir kadın menajer, öldüğünü düşünüp kötü haberi vermek üzere annemi aramış ve kalbi dinlenmiş dedem yanı başında aniden doğrulup onunla konuştuğunda şoke olmuştu.

Annem nadiren West Bromwich'teki yaşamından veya Johnstone'ların bir parçası olduğu büyük aileden bahsederdi. Hiçbir zaman ne mutlu ne de mutsuz olduğu yönünde izlenim bırakmıştı bende.

Okul yıllarına ilişkin anlattığı tek şey, gelecekte sinema yıldızı olacak Madeleine Carroll'ın West Bromwich Kız Okulu'nda onunla aynı sınıfta okuduğuydu. Annem kısa bir süre West Bromwich'teki ilkokulda öğretmen olarak çalışmıştı ve bu sırada şahit olduğu korkunç yoksulluk onu bir hayli dehşete düşürmüştü.

Annem babamla Göller Yöresi'nde bir otelde, 1920'lerde gençler arasında çok popüler olan bir kaplıcada tanışmış. Evlendikten sonra, 1920'lerin sonuna doğru babam Calico Printers Association'da çalışmaya başladığında, bir süre Manchester civarında kirada yaşamışlar ve ardından 1929'da Şanghay'a gitmişler.

Anne ve babam hiçbir zaman İngiltere'den niye ayrıldıklarını anlatmadı ve ben de hiçbir zaman bu konuyu onlara sormayı akıl etmedim. Onları neyin beklediğini tam olarak biliyor veya bilmiyorlardı ama bu değişiklikle büyük bir riske girmişlerdi; en başta da antibiyotiğin henüz olmadığı bir dünyada yoksulluğun hüküm sürdüğü uzak bir yere giderek sağlıklarını tehlikeye atmışlardı. Kolera, veba ve tifo Şanghay'da yaygındı. Musluk suyu, içilecek kadar güvenli değildi. İçtiğimiz su kaynatılarak eski cin şişelerine doldurulur ve buzdolabında saklanırdı; ama tüm bulaşık, musluk suyuyla yıkanıyordu. Hem kız kardeşim hem de ben amibik dizanteriye yakalanmış, günlerce hasta yatmıştık. Şanghay tehlikeli çetelerin ve ölüm saçan siyasi fraksiyonların olduğu vahşi ve büyük bir kentti. Annem yeni evlenmiş ve o güne kadar Paris'te balayı hariç İngiltere'nin dışına çıkmamış yirmi beş yaşında bir kadındı. P&O* gemisiyle Şanghay İngiltere'ye beş haftalık mesafedeydi. Hava bağlantısı yoktu ve İngiltere'yle doğrudan temas ancak telgraf aracılığıyla kurulabiliyordu. Sanırım, azimli ve iyimser babam, annemi İngiltere'nin yıllarca ekonomik krizden çıkamayacağına ama dünyanın öbür tarafında çok daha ilginç fırsatların onları beklediğine inandırmıştı.

* P&O (Peninsular and Oriental Steam Navigation Company): Kökeni on dokuzuncu yüzyıla dayanan, Birtanya deniz yolları ve posta taşıma şirketi. (ç.n.)

5
Pearl Harbor Baskını (1941)

Japonların Honolulu yakınındaki Amerikan deniz üssü Pearl Harbor'a saldırısı 7 Aralık 1941, Pazar sabahı gerçekleşti ve Japonya'yla Amerika'yı artık Dünya Savaşı olarak adlandırılan çatışmada karşı karşıya getirdi. Uluslararası Tarih Değiştirme Çizgisi'nin öbür tarafındaki Şanghay'da çoktan 8 Aralık 1941, Pazartesi'ydi ve ben yatağımda uzanmış İncil okuyordum. Dini nedenlerden ötürü yapmıyordum bunu; ailem fazlasıyla agnostikti. İncil dersi, sanırım Eski Ahit'in okullarda öğretilen güçlü öykülerine ilgi gösterdiğim için en iyi dersimdi. Muhterem Matthews'un İncil yarışmasının galibini açıklarkenki küçümseyici ses tonu hâlâ kulaklarımda çınlıyor: "Sınıfın en iyi öğrencisi dinsiz Ballard." Şüphesiz Okul Müdürü'nün en çok hoşuna giden cümleydi bu; ama ben bundan ötürü gerçekten kendimle

gurur duyuyordum. Çevremdekilere sadece ateist olmadığımı, bir de Komünist Parti'ye katılacağımı söylediğimi hatırlıyorum. İnsanları sarsan herkese hayrandım ve komünist işçi örgütleyicileri kesinlikle babamın huzurunu kaçırıyordu.

Noel dönemindeki sınavlara hazırlanıyordum ve İncil dersi sınavı gelecek haftaydı. Tam o sırada Amherst Bulvarı'nda tank ve askeri araç sesleri duymuştum ve babam da aynı anda odama dalmıştı. Sanki daha önce odamı görmemiş gibi garip bir şekilde çevresine bakınmıştı. Giyinmemi emrederken Japonya'nın savaş ilan ettiğini söylemişti. Okula gitmem gerektiğini, sınavların bugün başlayacağını söyleyerek itiraz ediyordum ki, bir okul çocuğunun en çok hoşuna gidecek cevabı vermişti: "Artık ne okul ne de sınav olacak!"

Ben söylediklerini bir kerede kavramıştım; ama babam belli ki altüst olmuştu. Evin içinde sağa sola koşuyor, hizmetkârlara ve anneme bağırıyordu. Sanırım yerel radyolardan Japon kuvvetlerinin Uluslararası Bölge'ye girmek üzere olduğunu duymuştu. Hızla kontrolü ele geçirdiler. Deniz birlikleri Whangpoo Nehri'ndeki İngiliz gambotu HMS *Petrel*'i mürettebatının kahramanca mücadelesine rağmen batırmıştı. Daha sonra Japon subayları yaralıları hastanede ziyaret edecek ve cesaretlerinden ötürü duydukları hayranlığın ifadesi olarak bushido geleneğinin en iyi örneklerini sergileyerek önlerinde eğilecekti. Amerikan gambotu USS *Wake* tek bir silah ateşlenmeden ele geçirilmişti; neredeyse tüm mürettebat Şanghay'ın otellerinde kız arkadaşlarıyla birlikte uykudaydı.

Fransız Bölgesi zaten Vichy* hükümetinin idaresindeydi ve Japon ordusu Uluslararası Bölge'nin tüm kilit noktalarını ele geçirmişti. O gün Japonların Kempeitai'si (Japonların Gestaposu) yüzlerce Britanyalı ve Amerikalı sivili tutukladı. Bunlar gözaltına alınarak bir kampta toplanacak ilk Müttefik yurttaşlarıydı. Babam tesadüfen aralarında değildi ve biz 1943 Mart'ına kadar evimizde kaldık. Pearl Harbor Baskını'nın hemen ardından hapsedilenlere vahşice davranıldı; ama neyse ki, Şanghay'da bulunan çok sayıdaki İsviçrelinin ve İsveç vatandaşının varlığı, tüm vahşice tutuklamalara ve cinayetlere rağmen Japonları bir parça frenlemişti.

Bu noktadan sonra eski Şanghay tarihe karışmıştı. Artık partiler

* Vichy Yönetimi: İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar Fransa'yı yenilgiye uğrattıktan sonra işgale uğramamış Güney Fransa'da kurulmuş işbirlikçi Fransız yönetimi. (ç.n.)

ya da film galaları, alışveriş merkezlerine ve havuzlara ziyaretler yoktu. Country Club Japon orduevine dönüştürülmüştü. Annem son derece üzgün bir şekilde bana squash kortuna atlarını bağladıklarını söylemişti. Japon ordusu varlığını Uluslararası Bölge'ye saldırgan bir şekilde dayatmıştı. Sokakta yaygın bir şekilde, Çinliler infaz ediliyordu. Tüm yabancı otomobillere el konmuştu ve bunun üzerine babam beş mil ötedeki ofisine gitmek için bir bisiklet almıştı.

China Printing and Finishing Company hâlâ faaliyetini sürdürüyordu. Sanırım, Japonlar buranın kendileri için faydalı bir gelir kaynağı olduğunu düşünmüştü. Ofiste, biri mimar iki Japon müdür vardı ve galiba babamın onlarla arası iyiydi; ama personelin bir kısmını işten çıkarmak zorunda kalmıştı. Bir keresinde ofiste onunla birlikteydim ve beni beraberinde yakındaki katedralin manastırına götürmüştü. Bir süre sonra bize orta yaşlı bir Beyaz Rus katılmıştı ve babam ona biraz para vermişti. Babama çok teşekkür etmiş ve ortadan kaybolmuştu. Şirketler ve fabrikalar kapandığından iş bulması çok zor olmalıydı. Rus epey yoksul görünüyordu ve babam Rus'un kravatının ve yeleğinin altındaki gömleğinin ve yakasının paçavralar birleştirilerek dikildiğini ve onun her gün nehirde bunları yıkadığını söylemişti.

Britanya bölgesinde sosyal yaşam, annemin briç ve tenis partileri de dahil, sona ermişti. Savaştan sonra yeniden işe aldığımız şoför hariç, en sonuncu Rus dadıların da arasında olduğu hizmetkârlarımızın sayısı hâlâ aynıydı. Gözaltına alınmamızdan birkaç gün öncesine kadar bizimle birlikte kaldılar.

Anne ve babam saatlerce, Britanya ve Amerika'dan kısa dalga yayın yapan radyoların başından kalkmazdı. Singapur'un Japonların eline geçmesi ve Britanya zırhlıları *Repulse* ile *Prince of Wales*'in batırılması hepimizi sarsmıştı. O andan itibaren Britanya'nın itibarı dibe vurmuştu. Singapur'un teslim olması, Filipinler'in kaybedilmesi ve Hindistan'la Avustralya'ya yöneltilen tehdit Uzakdoğu'da Batı gücünün ve bunun beraberinde getirdiği yaşam tarzının sona erdiğinin habercisiydi. Dunkirk'ten sonra Britanya'nın toparlanması yıllar sürecekti. Alman orduları çoktan Rusya'nın iç kısımlarına doğru ilerlemişti. Japon askerlerine ve pilotlarına duyduğum hayranlığa rağmen, son derece yurtseverdim; ama Britanya İmparatorluğu'nun başarısız olduğunu da görebiliyordum. A. A. Milne'e ve *Chums* yıllıklarına daha bir kuşkuyla yaklaşmaya başlamıştım.

Bununla beraber, babamın 1942'de radyonun yakınına büyük bir Rus haritası asarak bunun üzerinde Almanlarla Ruslar arasında günbegün değişen sınırları işaretlediğini hatırlıyorum. Her ne kadar Ruslar acı çektiren yavaşlıkta, her seferinde bir köy şeklinde ilerliyorsa da, birçok bölgede Almanlar geri çekiliyordu. Her şeye rağmen, babamın morali az da olsa yükselmişti.

Ona sürekli savaşın ne kadar süreceğini soruyordum ve bir ara yıllarca süreceğine inanmış olduğunu hatırlıyorum. Bu konuda Şanghay'daki birçok İngiliz'den farklı düşünüyordu; onlar hâlâ Uzakdoğu'daki Britanya kuvvetlerinin toparlanacağını ve süratle Japonları yeneceğini düşünüyorlardı. On bir on iki yaşlarındaki ben bile bunun tehlikeli bir yanılgı olduğunun farkındaydım. Onları yakından gördüğüm için, daha sert, daha disiplinli olduklarını ve çok daha iyi komuta edildiklerini biliyordum. Britanya'nın ve Amerika'nın Şanghay'daki artık iyiden iyiye bunalmış askerleriyse bir an önce evlerine dönmek istiyordu. Ama yine de, birçok yaşıtımın babası hâlâ savaşın birkaç ay içinde biteceğine inanıyordu.

En büyük hayal kırıklığım, Pearl Harbor Baskını'ndan bir ay kadar sonra Katedral Okulu'nun tekrar öğrenime başlamış olmasıydı. Okula yine bisikletle gidiyordum. Bazen Joffre Bulvarı'nın sonundaki kontrol noktasında saatlerce beklemem gerekiyorsa da, her zaman dosdoğru eve geliyordum. Şanghay'ın merkezi çok daha tehlikeliydi. Japon askeri araçları caddeleri sağlı sollu dolaşıyor, yollarına çıkan çekçeklerle bisikletlere çarpıp geçiyordu. Çinli işbirlikçi askerlerse gözlerine kestirdikleri tüm Avrupalıları taciz ediyordu.

Tüm tehlikelere rağmen, babam okula gitmemi istiyordu. Bir sabah babamla birlikte Joffre Bulvarı'ndaki kontrol noktasına geldiğimizde, buranın, Uluslararası Bölge'deki diğer kontrol noktalarıyla birlikte, askeri bir arama dolayısıyla kapatılmış olduğunu görmüştük. Babam hiç etkilenmemişçesine bisikletini kalabalığın arasından sürmüş ve birlikte Columbia Yolu'ndaki İngiliz arkadaşlarının evine gitmiştik. Artık bakımsız kalmış uzun bahçeleri, Uluslararası Bölge'nin çevresine 1937'de yerleştirilmiş tel örgünün bulunduğu yerde bitiyordu. İngiliz arkadaşlarımızın yardımıyla bisikletlerimizi gevşek tel örgüden aşırarak Del Monte adındaki terk edilmiş gazino ve gece kulübünün arazisine girmiştik. Binada Japonların olabileceğinden endişelenen babam, binayı kontrol ederken dışarıda beklememi söyle-

mişti. Birkaç dakika sonra, artık kendimi tutamadığımdan, her yanı rulet masalanyla kaplı sessiz oyun odalarını parmak uçlarımda dolaşmaya başlamıştım. Yerler cam kırıklarından ve bahis fişlerinden geçilmiyordu. Gazino boyunca uzanan barların tepelikleri altın yaldızlı heykellerle desteklenmişti. Tavandan düşmüş süslü avizeler yan yatmış bir şekilde şişe ve gazetelerden oluşan çöplüğün içinde duruyordu. Her yer, loş ışıkta altın gibi parlıyor ve bu terk edilmiş gazinoyu *Binbir Gece Masalları*'ndan çıkmış sihirli bir mağaraya dönüştürüyordu. Ama bunun benim için daha derin bir anlamı vardı: Gerçeklik her an sökülebilecek ve ne kadar gösterişli gözükürse gözüksün, geçmişin döküntüleri arasına süpürülebilecek bir sahneydi.

Harabe gazinonun, kentin kendisi ve ötesindeki dünya gibi, kumarbazlar ve dansçılarla dolu olduğu zamandan daha gerçek ve daha anlamlı olduğunu da düşünmüştüm. Terk edilmiş evlerin ve ofis binalarının özel bir büyüsü vardı. Okuldan eve dönerken genellikle, boş herhangi bir apartmanın önünde dururdum. Gerçi Şanghay yeterince gerçeküstü bir yerdi; ama her şeyin gelişigüzel yerinden edilişini ve yeniden düzenlenişini görmem, ilk kez günlük yaşamın gerçeküstü yanıyla tanışmamı sağlamıştı.

Tam o sırada gölgelerin arasından babam belirmiş ve beni arka kapıya götürmüştü. Gazinonun harap kapısında birbirimizden ayrılmıştık. O ofisine giderken ben de birkaç yüz metre ötedeki Katedral Okulu'na, Latince'nin bilinmez dünyasında bir başka güne, doğru yollanmıştım.

1943 yılının başında tam anlamıyla uygulanan temerküzle birlikte daha garip bir döneme girmiştik. Britanya, Belçika ve Hollanda yurttaşları Şanghay'ın çevresindeki yarım düzine kampa yerleştirilmişti. Beş mil güneydeki açık arazide yer alan Lunghua Sivil Toplama Merkezi, eskiden Çinli öğretmenlerin eğitildiği okulu işgal etmişti; ama daha küçük kampların bir kısmı Şanghay'ın banliyölerindeydi. Kırk veya elli evden oluşan, korumalı girişi ve siteyi çepeçevre saran duvarıyla diğer hanelerden ayrılan özel mülkler, 1930'lu yılların Şanghay'ının popüler çehrelerindendi ve genellikle aynı ulustan insanlardan oluşurlardı. Amherst Bulvarı'nda beyaz kutuları andıran ürkütücü binalardan oluşan ve hiçbir zaman girmeye çalışmadığım bir Alman mülkü de vardı. Doğal olarak, bu iyi korunan siteler aynı zamanda ideal temerküz kamplarıydı. Yabancıları dışarıda tutmak için geliş-

tirilmiş güvenlik tedbirleri eski sakinlerini içeride tutma konusunda da aynı derecede etkiliydi. Bu kamplardan bir tanesinde, Kendall-Ward'ların bulunduğu kampta, dikenli tel kullanmaya bile gerek duyulmamıştı. Deneyimle sabit olduğu üzere, kamplardan birkaç kaçış yolu vardı. O dönemin en meşhur kaçağı bir Britanya denizcisiydi. HMS *Petrel* batırıldıktan sonra tedavi edildiği hastaneden yürüyerek kaçmış ve savaş dönemini Fransız Bölgesi'nde Rus sevgilisiyle geçirmişti.

Artık her şey, değişimle beslenen on iki yaşındaki bir oğlan çocuğu için bile fazla belirsiz olmaya başlamıştı. Joffre Bulvarı'nda yaşayan yakın bir arkadaşımı ziyarete gittiğimde evinin kapısını kilitlenmemiş ve açık bulmuştum. Aile aniden gitmek zorunda kalmıştı. Boş bavullar dağınık yatakların çevresinde oraya buraya atılmıştı. Perdeler, sanki özgürlüklerini kutlarcasına açık pencerelerden içeriye giren esintiyle uçuşuyordu. Arkadaşımın yatağında uzun süre oturmuş, saatlerce birlikte oynadığımız kurşun askerlerine ve model uçaklarına bakmıştım.

Kafam kendimle ve arkadaşlarımın başına gelenlerle meşgul olduğundan, toplama kampına gitme seçeneğiyle karşı karşıya olan ebeveynimin yaşadığı stresin farkında değildim. Şimdi geriye baktığımda, savaşın kaçınılmaz olduğunu bilmelerine rağmen neden Şanghay'da kalmaya karar verdiklerini anlayamıyorum. Bu arada, China Printing and Finishing Company babamın sorumluluğundaydı ve o dönemde bunun bir anlamı vardı. İsviçrelilerin ve İsveçlilerin idare ettikleri yabancı şirketler hâlâ çalışıyordu. Sanırım babam da pamuklu ürünlere olan büyük talepten ötürü, Şanghay'daki Japon fabrikalarıyla rekabet etmesine izin verileceğini umuyordu. Diğer yandan, Japonların Birleşik Devletler'e habersiz bir şekilde saldıracağına ve "Ortak Refah Alanlarını"* Hindistan ve Avustralya'ya kadar genişletmeye kalkışacağına ihtimal vermiyordu.

Babamın, radyonun parazitleri arasından duyduğu Alman lokomotiflerinin ele geçirildiği haberi üzerine solgun yüzünde hafif bir gülümsemeyle Rusya haritasına renkli iğnelerini saplayışını izlerken, aileme güvenimin de sınırları olduğunu sanırım çoktan anlamıştım. Kempeitai'den iki yüksek rütbeli subay evimize geldiğinde ve gayet

* Ortak Refah Alanı (Co-Prosperity Sphere): İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Japonların yarattığı, Japonların önderliğinde ve Batı güçlerinden bağımsız Asya ulusları tasarımı. (ç.n.)

iyi parlatılmış çizmeleriyle etrafı dolaştıklarında, babam onları tek bir söz etmeden seyretmişti. Tek endişesi, benim veya dört yaşındaki kız kardeşimin sessizliği bozmasıydı. Japon subayları babamı tutuklamaya gelmemişlerdi; kampa konulduğumuzda bu evden nasıl yararlanabileceklerini öğrenmeye çalışıyorlardı. Babamın onlara söyleyecek bir şeyi yoktu. Annem ve kız kardeşimle birlikte bir gün yalnız kalabileceğimizin farkındaydım. Az sayıda orta sınıfa dahil çocuk, barış dönemlerinde ebeveynlerini aşırı stres altında görmüştür. Özellikle ben babamı ve onun erkek arkadaşlarını, kendine güvenen ve otoriter birer şahsiyet olarak görecek şekilde yetiştirilmiştim. Şimdi her şey değişiyordu; yeni tür bir eğitim başlamıştı. Yetişkin İngilizlerin stres altındaki görüntüsü, Latince'nin bilinmez dünyasındaki yerini almıştı.

1942 yılının sonunda Pasifik'teki savaş Japonların aleyhine değişmeye başlamıştı. Amerikalıları Pearl Harbor'da hazırlıksız yakalamış Japon donanması, Midway ve Coral Deniz Savaşları'nda büyük yenilgiler almıştı. Britanya'nın Burma'daki direnişi sertleşiyordu ve Avrupa'da Almanya'ya karşı, daha sonra "Kahraman Bombardıman Saldırısı" olarak adlandırılacak süreç başlamıştı. Düşünceli ve cesur biri olarak tanıdığım babamı cesaretlendirmek istiyordum; ama hayatındaki hiçbir şey onu Japon ordusunun köklü disiplinine ve esir düşmandan mutlak teslimiyet bekleme talebine hazırlamamıştı.

Japonlar Şanghay'ın önemini ve büyük tersanelerini dikkate almaya başladıklarında, Britanyalıları ve diğer Müttefik ulusları kamplarda toplamaya karar vermişlerdi. Lunghua Kampı sıtma yatağı olarak tanınan bir bölgedeydi (şimdi eski kampın yerinde olan Şanghay Lisesi hâlâ ciddi bir sivrisinek sorunu yaşıyor; öyle ki, 1991'de Britanya Havayolları Yolcu Kliniği bölgeyi günbatımından önce terk etmem konusunda beni uyarmıştı). Babam ve Britanyalı Yurttaşlar Derneği bu konuyla ilgili olarak Şanghay'daki Japon otoritelerine şikâyette bulunduysa da, kampın Lunghua'da kurulması hususunda geri adım atılmadı.

1943 Mart'ında kız kardeşim, ebeveynim ve ben Lunghua'nın kapısından içeriye girdik ve 1945 Ağustos'una kadar orada kaldık.

6
Lunghua Kampı
(1943)

Lunghua yolculuğumuz için, Amherst Bulvarı'ndan bir mil uzakta bulunan Columbia Yolu üzerindeki Amerikan Kulübü'nde toplanmıştık. Oraya vardığımızda çoğunluğu Britanyalıların oluşturduğu ama az sayıda Belçikalı ve Hollandalının da bulunduğu büyük bir kalabalıkla karşılaştık. Yanlarında bavulları, yüzme havuzunun etrafında oturuyorlardı. Kadınların pek çoğu kürk mantosunu giymişti. Bazı erkeklerin yanında üzerlerindeki kıyafetten başka hiçbir şey yoktu; hâlâ savaşın birkaç gün içinde sona ereceğine inanıyorlardı. Diğerleriyse yanlarında tenis raketlerini, kriket sopalarını ve oltalarını da getirmişti; bize kampta büyük ve çok derin gölcüklerin olduğu söylenmişti. Uzun süre barlardan uzakta olacağının farkına varmış az sayıda insan sarhoştu. Hep birlikte havuzun etrafında, bir zamanlar kulübün

Amerikalı üyelerinin burbonlarıyla* naneli kokteyllerini yudumladığı masalarda oturup bekledik. Bir süre sonra bir otobüs filosuyla birlikte Japon muhafızlar geldi ve toplama kampına gönderilen son Müttefik ulusun vatandaşları olarak açık arazideki yolculuğumuza koyulduk.

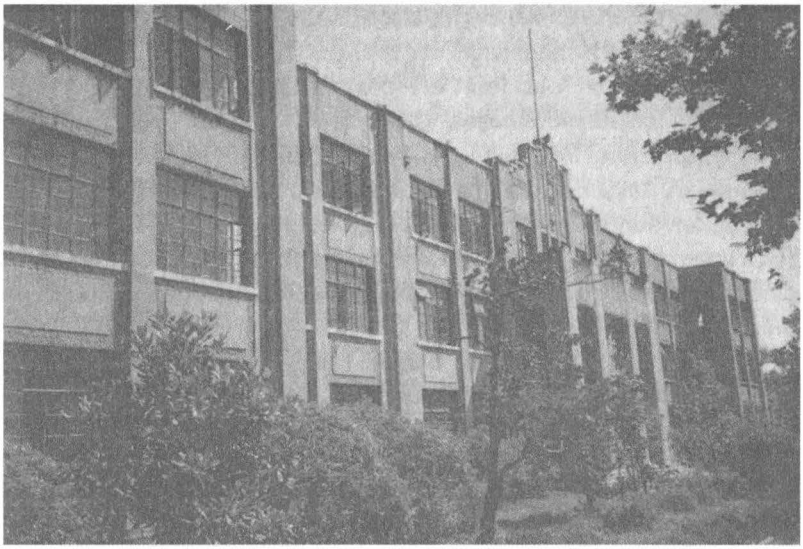
Bir saat kadar terk edilmiş kırlarda, boş köylerde ve yakın zaman önce çatışmaların yaşandığı savaş alanlarının arasında yol aldık. Buraları daha önce ailem ve arkadaşlarıyla yaptığımız gezilerden hatırlıyordum. Japon askerlerinin üst katlara uçaksavarları yerleştirdiği Lunghua'daki pagodanın** yanından geçtik. Yakında, Japonların Zero avcı uçaklarının hangarların önünde dizi dizi durduğu bir askeri havaalanı vardı. Dört bir yanda, terk edilmiş kanallar ve Şanghay'a, dolayısıyla denize doğru akan Whangpoo Nehri'nin büyük kolunun sular altında bıraktığı alandaki bakımsız çeltik tarlaları dikkati çekiyordu.

Bu yerleri geçtikten sonra Lunghua Kampı, yani önümüzdeki iki buçuk yıl boyunca büyük bir kısmını mutlu geçireceğim, çocukluğumun son meskeni belirdi. Yeni tel örgülerin yanından geçerken, kamp yarı harabe bir üniversite kampüsünü andırıyordu. Üç katlı beton binalar vardı. Mermilerden delik deşik olmalarına rağmen hâlâ ayaktaydılar. Diğer binalar birer moloz yığınıydı; beton katlar sanki depremden çıkmış gibi birbirine geçmişti. Kapının yanında muhafızların bölmesi bulunuyordu. Japon askerleri donuk bir ifadeyle bize bakıyordu. Kırmızı kiremitli damlarıyla daha küçük binalar ve her biri on beş metre uzunluğunda ahşap kulübeler de vardı. Her yerde geçici olarak gerilmiş iplerin üzerine asılmış çamaşırlar göze çarpıyordu; öte yandan havada, milyonlarca sivrisinekle paylaşılan hafif bir lağım kokusu vardı.

Kamp sakinlerini de unutmamak gerekir tabii. Otobüslerimizden indiğimizde bizi dostça karşılayan bir kalabalık valizlerimizi taşımamıza yardım ediyor, küçük çocuğu olanları kırka yakın odası olan iki katlı G Blok'a yönlendiriyordu. Yataklarımız önden gönderilmiş ve babamın arkadaşları tarafından kurulmuşu. Annemle babamın kız kardeşimle birlikte bir yatağa oturup bu küçücük odaya bakakaldıklarını hatırlıyorum. Amherst Bulvarı 31 Numara'daki evimizde hizmetkârla-

* Burbon (Bourbon): Kuzey Amerikan viskisi. (ç.n.)

** Pagoda: Çatıları yukarıya doğru kıvrılmış, piramit kule şeklindeki Uzakdoğu tapınağı. Bu biçimdeki yapılara verilen isim. (ç.n.)

Lunghua Kampı'nın eski F Blok'unun 1991'deki hali.

rın yaşadığı yerdeki odalar kadardı ki, onlarda da aileler yaşıyordu. Otobüsten inerken fark ettiğim okul arkadaşlarımla konuşma arzusuyla, ebeveynimi yeni mekânlarında bırakıp Lunghua Kampı'nı keşfe çıktım.

İlk izlenimim kamp sakinlerinin son derece rahat ve kayıtsız olduklarıydı. Bu durum değişecekti; ama o an için, sanki çevremdeki insanlar harap ama epeyce hoş bir yerde tatilde gibiydi. Ben erkeklerin takım elbise ve kravatla dolaştığı Şanghay'ı biliyordum. Burada ysa pamuklu şort ve gömlek giyiyorlardı. Okul arkadaşlarımın epeyce formel anneleri de dahil olmak üzere, genç kadınların çoğu plaj kıyafetleri içindeydi. Etrafta az sayıda Japon muhafız vardı ve kamp yönetimi büyük oranda kamp sakinlerine bırakılmıştı. İlk yemeğimiz için toplandığımız yemek salonunun atmosferi denetimsiz bir cezaevini andırıyordu. Çocuklar çığlık atıyor, kocalar birbirlerinin karılarına kur yapıyor, genç erkeklerse birbirleriyle şakayla karışık boğuşuyordu. Daha sonra, hâlâ sersemliğim üzerimdeyken, okul arkadaşlarım ba-

na kampın diğer kısımlarını göstermişti. Burada bol miktarda mizah ya da cezaevi tarzı maskaralık var gibiydi: Toprak ve cürufla belirlenmiş yollara Oxford Caddesi ve Piccadilly adları verilmiş, suyumuzu kaynattığımız istasyonlaraysa üzerinde "Waterloo" ve "Bubbling Well" yazan işaret levhaları konulmuştu. F Blok'un seyir terasında bir grup müzik âşığı kurmalı gramofonlarından senfoni dinliyordu. Toplantı salonunun merdivenlerinde Lunghua oyuncuları *The Pirates of Penzance*'den* bir sahnenin provasını yapıyordu. Tabii, oyunun galasında ön sırada oturan genç Japon askerleri tam olarak oyundan ne anladılar pek emin değilim.

Toparlayacak olursam, bu benim, Tsingtao'daki tatillerimiz dışında hiç bilmediğim rahat ve yavaş ritimli bir dünyaydı. Bu olumlu ilk izlenimi sonuna kadar, kamp koşulları kötüleşene dek korudum. Lunghua'daki yıllarım zevkliydi. Her yaştan bir yığın arkadaşım (ileriki yaşlarda sahip olduğumdan çok daha fazla) oldu ve genelde kendimi kaygısız ve iyimser hissettim. Hatta yiyeceğimiz yok denecek kadar azaldığında, bacaklarımı deri enfeksiyonları kapladığında, kötü beslenmeden ötürü rektumum sarktığında ve yetişkinlerin çoğunun maneviyatı bozulduğunda bile bu durumum değişmedi.

Ama tüm bunlara daha iki yıl vardı ve 1943'ün Mayıs ayında yeni hayatımın tadını çıkarıyordum. Ebeveynim beni mümkün olduğunca dışarıda tutmaya çalışıyordu ve ben de böylece kampın her köşesini keşfetmeye girişiyor, bu sırada da birçok acayip, sıkkın, mutlu ve mutsuz karakterle karşılaşıyordum.

Eski kolejin en büyük iki binası olan E ve F Blok'larında derslikler vardı ve bunlarda bekârlar ile çocuksuz çiftler kalıyordu. Çocuklu çiftler, bir zamanlar eğitim gören Çinli öğretmenleri barındırmış D ve G Blok'larında yaşıyordu. Bir de ilk aylarda sıcak suyu da olan bir duş bloğu, küçük kız kardeşimin dizanteriden tedavi olduğu küçük bir hastane ve eskiden kolejin üst düzey görevlilerini barındırmış, şimdi de Japon muhafızların yaşadığı bir dizi bungalov vardı.

Kamp muhtemelen yarım mil çapında, epey geniş bir alana yayılmıştı ve benim sık sık topumu veya uçurtmamı almak için arasından geçtiğim dikenli tellerle çevrilmişti. Japon askerleri dikenli telin etrafında gelişigüzel devriye geziyordu ve bir keresinde telin öte tarafın-

* The Pirates of Penzance (Korsanlar Kenti): İlk kez 1879'da gösterilen, Viktorya İngiltere'sinde geliştirilmiş Savoy Opera tarzında bir komik opera. (ç.n.)

daki otların arasında saklanmam gerekmişti. Diğer çocuklar muhafızların yaklaştığını haber verdiğinde beysbol topumu arıyordum. Esas mahallin yaklaşık üçte biri kampın dışında bırakılmıştı ve burada terk edilmiş binalar vardı. Londra Konsolosluğu'nda görev yapmış eski bir diplomat olan ve çok iyi İngilizce konuşan kamp komutanı Hyashi'nin rızasıyla bu binaların bir tanesi okula dönüştürülmüştü. Her gün öğrencileri dışarı bırakmak veya içeri almak için kapılar açılıyor ve biz kampın ötesindeki ürkütücü dünyaya giriyorduk.

Lunghua'da, eğitim kolejinin binalarının içinde ve çevresinde cereyan etmiş sert çatışmalardan geriye kalan moloz ve taşlardan geçilmeyen ekilmemiş birçok açık alan vardı. Ertesi yıl, yiyeceğimiz azalmaya başladığında kampın bazı sakinleri bu alanları temizlemeye ve basit sebze bahçeleri oluşturmaya başlayacaktı. Ben de babamın G Blok'un septik tankını kovayla boşaltmasına yardım edecektim. Bunları domateslerimizi, kavunlarımızı ve çalıfasulyelerimizi gübrelemede kullanacaktık; her ne kadar tüm bu çabalar cılız ve yetersiz kalacak olsa da.

Bu kamptaki binaları çevreleyen tüm açık alanlarda, kalabalık yatakhanelerde ve hatta futbol maçlarının oynandığı toplantı alanında, boş bir yer bulmak adına korkunç bir çekişme sürüp gidiyordu. E ve F Blok'larının evli çiftleri barındıran eski sınıfları iplere asılmış çarşaflarla bir odacıklar labirentine dönüştürülmüştü. Mukavva parçaları, tahta sandıklar ve buna benzer her şey bir parça mahremiyet alanı yaratmak için kullanılıyordu. D ve G Blok'larının küçük odalarında aileler aynı mekânı paylaştıkları çocuklarıyla mücadele etmek zorundaydı. Bu yüzden anne ve babam istediğim kadar ortalıkta koşturmamdan memnundu. Birçok açıdan kamp benim yeni Şanghay'ım olmuştu. Araştırılacak binlerce şey, eski bir *Life* dergisi veya istenmeyen bir tornavida karşılığında yapılacak yüzlerce iş vardı.

Kamptaki tüm erkeklerin bir görevi vardı. Mutfağı idare ediyor, Şanghay'dan Lunghua'ya kamyonlarla gelen erzakı ve kömürü indiriyor, içme suyumuzu kaynatıyor, elektriğimizi sağlıyor, çocuklara eğitim veriyor ve dini hizmetleri yürütüyorlardı. Bekâr kadınlar da nerede ihtiyaç olursa orada birilerine yardım ediyor, sıtma hastalarına bakıyordu. Küçük çocukları olan evli çiftler her türlü görevden muaftı; bu yüzden annem G Blok'tan ve yeni evimiz olan küçük odadan dışarıya nadiren adımını atardı. Gün içinde babam şiltesini duvara yas-

lardı ve bu dar alana, üzerinde yemeklerimizi yediğimiz küçük bir masa kurardık. Annem zamanının büyük kısmını odada bir şeyler okuyarak geçirir ve bu sırada dışarıda, bahçede diğer yaşıtlarıyla oynayan kız kardeşime göz kulak olurdu.

Tek bir çocuğu olan aileler, ebeveynlerinden ayrı düşerek kampa tek başına gelmiş çocuklardan birini yanlarına almakla yükümlüydü. G Blok'ta yaşayan Bobby Henderson adındaki oğlan emanet verildiği çiften o kadar bezmişti ki, dar yatağının etrafını, dilenci barakalarını andırırcasına, bir bölmeyle çevrelemişti. Bu sonuna kadar savunduğu özel yaşam alanıydı onun. Çıkarıp atılmış elbiseleri giyiyor ve ayakkabılarını kış aylarına saklıyordu. Yazları topukları tamamen aşınmış tahta nalınlar olurdu ayağında.

Bobby'le yakındık ama aslında onu hiçbir zaman sevmedim; sert ve kendinden emin mizacında tehditkâr bir şeyler sezmiştim. Koşulların onu hayatta kalmak için mücadele etmeye zorladığının farkındaydım ve bu yüzden sadece başkalarına değil, kendisine karşı da acımasız biri olup çıkmıştı. Onunla beraber dolaşmama izin verirdi; ama benim sonu gelmeyen merakımı ve kampta dolaşma arzumu, zaman ve enerji kaybı olarak görür, satranca, briç oynamaya, uçurtma yapmaya ve bazı kızların yanında getirdiği atlama ipiyle oynanan oyunlara ilgimi önemsiz ve dikkat dağıtıcı bulurdu. Anne ve babası Pekin'deki bir toplama kampındaydı; ama onlardan hiç bahsetmezdi. Bu beni şaşırtırdı. Sanırım neye benzediklerini unutmuştu. Şimdi onu düşündüğümde, bir yanının öldüğünü anlıyorum. Umarım daha sonra çocuk sahibi olmaya çalışmamıştır.

Genelde Lunghua rahat ve eğlenceli tiplerle doluydu. En çok hoşuma giden, neredeyse her yaştan insanın herkesle konuşabilmesiydi. Satranç tahtamla E Blok'un veya toplantı salonunun çevresinde dolaşırken birileri bana cana yakın bir şekilde, "Şanghay Jim" (beni dinleyen herkese sürekli anlattığım, bisiklet gezilerimin birinde karşıma çıkmış garip Hardoon* tapınağından ötürü) diyerek seslenir ve ardından ben, babam yaşımdaki bir mimar, sinema salonu sahibi, bir barmen veya eski jokeyle bir satranç karşılaşmasına dalardım. Oyunun sonunda, anlamakta zorluk çekmediğim *Saturday Evening Post*

* Silas Aaron Hardoon (1851-1933): Yoksul bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak Bağdat'ta doğmuş, Bağdat'ta başlayan çalışma yaşamını Şanghay'da devam ettirmiş, zamanla çok zengin olmuş işadamı ve Şanghay'ın ileri gelenlerinden biri. Budizm'e ilgi duymuş ve bir ekole yol açmıştı. (ç.n.)

gazetesi veya anlaşılmaz mizahını yorgun annemin açıklamak zorunda kalacağı bir *Punch* dergisi ödünç alırdım. Bu arada genellikle oyun sırasında rakibimden hiç de küçümsenmeyecek kadar çok toplama kampı öğüdü dinlemek zorunda kalırdım.

İlk yıl bir yığın kamp faaliyeti gerçekleştirildi: Yemek salonunda Noël Coward ve Shakespeare oyunlarından tam ölçek performanslar sergileyen amatör tiyatro gösterileri, cesur revüler ("Biz Lunghua ikinci sınıf öğrencileriyiz, biz her oğlanın bayıldığı kızlarız. CAC'ın hiçbir anlamı yok bizim için; çünkü her Salı akşamı âlemdeyiz...") vb. Salı akşamları ne vardı hatırlamıyorum. Hiçbir çocuğun içeri alınmadığı danslar olabilir. CAC, kısmen harabeye dönmüş binalarımızı yücelten Yurttaş Toplantı Merkezi'nin (Civil Assembly Center) kısaltılmış adıydı.

Genelde, Roma yollarına ve zeplin tasarımlarına ilişkin konferanslarda, anlatılana hayran bir şekilde seyircilerin arasında olurdum. Bir keresinde babam "Bilim ve Tanrı Fikri" üzerine bir konferans vermişti. Her şeye Kâdir Olan'ı kibarca insani meselelerin dışına atan ve bu yüzden kamptaki tüm İngiliz misyonerlerin ilgisini çeken bir konuşmaydı. O günden sonra, Lunghua'yı terk ettiğimiz güne kadar, taşra vaizleri sık sık önümü keserek ne kadar güzel, ne kadar *ilginç* bir konferans dinlemiş olduklarını söyleyecekti. Merak ediyorum; acaba onlar veya yüksek ahlak standartları olan eşleri ana fikri yakalayabilmişler miydi?...

Kamp sakinlerinin çoğu meslek sahibi (mühendisler, mimarlar, bankerler, endüstriyel kimyagerler, diş doktorları ve doktorlar) olduğundan, konuşmacı sıkıntısı çekilmiyordu. Dolayısıyla kampın okulunda ders verecek öğretmen sıkıntısı da söz konusu değildi. Diploma almamızı sağlayacak bir ders programı hazırlanmış ve Matematik, Fransızca, İngilizce, Latince, Tarih ve Fen Bilimleri eğitimi başlamıştı. Çok az kitabımız olduğundan, demirbaş eğitim aracımız karatahtaydı. Buna rağmen savaş zamanı İngiltere'sindeki yaşıtlarımızdan geri kaldığımızı sanmıyorum; bazı konulardaysa çok daha ilerideydik. Bunun nasıl olduğunu açıklamakta zorlanıyorum; ama sanırım, Lunghua'da hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin dikkatini dağıtacak daha az şey vardı. Dolayısıyla, uzun süre hapse mahkûm olmuş suçlular bir üniversite diplomasının ardından diğerini nasıl alıyorsa, biz de işte öyle bir hızla ilerliyorduk.

Lunghua Kampı'na kapatılanların sayısı 2000'di. Bunların 300'ü çocuktu. Çoğunluk İngiliz, Belçikalı ve Hollandalıydı; ama Amerikan ticaret filosunun Japonların gazabına uğramış şileplerinden gelen 30 denizciden oluşan bir grup da vardı. Sivil olduklarından Savaş Esirleri Kampı'na gönderilmemişlerdi ve sanırım bu onlar adına iyi olmuştu. Vakitlerini E Blok'ta, yataklarında aylaklık ederek geçirirlerdi; ama ara sıra toplantı alanına inip softbol* oynadıkları da olurdu. Esprili olmalarından, sözel yaratıcılıklarından ve son derece rahat tarzlarından ötürü çok severdim onları. Yaşam, onların yanındayken her zaman ilginçti ve Britanyalı tutukluların büyük çoğunluğunun aksine, sonuna kadar neşeli hallerini korudular. Beni her gördüklerinde sevinirler ve odacıklarını ayıran perdelerini sonuna kadar açıp, beni iyi niyet göstergesi olarak nitelendirdiğim şakalarının konusu veya hedefi yapmak için uğraşırlardı. İyi yanlarından biri de, kayda değer dergi stoklarıydı: *Life, Time, Popular Mechanics, Collier's.* Hayal dünyamı besleyecek her tür bilgiye aç olan ben bunları bir çırpıda okuyup bitirirdim.

Farkında olmadan, Şanghay'daki yaşamımın beni uzak tuttuğu türden yetişkinlerle tanışmaya başlamıştım. Bu İngilizlere özgü, farklı sınıfların kaynaşmaması alışkanlığından daha çok, savaş öncesi Şanghay barlarının ve otel lobilerinin üçkâğıtçı ve karanlık karakterleri kendisine çekmesinden ötürüydü. Bu tiplerle hem çok iyi vakit geçirilirdi, hem de bunlar, tatlı patatesleri konusunda eli sıkı İngiliz misyonerlerinden çok daha bonkördüler. Annemin deyimiyle bu serserilerin kafaları çeşitli fikirlerle doluydu ve güneşin altındaki her şeye dair ilgi çekici öneriler sunabilirlerdi. Yıllardır mal ve paraya ilişkin dolandırıcılıklar, jai alai oyunlarında ve Şanghay yarış pistindeki bahis sahtekârlıkları, uyanıklıklarına katkıda bulunmuştu. Başarısız bir şekilde, söyledikleri her sözü taklit ediyor, onları kendime örnek alıyordum. İlk kez "hayat okulu" deyimini anneme telaffuz ettiğimde, bir dakika boyunca hiç konuşmadan bana bakmıştı.

Öte yandan, yetişkinlerin birbirleriyle konuşmalarını dinlemeyi seviyordum. Fark ettirmeden G Blok'tan bir grup yetişkinin yanına yaklaşır ve onlar ışıldayan gözlerim ve keskin kulaklarımla onları dinlediğimin farkına varıp da beni kovalayana kadar Şanghay'daki hizmet-

* Softbol (softball): Beysbola benzeyen ama daha küçük bir sahada, daha büyük ve yumuşak bir topla oynanan oyun. (ç.n.)

kâr sorunundan tutun da, Hong Kong veya Singapur'dan son kez ayrılışları, bazılarının tuvalet temizleme angaryasında kendi paylarına düşeni yapmaması ve herhangi bir kadın hakkında savaş öncesi döneme ait dedikoduya kadar her türlü sohbete kulak misafiri olurdum.

Tüm bu yetişkinlerin paylaştığı ve benim sonuna kadar kullandığım ortak duygu, kamp yaşamının dayanılmaz sıkıcılığıydı. Savaş uzakta cereyan ediyordu ve bize teslimat şoförleri ve Kızıl Haç ziyaretleri sayesinde ulaşan haberler aylar öncesine ait oluyordu. Lunghua sakinleri olaysız bir dünyada yaşıyordu. Yandaki havaalanından kalkan Japon uçaklarının dışında, dikkati çekecek çok az şey meydana geliyordu. On iki yaşlarında konuşkan bir oğlan çocuğuyla satranç oynamak, dayanılması gereken zamanın bir saat eksilmiş olması anlamına geliyordu ki, Packard veya Rolls-Royce'un göreli meziyetleri üzerine bir sohbet de, öğle sonrasının kolaylıkla geçmesini sağlayabilirdi.

Kamptaki yetişkinler yaşamlarının, savaşın kendisiyle eş düzeydeki en önemli değişikliğiyle de yüzleşmişlerdi. Bu kamp hikâyelerinin çoğunda gözden kaçan şey, alkolün eksikliğiydi. Yıllarca ve bazen on yıllarca sürmüş ağır alkol tüketiminden sonra (1930'ların sosyal ve iş yaşamının özü), Lunghua Kampı'nın ilk ayları epey etkili bir sağlık merkezi gibiydi. Hâlâ varlığını sürdüren tek ciddi tehlike sıtmaydı. Çeltik tarlaları ve kanallarından ötürü Lunghua bölgesi sıtmasıyla meşhurdu. Ne mutlu ki, Ballard ailesinin bağışıklığı vardı. Yıllar sonda annem, kamp sakinlerinin yüzde ellisinin sıtmaya yakalandığını söyleyecekti. Bu oran bana yüksek gelmişti; ama savaş sonrası değerlendirmelerde bu oranın yüzde otuz olduğunu biliyordum.

Yiyecek tedariki daha baştan itibaren ciddi bir sorundu. Aç çocuklar her şeyi yer; ama ebeveynim bir önceki günden kalmış şeyleri yeme fikrine bile katlanamıyordu. Kampta kaldığımız sürede hiçbir gün süt, tereyağı, margarin, yumurta ve şeker görmedik. Yemeklerimiz pirinç lapası, içinde zar gibi bir veya iki parça kıkırdaklı at etinin bulunabileceği sebze çorbası, ambar artıklarından yapılmış, içinden paslı tel ve iri taneli kum çıkabilen sert siyah ekmek ve benim hoşuma giden, sığırlara verilen, gri renkli bir tür tatlı patatesten ibaretti. Daha sonra bunların arasına, hoşuma giden ama yine genelde sığırların yediği yarma buğday eklenecekti. Nedense ebeveynim ve diğer yetişkinler bunları zorla yiyordu. Benimse iştahım son derece yerin-

deydi. Bugün hâlâ tadını beğenmesem de tabağımda hiç yemek bırakmam.

Savaşın son on sekiz ayında yiyeceğimiz yok denecek kadar azaldı. Bir gün odamızdaki mukavva masamızın başında otururken, babam pirinç lapalarımızın üzerindeki, sık sık kenara ittiğimiz buğday bitlerini de yememizi söyledi; protein almamız gerekiyordu. Bunlar küçük, beyaz, daha çok kurda (annemin kullanmaktan sakındığı bir kelime) benzeyen böceklerdi. Annemle babamı sinir etse de, iştahla yutmadan önce biriktirdiğim böcekleri teker teker sayıyordum. Yüz veya civarı genelde tercih ettiğim rakamdı. Kâsemin kenarında bunlarla kalın bir şerit oluşturur ve böylece yemem gereken lapa miktarını en azından görüntüde azaltmış olurdum.

Babamın yakın bir arkadaşı Shell şirketinde üst düzey yöneticiydi. Adı Braidwood'du ve kampı yöneten komitenin başıydı. 1980'lerde dul eşi bana, babamın da bir kısmına katıldığı komite tutanaklarını göndermişti. Bunlar çeşitli günlük sorunları içeriyordu ve aralarında Japon komutana ve onun yerine gelen subaylara gönderilen resmi mektupların kopyaları da vardı. Kamp sakinlerinin sağlığı, muhafızların kötü davranışları, ilaç sıkıntısı, içme suyu kaynatabilmek için yakıt, Kızıl Haç'tan talep edilen giysiler (büyük kısmı muhafızlar tarafından çalınıyordu) ve her şeyden önemlisi de yetersiz yiyecek, bu yazışmalarda bahsedilen konulardı. Hiçbiri Japonların en ufak ilgisini çekmiyordu. Braidwood'un kayıtlarına göre, 1944 yılında günlük kalori miktarı yaklaşık 1500'dü ve 1945'te aniden 1300'e düşmüştü. Bu rakamın ne kadarını buğday bitlerinin oluşturduğunu tahmin etmek zor.

7
Satranç, Can Sıkıntısı ve Belli Bir Yabancılaşma (1943)

Okul karnelerinde kullanılan jargonla söyleyecek olursam, Lunghua'da "gelişiyor" ve oradaki yıllarımın tadını en iyi şekilde çıkarıyordum. İzlenimim şöyleydi: Toplama kampındaki ilk yıl yaşam, ebeveynim ve diğer yetişkinlerin büyük kısmı için katlanılır düzeydeydi. Sıkışık yaşam alanına, sıtma hastalığı taşıyan sivrisineklere ve az miktardaki yemeğe rağmen, kamp sakinleri arasında ara sıra kavga çıkıyordu. Çocuklar düzenli olarak okula gidiyordu; spor karşılaşmaları, sosyal etkinlikler, dil dersleri ve konferanslar gerçekleştiriliyordu. Tüm bunlar bir illüzyon olmuş olabilir; ama bir süre işe yaramış, insanların moralini yükseltmişti.

Savaşın kısa sürede sona ereceğine dair ümitler hâlâ korunuyordu ve 1943'ün sonunda Almanya'nın nihayet yenileceği kesinleşmiş

gibiydi. Komutan Hyashi, kamp sakinlerinin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamaya çalışan medeni bir insandı. Diş fırçasını andıran bıyığı, gözlüğü ve hafif patlak gözleriyle neredeyse bir karikatür figürünü andıran bu miyop Japon, yine kendisi gibi gözlüklü ufak oğlunu selesine oturtup, iki kişilik bisikletiyle Lunghua'da dolaşırdı. Vahşi bir kabile olarak kabul edilebilecek gürültücü Britanyalı çocuklara gülümseyen Komutan, kamp komitesinin üyeleriyle yakın ilişki içindeydi. Bayan Braidwood'un bana gönderdiği belgeler arasında, komutanlık görevine son verildikten bir süre sonra Hyashi'nin onun kocasına yazdığı bir mektup da vardı. Bu mektupta (İngilizce olarak) Şanghay'daki at gezintilerini anlatıyor ve ona içten saygılarını gönderiyordu. Savaştan sonra babam Hong Kong'daki savaş suçluları mahkemelerine katılmış ve daha sonra aklanarak serbest bırakılacak Hyashi lehinde tanıklık etmişti.

Bu arada bazı genç Japon muhafızlarla aramda bir tür arkadaşlık ilişkisi gelişmişti. Onları, görevleri dışında, G Blok'tan elli metre ötedeki bungalovlarında ziyaret ederdim. Sıcak su dolu küvetlerinin içine girmeme ve kendo* zırhlarını giymeme izin verirlerdi. Elime, gevşekçe birbirine bağlanmış uzun tahta parçalarından yapılma, ürkütücü bir silah olan düello kılıcını tutuşturarak onlarla eskrim yapmamı isterlerdi. Her raunt yaklaşık yirmi saniye sürerdi ve benim miğferime ve küçük aralıklarından onları zorlukla görebildiğim yüz maskeme gelen darbelerden ibaret olurdu. Sersemletici her vuruşun ardından müsabakayı izleyen Japonlardan dostça çığlıklar yükselirdi. Onlar da sıkılmıştı. Benden yaşça biraz daha büyüktüler ve bir süre daha veya hiçbir zaman ailelerini göremeyeceklerdi. Özellikle kumandanlarından emir aldıklarında çok zalim olabileceklerini biliyordum; ama tek başlarınayken yumuşak başlı ve sevimliydiler. Askeri usulleri ve hiçbir zaman teslim olmamak gibi değerleri, kahramanlara tutkun on iki yaşında biri için elbette çok etkileyiciydi.

Benim için toplama kampının en önemli getirisi, hayatımda ilk kez ebeveynime son derece yakın olmamdı. Onlardan bir metre uzakta aynı küçük odada uyuyor, yiyor, okuyor, soyunuyor ve giyiniyordum. Birçok açıdan Şanghay'dayken acıdığım yoksul Çinli aileler gibiydik. Ama ben, evriminin büyük bölümünde insan davranışının merkezinde olmuş bu yakınlıktan zevk alıyordum. Geceleri yattı-

* Kendo: Bambudan çubukların kullanıldığı Japon kılıç sporu. (ç.n.)

ğım yerden, eğer istersem, uzanıp annemin elini kavrayabilirdim; ama hiçbir zaman yapmadım bunu. İlk başlarda, hâlâ elektrik varken, annem geceleri bir metre ötemdeki cibinliğinin içinde sivrisineklerden saklanmış bir şekilde geç saatlere kadar bir şeyler okurdu. Babam ve kız kardeşimse arkamızdaki yataklarında uyurdu. Bir gece yanımızdan geçen bir Japon subayı, elde dikilmiş siyah perdenin arasından sızan ışığı görmüş, süratle odaya dalmış, benden neredeyse otuz santim ötede kılıcını çekip annemin başı üzerindeki cibinliği ve ampulü parçalamış, ardından tek kelime etmeden ortadan kaybolmuştu. Yan odalardaki, uykularından fırlamış insanların garip sessizliğini, karanlıkta kaybolarak uzaklaşan ayak seslerini dinleyişlerini hatırlıyorum.

Annem bir şekilde sağ çıkmıştı bu olaydan. Bu arada o ve babam diğer G Blok sakinlerinin arasından az sayıda yakın arkadaş edinmişti. Her ne kadar hepsi çocuk sahibiyse de, aileler herhalde özel hayatlarında bir parça mahremiyet arzuladıklarından birbirlerine karşı mesafeliydi; çünkü akşamları dışarı çıkma yasağı ilan edilip de karanlık gecelerde saatlerce odalarımıza kapatılmaya başladığımızda, bu çaresizce talep edilen bir faaliyet olmuştu.

Ama ben bütün bu mahremiyet içinde büyüdüm ve sanırım, o çok küçük odada geçirilen yılların üzerimde ve kendi çocuklarımı yetiştirme tarzımda çok derin etkileri oldu. Herhalde bu yüzden Shepperton'daki aynı evde elli yıl boyunca yaşadım ve herkes umutsuzluğa düşmüş olsa da, param olduğu zamanlarda bile yenisini almaktansa mevcut evi onarmayı tercih ettim. Sanırım bunun ardındaki neden, küçük ve dağınık evimin bana Lunghua'da ailemle paylaştığım evi hatırlatıyor olmasıydı.

Şimdi geriye dönüp baktığımda, İngiliz yaşamının 1930, 40 ve 50'lerdeki serbest meslek sahibi aileler için ne kadar formel olduğunu anlıyorum. Doktorların, avukatların ve şirket yöneticilerinin çocukları, babalarını çok nadiren görüyorlardı. Hiç kimsenin yatak odasını biriyle paylaşmadığı büyük evlerde yaşıyor, hiçbir zaman ebeveynlerini soyunurken veya giyinirken görmüyor, hiçbir zaman onlarla dişlerini fırçalarken veya saatlerini çıkarırken karşılaşmıyorlardı. Şanghay'da yaşarken savaş öncesinde, nadiren annemle babamın odasına girer ve annemi saçını fırçalarken görürdüm. Bu bana çok garip ve gizemli bir olay gibi gelirdi. Babamıysa 1950'lere kadar

ceketsiz ve kravatsız çok ender gördüm. Sadece uyumak, okumak, yıkanmak ve kişiye özel gardıroplara duygu, ümit ve düşlerle birlikte kıyafetleri asmak için kullanılan kısmen kolonileştirilmiş az sayıda oda hariç, cilalı mobilyaların görüntüsü aile evlerini terk edilmiş müzeye dönüştürmüştü.

Lunghua Kampı bir tür hapishane olabilir; ama burası benim özgürlüğü bulduğum bir hapishaneydi. Kafama bir şey takıldığında her zaman annemle babama danışabiliyordum: Fransızca eğitimimde yaşadığım bir sorun, Tanrı'nın varlığı veya ne olduğu ya da yenilmek üzereyken yetişkin satranç rakiplerimin bilgece telaffuz ettiği, "Sen benim hatalarımdan faydalanıyorsun" deyiminin ne anlama geldiği gibi şeylerdi bunlar. Hatırladığım kadarıyla, hiçbir şekilde uyumsuz bir çocuk olduğumu düşünmüyordum. Ne de diğerleri düşünüyordu (ama İngiltere'ye geldiğimde kesinlikle böyle bir fikir belirmişti kafamda). Aksine, birçok açıdan tam tersiydim ve kamp yaşamına çok iyi uyum sağlamıştım. Satranç rakiplerimden, hemofili hastası oğlu savaştan sonra Şanghay'da çok başarılı olmuş Cummings adında sevimli bir mimar, bir keresinde bana şöyle demişti: "Jamie, sen Lunghua'yı özleyeceksin..."

İngiltere'ye gidene kadar mutlu bir çocukluğum olduğu için şanslıydım ve karakterimi biçimlendirmiş şoklar ailemden değil, dış dünyadan gelmişti. Örneğin 1937 ile 1941 yılları arasında yaşadığım ani ortam değişikliği. Mutlaka kıyaslanacaksa, Lunghua'daki yıllarım, küçük yaşlarımdan bu yana ilk defa istikrarı yakalamamı sağlamıştı. Bu, çevremdeki yetişkin tutukluların neredeyse hiç katkıda bulunmadığı bir istikrardı. Yetişkin dünyasına ve hem ebeveynim hem de öğretmenlerim tarafından yüceltilen sağduyu ve kişiyi sonuca götüren düşünce nosyonuna epey şüpheyle yaklaşıyordum. Savaşın akıldışı olduğunu ve mimarların, doktorların ve şirket yöneticilerinin makul tahminlerinin muhtemelen yanlış çıkacağını biliyordum.

Kısmen otobiyografik kısmen kurgusal olan ama birçok olayın aslına sadık kalınarak anlatıldığı *Güneş İmparatorluğu* adlı romanımda, Lunghua Kampı'nın genel görüntüsünü çizdim. Bu romanın, kendisini esprili Amerikan denizcilerine Şanghay'da mütevazı işleri olan ve büyük ihtimalle İngiltere'den ayrıldıklarına pişman, duygusuz İngiliz-

lerden daha yakın hisseden, yeniyetme bir oğlan çocuğunun anılarına dayandığını da kabul ediyorum.

Romanımda gerçeklerden en önemli sapma, ebeveynimin Lunghua'da olmamasıdır. Bunun hakkında çok düşündüm; ama sonunda, "Jim"i ailesinden kopmuş bir çocuk olarak göstermemin olayların psikolojik ve duygusal gerçekliğine daha uygun olduğuna karar verdim. Ebeveynimden yavaş yavaş uzaklaşmam, şüphesiz Lunghua Kampı'nda başlamıştı. Bu süreç onların ölümüne kadar sürecekti. Hiçbir zaman aramızda bir sürtüşme ve düşmanlık olmadı. Hem bana hem kardeşime bakmak için ellerinden geleni yapmışlardı. Son yıldaki yiyecek sıkıntısına, son derece soğuk kışlara ve geleceğin belirsizliklerle dolu olmasına rağmen kampta, evlenene ve çocuk sahibi olana kadar geçen sürede olduğumdan çok daha mutluydum.

Savaşın bitmesiyle birlikte kendimi ebeveynimden uzaklaşmış hissettim. Bunun bir nedeni, edilgen bir hal almış olmalarıydı. Beni kontrol etmelerini sağlayan alışıldık araçların hiçbiri kampta yoktu: Hediyeler veya hoşuma giden tatlılar veremiyor, yediğimize karışamıyor, nasıl yaşayacağımızı belirleyemiyor, çevremizdeki olayları değiştiremiyorlardı. Diğer yetişkinler gibi, ne yapacaklarını kestirmenin son derece güç olduğu Japon ve Koreli muhafızlardan ötürü sinirliydiler. Ayrıca genelde rahatsızdılar ve sürekli yiyecek ve kıyafet sıkıntısı çekiyorlardı. Bir ara, ayakkabılarımın iyice parçalanmış olmasından ötürü babam bana deriden yapılmış, altı çivili bir çift golf ayakkabısı vermişti. Ne var ki, G Blok'un taş koridorlarında bunlarla yürüdüğümde, odalardaki kamp sakinleri Japonların kontrole geldiğini düşünerek apar topar koridora fırladığından, ben kimse ne olduğunu anlamadan alelacele Ballard odasına ulaşmaya çalışıyordum. Sonunda ayakkabıları babama geri vermek zorunda kaldım ve böylece G Blok tekrar rahatladı.

Tıpkı Lunghua'daki yaşıtım diğer çocuklar gibi, benim de kafamda sürekli, ne yiyeceğim sorusu vardı. Ebeveynimin bana kendi yemeğini verdiğini hatırlamıyorum ve sanırım, hiçbir ebeveyn kendi payına düşen yiyeceği çocuklarıyla paylaşmıyordu. Esir kamplarında veya kıtlık bölgelerindeki tüm anneler çocuklarının hayatta kalması için kendi sağlıklarının çok önemli olduğunu bilir. Ebeveynini kaybetmiş bir çocuk büyük tehlike içindedir ve bu yüzden Lunghua'daki ebeveynler belirsiz geleceklerinden ötürü güçlü olmaları gerektiğinin

farkındaydı. Bense bulabildiğimi yiyor, başıboş sebze bahçelerinden domates ve salatalık çalıyordum. Kamp aslında kocaman bir gecekondu mahallesi gibiydi ve her gecekondu mahallesinde kontrolden çıkanlar yeniyetme oğlan çocukları olurdu. Hiçbir zaman, son derece yoksul mahallerde yaşayan ve çocuklarını kontrol edemeyen çaresiz aileleri küçümsemedim. Çünkü kampta anne ve babamın bana hiçbir şey söylemediğini, bağıramadığını, herhangi bir söz veremediğini veya övgü dolu tek bir söz sarf edemediğini hatırlıyorum.

Her şeye rağmen birbirimizden uzaklaşmış olmamızdan ötürü pişmanım ve onları ne kadar özlemiş olduğumu şimdi anlıyorum. Yetişkinleri stres altında gözlemenin kendisi bir eğitim olmasına rağmen, maalesef bu tür stresin insana ödettiği bedel çok ağır oluyor. 1945'in sonunda annem, kız kardeşim ve ben gemiyle İngiltere'ye doğru yola çıktığımızda, babam Şanghay'da kalmış ve ancak, onun büyük Amerikan arabasıyla Avrupa turu yaptığımız 1947 yılında kısa süreliğine İngiltere'ye gelmişti. O zaman on yedi yaşındaydım, Cambridge Üniversitesi'ne gitmeye hazırlanıyordum ama doktor mu yoksa yazar mı olmak istediğimden emin değildim. Babam çoktan, kararımda rol oynamayan, dost ama uzak bir figür olup çıkmıştı. 1950'de kesin olarak İngiltere'ye döndüğünde, İngiltere'den yirmi yıldan fazla bir süredir ayrı kalmıştı ve İngiltere'deki yaşama dair bana vermeye çalıştığı öğüt geçerliliğini yitirmişti. Bana kesinlikle yazar olmamamı söylediğinde ona aldırmayarak yoluma devam ettim. İngiliz yaşam tarzının garip, içine kapanık dünyasını çözmek için beş yıl harcamıştım. Oysa onun en mutlu anı, İsviçre ve Amerika'daki meslektaşlarıyla iş yaparken geçirdiği anlardı. İlk romanım *The Drowned World*'ü yazdığımda beni arayarak kutlamış ve dikkatimden kaçan bir iki yanlışıma işaret etmişti. Annemse kendisi hakkında sandığı *Güneş İmparatorluğu*'nu yazana kadar kariyerimle hiçbir zaman ilgilenmemişti.

Seyyar satranççı ve dergi avcısı olarak, Lunghua sakinlerinin büyük kısmını tanıyordum; ama daha sonra çok azıyla yeniden karşılaştım. Bir tanesi kamp okulunun müdürü Metodist* misyoner George Osborne'du. Babamın son derece agnostik ve bilim taraftarı fikirleri-

* Metodist (Methodist): Anglikan Kilisesi mensubu Wesley tarafından 18. yüzyıl Büyük Britanya'sında başlatılmış protestan aydınlanma hareketi. (ç.n.)

ni bildiğinden, benim onun eski okuluna, Cambridge'te bulunan, kuzeydeki varlıklı Metodistlerin kurduğu ve bilime epeyce önem veren The Leys'e gönderilmem gerektiği konusunda fazla ısrarlıydı. Gözlük camlarının ardından göz kırpan, kampı bir arada tutmak için elinden geleni yapan ve gayet iyi bir Hıristiyan olan Osborne, bu dünyaya ait değildi sanki. Karısı ve üç çocuğu İngiltere'deydi; ama savaş sona erer ermez, İngiltere yerine iç kesimlerdeki, misyoneri olduğu, Çinli cemaatine dönmüştü. Orada bir yıl geçirdikten sonra, İngiltere'ye kısa ve öz ziyaretler yapmaya başlamış ve ne zaman yolu Cambridge'e düşse, beni öğle yemeğine çıkarmıştır. 1960'larda tesadüfen, Kuzey Londra'dan Martin Bax adında bir doktorla tanışmış ve yakın arkadaş olmuştum. Karısı Judy'le birlikte bir şiir dergisini yönetiyordu. On yıl sonra Judy Bax'ın Muhterem Osborne'un kızı olduğunu öğrenecektim. Söylediğine göre, babasını ondan iyi tanıyordum.

Lunghua'dan bir başka tanıdık da, gelecekte Peter Wyngarde olacak karşıma çıkacak Cyril Goldbert'ti. Ailesinden ayrı düşmüştü ve kamptayken G Blok'ta bir başka aileyle yaşıyordu; kaçık ve abartılı tarzıyla çevresindekileri eğlendirirdi. Tiyatro onun tüm dünyasıydı. Kamptaki Shakespeare prodüksiyonlarında yetişkin rolleri oynar, ona yetişmeye çalışan banka müdürleri ve şirket yöneticilerine tamamen baskın çıkardı. Benden dört yaş büyüktü ve nadiren karşılaştığım, sofistike argo kelimeler kullanarak konuşan, hoşsohbet bir arkadaştı. İngiltere'de hiç bulunmamıştı ama Shaftesbury Bulvarı'nda yaşayan insanların yarısını ismen tanıyordu. Londra tiyatrosuna ilişkin dedikodu dinlemek isteyen ona gitmeliydi.

Cyril, kadınlar arasında çok popülerdi. En gösterişli iltifatları o yapardı. Annem ondan her zaman büyük bir sevgiyle bahsetmiştir. Onu televizyonda gördüğünde "Oh Cyril" diyerek kıkır kıkır gülerdi. Annem yaşamı boyunca eşcinsellerden hoşlanmamıştır ve sanırım, eşcinsellik suçlamasının bir dönem sadece hapis cezasına değil, toplumsal açıdan itibar kaybına yol açtığı da hatırlanacak olursa, bunun neden böyle olduğunu anlamak zor değil. Her evli kadının en korkulu rüyası, kocasının, evinin ekmeğini kazanan çocuklarının babasının, dikkatlice gizlenmiş başka bir kişiliğe daha sahip olmasıdır. Delikanlılığa geçiş döneminde, annem beni Oscar Wilde'ın oyunlarından oluşan bir derlemeyi okurken görmüş ve okuduğum kitabı elimden kelimenin tam anlamıyla söküp almıştı. Ama ben zaten o za-

manlar çoktan yaşıtım kızlara ilgi duymaya başlamıştım.

Bir keresinde Cyril'le kampın civarındaki bazı harabe binaların arasında dolaşıyorduk ve ben onun Batı Yakası'nı fetih planlarını dinliyordum. Çatıdaki yanmış kirişlerden kömürleşmiş bir parça koparmış ve duvara İngiltere'ye döndüğünde kullanacağı sahne ismini gösterişli bir şekilde yazmıştı: Laurence Templeton. Dönemi için mükemmel ve Peter Wyngarde'dan daha asil bir isimdi. Onu ellilerin başında Londra'da, Holland Park Bulvarı'ndaki Mitre Bar'da gördüğümde, kötü dişleri ve yorgun gözleriyle sefil bir haldeydi. Ama on yıl sonra Jason King olarak, sahnede değil de televizyonda büyük bir başarı yakalayacaktı. Onu, zarif bir kıyafetin üzerine gösterişli bir şekilde atılmış devetüyü ceketi, yana yatırılmış fötr şapkası ve göz alıcı dişleriyle St. James Park'ta tekrar gördüm. Onunla konuşmaya çalışmama rağmen, beni tanımıyormuş gibi davrandı.

8
Amerikan Hava Akınları (1944)

Ebeveynimin Lunghua anıları her zaman benimkilerden çok daha kötüydü. Genelde açtım ama kamp yaşamından zevk alıyordum. Yaşıtım oğlan çocuklarıyla birlikte her yerde koşturuyor, erkek barakalarındaki bunalmış kamp sakinleriyle satranç oynuyor ve hamleler arasında onların dünya hakkındaki bilgilerini sınıyordum. Bu arada savaşın ne yönde ilerlediği ve Japonların elinde bize ne olacağı hakkında hiçbir şey bilmiyordum.

Kızıl Haç'tan ara sıra aldığımız erzak bizi ayakta tutuyordu; ama yetişkinler güçten düşmüş ve moralsiz bir durumdaydı. Savaşın akıbetiyse belirsizdi. Yıllar sonra annem, 1944'te Japon Genelkurmayı'nın, kampı kapatacağına ve bizi iç bölgelere götürüp ortadan kaldıracağına dair Şanghay'daki tarafsız İsviçrelilerden sağlam duyum-

lar aldıklarını söyleyecekti. Milyonlarca askerden oluşan Çin'deki Japon orduları kıyı hattına çekilmeye başlamıştı ve son direnişlerini Amerikan çıkartmasının beklendiği, Yangtze Nehri'nin ağzına yakın bir yerde yapmayı planlıyorlardı. Her ne kadar söylentiden ibaret olsa da, duydukları annemle babamı ve diğer yetişkinleri epey telaşlandırmış olmalıydı.

Bu gelişmelerin farkında olmayan bense E Blok'taki Amerikan denizcilerine yıpranmış *Life* ve *Popular Mechanics* dergileri için dil dökmeyi, sülün tuzakları kurmayı (ama bir tane bile yakalayamadık) ve benimle birlikte ergenliğe girmiş G Blok'un sıska ama çekici kızlarıyla flört etmeyi sürdürdüm. Şansımıza Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombaları savaşı aniden sona erdirdi. Ebeveynim ve Lunghua'da yaşamış herkes gibi ben de, bugüne kadar Amerika'nın atom bombası atmış olmasını destekledim. İmparator Hirohito'nun teslim olduğunu açıklayan radyo yayınının ardından, hâlâ sağlam olan Japon savaş mekanizması birkaç gün içinde tamamen hareketsiz hale geldi ve böylece hem milyonlarca Çinli hem de biz hayatta kalmış olduk. Aksi halde ne olabileceğini anlamak için, Manila şehri uğruna girişilen o korkunç çatışmalara bakmak gerek. Amerikalıların Pasifik Savaşı'nda ele geçirmeye çalıştığı bu tek büyük şehir, yaklaşık 100.000 Filipinli sivilin hayatına mal oldu.

1944 yazı geldiğinde Lunghua Kampı'ndaki koşullar belirgin bir şekilde biraz daha kötüleşmişti. Pasifik'teki Japon kuvvetleri Amerikan hava ve deniz kuvvetlerinin şiddetli saldırıları karşısında geri çekiliyordu ve Amerikan denizaltıları Japon adaları arasındaki deniz taşımacılığına büyük zarar veriyordu. Tokyo'daki yüksek komuta merkezi bırakın Uzakdoğu'nun dört bir yanına dağılmış toplama kamplarındaki sivilleri, kendi askerlerini zar zor besliyordu.

Japonlar savaşı kaybedeceklerini anlamaya başladıkça, Lunghua'daki muhafızlar da zalimleşmişti. Kendilerini sevdirmek yerine, yoklamalar sırasında erkek tutuklulara patlamaya başlamışlardı. Asıl Japon muhafızların yerini yine Japon ama daha tecrübeli askerler, hemen ardından onların yerini de, Japon komutanların zalimliklerinin hedefi olmuş ve bilhassa vahşi Koreli askerler almıştı.

Savaştan sonra, orada tutuklu kaldığımız sırada kampta üç tane gizli radyo olduğunu öğrenmiştik; kamp sakinlerinin arasından bir grup, savaşın gidişatını yakından izliyordu. Haliyle, kampta işbirlikçi-

lerin olabileceğinden korktuklarından, duydukları haberleri gruptan olmayanlarla paylaşmıyorlardı. Çok iyi Japonca konuşan ve G Blok'ta kalan evli bir İngiliz kadın kamp komutanının ofisinde çalışıyordu ve bilmeyerek veya belki de hasta oğluna ilaç temin etmek için Japonlara bilgi sızdırdığından kuşkulanılıyordu.

Sanırım, bu kadın kamptaki gizli radyolar hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Öte yandan, savaşa dair umut verici haberler, 1944'te kamptan ilk firarı tetiklemişti. Beş veya altı erkekten oluşan bir grup 400 mil ötedeki Çin hatlarına ulaşmak için yola koyulmuş ve ardından onları başkaları da izlemişti. Bir grup özgürlüğüne kavuşmuştu; ama diğerleri Japonların vahşi misillemelerinden korkan Çinli köylüler tarafından ihbar edilmişti.

Anında gelen ilk tepki, kamp komutanı Hyashi'nin görevden alınması, Lunghua'nın doğrudan Japon ordusunun idaresine verilmesi ve dolayısıyla, artık daha sert bir rejimin hüküm sürecek olmasıydı. Yemek miktarı azaltılmış ve evli olmayan tutukluların yaşadığı binaların çevresine ikinci bir dikenli tel hattı çekilmişti. Kapılar saat 7'de kapatılmaya başlamıştı ki, bu, G Blok'un akşam saatlerindeki kamp yaşamının büyük kısmından kopması anlamına geliyordu. Sanırım Japonlar evli ve çocuklu erkeklerin kaçamayacağını düşünmüştü. Yoklamalar günde iki kez alınır olmuştu. Yorgun şekilde odalarımızın dışında koridorda beklerken, muhafızlar da her birimizin orada bulunduğundan emin olmaya çalışırdı. Ne zaman kampta kurallar ihlal edilecek olsa veya Japon kuvvetleri Pasifik'te ciddi bir yenilgiye uğrasa, kamp komutanı dışarı çıkma yasağı ilan eder ve kamp okulunu, bazen iki üç gün kapatırdı. Bu ikincisi, huysuz çocuklarına katlanmak zorunda kalan ebeveynler için gerçek bir ceza olurdu.

Duş bloğu kapatılmıştı ve sıcak suyu o günden itibaren Bubbling Well ve Waterloo ısıtma istasyonlarından taşımak zorunda kaldık. Bu yorucu günlük işi annem için ben yapmak zorundaydım (babam kamp mutfağında ocakçı olarak çalışıyordu). Her iki yemek salonu da kapatılmış olduğundan, yemek, iki G Blok tutuklusu tarafından çekilen, metal tekerlekli arabalarla getiriliyordu. Açlıktan gözü dönmüş bir şekilde arabaların metal tekerleklerinin çıkardığı sesi duymayı bekler ve duyar duymaz lapalarımızla tatlı patateslerimizi aldığımız giriş koridorunda ilk sırayı kapmaya çalışırdım. Daha sonra, herkes yediği yemekle kendine gelmeye çalışırken, arabanın mutfağa itilme-

sine yardımcı olurdum ve karşılığında patates kabının dibini sıyırmama izin verilirdi.

Lunghua kışları son derece soğuktu. Isıtılmayan binalarda yaşıyorduk ve bu yüzden birçok kişi mümkünse uzun süre yatağından çıkmazdı. Babam, George Osborne'dan, sınıflardaki pencere camlarının 1937'de Lunghua çevresinde yaşanan çatışmalarda kırıldığını öğrenmişti. Bir şekilde aileleri eski giysi parçalarını vermeye razı eden babam, bunları ufak kareler şeklinde kesmiş ve bu düzinelerce parçayı bir tepsinin içinde erittiği muma bulamıştı. Öğretmenler tarafından çerçevelere yerleştirilen bu parçalar, dondurucu rüzgârın sınıflarımıza girmesini büyük ölçüde engellemişti.

Annem ısınmak için çay yapardı ve satranç rakiplerimden biri, Richards adında bir garaj sahibi, muhafızların çöp kutusundan aldığımız 22 litrelik yağ tenekesinden nasıl gösterişsiz ve ilkel bir Çin sobası yapabileceğimi öğretmişti bana. Harap binaların pul pul kalkmış betonundan çıkardığımız demirle tenekeyi her iki yanından delerek bir hava koridoru oluşturuyor ve ardından yaş kili içine sıvayarak ısıyı tutmasını sağlıyorduk. Mutfak fırınlarında düşük kalite kokkömürü yakılıyordu ve ocakların dışında az da olsa bu kömürden bulunabiliyordu. Eğilip hâlâ sıcak olan külü elimdeki bir telle karıştırıyor ve bunu yaparken bir zamanlar gördüğüm, Joffre Bulvarı'ndaki kül tepelerini karıştıran Çinli dilenci çocukları düşünüyordum. Hiçbir yorumda bulunmadığımı hatırlıyorum. Hâlâ hiçbir yorumda bulunmuyorum.

Babam bazen anneme küçük bir porsiyon haşlanmış pirinç getirirdi; ama bunu ne şekilde olursa olsun ısınmak için kömür getirmeyi reddeden ilkeli bir adam olarak yapardı. Kamptaki gezintilerimde kabzası ve sekiz santimlik ucuyla kırık bir Çin süngüsü bulmuştum. Bunu bulabildiğim her türlü sert taşa sürterek üç hafta içinde sivri uçlu bir bıçağa dönüştürmüştüm. Bir gece karanlıkta, dışarı çıkma yasağından bir saat önce, Bobby Henderson'ı mutfağın ilerisindeki kömür deposunun arka duvarına götürmüş ve orada sıvanın bir kısmını süngümle kazımış ve iki adet tuğlayı yerinden oynattıktan sonra birkaç avuç kömür almış, aramızda pay etmiş ve ardından tuğlaları yerine koymuştum.

Kömürleri babama gösterdiğimde hiçbir şey söylememişti; ama eminim ki, mutfaktaki depodan çaldığımı biliyordu. Kısa süre sonra

alevlerin parlak ışığında G Blok'un arka çıkışının sıcacık olmasını sağlamıştık ve babam da yatağa çakılıp kalmış anneme bir fincan sıcak çay getirmişti. Her ikimiz de onun ilkelerinden ödün verdiğini biliyorduk; öte yandan, onun gözünde değerimin artmadığının da farkındaydım. Eğer savaş daha uzun sürmüş olsaydı, tutukluları bir arada tutan topluluk bilincinin ve toplumsal kısıtlamaların ortadan kalkacağı gerçeğini asla yadırgamıyorum. Ahlaki ilkeler ve bunlarla beraber gelen bonkörlük ve kibarlık, bir süre sonra alışıldık derecede değerli görülmeyebilir. Bu arada, ışıldayarak yanan kömürlerin ateşinde ellerimi ısıtırken, Henderson'ın kendi payıyla ne yaptığını düşünüyordum. Daha sonra onu, kömür parçalarını karanlıkta tel örgünün öbür tarafındaki derin gölcüğe atarken gördüm.

Lunghua'nın koşulları 1944 yılının sonlarında kötüleşmeye devam etmişti; ama bunun ardındaki neden Japon makamlarının kasti ihmali değil, artık bizimle ilgilenmek istememeleriydi. Yiyeceğimiz çok azalmış ve tutukluların sağlığı sıtma, bitkinlik ve uzayan savaşın getirdiği genel teslimiyet yüzünden kötüleşmişti. Amerikalılar adadan adaya atlayarak Pasifik'te ilerliyordu; ama hâlâ yüzlerce mil uzaktaydılar. Çin'deki büyük Japon orduları son adamları ayakta kalana kadar İmparator'u ve yurtlarını savunmaya hazırdı.

Japon askerleri hiçbir yerde büyük gruplar halinde teslim olmadı. Savaşçı ruhlarını kadercilik, sert disiplin ve derin yurtseverlik biçimlendirmişti. Sanırım her bir Japon askeri bilinçaltında çoktan savaşta ölmüş olduğunu ve sayılı günleri kaldığını varsayıyordu. Bu onların korkunç zalimliğini de açıklıyordu. Onları Şanghay'dan getiren bitap düşmüş çekçekçiyi döverek öldüren iki muhafızı hâlâ hatırlıyorum. İlk önce, dizleri üzerine çökmüş ağlayan yaşlı adamın yegâne gelir kaynağı çekçeğini parçalamışlar, ardından Çinliyi kan gölünün ortasında hareketsiz bırakana kadar dövmüş ve tekmelemişlerdi.

Bütün olay G Blok'un arka girişinde durduğum yerden on metre ötede gerçekleşmişti ve bu arada, tutuklulardan oluşan büyücek bir kalabalık da her şeyi seyretmişti. Tek bir erkek bile ses çıkarmamıştı; sanki gözlerini dikip sessizce bakarak iki Japon'un Çinliye çektirdiği eziyeti sona erdirmeye çalışıyorlardı. Bunun boş bir çaba olduğunu biliyordum; ama bu her biri evli ve çocuklu Britanyalılardan hiçbirinin

neden müdahale etmeye çalışmadığını da anlıyordum. Anında korkunç misillemelerle karşı karşıya kalabilirdik. O anda içten içe öldüğümü hissettiğimi hatırlıyorum. Sanırım bunu beni oradan uzaklaştıran, babamın arkadaşlarından biri de anlamıştı.

Galiba tam da bu sıralarda, yani 1945 yılının başında (on dört yaşındayken), Lunghua'nın geleceğinden artık endişelenmeye başlamıştım. Japonların moralinin tutuklularınkinden daha önemli olduğunun farkındaydım; bu yüzden, Japon muhafızları, felakete uğramış taşradan sığınmak için Lunghua'ya gelen perişan Çinli köylüleri dışarıda tutmak için kapıları tamir eden tutuklu çalışma gruplarına yardım ederken görünce seviniyordum. Aç biilaç aileler kapıların dışında oturuyor, ağlayan anneler de bir deri bir kemik kalmış çocuklarını havaya kaldırıyordu; Şanghay'ın kent merkezinde, ofis binalarının önüne yığılan dilenciler gibiydiler. Eğer Japonlar Lunghua'yı terk etmiş olsaydı, ortalıkta dolaşan, eşkıyadan biraz daha iyi milis kuvvetlerin ve hayatta kalmaya çalışan eski işbirlikçi birliklerin eline düşecektik; hepsi silahlıydı ve kampı yağmalamak için fırsat kolluyorlardı.

Dikenli tellerin orada pürdikkat nöbetçilik yapar, İngiltere'ye geldiğimde unutmuş olduğum ve bu yüzden kendi çocuklarıma öğretemediğim geleneksel oyunları (bilye, seksek, sıçrama ve top oyunları) oynayan küçük çocuklara sırtımı dönerdim. Kamptaki dergi stoklarını birkaç kez hatmetmiş olmama rağmen hâlâ Amerikan denizcilerini ziyaret ediyordum. Her zamanki gibi neşeliydiler ve kendilerini sülün tuzaklarına kaptırmış durumdaydılar. Onlara bu tuzakları E Blok'la dikenli teller arasındaki açık alana yerleştirmelerinde yardımcı oluyordum. Şimdi düşünüyorum da, aslında galiba Japonlara belli etmeden, herhangi bir acil durumda kampın kapatılması gerektiğinde kullanılacak bir kaçış yolu işaretliyorlardı.

Şanghay'a ilk Amerikan hava bombardımanı 1944 yazında gerçekleştirildi ve daha sonraki aylarda düzenli bir şekilde sayısı arttı. Yüksekten uçan keşif uçakları gökyüzünde belirip bulutların arasında garip bir şekilde hareketsiz asılı dururdu. Ardından Mustang ve çift motorlu Lighting uçaklarından oluşan avcı filoları güneyden alçalarak Lunghua uçak pistine saldırırdı. Terk edilmiş çeltik tarlalarından neredeyse yedi sekiz metre yukarıdan yaklaşırken Lunghua Kam-

pı'nın üç katlı binalarını kendilerine siper edip, yakındaki hangarlara çekilmiş Japon uçaklarını makineli tüfekleriyle taramak için o yöne dönerlerdi. Japonlar Lunghua pagodasını uçaksavar kulesine çevirmişlerdi ve ben tüm bu olanları birinci kattaki erkekler tuvaletinin balkonundan seyrederken, pagoda üst katlardan titreşen ışık gibi görünen silahların ateşi yüzünden Noel ağacına benzerdi.

Hava saldırısı kaçınılmaz olduğunda, bulunduğumuz yerde bir siren sesi duyulurdu. Bir keresinde diğer tutuklularla G Blok'a doğru kaçarken açıkta yakalanmıştım. Tepemizde uçaksavarların mermileri patlıyordu. Bu sırada, yolumun üzerinde parlayan ve sarı bir elmanın soyulmuş kabuğunu andıran bir çelik parçasını yerden almak için durmuştum. Dokunduğumda hâlâ sıcak olduğunu hatırlıyorum. Mustang'ler saldırılarına başlamadan önce sık sık boşalmış tanklarını bırakırlardı ve muhafızlar da bu kuyruksuz ve bombaya benzeyen parçalara büyük özen gösterirlerdi. Onları bir kenara çeker ve ordu mühendislerinin gelmesini beklerlerdi.

Şanghay'a hava saldırıları neredeyse her gün gerçekleşiyordu. Bir keresinde Lunghua uçuş pisti, havaalanını, Şanghay tersanelerini ve demiryolu kavşaklarını bombalayan dört motorlu B-29'ların ilk saldırı harekatında etkisiz hale getirilmişti. Üstümüzden geçerek bulutların arasında kaybolmuşlar ve hemen ardından yere düşen bombalar hangarlara ve park edilmiş uçaklara isabet ettikçe gürültülü bir duman perdesi yükselmişti. Bir keresinde hâlâ arkasından dumanlar çıkan bir Mustang'in doğuya, denize doğru gittiğini hatırlıyorum. Herhalde pilot yaralanmış, uçağını bir Amerikan savaş gemisinin yakınında terk etmeyi düşünüyordu. Ama Whangpoo'yu geçerken dayanamamış, paraşütünü açarak atlamıştı. Bunu gören bir kamyon dolusu Japon askeri kampın yanından geçerek o tarafa yönelmişti.

Bu daha gelişmiş Amerikan uçaklarının görüntüsü, ergenlik dönemindeki hayranlık bir yana, yeni bir bakış açısına kapı aralamıştı. Neredeyse otuz metre tepemizde şimşek gibi beliren Mustang'lerin farklı bir teknolojinin eseri oldukları ortadaydı. Motorlarının gücü (daha sonra bunların Britanyalılar tarafından tasarlanan Rolls-Royce Merlin'ler olduğunu öğrenmiştim), hızları, gümüş gövdeleri ve pilotlarının onları çok daha ileri bir tarzda uçurmaları, bu uçakları Japonların Zero'larından ve Britanya Konsolosluğu'nun haber filmlerinde gördüğümüz Spitfire'larla Hurricane'lerden açıkça daha gelişmiş bir

dünyaya yerleştiriyordu. Amerikan uçağı, *Life* ve *Collier's* dergilerinin reklam sayfalarından çıkmış gibiydi. Aerodinamik Cadillac'ta, Lincoln Zephyrs'lerde, buzdolaplarında ve radyolarda görülen aynı tüketici değerler sistemini cisimleştiriyordu. Mustang'lerle Lighting'ler, Amerikan rüyasını ve gücünü saatte 400 mille ilan eden reklamlardı.

E Blok'taki Amerikan denizcilerinin, tepelerinde salınan uçakların teknolojik üstünlüklerini doğal karşıladıklarını görüyordum. *Repulse* ve *Prince of Wales* zırhlılarının başına gelenlere rağmen, Britanyalı tutuklular hâlâ direşken bir gururla ülkelerinin askeri teknolojisinin üstünlüğünden bahsediyordu. Ama ziyaretine gittiğim Amerikan denizcileri hiçbir şey söylemiyor ve böbürlenmiyordu.

Tüm bunlar, çocukluk döneminde hayranlığımın yeni kahramanlara yönelmesine yol açmıştı. Japon askerleri ve pilotları ne kadar cesur olursa olsunlar, geçmişe aittiler. Amerika'nın artık tüm hatlarıyla belirmiş gelecek olduğunu görüyordum. Boş vakitlerimde daima gökyüzünü seyrediyordum.

9
Tren İstasyonu (1945)

Ağustos ayının başlarında bir sabah uyandığımızda Japon muhafızların gitmiş olduğunu gördük. Odalarımızın dışında, koridorda her günkü yoklama için sıraya girmiş bekliyorduk; ama muhafızlar bir türlü gelmiyordu. Boş gökyüzüne bakarak ortalıkta dolaştık. Yüksek-lerde uçan bir veya iki keşif uçağının dışında ilk kez tam bir sessizlik hâkimdi. Savaş sona mı ermişti? Söylentiler ve aksi söylentiler bir anda kampı doldurmuştu. Terk edilmiş köyler ve suyu tükenmiş çeltik tarlalarıyla çevrili Lunghua dünyadan tecrit edilmiş gibiydi.

Sonu gelmeyen hava saldırıları, Yangtze Nehri'nin ağzına yakın bir yerde nakliye gemilerinin büyük bir kısmının Amerikan denizaltıları tarafından batırılması ve ardından da Iwo Jima ve Okinawa Adaları'nın kaybedilmesi, Lunghua Kampı'ndan sorumlu Japon askerlerinin mo-

ralini bozmuş, sıtmalı tutukluları terk etmelerine neden olmuştu. Yiyecek tedariki aylardır düzensizdi ve ben saatlerce F Blok'un seyir terasında yiyecek getirecek Kızıl Haç kamyonlarının yolunu gözlüyordum.

Kampı çevreleyen çit G Blok'a 12 metre uzaklıktaydı ve bazı tutuklular dikenli telin diğer tarafına geçmeye başlamıştı. Sanki farklı bir atmosferi test ediyormuşçasına, uzun otların orta yerinde durmuş, kampın dışındaki havayı soluyorlardı. Çitin yakınında durmaktansa, ben de onları takip edip iki yüz metre ilerideki höyüğe doğru yürümeye karar verdim. Çürümekte olan tabutların en alt kısmına tırmandım ve arkamı dönüp kampa baktım. Daha önce görmediğim bir manzarayla karşılaştım. Artık kampın parçası olmayıp ona uzaktan bakmak neredeyse esrarengiz bir deneyimdi. Her ne kadar iki buçuk yıldır benim evim olmuşsa da, uzaktan her şey yabancı ve gerçekdışı görünüyordu. Höyükten aşağıya atladım, uzun otların içinden geçerek çite doğru koştum ve dikenli tele tırmanıp tekrar içeri girdim. Kampa, bildiğim tek güvenilir yere geri dönmüş olmaktan mutluydum.

Japon muhafızların yokluğundan ötürü cesaretlenmiş birkaç Britanyalı tutuklu Şanghay'a yürümeye karar vermişti. Ben de neredeyse onlara katılıyordum; ama iyi ki, bu fikrimden caymışım. Birkaç saat geçmeden, bir Japon kamyonunun kasasında, fena halde dövülmüş bir vaziyette kampa geri getirilmişlerdi. Motorize askeri polis birimi Lunghua Kampı'nda kontrolü tekrar ele geçirmişti. Sanırım, bu sırada ilk atom bombası Hiroşima'ya atılmıştı; ama Japonlar henüz teslim olmaya karar vermemişti. Japonya'nın başlıca kentlerinin ve sanayi merkezlerinin büyük kısmının Amerika'nın hava bombardımanları neticesinde yerle bir edildiğinin farkında olmalarına rağmen, Çin'deki Japon generalleri sonuna kadar savaşmaya kararlıydı.

Japon askerleri kamyondan aşağıya inmiş ve sorgulamak üzere bazı tutukluları kumandanın ve onun kurmayının F Blok'un birinci katındaki ofisine götürmüşlerdi. Kocalarının başına gelebilecekleri az çok tahmin eden bir grup kadın, D Blok'un dışındaki toplantı alanından geçerken Japon askerlerine saldırmış ve ardından komutanın ofisinin önündeki balkonun altında toplanıp, kendilerine kayıtsız bir ifadeyle bakan Japon subaylarına bağırmaya başlamıştı. Bir yandan hakaret edip, diğer yandan yumruklarını sallarken, ağızlarından saçılan tükürükler Japonların göğüslerinde tıpkı bir kolye gibi birikmişti.

Sonunda erkekler bırakılmıştı ama hiç kimse savaşın bitip bitme-

diğini bilmiyordu. Birkaç gün sonra Hirohito'nun tüm Japon kuvvetlerine silahlarını bırakmalarını emreden radyo konuşmasını duymuştuk; ama Japon muhafızları sonunda bizi Lunghua'da bırakıp gittiklerinde bile İmparator'u dinleyeceklerinden emin değildik. Bombardımanlar sona ermişti; ne var ki, Şanghay ve çevresi hâlâ Japon kuvvetlerinin işgali altındaydı.

Amerikan kuvvetleri birkaç hafta sonra gelip Şanghay'ın kontrolünü ele geçirecekti. 1945 Ağustos'u garip bir ara dönemdi. Bir türlü savaşın bitip bitmediğinden emin olamamıştık. Bu duyguyu aylarca, hatta yıllarca içimden atamayacaktım. Bugün bile, koltuğumda kestirirken aynı belirsizliği hissedebiliyorum.

* * *

Japonların pes ettiğinden emin olana kadar kampta bekledim. Cemaat duygusu Lunghua'yı tamamen terk etmişti ve artık hiçbir şeyin önemi kalmamıştı. Okul kapanmıştı ve çocuklar atlamalı, sıçramalı oyunlarını oynuyorlardı. Anneleri ise G Blok'un gerisindeki hatta çamaşır yıkamaktan vazgeçmişti. Bubbling Well'den gelen su soğuktu; ama Kızıl Haç içme suyu ihtiyacımızı karşılamak için günde bir tanker su ve yanında da bize yetecek kadar yiyecek gönderiyordu. Fakat kampın varlık nedeni açıkça sona ermişti. Cyril Goldbert'le birlikte harabe binaların arasında dolaşıyor, onun ileride oynayacağı Shakespeare rollerini, "onun" Hamlet'ini, Othello'sunu ve Macbeth'ini anlatışını dinliyordum. Diğer yandan, aslında Lunghua'da hiç kimsenin oynayacak bir rolü olmadığının da farkına varmıştım.

Ardından Ağustos'un son günlerinde, F Blok'un çatısındayken bir B-29'un yaklaşık 250 metre yükseklikten kampa doğru yaklaştığını gördüm. Bomba kapakları açıktı ve birkaç saniye için saldırıya uğramak üzere olduğumuzu sandım. Bomba haznelerinden dizi dizi teneke kutu atıldığını, ardından paraşütlerin açıldığını gördüm ve böylece, ilk Amerikan yardım malzemeleri bize doğru alçalmaya başladı. Teneke kutuların sürüklenerek bloklara taşınması sırasında bir izdiham yaşandı. Her biri hazine sandığı değerindeydi; ama makul bir paylaştırma sistemi her ailenin payına düşeni almasını sağladı. Kutuların içinde Spam ve Klim konserveleri, karton karton Lucky Strike sigarası, reçel kavanozları ve kocaman çikolatalar vardı. Küçük masa-

mızda yediğimiz ilk yemeği ve hayvansal yağın, şekerin, reçelin ve çikolatanın olağanüstü tadını bugün gibi hatırlıyorum. Tepemizde süzülen geniş, aylak uçaklar başka bir dünyanın elçileriydi. Tutuklular yaşamlarında yeni amaçlar görmeye başladıkça kamp tekrar canlanmıştı. Herkes yeniden erzak istiflemeye ve bu erzağı korumaya başlamış, Amerikan uçaklarının motor seslerindeki en ufak değişikliği fark eder olmuştu.

Tüm bunlardan yorulmuş ve Spam'la çikolata sayesinde tekrar canlanmış olduğumdan, Şanghay'a yürümeye karar vermiştim. Fransız Bölgesi'nin apartmanlarına bakarak yıllarım geçmişti ve tekrar Amherst Bulvarı'nı görmeye can atıyordum. Annemle babama haber vermeden eski duş bloğunun gerisindeki çiti aşıp yola koyuldum. Şanghay'ın banliyölerine kadar olan beş millik mesafeyi yürüyebileceğimden emindim.

Kamp tahminimden daha çabuk geride kalmıştı. Dört bir yanımda terk edilmiş çeltik tarlalarından, höyüklerden, boş kanal ve köprülerden, yıllar önce boşaltılmış köylerden oluşan sessiz bir arazi uzanıyordu. Yanmış uçakların ve hangarların başını bekleyen Japon askerlerini gördüğüm havaalanının yanından geçip gittim. Geçerken haliyle savaşın bitip bitmediğini test etmeye kalkışmadım. Yürürken hava saldırılarına yakalanmış kanal teknelerinin ve kamyonların enkazlarının ve Çinli işbirlikçi askerlerin cesetlerinin yanından geçtim.

Bir saatin sonunda, Şanghay'ın batısını çevreleyen Hangchow-Şanghay demiryoluna ulaşmıştım. Trenler işlemiyordu. Toprak dolgu boyunca yürümeye karar verdim. Yarım mil sonra karşıma küçük bir ara istasyon çıkmıştı. Sadece beton bir perondan ve bir çift telgraf direğinden ibaretti. Yaklaştıkça, eski bir şarkının sözlerini işitmeye başladım. Sonunda bir grup Japon askerinin peronda beklediğini gördüm. Tepeden tırnağa silahlıydılar ve cephane kutularının üstünde oturuyorlardı. Aralarından biri dişleriyle oynarken, diğeri, siyah pantolon ve beyaz bir gömlek giymiş genç bir Çinliye eziyet ediyordu. Japon asker uzun bir parça telefon kablosu kesmiş, Çinliyi telgraf direğine bağlamış, yavaş yavaş adamın boğazını sıkıyordu; bu arada Çinli de gidip gelen bir ses, bir hırıltı çıkarıyordu. Toprak dolguyu terk edip yakındaki tarladan geçmeyi düşündüm; ama daha sonra

dosdoğru askerlere yönelmenin ve sanki bu kötü olay özel bir meseleymişçesine hiç ilgilenmeden yanlarından geçip gitmenin daha doğru olacağına karar verdim.

Neredeyse peronun hizasına gelmiştim ki, elinde telefon telini tutan asker beni işaret ederek yanına çağırdı. Yıpranmış, pamuklu şortumun düşmesini engelleyen şeffaf, plastik kemeri görmüştü. Bunu bana Amerikalı denizcilerden biri vermişti ve muhtemelen hiçbir Japon'un görmediği, kıymetli olduğu düşünülen yeni bir şeydi. Kemeri çıkarıp ona verdim ve o, renksiz kemeri kıvırdıktan sonra gözüne dayayıp arkasından bana hayranlığını açığa vuran bir şekilde gülerek bakarken, orada bekledim. Arkasındaysa genç Çinli nefessiz kalmış, ölüyordu; idrarıysa perona yayılıyordu.

Güneşin altında, gittikçe zayıflayan hırıltılı sesi dinleyerek bekledim. İlk kez Japonları bir Çinliyi öldürürken görmüyordum. Savaş 1937'den beri hükmünü sürdürüyordu ve şimdi barış güya Yangtze Nehri'nin ağzına ulaşmak üzereydi. Bu arada bu kayıp Japon müfrezesinin artık, yaşamla ölüm arasındaki o ince çizgiyi çoktan geçtiğinin de farkındaydım. Kendi yaşamlarının bir süre sonra sona ereceğini biliyorlardı; bu yüzden ne isterlerse yapıyorlar ve birilerinin canını acıtmaktan çekinmiyorlardı. Şunun farkına vardım ki, barış dönemi daha ürkütücüydü. Çünkü savaşın bile ne kadar kötü olursa olsun belli ilkeleri, prensipleri vardı ve bunlar artık askıya alınmıştı. Boş çeltik tarlaları ve terk edilmiş köyler hiçbir şeyin öneminin kalmadığını teyit ediyordu.

On dakika sonra Çinlinin sesi kesilmişti ve ben tekrar yürümeye başlamıştım. Japon asker gidebileceğimi söylememişti; ama benimle artık ilgilenmediğini anlamıştım. Asker ıslık çalarak ve plastik kemer boynunda asılı bir vaziyette Çinlinin ölü bedeninin üzerinden atlamış ve hiçbir zaman gelmeyecek treni bekleyen yoldaşlarına katılmıştı.

Sarsılmıştım; ama Şanghay'ın batı banliyölerine vardığımda kendimi toparlamayı başardım. Herhalde savaş gerçekten sona ermişti ya da başka bir düzeyde aylarca veya yıllarca sürecek iki savaş arası bir ara döneme girmiştik. Gençliğimin benliğimi korumuş olduğuna inanmak istiyorum; ama şimdi anlıyorum ki, galiba o sırada hayatta olmamın dışında hiçbir şeyin farkında değildim ve o tanımadığım

Çinli ölmüştü. Birçok açıdan, maalesef, benim savaş deneyimim düşmanın işgal ettiği Avrupa ve Uzakdoğu'da bulunan, yeniyetme milyonlarca çocuğun deneyimlerinden farklı değildi. Zulüm tüm dünyaya egemen olduğundan, tek bildiğimiz şey buydu.

Sonunda Şanghay'ın batı banliyölerine varmış ve Kendall-Ward'ların evine yönelmiştim. Üç yıllık aradan sonra onları tekrar görmem gerekiyordu. Oğlanlar büyümüş ve terrierler yaşlanmış olmalıydı. Bayan Kendall-Ward muhtemelen biraz incelmişti; ama pek değişmediğini, beni hâlâ eskisi gibi iyi karşılayacağını düşünüyordum. Daha şimdiden etrafında koşturan köpekleri görebiliyor, amah'larıyla Çince konuştuğunu duyabiliyordum.

Bahçe kapıları aralıktı. Bakımsız bahçeden geçmiş, ailenin varlığına işaret edecek herhangi bir ses duymaya çalışıyordum. Kapı ziline uzanırken aynı zamanda karşımda beliren boşluğa bakıyordum. Ne olduğunu anlamam için birkaç dakika geçmesi gerekmişti. Ev dört duvardan ibaretti. İçindeki her şey talan edilmişti: kapı kasaları, döşeme kirişleri ve tahtaları, çatı kirişleri ve kiremitleri, elektrik kabloları ve su boruları. Tuğlaların dışında hiçbir şey kalmamıştı. Korumasız ev, yerel Çinlilerin ihtiyaç duydukları elektrik düğmelerini veya muslukları edindikleri bedava nalbur dükkânına dönmüştü. Bu görüntü karşısında, sanki savaş öncesi Şanghay'da yaşadığım mutluluğun büyük kısmı silinmişçesine derin bir kayıp hissine kapılmıştım. Anılarıma, zilini çalmaya çalıştığım yağmalanmış ev türünden sahneler aracılığıyla bağlanmam büyük bir hataydı.

Kapı eşiğinde dinlendikten sonra, Amherst Bulvarı'ndaki 31 Numaralı eski evimize doğru yöneldim. Onu da benzer durumda bulmayı bekliyordum. Basamakları çıktım ve zili çaldım. Benden yaşça fazla büyük olmayan, Çinli, genç bir işbirlikçi asker çıkıp tüfeğiyle içeri girmemi engelledi. "Burası benim evim" diyerek onu ittim.

Eve Çinli bir işbirlikçi general yerleşmiş ama Japonlar teslim olduktan sonra panik içinde kaçmıştı. Eve dokunulmamıştı; mobilyalar ve mutfak eşyaları yerli yerindeydi. Havasız odalarda dolaştım; güneş ışığının, arkamda bıraktığım toz dalgasındaki oyunlarını seyrettim. Odama giden basamakları çıkıp yatağıma uzandım, model uçaklarımı astığım kancaları saydım. Ev yabancı gibiydi. Şanghay'daki her şey gibi değişmiş olmasını beklemiştim. Oysa, sanki savaş hiç yaşanmamış gibiydi.

10
Savaşın Sonu (1945)

Şanghay kısa sürede tüm kapılarını açmış, tüm ışıklarını yakmış, binlerce barı, fahişesi ve kumarhanesiyle, yeni Amerikalı ziyaretçilerine geleneksel şekilde hoş geldin demişti. Bund'a bir Amerikan kruvazörü demirlemiş, Amerikan uçakları Lunghua uçak pistine inmişti; ama iktidarın fiilen el değiştirmesi birkaç hafta sürmüştü. Terhis edilmiş işbirlikçi askerler ve amaçsız milis kuvvetleri hâlâ kentin kenar mahallerinde dolaşıyordu ve Lunghua sakinlerinin büyük kısmı bir ay daha, nispeten daha güvenilir kampı tercih etmişti.

Şanghay'a yürüyerek veya Kızıl Haç şoförlerinin yanında veya kampa içme suyu getiren tankerin tepesinde birkaç kez daha gittim. Bir öğleden sonra Şanghay'dan Lunghua'ya beş millik mesafeyi yürüyerek katetmeye karar vermiş, havaalanına giden yolu takip ediyor-

dum ki, bir saat yürüdükten sonra yanımda Japon askerlerini taşıyan, orduya ait bir kamyon belirdi. Hırıldayarak giden aracın arkasından koştum ve davet edilmemiş olmama rağmen arka kapağına tırmandım. Yarım düzine Japon askeri ben yanlarına ilişirken öylesine bakmış, aralarından biri de elimdeki su şişesini almıştı. Suyun tadına bakıp yüzünü ekşittikten sonra şişeyi bana geri uzattı. Sanırım, daha sert bir şey bekliyordu. Bir sonraki sapakta kamyondan atlayıp çeltik tarlalarının arasından Lunghua'ya doğru yöneldiğimde, askerlerden biri beni rahatlıkla vurabilirdi. Çünkü Hirohito'nun radyodan yaptığı teslim olduklarını duyuran konuşmadan daha tam anlamıyla haberdar değildiler. Herhalde, bir bakıma onların tarafında olduğumu anlamışlardı.

Ballard ailesi Eylül ayının başında Lunghua'yı terk edip Amherst Bulvarı'ndaki eve döndü. Yeni hizmetkârlar işe başlamıştı; ama aralarında Lunghua'ya giderken işten çıkardıklarımızdan tek bir kişinin olduğunu sanmıyorum. Eski şoförümüz de geri dönmüştü ve babamın iş yaptığı bir Çinliden aldığı Chrysler'ı kullanıyordu. Her gün evimize çok sayıda hediye, taze şeftali ve mangolarla dolu hasır küfeler, konserve yiyecekler ve şişelerce savaş öncesi bolca bulunan İskoç viskisi geliyordu. Koridorda, aşçı yakalayıp mutfağa götürene kadar gıdaklayarak dolaşan tavuklar gördüğümü hatırlıyorum.

Sonunda, savaştan sağ çıkmayı başarmış ve şimdi kentin kuzeybatısında kiralık bir evde yaşayan Kendall-Ward'larla temasa geçtim. Oğlanları tekrar gördüğüme sevinmiştim ve Bayan Kendall-Ward beni sıcak bir şekilde karşılamıştı. Ama yanlarında kendimi biraz rahatsız hissetmiştim. Mucizevi bir şekilde savaştan etkilenmemişlerdi ve her zamanki gibi çekici ve sevimliydiler. Ama ben değişmiştim ve çocukluğumun bir daha geri gelmeyeceğini biliyordum.

Buna rağmen, şaşırtıcı derecede kısa bir süre içinde öncekine çok benzer bir yaşam başladı. Whangpoo'ya düzinelerce Amerikan savaş gemisi demirlemişti ve Amerikan denizcileriyle deniz piyadelerinden oluşan silahlı gruplar Şanghay'da dolaşıyordu. Garaj girişinin karşısındaki evde yaşayan Alman aile oradan çıkarılmış, onların yerini iki çok sempatik Amerikan istihbarat subayı almıştı. Kısa süre içinde havalı Çinli kız arkadaşları da onlarla birlikte yaşamaya başlamış ve bu eğitimli, sofistike kadınlar annemin modadaki son gelişmeleri takip etmesini sağlamıştı. Amerikalılar Şanghay'daki askeri yöneti-

min bir parçasıydı. Kent içi gezilerinde beni de yanlarına alırlardı ve birlikte en kötü koşullarda hapsedilmiş Japon askerlerinin ve Çinli işbirlikçilerin kaldığı cezaevlerine giderdik. Geceleri evlerinde film gösterileri yapar ve bu gösterilere Ballard ailesini de davet ederlerdi. Andrews Kız Kardeşler'i birlikte "Don't Fence Me In" şarkısını söylerken dinlemiş, bir keresinde hareketli bir baloya tüm enerjimizle dahil olmuştuk. Amerikalıların elinin altında sınırsız sayıda magazin ve mizah dergisi vardı; ama ben daha çok Hemingway ve Steinbeck'in savaş zamanındaki cep baskılarıyla ilgileniyordum. Bunları resmen yutuyordum. Lunghua'daki kâğıt sıkıntısından ötürü çok az şey kaleme almıştım; ama Hemingway'in Büyük Savaş'la ilgili yazıları, benim kendi savaş anılarımla ve bunun açığa çıkaracağı hoş karşılanmayacak hakikatlerle örtüşüyordu.

Babam Çinli bir arkadaşından benim için bir bisiklet ayarlamıştı ve ben tekrar Şanghay'da pedal çevirmeye başlamıştım. Sık sık Lunghua uçak pistine gidiyordum. Orada, uçuş pistinde sıralanmış, büyük Amerikan nakliye uçaklarına davet ediliyordum. Amerikan gücü her yerde hissediliyordu. Ayrıca düzenli olarak Lunghua Kampı'nı da ziyaret ediyordum. Tutukluların en az yarısı, savaş sona ereli iki ay olmasına rağmen hâlâ oradaydı. Varlıklarını Amerikalıların uçaktan attıkları yardım paketleriyle sürdürüyorlardı. Evsiz, işsiz ve herhangi bir geliri olmayan Britanyalılar vardı; İngiltere'ye gönderilmeyi bekliyorlardı.

Lunghua'nın atmosferi bariz bir şekilde değişmişti. Kapıda bisikletten indiğimde, kamptayken oğluyla yakın arkadaş olduğum, D Blok'tan eski bir kamp sakini beni durdurmuştu. Belinde kılıfıyla birlikte büyük bir Amerikan tabancası vardı. Askeri polis gibi hareket ediyordu. Beni tanımıyormuş gibi davranmış, sonunda onu kim olduğuma inandırma komedyasından yorgun düşene kadar beni içeri bırakmayı reddetmişti.

G Blok'ta, hâlâ orada yaşamayı sürdüren aileler boş odaları da kullanmaya başlamıştı. Ballard odası artık, uçaktan atılan malzeme için depo olarak kullanılıyordu. Koridorların sonları kapatılmıştı. Ziyaretçi kabul edilmiyordu. Ziyaretlerimden birinde yardım getiren B-29'lardan biri hedefini şaşırmış, renkli paraşütleri kamptan yarım mil uzaktaki bakımsız çeltik tarlasına bırakmıştı. Bir dakika içinde kamptan bir kısmı silahlı bir grup ayrılmış ve alçalmakta olan paraşütlere

doğru koşmaya başlamıştı. Onları uzaktan seyretmiş ve kamp sakinleriyle bir tenekeyi köylerine doğru sürükleyen perişan köylüler arasında şiddetli bir çatışmaya tanık olmuştum. Söylemeye gerek bile olmamasına rağmen, Çin'in de Japonya'ya karşı onlarla aynı tarafta çarpıştığı, dolayısıyla bu ülkenin çaresiz yurttaşlarının da bu yardımları en az kendileri kadar hak ettiği, kamp sakinlerinin aklına gelmemişti.

Daha sonra İngiltere'de, savaş sona ereli altı ay olmasına rağmen Lunghua tutuklularının birçoğunun hâlâ kampta yaşadığını ve Spam, Klim ve karton karton Lucky Strike sigarasından oluşan stoklarını muhafaza ettiğini duyacaktım.

Birçok açıdan kampı ve oradaki her yaştan yüzlerce aşina olduğum simayı özlemiştim. Satranç oyunlarını, Amerikalı denizcileri, birbirlerine nasıl flört edileceğini öğreten yeniyetme kızları özlemiştim. Orada kendimi Amherst Bulvarı 31 Numara'da olduğundan çok daha evimde hissetmiştim. Yetişkinleri sınırlayan hapishane, yeniyetme bir oğlan çocuğunun hayal gücünün sınırlarını alabildiğine genişletmişti. Sabahları annem yıpranmış cibinliği altında uyurken ve babam ona çay demlemeye çalışırken yatağımdan çıktığım andan itibaren yüzlerce olasılık beni bekliyor olurdu.

En azından Şanghay tekrar canlanıyor, binlerce Amerikalı asker barları ve gece kulüplerini dolduruyor, cipleri ve kamyonlarıyla caddelerde dolaşıyordu. İki koltuklu, üç tekerlekli, eski çekçekçilerin kullandığı büyük bisiklet taksiler belirmişti. İçlerinde genellikle Rus ve Çinli sevgilileriyle Amerikalılar oluyordu. China Printing babamın yönetiminde tekrar Uzakdoğu'nun acilen ihtiyacı olan pamuklu ürünleri imal etmeye başlamıştı. Garip görünse de, silahlı Japon nöbetçiler Amerikalıların emirleri doğrultusunda hâlâ Şanghay'ın kilit noktalarını koruyordu. Çinhindi'nin kontrolünü tekrar ele geçiren Fransızlar da aynı şekilde, Viet Cong öncesindeki direnişçiler olan Viet Minh güçlerine karşı savaşlarında Japon askerlerini kullanıyorlardı.

Britanyalı tutukluları vatanlarına geri götüren asker gemilerinden birine binip annem ve kız kardeşimle birlikte İngiltere'ye gideceğimi ve orada okula başlayacağımı biliyordum; ama Şanghay'dan kesin olarak ayrılacağım ve ancak kırk beş yıl sonra geri geleceğim aklımın ucundan bile geçmemişti. Hiç kimsenin aklında Şanghay'ın ışıklarının Mao'nun önderliğindeki Komünistler iktidarı ele geçirdiğinde sö-

neceğine dair en ufak bir fikir yoktu. Kentteki her Batılı, Çinli Komünistlerin püriten iradelerinin tanklarından inip barlara ve Şanghay'ın kent merkezindeki genelevlere girince kırılacağını düşünüyordu.

1945'in sonunda annem, kız kardeşim ve ben SS *Arrawa*'ya binerek İngiltere'ye doğru yola koyulduk. *Arrawa*, savaş sırasında asker gemisi olarak kullanılmış, soğuk hava deposu olan, eski bir şilepti. Güverteleriyle ambarlarında millerce uzunlukta soğuk hava tesisatı vardı. Gemide binlerce Britanyalı eski tutuklu bulunuyordu ve Hongkew'deki rıhtımdan ayrılırken biriken kalabalık görülmeye değerdi. Geride kalan dostlar ve akrabalar rıhtımı doldurmuş, Whangpoo'ya doğru yola çıkan gemidekilere el sallıyordu; çevredeki onlarca Amerikan çıkartma gemisi de sirenlerini çalıyordu. Annem ve kız kardeşim geminin küpeştesindeydi. Bense geminin ortalarında bir yerlerdeydim; ama tek başıma olmak için daha sonra geminin arkasına gitmiştim. O ana kadar anneme el sallayan babam bir anda bana yönelmişti. Bense, bugüne kadar hâlâ çözemediğim bir nedenden ötürü ona el sallamamıştım. Onu göremediğimi zannetmiş olmalıydı; ama ben tam tersine ona el sallamamış olduğum için her zaman pişmanlık duyacaktım. 1947'de, tüm Avrupa'yı turladığımız zamanki gelişi dışında, onu bir daha 1950'ye kadar görmeyecektim. Tekrar görüştüğümüzde de artık birbirimizden yeterince uzaklaşmıştık; geleceğimle ilgili kararlarda artık söz sahibi değildi.

Geriye dönüş yolculuğu birçok açıdan Lunghua'nın ilk günlerinin deniz üzerindeki versiyonuydu. Singapur'a ve ekvatora yaklaşırken herkes deniz kıyafetleri içindeydi. Rangoon'da bir süre durduk ve kaptanımız otuz kişilik bir Britanya komanda ekibinin bize katılacağını söyledi ve anneleri, genç kızlarına göz kulak olmaları konusunda uyardı. Bu sert ve acımasız adamlar yıllarca Japonlara karşı savaşmıştı ve karşılaştıkları her genç İngiliz kızı için tehlike teşkil ediyorlardı.

Ben ve arkadaşlarım bu ihtimal karşısında yerimizde duramıyorduk ve hevesle gelişmeleri bekliyorduk. Güneşten yanmış İngiliz yüzleriyle genç ve baştan ayağı silahlı komandolar gelip ilk iş olarak silahlarını cephaneliğe yerleştirdiler ve ardından dosdoğru seyahatin geri kalanını geçirecekleri üst güverteye çıkıp yolcu salonuna yerleştiler. Her biri sabahları on şişe bira alıp masasına taşıyordu. Öyle ki, masanın yüzeyini bira şişeleri tamamen kaplıyordu. Deri koltuklarına iyice yaslanıp, günün geri kalanını içerek geçiriyorlardı. Birbirleriyle

nadiren konuşuyorlardı ve yanlarına gelip gülümseyen genç İngiliz kızlarıyla ilgilenmiyorlardı.

Bu beni derinden etkilemişti ve hâlâ da etkiler. Arkadaşlarım ve ben, onlara birçoğu aç ve intiharı göze almış Japon askerleriyle yaptıkları şiddetli çatışmalar hakkında sorular soruyorduk; ama komandolar konuşmamayı tercih ediyorlardı. Ara sıra, birlikte Japon süngü hücumlarına karşı savaşırken yanı başlarında ölmüş arkadaşlarını sevgiyle anıyorlardı. Southampton'a demirlediğimizde bir anda hayata geri döndüler, silahlarını aldılar ve arkalarına bakmadan düzgün bir şekilde gittiler. Bu sahne de beni etkilemişti. Bir kısmı benden birkaç yaş büyüktü. Süngü ve el bombasıyla koşarak üzerlerine gelen ölümü görmüş ve onu pes ettirene kadar dövüşmüşlerdi.

İkinci Bölüm

11
Başa Gelen Çekilir
(1946)

Kış uyuşturmuş, İngiltere donmuştu.

Arrawa gökyüzünün son derece alçak ve gri olduğu, öylesine soğuk bir günde Southampton'a yanaşmıştı ki, buranın, hakkında birçok şey okuduğum ve duyduğum İngiltere olduğuna inanamamıştım. Ortalıkta hırpanice giyinmiş, esrarengiz görünen, küçük, soluk yüzlü insanlar koşturuyordu. Geminin küpeştesinden aşağıya eğilip baktığımda, rıhtımın kenarında siyah çocuk arabalarını andıran, bir tür gezici kömür araçları olduğunu gördüm. Gemilere yakıt ikmali için kullanıldıklarını düşündüm. Sonra bunların savaş öncesine ait İngiliz arabaları olduğunu öğrenecektim; daha önce hiç görmediğim bir türdü.

Londra'ya ve oradan da büyükanne ve büyükbabamla tanışacağım West Bromwich'e gittik. Sanırım, birbirimize şüpheyle yaklaş-

mıştık. Bir bir buçuk ay sonra ben Cambridge'teki The Leys'e yatılı olarak yerleşmiştim; annem de Şanghay'dan arkadaşlarının oturduğu Plymouth'tan on mil uzaktaki Newton Ferrers'de bir ev kiralamıştı. Tatilleri birlikte geçiriyorduk; ama 1947'de annemle kız kardeşim babamla birlikte Şanghay'a dönünce, bir sonraki yıl ve onu takiben yıllarda, tatilleri West Bromwich'te büyükanne ve büyükbabamın yanında geçirecektim. O güne kadarki hayatımın en sıkıntılı zamanlarıyla karşı karşıyaydım. Akıl sağlığım olası sınırın diğer tarafına geçmişti. Bu dönemden sağ çıktığımı zannediyorum. Ama işin doğrusu, bundan hiçbir zaman tam anlamıyla emin olamadım. Annem kız kardeşimle beraber 1949'da tekrar İngiltere'ye döndü ve Bognor'un batısında, Aldwick Bay mülkünde bir ev kiraladı. Babamın Çin'den kaçışının ardından, ben Cambridge'teki King's College'ta okurken, Manchester'a taşındılar. Babam Calico Printers Association'dan ayrılınca Esher yakınlarındaki Claygate'ten ev satın aldılar ve 1960'ların başında emeklilik günlerini geçirmek üzere New Forest'a yerleştiler.

İngiltere'ye dair ilk izlenimlerim zihnimden hiç silinmedi. Herhangi bir düşmanlığa yol açmış olmamalarına rağmen, İngiltere'deki sayısız Amerikalı askerin ve Cambridge'te tanıdığım Kanadalı ve Amerikalı öğrencilerin izlenimlerinden farklı değildiler. Uzun ve tüketici savaşı hesaba kattığımızda bile, İngiltere terk edilmiş, karanlık ve yarı harabe bir yere benziyordu. Elimde bavulum, güverteden iskeleye inerken beni karşılayan Southampton savaş sırasında ağır bir şekilde bombalanmıştı; insan varlığına dair birkaç işaretin dışında büyük ölçüde bir harabeydi. Londra'nın ve Midland'in büyük kısmı bomba çukurlarından ibaretti. Ayakta kalmış binaların çoğu boştu ve yıkık dökük tü. Londra ve Birmingham, diğer ana kentler gibi, on dokuzuncu yüzyılda kurulmuştu ve her şey eski püsküydü ve dökülüyordu. Yıllardır boyanmamışlardı. Birçok açıdan büyük yıkım alanlarına benziyorlardı. Her ne kadar savaştan sağlam çıkmış geniş Londra banliyölerini hiçbir zaman ziyaret etmediysem de, 1930'lara ait çok az bina bulunuyordu. Çoğu zaman sürekli yağmur çiseliyordu ve gökyüzü, on binlerce bacadan çıkan duman yüzünden kurşun mavisiydi. Her şey pisti; tren vagonlarının ve otobüslerin içleri kirden kapkaraydı.

Çevremdeki İngilizlere baktığımda, savaşı kazanmış olduklarına inanmakta zorluk çekiyordum. Mağlup bir topluluk gibiydiler. *The*

Kindness of Women'da yazmıştım: İngilizler savaşı kazanmış gibi konuşuyorlar ama kaybetmiş gibi davranıyorlardı. Savaş bariz bir şekilde tüketmişti onları ve gelecekten beklentileri çok azdı. Her şey karneye bağlanmıştı (yiyecek, kıyafet, petrol) veya bulunmuyordu. İnsanlar bir sürü gibi hareket ediyor, her şey için kuyruğa giriyordu. Erzak karneleri ve kıyafet kuponları çok önemliydi; insanlar bunları sürekli sayıyor ve bunlara gözü gibi bakıyordu. Diğer yandan dükkânlarda satın alacak neredeyse hiçbir şey yoktu. Birkaç adet ampul bulmak bütün gününüzü alabilirdi. Her şey kötü bir şekilde tasarlanmıştı. Büyükanne ve büyükbabamın üç katlı evini bir veya iki tane tek petekli elektrik sobası ve bir açık kömür sobası ısıtıyordu. Evin büyük bir bölümü buz gibiydi ve dünyayla ilişkisi kesilmiş kutup seyyahları hayatta kalmak için nasıl özel giysileri içinde uyuyorsa, biz de benzer şekilde, büyük yorganların altında uyuyorduk. Buz gibi hava yüzümüzü uyuşturuyordu ve karanlıkta ağzımızdan çıkan buhar seçilebiliyordu.

Daha da önemlisi, umudun kendisi karneye bağlanmıştı ve insanların moralleri çok bozuktu. Tek umut kaynağı Hollywood filmleriydi; savaş sırasındaki bombardımanlardan kurtulmuş geniş Odeon'ların* ve Gaumont'ların** önünde sık sık, dört sıra halinde kuyruklar oluşuyordu. Yağmurun altında, bir veya iki saatlik Amerikan cazibesi için bekleyen insanlar uysal ve kaderlerine boyun eğmiş durumdaydı. Şanghay'da izlediğimiz haber filmlerinde bize gösterilen, VE*** ve VJ günlerini kutlayan, kendine güvenen kalabalıklardı. Yerel sinemalarının önünde, çiseleyen yağmur altında birbirine sokulmuş bu insanların bununla uzaktan yakından ilgisi yoktu. BBC programları dışında en etkili eğlence kaynakları çılgın İngiliz komedyenleri (hiçbir şekilde anlaşılamayan *ITMA*)**** veya *Workers' Playtime*'dı***** (fabrikalardan iletilen zorlama neşe kaynağı).

Bu ruh halinin silinmesi epey zaman aldı ve erzak karneleri 1950'lere kadar varlığını korudu. Ama her zaman, basit yokluklar kar-

* Odeon: Britanya'nın kent ve kasabalarında sinemaların büyük kısmını kontrol eden şirket. (ç.n.)

** Gaumont: 1895'te kurulmuş Fransız film şirketi. (ç.n.)

*** VE ve VJ (Victory-Europe, Victory over Japan): İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini müjdeleyen, Avrupa'da Zafer ve Japonya'ya Karşı Zafer günlerinin kısaltılmış adı. (ç.n.)

**** ITMA (İngilizce "It is that man again"in kısaltılmış hali; Türkçesi: yine o adam): 1940'larda gösterilmiş BBC komedi programı. (ç.n.)

***** Workers' Playtime (İşçilerin Oyun Zamanı): 1941-1964 yılları arasında BBC'nin yayımladığı radyo programı. (ç.n.)

neleri gündeme getiriyordu ve çok daha tehlikeli olan, daha iyi bir yaşama dair her türlü inancın da karneye bağlanmış olmasıydı. Tüm ulus derin bir şekilde bunalımdaydı sanki. İzleyiciler duman altı olmuş sinema salonlarında ıslak yağmurluklarıyla oturuyor, haber filmleriyse kraliyet ailesinin muazzam görkemini, yeni bir tatil kampındaki saldırganca neşeli kalabalıkları ve sanki Britanya dünyaya teknolojide liderlik ediyormuş gibi, havada ve karada kırılan yeni hız rekorlarına ilişkin zaferleri sinema perdesine yansıtıyordu. Savaşı kaybetmiş olsaydık eğer, koşulların daha ne kadar kötü olacağını hayal etmek bile zor.

Büyürken bana anlatılan İngiltere'nin (A. A. Milne, *Just William, Chums* yıllıkları) tamamen fantezi olduğunu süratle kavramıştım. İngiliz orta sınıfı kendine güvenini yitirmişti. Ebeveynimin nispeten varlıklı arkadaşlarının (doktorlar, avukatlar, üst düzey yöneticiler) yaşam standartları bile çok mütevaziydı: Evleri büyüktü ama tam olarak ısıtılamıyordu; yetersiz ve tekdüze besleniyorlardı. Çok azı İngiltere dışına çıkıyordu ve savaş öncesi onlara tanınan, örneğin hizmetkâr çalıştırmak ve konforlu yaşam tarzı gibi birtakım ayrıcalıklar tehdit altındaydı.

İlk defa, ancak eğitilmiş bir kulağın algılayabileceği, farklı farklı aksanlarla konuşan, işçi sınıfından çok sayıda insanla tanışıyordum. Birmingham bölgesindeki gezilerimde ne kadar iç karartıcı koşullarda yaşadıklarını, ne kadar düşük ücretle çalıştıklarını, ne kadar kötü eğitildiklerini, beslendiklerini ve barındıklarını gördüğümde çok şaşırmıştım. Bana göre en az Şanghay'ın sanayi işçileri kadar sömürülen, muazzam bir işgücü oluşturuyorlardı. Sanırım en baştan itibaren, ilk kez tanıştığım İngiliz sınıf sisteminin, siyasi kontrolün bir aracı olduğunun, öte yandan pitoresk toplumsal bir kalıntı olmadığının farkındaydım. Orta sınıf 1940'ların sonunda ve 1950'lerde işçi sınıfını neredeyse farklı bir tür olarak görüyor ve kendisini ondan toplumsal kodların oluşturduğu karmaşık bir sistemle ayırıyordu.

Bu kodların büyük kısmını şimdi ilk kez öğrenmek zorundaydım: yaşlılara saygı, hiçbir zaman fazla hevesli olmamak, başına gelene razı olmak, kendinden genç olanlara hoşgörülü davranmak, geleneklere uymak, ulusal marş çaldığında ayağa kalkmak, mütevazı olmak ve benzeri başka kurallar. Tüm bunlar çok güçlü bir itaat duygusu yaratmak için tasarlanmıştı ve kesinlikle Şanghay'ı büyük bir kent ya-

pan, hatta Britanya Savaşı'nı kazanmalarını sağlayan değerler bunlar değildi. İngiliz orta sınıfının yaşamıyla ilgili her şey davranış kodlarının etrafında dönüyor ve bu farkına varılmayan bir ikinci sınıf duygusu ve düşük beklentiler yaratıyordu.

Ata kültüne sahip olan ve "Tanrı Kralı Korusun" diye sloganlar atan İngiltere'nin kendisinden kurtulması gerekiyordu; ama bununla birlikte, yaşamın her katmanından insanın Britanya'nın dünyadaki yerine ilişkin, sıkı sıkıya bağlandığı yanılgılardan da kurtulması gerekiyordu. Her ne kadar Amerikalılarla Rusların da, çoğu kez ayak bağı olduğuna, az biraz yardımı dokunduğuna inanılıyorsa da, tanıdığım yetişkin Britanyalıların büyük bir kısmı tüm samimiyetiyle savaşı kendi başımıza kazandığımıza inanıyordu. Gerçekten büyük kayıplar vermiş, bitap düşmüş ve yoksullaşmıştık; geçmişimizden başka umutla sarılacağımız çok az şey kalmıştı.

Ne kadar hazırlıksız olduğumuz ve Almanya'ya savaş ilan ettiğinde Neville Chamberlain'in bize yardım edeceğine inandırdığı Polonya'ya ne kadar yardım ettiğimiz düşünüldüğünde 1939 yılında savaşa girmemiz ne kadar doğruydu? Tüm çabalarımıza, birçok cesur insanın hayatını kaybetmesine ve kentlerimizin yıkılmış olmasına rağmen, Almanlar Polonya'yı süratle ele geçirmiş ve burada tarihin en büyük mezbahasını kurmuşlardı. Britanya ve Fransa, Ruslar Almanların askeri gücünün belini kırıncaya kadar birkaç yıl beklemeli miydi? Ve benim açımdan en önemli soru şu: Eğer sadece Amerikalılarla değil, Fransız, Britanya ve Hollanda kara, deniz ve hava kuvvetleriyle de karşılaşacaklarını bilselerdi, Japonlar Pearl Harbor'a saldırırlar mıydı? Almanların bu üç sömürge gücünü yendiğini veya etkisiz hale getirdiğini gören Japonya, hesaplarını daha farklı yapmış olmalıydı.

Kısacası İngilizler, neredeyse yaşamlarındaki her şeyin temelini oluşturan, kendilerini aldatmalarına dayanan yanılgılarından ibaret sistemin korkunç bedelini mi ödemişlerdi? Yanıt, İngiltere'ye ilk geldiğimde gördüğüm bombalanmış yerlerden ve hasara uğramış caddelerden okunuyordu sanki ve bu, İngiltere'ye yerleşme konusunda yaşadığım zorluğun asıl nedeniydi. Kim olduğuma dair sorunlu kavrayışıma sızıyor, kendimi yaşam boyu bir yabancı ve başına buyruk biri olarak algılamama yol açıyordu. Muhtemelen bu beni, kendini değişimi tahmin etmeye ve mümkünse provoke etmeye adamış bir ya-

zar olmaya yönlendirdi. İngiltere'nin acilen değişime ihtiyacı olduğunu hissediyordum ve hâlâ da hissediyorum.

The Leys Okulu 1946–49

İngiliz yatılı okulunda yaşam, ergenliğimi biçimlendirmiş yabancılık sürecinin bir parçasıydı. Bir keresinde The Leys'in bana Lunghua Kampı'nı hatırlattığını ama yemeğin daha kötü olduğunu söylemiştim. Aslında, İngiliz devlet okullarındaki standartlar dikkate alındığında The Leys liberal ve ilericiydi. Okul 1875'te, Kuzey İngiltere'nin devlet okulu değerlerini ve disiplinini benimsemek isteyen ama Anglikan Kilisesi'nin gösterişli ayinleriyle boş sözlerini dışarıda tutmayı arzulayan Protestan uyumsuzlar* tarafından kurulmuştu. Kurucuların büyük kısmı sanayici ve fazlasıyla bilim yanlısıymış. Mükemmel fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarlarıyla The Leys'teki büyük bilim binası dikkat çekecek derecede iyi donanımlıydı. O kadar iyiydi ki, daha sonra üniversitenin fen bilimleri laboratuvarlarında karşıma çıkacak eskimiş ve kırık aletleri küçümseyecektim. Okulun büyük bir havuzu vardı. Ben oradayken Cambridge'teki tek kapalı havuzdu; düzenli bir şekilde üniversite etkinlikleri için kullanılırdı. Alt sınıfları ezmek yoktu. Her ne kadar günde iki kez şapele gitmek gerekiyorsa da, Pazar ayinlerinin büyük kısmı din adamı olmayan vaizler ve sık sık da tanınmış bilim adamları tarafından verilirdi. Metodist mesaj hiçbir zaman bariz değildi.

Diğer bir avantaj okulun Cambridge'te olmasıydı. Devlet okullarının büyük kısmı tecrit edilmiş kendi dünyalarında olurdu; ama The Leys'e Cambridge'in merkezinden yürüyerek gidiliyordu. Bu benim için önemliydi; çünkü üniversiteye bir yıl önce girmiş, üst sınıflarda okuyan arkadaşlarımı ziyaret edebileceğim anlamına geliyordu. Bu beni kolej** yaşamıyla ve başka türlü göremeyeceğim harika kitapçılar, uzmanlık dergileri ve öğrenci mecmualarıyla erkenden tanıştırmış oldu.

* Uyumsuzlar (nonconformistler): Anglikan Kilisesi'ni reddeden Britanya Protestanları. (ç.n.)

** Kolej (college): İngiltere'deki kullanımda yüksek öğrenim diploması, yani lisans, üniversite tarafından verilirken, üniversitelerin parçası olan kolejler de öğrencileri bu alacakları diplomalara hazırlayan kurumlar oluyor. (ç.n.)

Her şey bir yana, savaştan sonra İngiltere'de gösterilen Fransız, İtalyan, İsveç ve Alman filmlerinin neredeyse tamamını izlemeyi başardığım Sanat Sineması* vardı. Hatırladıklarım arasında başrolde Arletty'nin oynadığı Carné'nin *Les Enfants du Paradis*'i, Clouzot'un *Le Corbeau*'su ve *Manon*'u (filmde benden yaşlı olmadığını öğrendiğim mükemmel çocuk kadın Cécile Aubry de oynuyordu ve onu on yedi yaşında bir genç olarak aklımdan çıkaramamıştım), Ölüm'ü canlandıran bir başka mükemmel oyuncu Maria Casares'in olduğu Cocteau'nun *Orphée*'si, (okul yemekhanesinin cottage pie** ve treacle puding'ine*** dönmeden önce King's Parade'deki kahve dükkânı Copper Kettle'da kendime geldiğimde, artık ölmeye fazlasıyla hazırdım), güçlü ama boş, ilk Alman revizyonist filmi Wolfgang Staudte'nin *The Murderers are Among Us*'ı var.

Amerikan filmlerini, özellikle iki-film-birden gösteren sinemalarda oynatılan, sıradan B kategorisi filmleri severdim. Bu, kara film**** döneminin doruk noktasıydı ve Hollywood stüdyolarının ürettiği her şeyi görebilmek için, serbest olduğumuz öğleden sonralarımızda gizlice okuldan kaçmak zorundaydım. *Double Indemnity* (Barbara Stanwyck bazı açılardan bana annemi ve onun briç arkadaşlarını, yani ev kadını rolünden kurtulmaya çalışan çaresiz kadınları hatırlatıyordu) ve Robert Mitchum'un *Out of the Past*'ini nefesimi tutarak seyretmiştim; ama en sevdiğim filmler son derece düşük bütçeli gangster ve suç filmleriydi. Çoğu kez bunlar, sinema oyuncularının kariyer yaptıkları birinci sınıf filmlerinden çok daha ilginçti. İki araba, bir ucuz otel, bir adet tabanca ve bir yorgun sarışın gibi en basit materyaller kentin sert ve duygusuz görüntüsünü, karakterlerin beyninde her şeyden önce mevcut olan psikolojik boşluğu yaratıyordu.

Akşamları etüt aralarında kısa öykülerimi yazarken, savaş sonrası sinemasının, yazma heveslileri için bertaraf edilmesi gereken en ciddi zorluk olduğunu biliyordum. Romanı besleyen, durağan toplumlardır. Romancı, bir entomolojist nasıl kelebeklerini sınıflandırıyorsa, benzer şekilde bunları inceleyebilir. Ama savaş sırasında, etrafımda-

* Yazarın bahsettiği Cambridge'in Arts Cinema'sı Sanat Sinema'sı olarak Türkçeleştirildi. (ç.n.)

** Cottage Pie: Kıyma ve patates püresiyle yapılan bir yemek. (ç.n.)

*** Treacle Puding: Büyük Britanya'da bir çeşit tatlı. (ç.n.)

**** Kara Film (film noir): Dünyayı insanların ıstırap çektiği karanlık ve hüzünlü bir yer olarak gösteren film türü. Bu terim ayrıca 1940'larla 50'lerin Amerikan suç filmleri için de kullanılmıştır. Genelde az ışıklı, siyah beyaz filmlerdir. (ç.n.)

ki sıralarda oturan oğlanların ve benim başımdan çok şey geçmişti. Sonu gelmeyen altüst oluşlar aile yaşantısını sarsmıştı: Babalar Ortadoğu veya Pasifik'teyken, anneler kim olduklarını yeniden tanımlayan işlere girmiş, çeşitli sorumluluklar almışlardı. İnsanların bombardımanlara ve çıkartmalara, saatlerce beklenen kuyruklara veya taşra tren istasyonlarına dair birçok anısı vardı. Bunları, orada olup gerçekten bu deneyimleri yaşamış insanların dışındakilere anlatmak olanaksızdı. Ben hiçbir zaman yakın arkadaşlarıma bile Şanghay'daki yaşantımdan veya Lunghua Kampı'ndaki hayatımdan bahsetmedim. Romancıların özümseyebileceğinden bile çok şey olmuştu; ama ben yine de kısa öykü taslaklarımı yazmaya, işin özüne inmeye çalışıyordum.

Modern yanlarına rağmen, The Leys, eski Leys'li, çok-satan-yazar James Hilton'un (aynı zamanda Shangri-La* temasını öne çıkarmış *Lost Horizon*'ın yazarı) romanından uyarlanan *Goodbye, Mr. Chips* filminde gösterilen çok eski tarz devlet okulu modelindeydi. Mr. Chips karakteri yaratılırken, benim okuduğum dönemde de ortalıkta olan Balgarnie adlı öğretmenden esinlenilmişti. Hollywood, Rober Donat'la birlikte bu romanı uyarlarken, The Leys'in ruhundan epey uzak, son derece kendi içine dönük, sarmaşıkları, Gotik kuleleri ve dehlizleriyle bir Viktorya dönemi kurumu yaratmıştı.

Oysa The Leys'in öğretmenleri son derece açık fikirliydi. Birçoğu savaşta görev almış bu öğretmenler Cambridge'te yaşıyordu ve hiçbiri ders verdiği oğlanları duygu seline sürükleyip ağlatmaya çalışmıyordu. Kafamın içindeki karışıklığa en kolay ulaşabilecek konumda olan İngiliz öğretmen, neredeyse kısa öyküler denebilecek yazılarımdaki garip fikirler yüzünden beni hiçbir zaman azarlamamış ve her zaman olabildiğince fazla okumaya teşvik etmişti.

On altı yaşında, 6. Sınıf'a geçtiğimde, artık her geçen gün zamanımın daha büyük bir kısmını okul kütüphanesinde geçirir olmuştum. Rehber öğretmenim Cambridge Üniversitesi'ne gideceğimi tahmin ediyordu; ama ben hâlâ ne okumak istediğimden emin değildim. Ebeveynim Şanghay'da olduğundan tek başımaydım. Büyükanne ve büyükbabam birçok bakımdan Amherst Bulvarı 31 Numara'daki Çinli hizmetkârlar kadar uzaktı bana. Onlarla hiçbir konuda tartışmak

* Shangri-La: Tibet'te kurgusal bir vadiden yola çıkarak verilmeye çalışılmış cennet fikri; ütopik yer. (ç.n.)

mümkün değildi. Savaş sonrası İşçi Partisi hükümetinin adaletsizliğine takmışlardı kafayı. Tüm samimiyetleriyle, hükümettekilerin yurtdışındaki milyonlarca askerin postayla gönderdiği oylara dayanarak askeri darbe düzenlediğine inanıyorlardı. Kazara, Başbakan Clement Attlee'yi azıcık öven bir söz sarf edecek olsam, büyükbabam sessizce bana bakardı ve yüzü ilk önce parlak pembeye dönüşür, ardından da mosmor kesilirdi. Öte yandan büyükbabam, Black County'nin çaresiz yoksulluğuyla kuşatılmıştı. Batı Avrupa'nın en kötü evlerinde yaşayan ve en eğitimsiz insanları buradaydı ve savaştan sonra hâlâ, onlara en ufak faydası dokunmamış bir imparatorluğu sürdürmek için canlarını veriyorlardı. Büyükbabamınki yaygın bir tavırdı ve bir toplumsal sınıfın üyesi olmaktan ziyade değişime duygusal bir tavırla karşı olmaya dayanıyordu. Değişim, onun inandığı her şeyin düşmanıydı.

Okul kapanınca uzun tatil aylarını onlarla geçiriyor, yorulmadan okuyor, pek de başarılı olmayan, deneysel kısa öyküler yazıyor ve Birmingham'daki sinemalara gidiyordum. Salonların neredeyse boş olduğu öğleden sonraları tercih ediyordum. Böylece Hollywood dünyasıyla en iyi şekilde iletişim kurmamı sağlayan sıralarda oturabiliyordum. İngiliz filmlerini tercih etmezdim ama birkaç tanesi ilgimi çekmişti. Örneğin, "ölmüş" bir pilotun hiç bilmediği, farklı bir İngiltere'de kıyıya çıkışını anlatan ve bir ölüm sonrası fantezisi olan *A Matter of Life and Death*, benim neredeyse tamamen kendimle özdeşleştirdiğim bir durumu yansıtıyordu. *The Third Man* rahatlıkla İngiltere'de çekilebilecek bir başyapıttı (bombalanmış yerler ve karaborsa, uzlaşma ve yenilgi havası, spor ceketler ve Earls Court'u* hatırlatan eski püskü kulüpler). Ve hiçbir zaman anlamadığım nedenlerden ötürü herkesin gizlice onayladığı İngiliz sınıf sistemiyle dalga geçen harika Ealing komedileri.

İngiliz yaşamını, hakkında bilgim arttıkça kendime daha yabancı buluyordum. Yaşamımı ondan kaçınacak şekilde nasıl şekillendirebileceğimden emin değildim. Okuduğum çağdaş romancılar yardımcı olamıyordu. Evelyn Waugh ve Graham Greene, Aldous Huxley ve George Orwell hoşuma gidiyordu; ama İngiliz romancılarının çoğu fazla "İngiliz"di. Kendimi İngiliz yaşamında boğulmaktan kurtarmak için Amerikalı ve Avrupalı yazarlara, klasik modernizmin temel eser-

* Earl's Court: Londra'da bir semt. (ç.n.)

lerine yönelmiştim: Hemingway, Dos Passos, Kafka, Camus, Joyce ve Dostoyevski. Bu herhalde tam anlamıyla zaman kaybıydı. Çok fazla okumuştum; yetişkinlere özgü deneyimlerden, iş, evlilik ve aile hayatından çok önce ve çok fazla. Bu yazarlara hükmeden güçlü yabancılaşma duygusundan başka bir şeyle ilgilenmiyordum. Pek çok açıdan, aslında kaybolmuştum. Hiçbir ışığın yanmadığı karanlık ve korkunç eğlence parkında yolumu bulmaya çalışıyordum.

Ardından, on altı yaşındayken, Freud'u ve sürrealistleri keşfettim. Önüme bir dizi bomba düşmüş ve geçmekten çekindiğim tüm köprüleri yok etmişti.

1940'ların sonunda Freud'un çalışmalarıyla karşılaşmak, Jung'ın çalışmalarında olduğu gibi, gayet kolaydı; ama sürrealist ressamların reprodüksiyonlarını bulmak son derece zordu. Chirico, Ernst ve Dali'nin tablolarını ilk kez anormal psikoloji üzerine kitaplarda veya modern felsefeye giriş kitaplarında gördüm. Belen* ve Hiroşima'dan sonra her ikisi de epey popülerdi. Freud hâlâ akademik şakaydı; Freud'a hayranlık duyduğumu söylediğimde, King's'teki rehber öğretmen alay ettiğimi sanmıştı. Sürrealistlerin eleştirel saygınlığa ulaşmaları için daha yıllar geçmesi gerekecekti. Ciddi gazeteler bile onlara artık kabak tadı vermiş espri muamelesi yapıyordu.

Söylemeye gerek yok, bu durum Freud ve sürrealistlerle daha çok ilgilenmeme neden oldu. Psikanalizle sürrealizmin varoluşa ve insan kişiliğine dair hakikatin ve benim kişiliğimin anahtarı olduğundan emindim ve hâlâ aynı fikirdeyim. Kafam Kafka, Joyce, Paris varoluşçuları ve *Roma, Açık Şehir* gibi İtalyan neomodernist filmlerin yarı özümsenmiş parçalarıyla doluydu. Bu dönem, arka planda Nazi ölüm kampları ve artan nükleer savaş tehdidiyle birlikte kahraman modernizmin doruk noktasıydı.

Kafamda bunlar vardı; ama son derece içe dönük bir sınır bölgesinde, 1940'lar sonunun İngiltere'sinde, takılıp kalmıştım. Hayranlık duyduğum ressamların, düşünürlerin, yazarların ve sinemacıların çok azı İngiliz'di; ama aynı zamanda her geçen gün biraz daha İngilizleştiğimi de görebiliyordum; en azından tanıştıklarımla daha iyi geçinebilmek için. 1948'e geldiğimizde, Mao'nun önderliğindeki Komünistlerin yakında Çin'in tamamını ele geçirecekleri ve artık hiçbir zaman Şanghay'a gidemeyeceğim belli olmuştu. Lunghua Kampı ve Uluslara-

* Belen: Yahudilerin Naziler tarafından katledildikleri toplama kamplarından biri. (ç.n.)

rası Bölge ortadan kalkacaktı. İngiltere ne kadar süreceği belli olmayan bir dönem boyunca evim olacaktı ve kilitler değiştirilmişti.

Halbuki, sürrealizm ve psikanaliz, daha gerçek ve daha anlamlı bir dünyaya kaçış yolu, gizli bir koridor sunuyordu bana. Bu dünyada psikolojik rolleri değiştirmek, İngiliz öğretmenlerin ve edebiyat eleştirmenlerinin hayranlık duyduğu "karakter"den, ruhun derin devrimleriyse incir çekirdeğini doldurmayacak günlük yaşamın toplumsal dramlarından daha önemliydi.

Freud'un sakin ve ustaca üslubu, psikanalizin modern insana ve onun hoşnutsuzluklarına dair hakikati eksiksiz açığa çıkarabileceğine ilişkin ağırbaşlı varsayımı beni çok etkiliyordu; özellikle de babamın yokluğunda. Aynı zamanda, sürrealistlerin aklı ve akılcılığı reddi, dünyayı tekrar kurma yolunda hayal gücüne olan inançları, yeni bir yazar olarak benim çabalarımla tam bir uyum içindeydi. Kendisini sürrealist görenler için çok anlamlı olan kısa öyküler ve anlaşılmaz roman bölümleri yazmıştım. Çocukluğumdan beri yazmaya yeteneğim vardı ve bu arada The Leys'in sanat bölümünde arkadaşlarımın suratlarının alçı kopyalarını yapıyordum (Shelley, Blake, Napolyon ve diğer kahramanlarınkinden sonra onları "ölüm" maskeleri olarak adlandırdım). Bir keresinde alçı katılaşmadığından neredeyse bir arkadaşımın boğulmasına sebep oluyordum. Sızdıran kabuğu çekip çıkarmaması için onu fiziksel olarak bundan alıkoymam gerekmişti. Ama maalesef resme yeteneğim yoktu. Diğer yandan kafam kısa öykülerle doluydu ve onları ifade etme konusunda yetenekli olduğumu görüyordum.

Uyum sağlama çabalarıma rağmen, sanırım okulda bir parça uyumsuzdum. Aşırı saldırgan bir tenis oyuncusuydum; ama Sanat Sineması'nda en son Fransız filmini görebilmek için oyunu kaybetmeye razı olabiliyordum. İçime kapanıktım; ama fiziksel olarak güçlüydüm. Savaş dönemi deneyimlerimden, esaslı bir tehditle karşılaştığında birçok insanın geri adım atacağını biliyordum. Sınıf arkadaşlarımdan biri bana "entelektüel dayı" derdi. Sadece bir iltifat değildi. Ne de olsa Lunghua'daki yıllarım bana yemek salonunda diğer çocukların tabaklarından gözümü ayırmamayı öğretmişti. Bu arada varoluşçulukla ilgili bir argümanı havaya kalkmış yumrukla destekleme eğilimindeydim.

Birkaç tane yakın arkadaşım vardı: Benden bir yıl önce tıp oku-

mak için Trinity'e gitmiş, yarı Hintli yarı İngiliz bir çocuk, Amerikalı bir değişim programı öğrencisi ve bir de Auschwitz'ten çıkmış Frank adında bir çocuk. Numarası koluna kazınmıştı. Göçmen bir Cambridge fizikçisi ve eşi onu savaştan sonra evlat edinmişti ve The Leys'te gündüzcüydü. Beni onlara yabancı olmaları yaklaştırıyordu; ama ebeveynim ziyaret amacıyla Şanghay'dan geldiğinde ve annem son moda New York kıyafetleriyle yeni Buick arabasından indiğinde, eleştirel bir bakışla İngilizlikten ne kadar uzak göründüklerini düşünmüştüm. Bunun aynı zamanda, tüm çabalarıma rağmen, benim de ne kadar İngilizleşmekte olduğuma işaret ettiğinin farkındaydım. Kamuflaj her zaman hedefi taklit eder.

VI. sınıfta King's College giriş sınavını geçerek rehber öğretmenle buluştum. Psikoloji okumak için başvurmuştum; ama o sırada psikoloji Cambridge'te bağımsız bir branş değildi; o yüzden bana, psikolojiden öğeler de içeren felsefe okumam gerektiğini söylemişti. Ardından, mezun olduğumda ne yapmak istediğimi sormuştu. Ben de ona aslında psikiyatriyle ilgilendiğimi söylediğimde, tıp okumam gerektiğini hatırlatmıştı. Tıpla ilgileniyordum. Anormal psikolojiyle sürrealizmi birleştiren bir alan gibiydi. Her ne kadar uzun vadede en doğru karar değildiyse de, o sırada ve orada tıp okumaya karar verdim. Ebeveynim haliyle sevinmişti. 1949'un Ekim ayında Trumpington Caddesi'nden yarım millik bir mesafeye taşınarak Kings'e yerleştim ve Anatomi, Fizyoloji ve Patoloji okumaya başladım.

The Leys'i terk edip bir yetişkin olarak dünyaya adım attığımda, geleceğime ilk kez İngiltere'ye geldiğim zamankine göre daha güvenle bakıyordum. Okuldaki son iki yılda bol bol okumuş, kısa öykücülükle ilgili gittikçe daha okunmaz olan sayısız denemeler yapmış ve biyoloji çalışmalarım aracılığıyla hayal dünyamda bir bilimsel gizemcilik çizgisi yakalamıştım. Psikiyatr olma düşüncesi beni sevindiriyordu ve şimdiden bir hastam olduğunu biliyordum: Kendim! Tıp okumak istememin ardındaki nedenlerin, savaş dönemi Şanghay'ındaki anılarım ve Avrupa savaşının Nürnberg davalarında açığa çıkmış kötülükleriyle çok yakından ilişkili olduğunun farkındaydım. Küçük bir oğlan çocuğuyken gördüğüm, kanallardaki ölü Çinliler hâlâ aklımdan çıkmamıştı; bu çözülmesi gereken çirkin bir gizemdi.

Savaş sonrası düşünsellikle görülen akla ve akılcılığa olan inanç bana, tıpkı Alman halkının Hitler ve Naziler tarafından yanlış yola so-

kulduğu görüşü gibi, ümitsizce idealist geliyordu. Doğu Avrupa'da gerçekleşmiş sayısız gaddarlığın, bu olaylarda rol alan Almanların kitlesel katliamlardan hoşlandığı için gerçekleştiğine emindim. Aynı şekilde Japonlar da Çinlilere eziyet etmekten hoşlanmıştı. Akıl ve akılcılık insan davranışını açıklamada yetersiz kalıyordu. İnsanlar çoğu kez irrasyonel ve tehlikeliydi. Psikiyatri deliyle olduğu kadar akıllıyla da ilgileniyordu.

The Leys'teki son eylemim, Kuzey B bloğunun bodrum katındaki mutfakta derisini yüzüp bir tavşanı kaynatmamdı. İskeletini açığa çıkarmaya, telle bağlamaya ve hem bir maskot hem de bir masa biblosu olarak kullanmaya kararlıydım. Tüm binayı buharla ve kötü bir kokuyla doldurmuştum. Blok öğretmeni aşağıya gelerek beni durdurmaya çalışmıştı; ama benim kendi misyonumla son derece meşgul olduğumu görünce vazgeçmişti. Neden tavşan iskeleti bu kadar önemliydi hatırlayamıyorum.

* * *

Şanghay'ı hâlâ kendime çok yakın hissediyordum ve Cambridge'in çevresindeki Amerikan hava üslerinin yanı sıra barlara* ve sinemalara İngiliz kız arkadaşlarıyla gelen Amerikan havacıları bana bunu sürekli hatırlatıyordu. Uçmak çok ilgimi çekiyordu ve bugün hâlâ B-29'ların Lunghua üzerinde yavaş yavaş süzüldüklerini, renkli paraşütlerini muhtaç çocuklara atılan oyuncaklar gibi bıraktıklarını gözümün önünde canlandırabiliyorum. Bir keresinde Britanya'daki uçak pistlerinden birinin çitine tırmanıp toprak dolguyla korunan hangarlardan birinin içine girmiştim. Güvenlik gevşekti ve uçaklara bakan personelden hiç kimse yoktu ortalıkta. Üç tekerlekli iniş takımı olan, dört motorlu bir bombardıman uçağı vardı. Muhtemelen bir Liberator'dı. Uçağın gövdesindeki açık kapaktan içeriye sarkmış ve pilot kabininde bir sürü aletle çevrelenmiş şekilde öylece oturmuştum.

Bugün muhtemelen tutuklanır, çocuk gözaltı merkezinde tutulur, psikologlara götürülür, çocuk mahkemesine gönderilirdim ve genelde işe yaramaz veya toplum için tehlikeli biri olduğum hissettirilirdi bana. Ama aslında hiçbir şeye dokunmamış ve zarar vermemiştim. Sadece ufak bir pencereden bir rüyaya bakmıştım. İngiltere'nin üzerinde büyük bir baskı hissettiğine ve psikoloğun kanepesine uzan-

* Pub kelimesi bu kitapta bar olarak çevrilmiştir. (ç.n.)

maya hazır olduğuna inanıyor olabilirdim; ama kendi eksiklerimin de fazlasıyla farkındaydım. Köksüz olduğumu düşünme eğilimindeydim; ama herhalde herkes kadar İngiliz'dim ve zaten köksüz olmak aslında büyük bir ayak bağıydı. Geçmiş yaşamımın üzerine bir perde çekerek Şanghay'a hiçbir zaman geri dönemeyeceğimi kabul ediyordum ve İngiltere'de, getireceği her şeyle birlikte yeni bir yaşam kurmam gerekecekti.

12
Cambridge Blues (1949)

Çoğu üniversite mezununun tersine (hiçbir zaman "öğrenci" değil, bu sayısız küçük anakronizmlerdendir), King's'e gittiğimde Cambridge'in yabancısı değildim. Kafeleri ve kitapçıları biliyordum. Cam'de* altı düz sandalla dolaşmıştım. Birçok koleji, özellikle de Trinity'i iyi tanıyordum, Dorothy'deki çay partilerine gitmiş, Sanat Sineması'nda ve film cemiyetinde *The Seashell and the Clergyman* gibi savaş öncesi klasikleri ve Dali'nin *Un Chien Andalou*'nu ve *L'Âge d'Or* seyretmiştim.

Bunun hem avantajları hem de dezavantajları vardı. Hiçbir zaman kolejlerin görsel etkisine, King's Şapeli'nin Gotik görüntüsüne ve

* Cam: Orta İngiltere'de Cambridge'ten geçen nehir. (ç.n.)

Backs'in* güzelliğine "vurulmayacaktım". Aynı berberlerde saçımı kestirmeye, ayakkabılarımı aynı ayakkabıcılardan almaya devam ettim. Cambridge'i 1949'da ilk kez görüyor olsaydım, ondan daha fazla yararlanabilirdim. Bir bakıma, geldiğim gün ayrılmaya hazırdım; çok iyi bir ayarlama sayılmazdı.

Diğer yandan, Cambridge'in önemli yanlarına (tıp ve bilim fakülteleri) yoğunlaşabilir, kutsanmış Gotik duvarları arasına çocuklarını sokmak için büyük bir hırsla ve enerjiyle çabalayan ebevenyleri nesiller boyunca bir hayli uğraştırmış "kutsal toprak" Cambridge'le ilgili her şeyi görmezden gelebilirdim. Bu uzun bir süre, İngiliz züppeliğinin en ziyankâr faaliyetlerinden biri olmuştur. Oysa Oxford ve Cambridge Üniversiteleri sadece lisansüstü eğitim veren birer okul olmalı. Bu sayede hem bu garip statü yarışının sona ereceğine hem de diğer üniversitelerin bundan faydalanabileceğine inanıyorum.

Aslında iki Cambridge vardır. Bir yanda araştırmaların yapıldığı, derslerin görüldüğü ve laboratuvarların bulunduğu tarih, fizik, arkeoloji ve benzeri fakülteleri, diğer yanda kötü yemek, bir parça ve çoğu kez kötü olan eğitim ve Cambridge yaşam tarzıyla ilgili mitlerin büyük kısmını öğrencilere sunan kolejler, yani yatılı kulüpler. Birincisiyle çok mutluydum; ikincisindense çok sıkıldım.

İki yılımı anatomi, fizyoloji ve patoloji çalışarak geçirdim. Aldığım burs parası çok iyi, dersler anlaşılır ve öğreticiydi. Sürekli bizi sınayan anatomi asistanları cerrahlıkta uzman, nitelikli doktorlardı. Anatomi, insan vücudunun beş kısmını kapsamlı bir şekilde keserek incelemeye dayanıyordu. Fizyoloji ve patoloji çoğunlukla mikroskop altında incelemelerden ibaretti; ama anatomi tamamen öğrencilerin başlattığı bir süreçti ve saatlerce hastalarla çalışmayı gerektiriyordu. Tıp eğitiminin çekim merkezi anatomi laboratuvarıydı. Eğer yapacak hiçbir şey yoksa anatomi laboratuvarına gider, beyaz ceketlerimizi giyer, vücut parçalarını (kesip incelediğimiz bacak, kol veya kafa ve boyun) alır ve bir süre sonra sayfaları insan yağıyla lekelenecek Cunningham anatomi kılavuzlarımız (asla Gray'inki değil) önümüzde, çalışırdık.

Anatomi laboratuvarındaki ilk çalışmamızdan önce bizi anatomi okulunun başındaki Profesör Harris karşılamıştı. Son derece etkile-

* Backs: Cambridge kentinde Cambridge Üniversitesi'nin kolejlerinin arkasında, Cam Nehri'nin her iki yanındaki bölge. (ç.n.)

yici konuşan biriydi ve çocuklarını üniversiteye gönderemeyecek kadar yoksul ve mütevazı bir Galli ailenin çocuğuydu. Harris ve erkek kardeşi doktor olmak istiyormuş; bu yüzden küçük kardeş altı yıl çalışarak doktor olana kadar ağabeyini desteklemiş, tıp fakültesinin masraflarını karşılamış. Sonra da o, altı yıl boyunca diplomasını alana kadar küçük kardeşini desteklemiş. Birçok konuyu içeren derslerinde Harris, kalbindeki anotomi aşkıyla, tıbbın asil çağrısına olan inancını açıkça ifade ederdi ve ben bir an bile ondan kuşku duymadım.

Açılış dersinin sonunda Harris, aramızdan bazılarının cam masalarda kesilmek üzere bekleyen kadavraların görüntüsü karşısında zorlanacağı konusunda bizi uyarmıştı. Gece kulübüyle mezbaha arası bir yere, garip, alçak tavanlı bir odaya girmek sinirleri zorlayan bir deneyimdi. Formaldehitten ötürü yeşil-sarı bir renge bürünmüş kadavralar masalarda sırtüstü yatıyordu; derileri yara bereyle kaplıydı. İnsan oldukları zorlukla anlaşılıyordu. Sanki Grünewald'ın *Crucifixion*'dan* henüz indirilmişlerdi. İlk cesetleriyle uğraşmakta zorlanan grubumdaki bazı öğrenciler bu dersi bıraktılar; ama birçok açıdan anatomi laboratuvarı deneyimi benim için de bir hayli zordu.

Neredeyse altmış yıl sonra hâlâ, anatomiyle geçirdiğim iki yılın, yaşamımın en önemli dönemlerinden biri olduğunu ve hayal dünyamı büyük ölçüde biçimlendirdiğini düşünüyorum. Şanghay'da hem savaştan önce hem de sonra, kimisi yakından, çok sayıda ceset görmüştüm ve herkes gibi, "Bu korkunç bir şey; ama maalesef yaşamın bir parçası" diyerek duygularımı dizginlemiştim. Sanırım polisler, itfaiyeciler, sağlık görevlileri, doktorlar ve hemşireler de aynı şekilde tepki gösteriyorlar. Ama onların en azından herhangi bir suçu ve sorumluluğu yok. Bense o zamanlar çocuk olsam bile, Şanghay'da bir şeylerin yanlış olduğunun farkındaydım. Gördüğüm insanların büyük kısmı, açlık ve hastalık kurbanı olanlar bile (dolaylı olarak) başkaları tarafından öldürülmüştü ve çocuk aklımla bundan kısmen sorumlu olduğumu düşünüyordum.

Şimdi, 1949'da, sadece birkaç yıl sonra, ölü insanları keserek inceliyordum: Deri ve yağ katmanlarını soyarak alttaki kaslara ulaşmaya, bunları da aralayıp sinirleri ve damarları açığa çıkarmaya çalışı-

* Alman Rönesans ressamı Matthias Grünewald'ın çarmıha gerilmiş İsa'yı tasvir eden tablosu. (ç.n.)

yordum. Bir bakıma okula giderken yol kenarlarında gördüğüm o ölü Çinlilerin otopsilerini yapıyordum. İnsan vücudunun gizemli dünyasını keşfederken, bir yandan da geçmişime dair bir tür duygusal ve hatta ahlaki araştırma yürütüyordum.

Her dönem yeni bir kadavra üzerinde çalışmaya başlardık. İki kişiden oluşan ekipler bir vücut parçasını keserek incelerdi. Her ekip kendi parçasını kadavradan ayırır ve kendi başına bunu keserek incelemeye devam ederdi. Anatomi laboratuvarı kapandığında parçalarımızı büyük ahşap dolaplardan birine koyup bırakırdık. Dolabın biri kafalarla, diğeri bacaklarla, bir diğeri başka bir organla dolu olurdu. Açığa çıkmış dişleriyle yığılmış yüzlere bakıp da, Nazi zalimlikleri açığa çıktığında sinemalarda gösterilen Belsen ve Dachau haber filmlerini hatırlamamak imkânsızdı.

1949'da anatomi laboratuvarındaki kadavraların büyük kısmı, vasiyetlerinde bedenlerini tıp öğrencilerinin çalışması için bağışlamış doktorlara aitti. Bu özverili eylem, söz konusu doktorların ruhlarını olağanüstü düzeyde yüceltiyordu. Bu kişiler dönem sonunda fırına gönderilecek bir kemik ve kıkırdak yığınına dönüşeceklerini biliyorlardı. Bir keresinde, dönemin son gününde, kıdemli laboratuvar asistanını ararken, yanlışlıkla anatomi laboratuvarının ötesindeki hazırlık odasına girmiştim ve üzerine bir düzine metal yassı plaka yerleştirilmiş geniş bir masa görmüştüm. Her biri, bedenlerini parçası olduğum gizemli şölene miras bırakmış doktorların geride kalan etiketlenmiş parçaları içindi. Kimliklerinin son demleri kısa bir süre için de olsa onları keserek inceleyen öğrencilerin parmakları arasında belirmiş bu kişilerin bir bakıma ölümü aştıklarını düşünmüştüm ve hâlâ da böyle düşünüyorum.

Her ne kadar sadece verilen numaralarıyla biliniyor olsalar da, sanki her bir kadavranın kendine özgü kişiliği vardı: vücudun ölçüleri ve genel fiziksel durumu, yüzün deriden dışarı çıkan ve kendilerini yeniden ifade eden kemikleri, yara bereler, fazla meme uçları ve ayak parmakları gibi garip anormallikler, eski ameliyatların izleri, dövmeler, açıklanamayan lekeler, deriye, özellikle de ellere ve yüzlere yazılmış yaşam öyküsü. Yüzü keserek inceleme, ifadeleri ve duyguları yaratan kas ve sinir katmanlarını açığa çıkararak bu ölü doktorların özel yaşamlarına girmek ve neredeyse onları yaşama geri getirmek anlamına geliyordu.

Bir tane de kadın kadavra vardı. Orta yaşlarının sonunda olan bu çenesi güçlü kadının saçsız kafası ışıkların altında parlıyordu. Erkek öğrencilerin büyük kısmı ona daha geniş bir alan ayırıyordu. Hiçbirimiz annemiz yaşında bir kadını, ölü veya canlı, çıplak görmemiştik. Yüzünde muhtemelen kıdemli bir jinekolog veya pratisyen bir doktorda görülebilecek otoriter bir ifade vardı. Onu çekici bulmuştum ama tabii ki, alışıldık cinsel nedenlerden ötürü değil; göğüsleri içine çökmüştü ve bu yüzden birçok öğrenci onun erkek olduğunu düşünmüştü. Ama benim ilgimi kollarındaki küçük yaralar, muhtemelen çocukluğundan beri var olmuş ellerindeki nasırlar çekmiş ve tıp öğrencisi olarak geçirdiği uzun yılları, ilk ilişkilerini, evliliğini, çocuklarını, kısacası yaşamını tekrar kafamda kurgulamaya çalışmıştım. Bir gün onun kesilerek incelenmeye başlamış kafasını, diğer kafaların bulunduğu dolapta görmüştüm. Yüzünde açığa çıkarılmış kas katmanlarıyla eski bir kitabın sayfaları ya da başka bir yaşama dönüşecek şekilde tekrar karıştırılmayı bekleyen bir iskambil kâğıdı destesi gibiydi.

Ve tüm bunlar olurken, bir zamanlar pirinç ekmiş, akşamları piposunu içerek torunlarının büyümesini seyretmiş ufak tefek bir Çinli çiftçinin kemikleri King's'teki yatağımın altında tahta bir kutunun içinde duruyordu. Ölümünden sonra bedeni, beyaz çubuklardan ibaret bir iskelete dönüşene kadar kaynatılmış ve bir zamanlar bir tavşanı kemik yığınına dönüşene kadar kaynatmış İngiliz tıp öğrencisine satılmıştı. Onun iskeleti, çam ağacından yapılma aynı kutunun içinde, muhtemelen nesillerce Cambridge öğrencilerine rehberlik etmişti. Masalarında onun kaburgalarını, kalça kemiğini incelemiş, kafatasının kemikli noktalarını sanki ruhunun iskeletini bir araya getiriyormuşçasına hissetmişlerdi. Çinlinin kemikleri böylece yaşamaya devam etmişti.

Anatomi laboratuvarındaki yıllarım önemliydi. Çünkü her ne kadar ölüm son noktaysa da, bana insanın hayal dünyasının ve ruhunun yok olmaya rağmen zaferi yakalayacağını öğretmişti. Birçok açıdan benim yazarlığım Şanghay'da ve ardından savaş sonrası dünyada (nükleer savaş tehdidinden Başkan Kennedy suikastına, karımın ölümünden yüzyılın son çeyreğinde eğlence kültürünün temelini oluşturmuş şiddete) tanık olduğum derin patolojinin kesilerek incelenmesiydi. Ya da anatomi laboratuvarında geçirdiğim iki yıl, Şanghay'ı birtakım başka faaliyetlerle farkında olmadan canlı tutmanın bir yoluydu.

Her halükârda, anatomi dersini bitirdiğimde aslında Cambridge'teki zamanımı da tamamlamıştım. Beni pek çok hatırayla, bir anlamda bana yardıma gelmiş ölü doktorlara karşı hissettiğim gizemli duygularla beslemiş ve bunu öykücülüğüme sinecek sayısız anatomi metaforları sunarak yapmıştı. Anatomi laboratuvarındaki saatlerimi, anatomi dersleri ve anatomi kütüphanesinde okuyarak geçirdiğim zaman tamamlamıştı. Kütüphanede, Polonya ordusuna hizmet etmiş ve daha sonra Irak üzerinden Batı'ya kaçmış bir Polonyalı mülteci olan kütüphane memuruyla arkadaş olmuştum.

Karşılaştıracak olursak, kolej yaşamı garip ama hoş, öte yandan aşırı folklorik bir geçit töreni gibiydi. Cambridge fen fakülteleri (Rutherford ve Cavendish, Crick/Watson ve DNA, Sanger ve benzerleri) etkili bir şekilde geleceğe yönelikken, Cambridge kolejleri geçmişe dönüktü. King's'te en önemli şey şapel ve müzik faaliyetleriydi. Müdür klasikçi, kaçık don'un* gülünç bir taklidiydi. Yemekhanede, hâlâ ezbere hatırladığım uzun bir Latince şükran duasını dinlemiş ve iğrenç yemekler yemek için sıralarda oturmuş, günbatımından sonra gecelik giymiş ve Cambridge'in caddelerinde disiplin görevlisi ve onun buldokları (melon şapkalı yardımcıları) tarafından denetlenmiştik. Saat ondan önce ve hatta belki de daha erken kolejde olmamız gerekiyordu. Kolejler işe dini kurumlar olarak başlamış olabilir; ama zamanla yetişkinlerin oğlan çocukları, fazla büyümüş oğlanların da öğretmen gibi hareket ettikleri garip devlet okullarına dönüşmüşlerdi. Tüm bunlar tanıdığım Fransız ve Amerikalı öğrencilerin kafalarını karıştırıyordu. Bana göreyse bu biraz üzücüydü ve o zamanın İngiltere'sinin de fazla tipik bir yanıydı.

Kolej sisteminin kusurlarından biri de, diğer kolejlerdekilerle yakın arkadaş olmanın güçlüğüydü. Orada geçirdiğim üç yıl boyunca King's'te en fazla dokuz on tıp öğrencisi vardı ve ben diğer bölümlerden arkadaş bulmak zorunda kalmıştım. Tanıdığım King's'lilerden biri, Copper Kettle'da akşam yemeklerinden sonra buluştuğum Simon Raven'di. Yıllar sonra bana King's'teki günlerinden çok zevk aldığını söyleyecekti. Aktif bir eşcinseldi ve King's bir eşcinsel kolejiydi. Maynard Keynes ve E. M. Forster buradan mezun olmuştu ve ressam Duncan Grant ve Bloomsbury Group'la yakından ilişkiliydi. Bir-

* Don: İngiltere'de Cambridge ve Oxford Üniversitelerinde dersi anlatan konuşmacı, üniversite hocası. (ç.n.)

kaç yıl önce donların bir kısmı, King's'in koro okulundan her gün ikişerli sıra halinde gelen küçük koro oğlanları topluluğuna (minyatür silindir şapkaları ve kısa ceketleriyle) taciz iddiasıyla neredeyse kovuşturmaya uğramıştı. Polise gitme tehdidinde bulunan şikâyetçi aileleri susturmak için King's'in kasalarından çok para ödendiği söylenmişti.

Kolejde hâkim kültürel yapı eşcinsellikti ve benim gibi kız arkadaşlarını (çoğunlukla Addenbrooke Hastanesi hemşireleri ve keyfine göre yaşayanlar) getiren heteroseksüellere, garip bir seçim yapmış olmaları bir yana, kolejin itibarını sarsan kişiler gözüyle bakılırdı. Bu yıllar, devlet okulunda okuyan erkek çocukların çoğunun yaşamlarının ilk yirmi yılını, okulun iç işlerinden sorumlu kadın yönetici ve anneleri dışında başka hiçbir kadınla tanışmadan geçirdikleri bir dönemdi. Bu yüzden genelde kadınlar sonsuza kadar ölü algısal bir bölgede kalmıştır (sadece yatay şeritleri görmelerine izin verilmiş yavru kedilerin dikey şeritleri görememeleri gibi). Evlendikleri tepkisiz erkeklerin, duygularını bastırmış birer eşcinsel olduğundan kuşkulanan kadınlar tanıdım; ama bu erkeklerin birçoğu büyük ihtimalle özel bir tür İngiliz mahrumiyetinin kurbanlarıydı.

Bunun dışında, ben de diğer öğrenciler gibi eğleniyordum; nehirde altı düz sandalla geziyor, tenis oynuyor, kısa öyküler yazıyor ve bana anatomi laboratuvarında bile bulamayacağım türden bir eğitim sunmuş Addenbrooke hemşireleriyle sarhoş oluyordum. Bu hemşireler, bir kısmı olağanüstü derecede şamatalı yaşamlar (başuçlarındaki masanın çekmecesinde şıringalar) süren ilginç genç kadınlardı ve hepsini çok sevdim.

Ayrıca birçok insanla birlikte harika filmlere de gittim. Dokunaklı siyah beyaz resimleri ve heyecanlandıran atmosferleriyle, yabancılaşmayı ve duygusal ihanetleri konu alan etkili Amerikan polisiyelerine bayılıyordum. Seyircilerin gizli psikopatolojilerine yoğunlaşan, üstelik böyle bir psikopatolojik özelliği açığa çıkarmayı hedeflemiş yeni tür bir popüler kültürün belirmeye başladığının farkındaydım. Modern hareket bunu, baştan itibaren Baudelaire'in ve Rimbaud'un şiirlerinde ifade etmişti ve izleyicinin kendi psikopatolojisinin gönüllü katılımı, bir bütün olarak modernizmin neredeyse tanımıdır. Fakat F. R. Leavis bunu reddetmiş ve ayrıca yaşamın ahlaki eleştirisini nosyon edinen romanında da bunu belirtmiştir. Leavis'in derslerinden birine

girmiş ve dünyasının ne kadar sınırlı olduğunu düşünmüştüm. Yanımdaki İngiliz Edebiyatı öğrencisine şöyle dediğimi hatırlıyorum: "Leavis'in derslerine girmektense *T-Men*'e (bir klasik kara film) gitmek daha önemli." O sırada saçma gelmiş olabilir; ama bugün öyle gelmiyor.

E. M. Forster'la bir King's College'ın sherry* partisinde ayaküstü sohbet etme fırsatım oldu. O sırada artık yaşlı biriydi ya da gayet inandırıcı bir biçimde öyle görünüyordu. Sık sık bir arkadaşının arabasıyla Amerikan hava üslerinin çevresinde dolaşırdı. Hiç kimse nostaljik "Cambridge geçit törenlerinin" kentin etrafındaki kuytu alanlarda bekleyen Amerikan bombardıman filoları sayesinde yapılabildiğinin farkında değil gibiydi.

İkinci yılımın sonunda tıp dersinden almak istediğim her şeyi aldığımı biliyordum. Psikiyatriye olan ilgim açık bir "doktor, kendini iyileştir" vakasıydı. Hiçbir zaman bir stajyer doktor olarak hastane koğuşlarında yürümek istemedim ve zaten yaşça benden büyük, Londra'daki üniversite hastanelerinde çalışan arkadaşlarım, yorucu temponun en azından ilk on yıl yazarlık planlarımı ertelememe neden olacağını belirtmişlerdi. Diğer yandan haftalık öğrenci gazetesi *Varsity*, her yıl kısa öykü yarışması düzenliyordu ve bunlardan birinde, 1951'de, Hemingway-vari çalışmam "The Violent Noon" birinciliği paylaşmıştı. Bu sırada, tanınmış bir Londra ajansının önemli ortaklarından olan jüri üyesi A. P. Watt çalışmamı övmüş ve kendisini aramamı söylemişti.

Başka bir yeşil ışık da buydu ve böylece babama tıp eğitimini yarıda bırakıp yazar olmak istediğimi söyledim. Dehşete düşmüştü; özellikle de, benim bunu nasıl yapacağıma dair hiçbir fikrim olmamasından ötürü. İngiliz Edebiyatı okumam yönünde karar almıştı; ama onun da düşünmüş olabileceği gibi, bu bir yazarın kariyerine hazırlanması için seçebileceği en kötü yoldu. Londra Üniversitesi'nde, Queen Mary College'ta yer bulmayı başararak, 1951 Ekim'inde bölüm dersleri almaya başladım.

Cambridge'teyken James Joyce'tan epey etkilenerek bir dizi kısa öykü yazmış ve bir kısmını *Horizon*'a ve diğer edebiyat dergilerine

* Sherry: Bir tür İspanyol şarabı. (ç.n.)

göndermiştim; ama bir şey çıkmamıştı. Sürrealist ressamlar epey ilham kaynağıydı; ama onların görsel sürrealitesini düzyazıya ya da okunabilir bir düzyazıya dökmenin kolay bir yolu yoktu. Aslında, heyecan verici hayal gücümle eski tarz bir öykücüydüm; ama İngiliz fantezisi acayip olmaya çok yakındı. Bu, çözüm bulmak için yıllarca uğracağım sorunlar yaratacaktı.

13
Çığlık Atan Papalar (1951)

Queen Mary College'taki yılın tadını çıkardım. Lisans yerine lisansüstü öğrencisi olmaktan memnundum. Her yere, işlerine giden insanların doldurduğu metroyla gidip geliyor, ben de neredeyse bir işim olduğu duygusuna kapılıyordum. Devrimi ateşlemiş ve Doğu Avrupa (Oxford veya Cambridge lisans öğrencilerinde görülemeyecek, kendi başına bir siyasi güç bloğu) caddelerinde polisle çatışmış milyonlarca Avrupalı öğrenciden biriydim. Bir öğrenci olan Gavrilo Princip Saraybosna'da Arşidük Ferdinand'ı öldürmüş ve böylece bir dünya savaşına yol açmıştı. Benimse, gönülsüz bir fazlalık olduğum akademik eğlence parkı Cambridge'te yaratacağım tek heyecan bir sandaldan düşmek olabilirdi.

Londra'yı sevmiştim; lezbiyen barlarını, arkadaşlarımın, beni May-

fair'de Milroy ve Embassy gibi pahalı gece kulüplerine götüren zengin arkadaşlarını ve özellikle de Chelsea bölgesini. İnsanlar şimdiyi yaşıyorlardı. Emlak fiyatları ya da evlerini boyatmak hiç kimsenin umurunda değildi. Herkes hâlâ çok hırpaniydi ve bir odamın olduğu Onslow Gardens'ın bulunduğu South Kensington'ın büyük kısmı yarı yarıya terk edilmişti. İnsanlar harap apartman dairelerinde yaşıyor ama kıyafetlerini Bond Caddesi'nden alıyorlardı. Bana yakın oturan, kırk yaşlarında, İngilizce öğretmenlerinden birinin üstü açık ve etkileyici derecede havalı Allard marka arabası vardı. Bu kadın, bugün hayal bile edilemeyecek bir şekilde arabasını Mile End Yolu boyunca sürerdi. Bazen beni arabasına alırdı. Londra'daki finans merkezinin yüksek binaları arasından gürleyerek ilerlediğimiz sırada, *Gammer Gurton's Needle* hakkında söylev verirken her iki elini de direksiyondan çekerdi. O sıralarda hayatımın herhangi bir yöne doğru gidebileceğini hissediyordum; hem mecazen hem de kelimenin tam anlamıyla.

Öğrencilerin farklı sosyal sınıflardan geliyor olması da hoşuma gidiyordu. Cambridge'te herkes orta sınıftı; daha doğrusu, orta sınıf olmaya veya olmamaya çalışıyordu. Londra Üniversitesi'nde öğrenciler mümkün olan her türlü soysal çevreden geliyor ve her şeyle ilgili çok farklı yaklaşımlar sunuyordu. Benim grubumda şaşırtıcı derecede özgür düşünen bir rahibe vardı. Tam anlamıyla bir rahibe kıyafeti giyer ve başörtüsü takardı. Savaştayken okula gitmeye karar vermiş birkaç eski asker de vardı. Tüm dünyayı dolaşmışlardı. Bir ya da iki tanesi evliydi. Bir başkası tüm çocukluğunu yetiştirme yurtlarında geçirmişti; cana yakın ve güler yüzlüydü ama gizli bir Yahudi karşıtıydı. Cambridge lisans öğrencilerinin aksine hepsi akıllıydı ve daha şimdiden dünyayla ilgili orijinal fikirleri vardı. Onlara Çin'de doğduğumu ve savaş sırasında toplama kampında olduğumu söylediğimde, sanki Kuzey Buz Denizi'nde bir trol teknesinde veya bir deniz fenerinde doğmuşum gibi tepki göstermişlerdi.

İngilizce dersi ilginçti ama modern romandan bahsetmiyordu ve ilk yılımın sonunda Queen Mary College'tan ayrılmaya karar verdim. Yeni bir deneysel roman yazma çabalarım tam anlamıyla başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Akademik kurumlardan uzaklaşmam gerekiyordu ve mali açıdan ebeveynime bağımlı olmaktan da kurtulmalıydım. Onların da aynı fikirde olduğundan emindim. Profesyonel bir yazar olmama

* Gammer Gurton's Needle: İngilizce yazılmış ilk komedilerden. (ç.n.)

sonuna dek karşıydılar ve bu tavırları beni yıpratıyordu. Kingsway'deki, bir zamanlar Dorothy Sayers'in de çalıştığı Benson reklam ajansında (buradaki sarmal merdiveni, Sayers romanlarından birinde kullanmıştı) çalışan Cambridge'ten bir arkadaşım sayesinde küçük bir Londra ajansında acemi bir metin yazarı olarak işe başladım.

İlk kez Londra'da yaşamaya başlamış birçok insan gibi ben de, boş zamanımın büyük kısmını sanat galerilerinde ve müzelerde, özellikle de National Gallery* ile Tate'te** geçiriyordum. Bond Caddesi'ndeki ticari galeriler de gittiğim yerler arasındaydı. Ara sıra yeni sürrealistlerle ilgili küçük bir sergi de olurdu. Dali'yi hatırlıyorum; yanılmıyorsam Lefevre Galerisi'ndeydi. Bir de yeni Magritte*** tablolarının sergisi vardı. Dali'ninkiler de dahil olmak üzere tablolar olağanüstü ucuz fiyatlara satılıyordu. Çünkü savaştan sonra sürrealistler prestijlerini ve cazibelerini büyük oranda yitirmişti. Nazi ölüm kamplarının insanı dehşet içinde bırakan kötülükleriyle kıyaslandığında, değişken hayal güçleri uysal gözüküyordu ve Avrupa aklının Hitler'i iktidara taşımış patolojik özelliklerini tahmin etmiş olmalarını hiç kimse önemsemiyordu. Tate koleksiyonunda çok az sürrealist vardı. Gerçi bir bütün olarak modern sanatın tamamıyla ilgileniyordum; ama kübizm veya soyut sanat hayal gücümü etkilemiyordu. Daha çok sanatçının stüdyosuyla sınırlı biçimsel alıştırmaları andırıyorlardı.

Tate'te sergilenen modernist öncülerin çalışmalarının bugün ihtişamlarını kaybetmeye başladıklarını düşünüyorum. Picasso ve Braque'in, Utrillo ve Léger'in, Mondrian ve Kandinsky'nin isim yapmış resimleri, bugün elli yıl öncesine göre daha önemsiz gözüküyor. Renkleri zaman içinde solmuş; hayal gücümü de onları ilk gördüğüm günkü gibi etkilemiyorlar. Diğer yandan, dünyaya dair görsel tepkimin tamamının yirmili yaşlarımda gittiğim bu Millbank galerilerinde geliştiğini kabul etmem gerekiyor. O zamanlar Tate'e her gittiğimde modern odaların bulunduğu sağ tarafa dönerdim ve hiçbir zaman son dört yüzyılın Britanya sanatıyla ilgilenmezdim. Turner'a hayrandım; çünkü Empresyonistlerin gelişini haber veriyordu sanki. Ama Rafael**** öncesi ressamları, özellikle de Brune-Jones havasız ve faz-

* National Gallery: Londra'da Trafalgar Meydanı'nda ulusal sanat galerisi. (ç.n.)

** Tate: Birleşik Krallık'ın Britanya sanatını ve modern sanatı içeren ulusal müzesi. (ç.n.)

*** Rene Magritte (1898-1967): Belçikalı sürrealist ressam. (ç.n.)

**** Rafael öncesine dönüş: 19. yüzyılın ortalarında bir grup İngiliz ressamın Rönesans'ın büyük ustalarından Rafael'e tapan resim anlayışını reddederek, Rafael öncesi dönemin anlayışına dönmesi; bunu öne çıkartan akım. (ç.n.)

la kurgulanmış bir dünya sunuyordu; tıpkı küçük bir çocukken zorlanarak okuduğum çocuk kitapları kadar boğucu bir ortamdı bu. Bugün yön duygum daha farklı: Artık ne zaman Tate'e gitsem ilk önce sola dönüyorum; hiçbir zaman sağa değil.

Yeniye olan ilgim düşünüldüğünde, National Gallery'de şaşırtıcı derecede fazla zaman harcıyordum. Neredeyse her gün oradaydım. Tamamen tesadüfen, gelecekteki hayat arkadaşım Claire Walsh da, ki kendisi o sıralar henüz on iki yaşında, aşırı zeki Claire Churchill'dü, Londra'daki entelektüel gezintilerinin parçası olarak National Gallery'e geliyormuş. Onu o sıralarda görmüş olmak isterdim. Galeri turları şimdi her okul müfredatında yer alıyor; ama 1950'lerin başında National Gallery bile genelde boş olurdu ve ziyaretçi, Rembrandt'larla dolu bir odada yapayalnız kalabilirdi. Hayal gücü için muhteşem bir fırsat!

National Gallery'deki Rönesans şaheserlerinin süregelen gizeminin büyük kısmının, Eski Ustaların şiirlerinin yabancılığını bugünlerde öldüren açıklayıcı notların yokluğundan kaynaklandığına emindim. Crivelli'nin *Annunciation*'ına bakarken, tavus kuşlarının, ekmeklerin ve diğer uyumsuz nesnelerin, köprüde kitap okuyarak gezintiye çıkmış insanın ve mücevher kutusu evinde Bakire'nin* cazibesi karşısında büyülenirdim. Bana büyük ciddiyetle tavus kuşunun sonsuz yaşamın simgesi olduğunu anlatan uzun bir duvar yazısını okumak yerine, bu unsurları anlamlı, temel bir anlatının birer parçası yapmak için kendi hayal gücümü kullanmak zorundaydım. Düşünceyi çürüt ve zarif kuşu olduğu haliyle bırak; ne fazla ne de az. Kurtarıcı'nın gelecekteki doğumunu kutlamak üzere karşımıza çıkan bir tavus kuşuyla bir ekmekten daha doğal ve daha gizemli ne olabilirdi?

Yıllar sonra Floransa'da Uffizi Gallery'de, bu sefer Leonardo'ya ait başka bir *Annunciation*'ın önünde dururken, görüntüm büyük bir Japon turist kafilesi tarafından engellendi. O an şunu merak ettim: Acaba ne yaptığının epeyce farkında genç bir kadının önünde eğilen kanatlı adamların yer aldığı bu dini resimler onlara ne ifade ediyordu? Az sayıda Japon Latin komünyon** ayinine katılır ama çoğu, Hıristiyan mitleriyle ilgili hiçbir şey bilmez. Bu yüzden resimler onlara tamamen sürrealist gözüküyor olmalı.

* Bakire (Virgin): İsa'nın annesi Meryem. (ç.n.)

** Komünyon (Mass): İsa'nın etini ve kanını temsil eden ekmek ve şarapla yapılan Hıristiyanlığın temel ayinlerinden. (ç.n.)

Daha sonra, beni National Gallery'e çeken şeyin farkına vardım. 1950'lerin başında Londra'da çok az sürrealist resim vardı. Renkli baskı henüz emekleme çağındaydı ve fiyatı uygun çok az resimli kitap bulunabiliyordu. Farkında olmadan, yapabileceğim tek şeyi yapmıştım. National Gallery'i sanal sürrealist sanat müzesine, Leonardo, Rafael ve Mantegna'yı kendim için sürrealist ressamlara dönüştürmüştüm.

1955'te Çağdaş Sanatlar Enstitüsü'nde*, Francis Bacon'ın resimlerinin mütevazı bir retrospektif sergisi vardı. Bunu takiben, 1962'de Tate Gallery'de, benim için esin kaynağı olmuş çok daha büyük bir retrospektif sergisini görmüştüm. Hâlâ Bacon'ın, savaş sonrasındaki dünyanın en büyük ressamı olduğunu düşünüyorum. Onu 1980'lerde tanıdığımda, diğerleri gibi onun da hem iltifatlarla hem de çalışmaları üzerine konuşmakla ilgilenmediğini gördüm. Sanırım, 1950'lerde ve 1960'larda ona yöneltilen, gereksiz yere şiddet kullanımı ve sansasyonalizm suçlamalarından ötürü hâlâ biraz kırgındı. Resmi röportajcısı olarak sanat eleştirmeni David Sylvester'ı seçmişti. Herkesin cevabını duymak istediği sorulardan uzak durma konusunda dikkatli olan Sylvester, ona sadece mekân kullanımı ve diğer akademik konularla ilgili sorular yöneltirdi. Bacon üstü kapalı, dolaylı ve kaçamak cevaplar verir ve bu da, olağanüstü ressamı harekete geçiren sebeplere ilişkin bilgimizin neredeyse herhangi bir yirminci yüzyıl sanatçısı hakkında bildiklerimizden daha az olmasını sonuçlardı. En azından Crivelli'nin *Annunciation*'ı, 1950'lerde Rönesans perspektifi üzerine yapılan sonu gelmeyen derslerin ve lacivert taşının dalgalanan fiyatlarının arkasında kaybolmazdı.

Bacon'ın resimleri İkinci Dünya Savaşı'nın infaz çukurlarından yükselen bir çığlık, mezbahadan gelen bir haykırıştı. Onun delirmiş yöneticileri ve papa kıyafetleri içindeki ölüm prensleri, acıma ve pişmanlıktan yoksundu. Papalar çığlık atıyordu; çünkü Tanrı'nın olmadığını biliyorlardı. Yüzyılın ortasında yaşanan dehşette payımız olduğunu varsayan Bacon, işte bu yüzden, sürrealistlerden bile ileri gitmişti. Boyasız, televizyonlu, konuk odaları gibi klostrofobik odalarda,

* Çağdaş Sanatlar Enstitüsü: (Institute of Contemporary Arts); Londra'da, Trafalgar Meydanı'nda bir kültür ve sanat merkezi. (ç.n.)

ölümün geldiğini haber veren çıplak ampulün altında oturanlar bizdik; son görüşmemizin tek tanıklarıydık.

Her şeye rağmen Bacon karanlık bir dönemde umudu canlı tuttu ve onun resimleri kendime güvenimi tazeledi. Sürrealistler, anatomi laboratuvarında tahta kutularında uzanmış yatan ölü doktorlar, kara filmler ve Crivelli'nin *Annunciation*'ındaki tavus kuşu ve ekmekle de bir bağlantı olduğunu biliyordum. Hemingway, Camus ve Nathanael West'le de bağlantılar vardı. Kafamın içindeki yapboz kendisini tamamlamaya çalışıyordu; ama sonunda resim beklenmedik bir yerde belirecekti.

14
Hayati Keşifler
(1953)

Reklam ajansında metin yazarı olarak çalışmak filmlerde veya romanlardaki kadar çekici veya ilginç değildi. Genelde zahmetli ve sıkıcı broşür yazma ve kılavuz hazırlama işinden ibaretti. Öykülerimi gündüz yazmam gerekiyordu. Bu yüzden büyük bir toptancının kasımpatı bölümünde Covent Garden* hamalı olarak çalışmaya başlamıştım. Erkenden, altı civarında başlayan işimiz öğlen gibi biterdi. Sonunda, uykusuzluğa dayanamaz hale gelince, kapı kapı dolaşıp ansiklopedi satmaya başladım. Bu işte şaşırtıcı bir şekilde başarılıydım. Bir nedeni *Waverley Encylopaedia*'yı çocukken Şanghay'da okumuş olmamdı. Çok iyi biliyordum ve gerçekten beğeniyordum.

* Covent Garden: Londra'nın ünlü çiçek ve sebze pazarı. (ç.n.)

Etkileyici bir dönemdi. Elimde numunelerle Midland kasabalarında dolaşıyor, tekstil işçileriyle salaş otellerde kalıyordum. Viktorya tarzı çatılı evlerden oluşan mütevazı bir cadde, evreni dolduracak farklılıklar içerebiliyordu: anneleri dağınık mutfağın orta yerinde televizyon seyrederken bitap düşmüş, küçük çocuklarla ilgilenen, yeniyetme kızlar; çok az mobilyası olan dini fanatikler ve bir an önce büyümeye çalışan kızlar; bir yayıncı için çalıştığımı duyunca çok heyecanlanarak beni oturma odasına davet edip bana tuşları farklı renklere boyanmış ve numaralandırılmış piyanosunu ve piyano çalmayı öğretme konusunda "çığır açacak" yöntemini gösteren ve ayrıca benden bunu pazarlamamı isteyen adam. Adamın, yönteminin ne kadar iyi çalıştığını kanıtlamak için aşağıya çağırdığı on üç yaşındaki sevimli kızı, şeker tezgâhını andıran nota kâğıdını karşına koyup piyanonun başına dimdik oturmuş ve Ayışığı Sonatı'nı çalmıştı. Hâlâ bu melodiyi duyduğumda renkli çizgiler görüyorum ve ağzımda şeker tadı hissediyorum.

Midland'de bir tür refah kendini göstermişti ve 1950'lerin başında burası toplumsal değişimin eşiğindeydi. En yoksullar en çok ansiklopedi almak isteyenlerdi ve çocukken tadını çıkardığım entelektüel zevki saatlerce yaşamaları için sık sık komisyonumdan (maaş yoktu) vazgeçiyordum. Ama daha iyi durumda olanlar, özellikle Coventry araba fabrikalarında çalışanlar, eğitim-başarıyı-getirir yüce fikrinin ötesine geçmişlerdi. Bilgi, reklamlardan ve televizyondan geliyordu. Büyük ekranlarını, duvardan duvara halılarını, modern mutfaklarını ve banyolarını gösteriyor, bu nesnelerle ilgilendiğimi varsayıyor ve ardından kibarca sekiz ciltlik *Waverley*'i reddediyorlardı. Yaşamlarını yönlendiren asıl edim tüketimdi.

Bu arada yazarlığım hâlâ ilerlemiyordu. Doğru bir karar vererek, *Finnegans Wake*'ten* daha iyisini yazma çabalarımı sona erdirmiştim. Hemingway'i taklit edebilecek kadar adaleli ve bunalımlı olmadığımı da biliyordum. Sorunum, kendime uygun bir tarz bulamamış olmamdı. Popüler roman fazla popülerdi; edebi roman da fazla ciddiydi. İkinci Dünya Savaşı anıları ve romanları yağmur gibi yağıyordu; ama şaşırtıcı bir şekilde, hiçbir zaman savaş deneyimlerimle ilgili bir roman yazmayı akıl etmedim. Çocukken Şanghay'da tanık olduğum vahşi olaylar bile, Nazi ölüm kamplarının soykırımlarla tezahür eden

* *Finnegans Wake*: James Joyce'un ünlü romanı. (ç.n.)

kötülükleriyle boy ölçüşemezdi.

Artık, yani savaştan yedi veya sekiz yıl sonra, Şanghay anılarımı hafızamdan silmeye başlamıştım. Çok az insanın benimkine benzer anıları vardı ve Avrupa savaşının izleri hâlâ her yerde, çevremizdeki bombalanmış yüzlerce yerdeydi. Hiçbir zaman nostaljiden hoşlanmadım. Britanyalı siyasetçilerin savaştaki rolümüze ve savaş öncesi imparatorluğumuza atıfta bulunarak ülkenin dünyadaki önemini ilan etmeleri, geçmişe fazla gömülmenin tehlikesini hatırlatıyordu. Oysa neredeyse iflas etmiş bir ülkeydik. Şanghay yıllarım hiçbir zaman geri gelmeyecekti. Annemle babamın, yaşanılan andan kopmuş, bütünüyle Çin'e ilişkin anılarından oluşturdukları kozalarında yaşayan eski arkadaşlarıyla veya Lunghua sakinleriyle karşılaştığımda rahatsız oluyordum.

Uçmak hâlâ ilgimi çekiyordu ve RAF'ta* kısa dönem askeri hizmet için başvurulabileceği yönündeki reklamlar gözüme çarpmıştı. Uçuş eğitimi Kanada'daydı; bu da başvurmak için bir başka güzel nedendi. Lunghua'daki yıllarım beni askerlik hizmetinden muaf kılmıştı ve bir subay olarak yer hizmetlerine verildiğimde (birçok pilota ve navigatöre olduğu gibi) görevimi tamamlamış olacaktım. Kalabalık ve gri Londra'dan kurtulup geniş ve uçsuz bucaksız Orta Kanada'ya gitmek, düşünmek için ihtiyaç duyduğum zamanı bana sağlayacak ve eğer şanslıysam, hayal gücümü harekete geçirecekti. Henüz yirmi üç yaşındaydım ve romancılık kariyerimin başladığına dair en ufak bir işaret yoktu.

Kingsway'deki RAF asker kayıt ofisine giderek işlemlerimi yaptırdım, Dagenham yakınlarındaki RAF Hornchurch'teki değerlendirme testlerini geçtim ve Lindsey Lincolnshire'daki Kirton'da üç aylık temel eğitimime başladım. Oradaki günlerim zevkliydi: Ordu tarzı talim, temel navigasyon ve meteoroloji, Lee-Enfield tüfeği, Smith & Wesson tabanca ve Sten makineli tüfeğiyle silah eğitimi (iyi bir nişancı olduğum ortaya çıktı), subayların nasıl davranacaklarına ilişkin görgü kuralı dersleri (hem nükleer bombardıman pilotları hem de Britanya'yı tüm dünyada temsil eden elçiler olacaktık) ve Kraliçe'ye hizmet edecek subayların gelecekteki rolleri üzerine biraz garip bir izlenim veren, saatlerce seyrettiğimiz eğitim filmleri sayesinde cinsel hastalıkların ilk belirtilerini teşhis etmede uzmanlaşma.

* RAF: (Royal Air Force); Kraliyet Hava Kuvvetleri. (ç.n.)

1954'ün sonbaharında Kanada'ya doğru Empress yolcu gemilerinden biriyle yola çıktık ve ardından Ontario'da, Londra yakınındaki RCAF* üssünde, bir ay geçirdik. Detroit'den ve Niagara Şelalesi'nden uzak değildik. Amaç, bizi kültürel açıdan Kuzey Amerika yaşam tarzına adapte etmek ve kriket, sıcak bira ve toad-in-the-hole** gibi baştan çıkarıcı şeylerden soğutmaktı. Daha gemiden indiğimiz andan itibaren Kuzey Amerikan yaşam tarzını kucaklamaya can attığımızı söylemeye gerek yok sanırım. Kanadalılar bonkör ve konukseverdi; Amerikalıların sinirine dokunacak hiçbir sivrilikleri yoktu. Son derece büyük olan bu ülkede çok az insan yaşıyordu ve burası yılın altı ayı kar altındaydı. Kanadalılar çölden gelen yabancılara doğal bir sempatiyle yaklaşıyorlardı.

Moose Jaw, Saskatchewan'daki eğitim üssümüze ilk kar düşmeye başladığında ulaştık ve sanırım, gelecek bahar kamptan ayrıldığımda hâlâ kar yağıyordu. NATO pilot eğitimi Kanada'nın ittifaka katkısıydı; ne var ki, buzun ve karın hâkim olduğu vahşi doğa bir uçuş okulu için çok uygun bir yer değildi. Kanada kışının yol açtığı zorlu tecrit ve Moose Jaw'dan on mil uzaktaki hava üssünü kuşatan beyaz dünya, uzun bir dönem oturmaktan, dergileri karıştırmaktan ve beyaza bürünmüş uçuş pistlerine düşen karı seyretmekten başka yapacak bir şeyimiz olmaması anlamına geliyordu. Ara sıra, üssü çevreleyen çitten içeri giren bir Kuzey Amerika geyiği atlayıp koşarak sisin içinde kayboluyordu. Neredeyse dört yıldızlı bir oteli andıran, son derece konforlu toplantı odamızda pencere kenarına oturup, buz gibi rüzgârın uçurduğu karı seyrediyordum. Barakalarımızdan yemekhaneye yürürken bazen yanaklarımda ufak kontak lensler bulurdum; bunlar gözlerimi kırptığımda düşen buz parçacıklarıydı. Hindi, waffle ve dondurmayla besleniyor, bol bol burbon ve cin içiyorduk. İçkili uçak kullanmak henüz tabuya dönüşmemişti. Kanadalı öğretmenlerimden biri her zaman, yanına bir puro ve iki şişe bira alarak binerdi uçağına.

Ardından hava açar, durgun karın üzerinde masmavi gökyüzü belirirdi ve birkaç gün boyunca pilot eğitimi almamız mümkün olurdu. Büyük radyal motoru, çekilebilen iniş takımı ve pervanesiyle ağır Harvard T-6'yı uçurmaktan zevk alıyordum; ama kötü hava eğitimimizi

* RCAF: (Royal Canada Air Force); Kanada Kraliyet Hava Kuvvetleri. (ç.n.)
** Toad-in-the-hole: Britanya'ya özgü, hamur içinde pişirilen bir tür sosis yemeği. (ç.n.)

sürekli sekteye uğratıyordu. Havadaki buz kristalleri, donmuş pusun arasından parlayan üç adet güneş gibi gerçeküstü yansımalar oluşturuyordu. Britanyalı stajyerler boş boş gezmekten memnundu; Fransız ve Türk stajyerlerse bir an önce ülkelerine gönderilmeyi talep ediyordu. Birçok RCAF eğitimcisinden daha yaşlı ve daha rütbeliydiler. Bir noktada Fransızlar isyan etmiş ve yemekhanede çıkan, çocuklar için olduğunu iddia ettikleri yemeği reddetmişlerdi. Hepsi deneyimli birer ordu subayı olan Türklerse onlardan daha düşük rütbeli RCAF subaylarından emir almayı reddediyorlardı. Ottawa'dan yüksek rütbeli bir Fransız irtibat subayının getirilmesi icap etmiş ve kendisine, en yakındaki bayrak direğine tırmanması söylenmişti.

Boş zamanım bu denli çok olduğu için, birkaç tane kısa öykü yazmıştım ve devam etmemi sağlayacak kadar okuma malzemesi bulmaya çalışıyordum. Yerel gazetelerde uluslararası haberler yer almıyordu; genelde körling* ve buz hokeyi maçlarının dışında bir şey olmuyordu. *Time* gibi dergiler fazla entelektüel bulunuyordu ve zaten o sırada iki benzin istasyonuyla bir otobüs terminalinden ibaret ölü bir kasaba olan Moose Jaw'da bu dergileri bulmak zordu. Kasabanın temel işlevi, Saskatchewan'ın tamamını kaplayan gayet büyük buğday çiftliklerine traktör yedek parçaları sağlamaktı. Otobüs terminalindeki cep kitaplarının büyük kısmı popüler polis ve dedektif öyküleriydi; kitap raflarında büyük bir yer tutan tek roman türü, savaş sonrasında yükselişe geçmiş olan bilimkurguydu.

O zamana kadar, Şanghay'daki çocukluk dönemimin çizgi romanları *Buck Rogers* ve *Flash Gordon* dışında çok az bilimkurgu okumuştum. Daha sonra Britanyalı ve Amerikalı profesyonel bilimkurgu yazarlarının büyük kısmının çocukluklarından itibaren hevesli hayranlar olduklarını ve çoğunun kariyerlerine fanzinler (hayranların çıkardığı amatör dergiler) için yazarak ve kongrelere katılarak başladıklarını öğrenecektim. Ben bilimkurguya nispeten geç yaşta başlamış çok az kişiden biriydim. 1950'lerin ortalarına gelindiğinde, Amerika ve Kanada'da her ay yaklaşık yirmi tane ticari bilimkurgu dergisi çıkıyordu ve bunların arasında en iyileri Moose Jaw'ın dergi raflarındaydı.

Astounding Science Fiction gibi bu alanda hem satış hem de prestij açısından önde giden bir kısmı kendini uzay yolculuğuna ve

* Körling (curling): Buz üzerinde kaydırak oyunu. (ç.n.)

teknolojik geleceğe adamıştı. Neredeyse tüm öyküler uzay gemilerinde veya çok uzak gelecekteki yabancı gezegenlerde geçiyordu. Karakterlerin çoğunun askeri üniforma giydiği bu gezegen öyküleri bir süre sonra sıkmaya başlamıştı beni. *Uzay Yolu*'nun öncüleri, tüm evreni sömürgeleştiren bir Amerikan hâkimiyeti tasvir ediyor ve bunu mutlu ve iyimser bir cehenneme, iyi niyetlerin ve uzay elbiseli Avon kadınlarının baskın olduğu 1950'lerin Amerikan banliyösüne dönüştürüyorlardı. Ürkütücü bir şekilde doğru bir kehanet olabilirdi.

Neyse ki, *Galaxy* ve *Fantasy & Science Fiction* gibi başka dergiler de vardı. Bunlardaki kısa öyküler ya şimdiki zamanda ya da çok yakın gelecekte geçiyordu. Savaştan sonra açığa çıkmış toplumsal ve siyasi eğilimleri kullanıyorlardı. Uysal televizyon izleyicisinin önündeki tehlikeler, reklamlar ve Amerikan basını, öykülerin geçtiği ortamı oluşturuyordu. Konu bulmak için psikiyatrinin suiistimallerine ve reklamcılığın bir kolu olarak siyasete göz atıyorlardı. Büyük kısmı epey karamsar mesajlar ve bir parça yüzeysel espri içeren, eğlenceli ve kötümser öykülerdi bunlar.

Bunları okumaya başlamıştım. Burada aslında günümüze ait ve Kafka'nınki gibi dolaylı ve belirsiz roman tarzı söz konusuydu. Tüketime yönelten reklamcılık ve halkla ilişkilere dönüşmüş demokrasi tarafından kontrol edilen bir dünya tasvir ediliyordu. Bu, arabalardan, ofislerden, çevre yollarından, uçak şirketlerinden ve süpermarketlerden oluşan ve fiziksel olarak içinde yaşadığımız ama hiçbir ciddi romanda yer almayan bir dünyaydı. Virginia Woolf'un bir romanında hiç kimse arabasına benzin koymaz. Sartre veya Thomas Mann'da hiç kimse saç kestirmek için para ödemez. Hemingway'in savaş sonrası romanlarında hiç kimse nükleer savaş tehdidine uzun süre maruz kalmanın etkilerini sorun etmez. Böyle bir düşünce gülünç ve şu anda göründüğü kadar da saçmaydı. Ciddi roman olarak adlandırılan yazım türünün yazarları bir başat özelliği paylaşıyordu: Onların romanları her şeyden önce kendileriyle ilgiliydi. "Ben", modernizmin merkezindeydi; ama şimdi ona güçlü bir rakip çıkmıştı. Günlük yaşam da aynı derecede psikolojik bir kurguydu. Aynı derecede gizemliydi ve çoğu kez psikopatolojik dürtülere açıktı. Bilimkurgu bu kötü âlemi, bir gün başka bir Auschwitz'e veya başka bir Hiroşima'ya düzenlenen günlük tura katılmaya kalkışabilecek tüketim toplumunu, keşfediyordu.

Bilimkurgu, her şeyden önce son derece canlıydı. Bir eylem planı düşünmeden, bu alana girmem gerektiğine karar verdim. Burada orijinalliğe önem veren edebi bir biçimin olduğunu görebiliyordum ve birçoğu kendi alameti farikası tarz ve yaklaşımlara sahip yazarlarına büyük bir alan tanıyordu. Bu arada, tüm canlılığına rağmen bu magazin bilimkurgunun kendisine özgü "ya böyleyse" yaklaşımıyla sınırlandığını da hissediyordum ve bu tarz, kesin bir ele geçirmeye değilse de, değişime açıktı. Daha çok, "peki şimdi ne olacak" yaklaşımıyla ilgileniyordum. Sınırın ötesine yaptığım hafta sonu gezilerinde hem Kanada'nın hem de ABD'nin süratle değişmeye başladığını görebiliyordum ve bu değişim zamanla Britanya'ya bile ulaşacaktı. Tüketim toplumunun temelini oluşturan patolojiye, televizyon ortamına ve nükleer silah yarışına, dokunulmamış yeni öyküsel olanaklar kıtasına bakarak bilimkurguyu içselleştirecektim. Ya da kar beyazı sonsuzluğa uzanan boş kalkış pistleriyle sessiz hava üssüne bakarken böyle düşünüyordum.

Son karın düştüğü ilkbaharın başlarında uçuş eğitimimize bundan böyle İngiltere'de devam edeceğimizi öğrendik (bir yıl içinde RCAF Moose Jaw'ın NATO eğitim üssü olarak işlevi sona ermişti). Bu sırada yazar olarak kariyerimin başlamak üzere olduğundan emindim artık. Kalemimden süratle akan çeşitli bilimkurgu öyküleri yazmıştım ve daha aklımda sırada bekleyenler vardı. Uçmayı seviyordum; ama İskoçya veya Kuzey İngiltere'de tecrit edilmiş bir eğitim üssünde geçireceğim aylar planladığım her şeyi geciktirecekti.

Dolayısıyla, askerlik görevimden istifa ettim ve Toronto'ya giden Kanada Pasifik Demiryolları treninde yerimi aldım. Göllerin arasından ve çam ormanlarından geçerek ilerleyen trendeki bu uzun yolculuk boyunca kalemle defteri elimden hiç düşürmedim. Gerçek anlamda, Kanada ve ardından Atlantik üzerinden İngiltere'ye uzanan yolculuğumu kaleme aldım. Vardığımda, RAF personelinin terhis edildiği RAF High Wycombe'a gönderildim.

Soğuk bir ilkbahar günü, kullanılmayan bir uçuş pistinin kenarındaki, ısıtma sisteminden yoksun bir kışla odasında işlemlerimizi yapan iki havacı teğmen tarafından çağrılmayı bekliyorduk. Bu bekleyiş sırasında bir yemekhane ihlali yüzünden atılmış bir V-bombardıman

navigatörüyle veya pistin birden fazla ışığına çarparak jet uçağının iniş takımlarına zarar vermiş bir pilotla arkadaş oldum. Ardından bu "Robertson" veya "Groundwater" çağrıldı ve ben elimde *Times*'ın yarısı doldurulmuş bulmacasıyla kalakaldım. Yeni arkadaşlarımsa sonsuza kadar yitip gitti.

Belgelerimin Kanada'dan gelmesi gerektiğinden, dünyanın sonunu gayet başarılı bir şekilde canlandıran bu kasvetli yerde, RAF High Wycombe'da haftalar geçirdim. Ama yine de iyi anılarım var bu yere ilişkin. Çünkü her şeyden önce ileride basılacak ilk bilimkurgu öykümü burada yazdım. Tabii bir de, RAF'a katılmadan önce bir Notting Hill otelinde tanıştığım Mary Matthews'u görmeye can atıyordum. Ben Kanada'dayken birkaç kez mektuplaşmıştık; ama hâlâ orada olup olmadığını bilmiyordum.

15
Hayatın Mucizeleri (1955)

RAF High Wycombe'u terk eder etmez, doğrudan Londra'ya gittim ve Mary'le tanıştığım yer olan Ladbroke Grove'un yakınında bir otele yerleştim. Bizi Stanley Crescent'ın arka tarafındaki, kamunun kullanımına açık geniş bahçede verilen bir partide arkadaşlarımız tanıştırmıştı. Hatırladığım kadarıyla, Arkadya* pastoralizmi ile cangıl savaşı eğitim alanı arasında, bakımsız ve ıssız bir yerdi. Bugün tüm bu bölge bankerlerden, yatırım fonu idarecilerinden ve televizyon yöneticilerinden geçilmiyor; ama 1950'lerde işsiz eski askerlerin, yarım gün çalışan fahişelerin, akrabalarından gelen yardımlarla küçük çocuklarına bakmaya çalışan dulların bakımsız pansiyonlarda

* Arkadya (Arkadia): Dağlarda pastoral yaşam tarzı sürenleri anlatmak için Yunanistan'ın Arcadia bölgesinden türetilmiş bir terim. (ç.n.)

ve tek odalı apartman dairlerinde yaşadığı bir yerdi. Kısacası, yoksul olacak kadar bile parası olmayan savaş sonrası İngiltere'sinin perişan insanlarının yaşadığı bir enkazdı.

Buna rağmen saygınlık yavaş yavaş yer edinmeye, genç profesyoneller bölgeye sızmaya başlamıştı. Mary Matthews onlardan biriydi. *Daily Express*'te sekreter olarak işe başlamak üzere Londra'ya gelip Stanley Crescent Hotel'e yerleşmişti. Çünkü her odada, sıcak ve soğuk su akan musluğuyla bir lavabo vardı. O zamanlar için olağanüstü bir özellikti bu. Bugünün banliyö evlerinde ikinci banyo olmasına benzer bir orta sınıf başarı simgesiydi.

Ama burası Christie topraklarıydı ve korkunç John Christie'nin cinayetlerini işlediği Rillington Place (daha sonra adı değişti) sadece birkaç yüz metre ilerdeydi. 1953'te bir gün, Holland Park Bulvarı'ndaki Mitre'de Peter Wyngarde'la tanışmamdan hemen sonra, Ladbroke Grove boyunca yürüyordum ki, polis karakolunun önünde büyük bir kalabalık gördüm. İnsanlar caddeyi doldurmuş, karakolun arkasındaki otoparkın girişine bakıyordu. Kalabalık, sirenlerini çalarak olay yerine ulaşan polis arabasıyla onu takip eden polis minibüsüne yolu açmak için kenara çekildiğinde, caddenin ortasında kırmızı ceketiyle bir kadının dikildiğini gördüm. Otoparkın girişini koruyan polisler onu kımıldatmak için bir hamlede bulunmamıştı. Polis arabasıyla minibüs süratle kapıdan içeri girerken o hâlâ orada duruyordu ve kalabalık da hayran bir şekilde onu seyrediyordu.

Kırmızı ceketli kadın, Christie'nin, kendi oğlunu öldürmekle suçlanıp 1950'de idam edilmiş zekâ özürlü arkadaşı Timothy Evans'ın kız kardeşiydi. Kırmızı ceketli kadını ve onun polis minibüsüne kilitlenmiş nefret dolu bakışlarını hâlâ hatırlıyorum. Minibüsün içinde, o sırada Rillington Place'teki cinayetlerden ötürü tutuklanmış ve şimdi dengesiz bir kişilik olan John Christie vardı.

South Kensington'daki Onslow Gardens'ta bulunan odamı, kirası haftalık 36 şilinden iki gine yükseldiğinde boşaltmak zorunda kalınca, ilk önce Stanley Crescent Hotel'e yerleşmiştim. Savaş sırasında kırsal bölgeye çekilmiş eski zenginler, dışı dekoratif sıvayla kaplı villalarına geri dönünce, South Kensington da canlanmaya başlamıştı. Bense, gösterişsiz ortamından, beklenmedik bir anda sizi mutlu eden yanlarından ve en başta da Marry Matthews'tan ötürü Notting Hill'i tercih etmiştim.

Mary, onunla ilk kez, RAF'a katılmadan bir süre önce tanıştığımda, Charles Wintour'un (*Vogue*'un "despotu" Anna'nın babası; daha sonra *Evening Standard*'ın editörü olacaktı ama o sırada *Daily Express*'in kıdemli editörüydü) sekreteri olarak çalışıyordu. 1930 doğumlu Mary, Staffordshire'deki Stone'da toprakları olan, varlıklı Dorothy Vernon ile Arthur Matthews çiftinin kızlarıydı. Mary'nin babası Büyük Savaş'ta Onurlu Topçu Birliği'ndeymiş* ve ardından sakatlanarak çürüğe ayrılmış. Onlarla tanıştığım 1955 yılında Kuzey Galler'de, Prestatyn yakınındaki Dyserth'de mütevazı bir kır evinde yaşıyorlardı. Kendi sebzelerini yetiştirerek basit ve mutlu bir taşra yaşamı sürdürüyorlardı. Mary ve diğer iki kız kardeşi Peggy ve Betty gibi, güçlü ahlaki değerlere sahip, son derece bonkör insanlardı.

Sanırım Mary kardeşler arasında en maceracı ve gençliğine rağmen aynı zamanda en hırslı olanıydı. Londra'da yaşayıp çalışmak isteyen bir tek oydu. Aşırı iyimserdi ve yeterince istendiğinde her şeyin yapılabileceğinden emindi. Çarpıcı fiziği ve olağanüstü varlığıyla uzun boylu, erkeklerin hemen dikkatini çeken bir kadındı. Birçok açıdan, Potteries'ten gelen kız olarak kaldı hep. Bazı zamanlarda da, kıvrak zekâlı biri olarak aptal sarışın rolünü oynardı. Erkek arkadaşlarının hepsi onu çok severdi ve *Express*'te genelde popüler biriydi. Büyük evlerin, Armstrong Siddeley'ler** kullanan varlıklı çiftçilerin, pahalıya patlayan özel dans gecelerinin ve çok sayıda şık talibin yeri olan Stone'daki son derece hareketli sosyal yaşamdan zevk alıyordu.

Bende ne bulduğunu hâlâ anlayamıyorum. Onun gözlerinde herhalde bir "kayıp"tım; ama benim hırslı olduğumu biliyordu. Otelin aynı tarafındaydık ama benim odam onunkinin bir kat altındaydı. Kendimi işe yarar kılmak için epey uğraşıyordum. Zamanla Portobello Yolu'ndaki barlarda birlikte daha fazla zaman geçirir olduk. Keyifli bir şekilde birbirimize yakınlaşmıştık. Bir nedenden ötürü ona Şanghay'da geçirdiğim yılları anlatmayı ertelemiştim. Bir tür sabıka dosyası olarak görüleceğinden korkuyordum. Çok emin değilsem de, bir bakıma öyleydi. Mary, RAF'a katılma yönündeki fikrimi duyunca pek memnun olmamıştı ama bir roman yazdığımı söyleyince gözleri biraz büyümüştü ve "Neredeyse bitirdin mi?" diye sorduğunda dürüstçe, "Hayır, neredeyse başladım" yanıtını vermiştim. Şakayı anlamıştı;

* Onurlu Topçu Birliği (Honorable Artillery Company): Britanya ordusunun kökenini 1296'lara kadar götüren en eski birliği. (ç.n.)

** Armstrong Siddeley: Britanya'da bir araba markası. (ç.n.)

ama ardında yatan gerçeği de görmüştü.

Mary'nin gözündeki önemimi, Bayan Shanahan olayında oynadığım mütevazı rol artırmıştı. Zaman zaman fahişelik yapan Bayan Shanahan, yedi yaşındaki kızıyla birlikte Mary'nin üstündeki odada kalıyordu. İşlerin kötü olduğu zamanlarda Portobello barlarından müşteri getirirdi. Bunlar nedense her zaman, sanki darağacına gidiyormuşçasına merdivenleri tırmanıp Mary'nin odasının önünden geçen şişman ve yorgun adamlardı. Bizi rahatsız eden, kız çocuğunun varlığıydı. Şapkasıyla takım, gri ipekten bir Marie Antoinette* kıyafeti giyer, elinde de ufak bir barok şemsiye taşırdı. Ticari faaliyet gerçekleşirken, donuk ve gülümsemeyen yüzüyle o da Shanahan'ın odasında olurdu.

Hâlâ, Şanghay'da her şeyi görmüş olduğum düşüncesiyle kendimle övünüyordum; ama bu olay beni tamamen sarsmıştı. Annesi müşterisiyle seks yaparken, Petit Trianon** kıyafeti içindeki kızı ne yapıyordu? Yapılan faaliyete katılıyor muydu? Katılmadığını ümit ediyordum. Herhalde tek yaptığı şey seyretmek ya da şemsiyesini çevirerek bir perdenin arkasında oturmaktı. Mary ne yaptığıyla ilgilenmiyordu; ama tüm bu iğrençliğin sona ermesini istiyordu. Çocuğa küçük hediyeler alıyordu ve bu da Bayan Shanahan'ı minnettar kılıyordu. Israrla arkadaşımız olmak istiyor ve sürekli, bizim için yemek yapmayı teklif ediyordu. Mary'e benim fazla zayıf olduğumu söylemişti. Sanırım zihnini iki parçaya ayıran bir duvar vardı: Bir yanda kızıyla geçirdiği duygusal günlük yaşamı, diğer yandaysa koşulların dayattığı bulanık anlar. Mary'nin baskısı sonucunda yöneticiyle konuştum. Kiracılarını rahatsız etmek için çıkmak zorunda olduğu basamakların yıprattığı, yorgun bir Polonyalıydı. Polisi aramakla tehdit etmiştim. Bunu herhalde hiçbir zaman yapmazdım; ama Bayan Shanahan ve kızı ertesi gün gitmişti. Mary, iyi karakteri ve yüce ilkeleriyle bunun doğru bir çözüm olduğunu varsaymıştı. Umarım öyle olmuştur.

RAF'ı geride bırakarak High Wycombe'dan ayrılıp Stanley Crescent Hotel'e yerleştiğimde, hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu gördüm. Britanya'nın savaş sonrası dünyasının kayıp kabilelerinden biri

* Marie Antoinette: 1789 Fransız Devrimi'nde giyotinle idam edilen Fransa kraliçesi. (ç.n.)
** Petit Trianon: Marie Antoinette'in yaşadığı küçük şato ve onunla ilişkilendirilen yaşam tarzı. (ç.n.)

Eşim Mary Ballard, 1953.

olarak tanımlanabilecek aynı yorgun kiracılar hâlâ oradaydı. Bunlardan biri de, emekli bir RAF filosu lideri ile onun, yüksek sesle kocasından önce çift motorlu uçak uçurma izni aldığını övünerek anlatan çok havalı karısı Peta'ydı. Kocası, onu kızdırmak istercesine, hiçbir zaman kirayı ödeyemiyordu. Sanırım kocasının tüm ümidini yitirmiş olduğunu biliyordu. Polonyalı yönetici kahvaltı salonunda (kahvaltı sadece nakit ödeme yapan müşterilere veriliyordu) oyalanıp Peta'nın bir başka otel müşterisiyle çift motor sohbetine girişmesini bekler ve ardından yüksek bir sesle, "Kiranızı üç haftadır ödemiyorsunuz Bayan..." derdi. Bu küçük aşağılanmaya tanık olduğumu gören Peta'ysa sinirle yerinden fırlayıp salonu terk ederdi. Daha birkaç yıl önce görevlendirildikleri Kıbrıs'ta, hizmetkârlarıyla büyük bir evde yaşı-

yorlarmış. Savaş sonrası İngiltere'sinde kaybolmuştu; mükemmel bir simgeydi.

Otelde, savaşta bir torpido gemisinin kaptanlığını yapmış bir bahriye teğmeni de vardı. Sevimli karısı ve henüz bebek olan kızıyla aynı odada yaşıyor ve zamanını model deniz araçları yaparak geçiriyordu. Birkaç yıl önce bir havuza yanlış dalış yapınca beyninde hasar oluşmuştu. Onunla iyi arkadaş olmuştum. Piknik malzemesini Kensington Gardens'a taşımasına yardım eder, Round Pond'da model deniz araçlarını yüzdürmesini seyrederdim. Tüm bu insanlar, tıpkı benim gibi, uyumsuzlar, barış zamanında yönünü kaybetmiş savaş zaiyatları olarak düşünülebilirdi; ama en azından birbirimizi kabullenmiştik ve aramızda hiçbir zaman bir rekabet yoktu. Bugün o tek yıldızlı otel, dolandırıcılar, ünlü avcıları, büyük beklentileri olan ve gerçek manada yetenekten yoksun olmanın başarı yolunda bir engel teşkil etmediğine inanan insanlarla dolu. Herhangi bir acemi yazar korkup kaçardı. Bense eski Stanley Crescent Hotel'i sevgiyle anıyorum.

Çünkü her şeyden önce Mary hâlâ oradaydı. Bavulumu şansıma boş olan eski odamda bırakıp, Mary'nin odasının kapısını çalmıştım. Hemşire üniforması giymiş, orta yaşlı bir kadın açmıştı kapıyı. Birkaç saniye için kalbim durmuştu; ama ardından niye hava kuvvetlerini bırakıp Moose Jaw'dan buraya geldiğimi hatırlamıştım. Mary birinci katta daha geniş bir odaya taşınmıştı.

Sanırım ikimiz de bir parça şaşırmıştık. Biraz tedirgindik ama tekrar birbirimizi gördüğümüz için rahatlamıştık.

Mary bana daktilosunu ödünç verdi ve ondan sonraki birkaç hafta boyunca İngiltere'ye gelirken yazmış olduğum tüm kısa öyküleri temize çektim. Onları dikkatle okudu. Kesinlikle etkilenmişti ve bilimkurgu olmaları onu hiç rahatsız etmemişti. Oysa daha önce hiç bilimkurgu okumamıştı. Devam etmem gerektiğinde ısrarlıydı. Arkadaşlarının büyük kısmı bilimkurguyu hakkında konuşmaya değmez buluyorsa da, o görünürde mütevazı olan bu tarzın orijinal ve yeni, iyimser ve olumlu bir şeyler içerdiğini ve bunun, zekâmın İngiltere'ye geldiğimden beri bastırılmış bazı üstün özelliklerine dayandığını görüyordu. Hayal gücümü kuvvetli kılan onun vahşi yanıydı ve benim en azından şimdilik bundan yararlanmam gerekiyordu. En başından iti-

baren, bir yazar olarak başarılı olacağıma inanmıştı.

Bu noktada, ebeveynimden tamamıyla ayrılıyordu. Onlar başarısız olacağımdan emindi. Geriye baktığımda, neden beni desteklemediklerini anlayamıyorum. Herhalde hayal gücümün vahşi yanının açığa çıkarılması değil, bastırılması gerektiğine inanmışlardı. Mary yardımcı olmaya çalışıyordu; öte yandan, ebeveynimden hoşlanmıyordu. Daha sonraki yıllarda onları çok az gördük ve zaten, ihtiyacım olan duygusal desteği bulmuştum.

Mary saatlerce nasıl bir roman yazmak istediğimi dinler, kısa öykülerimi yazmaya devam etmem, bunların bilimkurgu hayranları arasında yarattığı çatışmayı önemsemem gerektiğinde ısrar ederdi. Öykülerimi Moose Jaw'da okuduğum Amerikan bilimkurgu dergilerine de gönderdim; ama hepsi geri geldi. Genellikle Amerikan bolluğu ardında gizlenen dar görüşlüğü yansıtan, baştan savma notlarla geri gönderilmişlerdi. Sert bir doğruculuk hüküm sürüyordu ve geleneksel bilimkurguyu geliştirmek için atılan her adım komplo olarak algılanıyordu.

Zaman içinde Mary hamile kaldı ve biz de 1955'in Eylül'ünde evlendik. Mary'nin ailesi, benim ailem ve birkaç arkadaşımızın geldiği ve beni derin bir şekilde etkileyen bir kilise töreni yaptık. Bir bakıma üçümüz evleniyorduk: Mary, ben ve henüz doğmamış çocuğumuz. Dini nedenlerden ötürü olmasa da, töreni çok ciddiye almıştım. Hayatım savaşlara ve yıkıma, erozyona ve entropiye tanıklık etmişti. Cambridge'teki anatomi laboratuvarında geçirdiğim iki yıl da bu durumu taçlandırmıştı; sanki ölümün kendisi yetmezmiş gibi, kadavraları keserek insanların kalıntılarını biraz daha yok etmiştik. Şimdi hayatımda ilk defa bir şey yaratmaya yardımcı olmuş, bir canlıya dönüşecek, eksiksiz ve büyüyen bir yaratığın neredeyse yoktan var olmasına katkıda bulunmuştum. Evlendiğimizde Mary üç aylık hamileydi. Yanına uzanıyor, büyümüş karnına dokunuyor, bu zamanın ve uzayın ötesinden gelen küçük ziyaretçiyi gönülden istiyordum. Elimin ısıttığı o yerde, muhteşem bir yaratılış gerçekleşiyordu.

Evlilik törenini kendi içinde kopuk bir olay olarak hatırlıyorum. Ebeveynlerimiz henüz birbirleriyle tanışmamıştı ve eski kabilecilik kendisini göstermişti. Din adamlarının gelmesini beklerken, kilisede arkam-

daki sırada oturan babama dönüp kilise cemaatinin yoksulları için bağış yapmam gerekip gerekmediğini sordum. Babamdan gülerek gelen yanıt, o yoksulların biz olduğumuz yönündeydi. Hem o hem de annem bu şakaya çok gülmüştü.

Açık konuşmak gerekirse, söylediği doğruydu. Tanıdık bir acenteye dışarıdan reklam metinleri ve mektup reklamları yazarak fazla kazanmıyordum. Mary, *Express*'teki işini bıraktığından, geçimimizi sağlamak için tam gün çalışabileceğim bir iş bulmam gerekiyordu. Şansıma, kısa öykülerimi iki İngiliz bilimkurgu dergisine, *Science Fantasy* ve *New Worlds*'a satmaya başlamıştım. İlki 1956'da yayımlanmıştı. Her yazarın hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek bir olaydı; özellikle benim gibi kariyerine geç adım atmış birinin.

E. J. Carnell adındaki editör, Strand yakınlarında, zemin katta bir ofisi bulunan, düşünceli ve sevimli bir insandı. Duvarlarda, bilimkurgunun doğasına ilişkin oldukça alışıldık bakış açısını yansıtan film ve dergi posterleri asılıydı. Diğer yandan, fanatik hayranlardan uzakta baş başayken, Carnell bana, eğer son teknolojiyi yakından takip edecekse, bilimkurgunun değişmesi gerektiğini söylemişti. Amerikalı yazarları taklit etmemem ve sürrealistlerin ruhuna yakın psikolojik öykülere, yani "özel alan" olarak adlandırdığım şeye yoğunlaşmam gerektiğini belirtmişti. Tüm bu söyledikleri, öykülerimi reddetmeye devam eden Amerikalı editörler için tabuydu.

1957'de Sputnik-1'in radyo sinyalini dinledik. Bir sonraki dünyanın gelişini haber veren acil bir çağrıydı bu; Uzay Çağı'nın doğuşuydu. Bilimkurgu gelenekselcileri için Sputnik en değerli hayallerini teyit ediyordu; ama ben emin değildim. Okurların hayal gücünü yakalayabilmek için, bilimkurgunun eskiyi hatırlatmak yerine yeninin habercisi olması gerektiğini düşünüyordum. Tahmin edilebileceği gibi, bir süre sonra bilimkurgu Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük bir düşüşe geçti ve onlarca yıl sonraki *Yıldız Savaşları*'na kadar kendini toparlayamadı.

Bakmam gereken bir karım ve oğlum olduğundan bir iş aradığımı bilen Carnell, ana şirketin yayımladığı meslek dergilerinden birinde bir editörlük işi ayarlamaya çalışıyordu. Şirket çok az para verdiğinden, her zaman, her düzeyde bir şeyler vardı. Çalışanlar bir paket sigara almak için dışarı çıkıp hiçbir zaman dönmeyebiliyorlardı. Altı ay sonra ben de Belgrave Meydanı'ndaki Society of Chemical In-

dustry'nin yayımladığı haftalık *Chemistry & Industry*'nin yardımcı editörü sıfatıyla, daha yüksek ücretli bir işe geçtim.

Evlendikten sonra Mary ve ben ilk önce Chiswick, Barrowgate Yolu'nda bir apartman dairesinde, ardından da yıllarca Twickenham yakınlarındaki St. Margarets, Heathcote Yolu'nda daha geniş bir dairede yaşadık. Oğlumuz James, o sırada annelerle bebeklerinin doğum sonrası bakımlarına ilişkin moda görüşleri kutsal ilkelermiş gibi kabullenmiş ve NHS'nin* parçası garip bir kurum olan Chiswick Doğum Kliniği'nde doğdu. Babalar doğum sırasında orada bulunamıyordu; aranana kadar evde kalmamız söylenmişti. Doğumdan bir süre sonra hastaneye gittiğimde, Mary'i diğer beş kadınla paylaştığı bir koğuşta buldum. Koridorun öbür tarafında farklı bir odada çaresizce ağlayan bebekleri yüzünden her birinin gözü yaşlıydı. Anneler ve bebekler sadece, hiçbir şekilde esnek olmayan beslenme saatlerinde bir araya gelebiliyordu. Bu durumu protesto etmeye kalktığımda, hastaneyi terk etmemin daha iyi olacağı söylenmişti bana.

Kızlarımız Fay ve Beatrice 1957 ve 1959 tarihlerinde doğmuştu. Her iki doğum da evde, sıcak bir yuvanın kalbinde gerçekleşmişti ve her iki doğumda da aktif rol almış, neredeyse ebeleri bir kenara itmiştim. Her iki kızımız da, ana rahmine düştükleri dağınık ama mutluluk veren yatakta doğmuş ve Mary'nin kız kardeşleriyle yakın arkadaşları tarafından karşılanmıştı. Fay'in kafası ebenin ellerinde belirdiğinde, tıpkı iki yıl sonra aynı yatakta gerçekleşen, Bea'nin doğumunda olduğu gibi çok etkilenmiştim. Genç olmak bir yana, ki bir insanın olabileceği kadar gençtiler, aksine çok yaşlı görünüyorlardı. Alınları ve zamanla bir şekle girecek yüz hatları, Mısırlıların firavun heykellerinin kafaları kadar arkaik ve düzdü; sanki ailelerine kavuşmak için çok uzun bir yolculuk yapmışlardı. Ardından, bir saniye içinde gençleşmişler ve ebeyle Mary'nin kız kardeşi tarafından götürülmüşlerdi. Sadece birkaç dakika önce yatağın kenarına diz çökmüş ıkınmasına yardımcı oluyordum; şimdiyse, gülümseyen karımın yanına uzanmıştım. Bana sarılmış ve uyuyakalmıştı. Her iki doğum sırasında da, yaşamın en büyük gizemi karşısında devamlı ağlamıştım. Bugün çok az çocuğun evlerinde doğuyor olmasına üzülüyorum.

Çocuklar geldikten sonra ev hayatımız kaotik bir hal aldı. Mary hiçbir zaman iyi bir ev kadını olmamıştı; ama bir tür toprak anaya

* NHS (National Health Service): Britanya'nın Ulusal Sağlık Hizmeti. (ç.n.)

dönüşmüştü. Bir yandan yatağın içinde dimdik oturup bebek emzirirken, diğer yandan şarabını içip iki erkek arkadaşımla o günün mevzularını sert bir ses tonuyla tartışırdı. Onunla ilgilenen, Twickenham pratisyen doktorlarından birinin aklını başından almıştı ve bu kişi günün veya gecenin herhangi bir saatinde çağrılıp onun yanında yatakta oturmaya hazırdı. Eşim doktorunun ona romantik bir şekilde vurulmasını çok eğlenceli bulmuştu; zavallı adama Genel Tıp Konseyi'ndeki disiplin kovuşturmasına giderken eşlik ettiğinde bile aynı fikirdeydi.

Yeni işinin, ev kadını, eş ve üç çocuğun annesi olarak yarattığı baskılara rağmen, Mary yazdığım her şeyi okumaya çalışıyordu. İlk defa biri bana inanıyordu ve beni desteklemek için daha mütevazı bir yaşama katlanmaya razıydı. 1950'lerin sonlarında bilimkurgunun çizgi romanlarla sınırlı görülmesine ve daha değerli bulunmamasına rağmen bir gün başarılı olacağıma inanıyordu.

1960'ta, bebeklerimiz bacakları olduğunu keşfettiğinde, biz de bahçeli bir eve ihtiyacımız olduğuna karar vererek, halen yaşamakta olduğum Shepperton'da küçük bir ev satın aldık. Sanırım Shepperton'u, orayı az biraz keyifli kılan film stüdyolarından ötürü seçmiştim. Mary burada altı aydan fazla kalmayacağımızı düşünmüştü; ama üç yılın ardından, *The Drowned World*'ün başarısından sonra bile küçücük bir umut ışığı belirmemişti, ki bu onun keyfini kaçırıyordu; aynı şekilde, edebiyat dünyası da.

Hem bilimkurgu dünyasından hem de diğer türlerde yazan başka yazarlarla tanışmaya başlamıştık ve o zaman, İngiltere'de başarılı yazarların bile tekdüze yaşamları olduğunu görmüştü. Yayıncıların partileri ve yazarların Clapham apartman dairelerindeki içkili eğlenceleri, Stone'daki, geride bıraktığı av partileri ve hızlı arabalarla karşılaştırılamazdı. Sonunda Barnes veya Wimbledon'da büyük ve bahçeli müstakil bir eve taşınacağımızdan emindim; ama bu bile refah içindeki çiftçiler ve toprak sahiplerinin dünyasıyla, Lagonda'lar* ve ihtişamlı dans partileriyle karşılaştırıldığında son derece tatsızdı.

Yine de onun buradaki yıllarını mutlu geçirdiğini ümit ediyorum. Ben de yükünü hafifletmeye çalıştım ve çocukluklarla paylaştığım her dakikadan zevk aldım; birkaç oyuncakla, şekerle ve oyunla kendi evrenlerini nasıl yarattıklarına şahit oldum. Hiçbir zaman, hatta sa-

* Lagonda: Britanya'da bir araba markası. (ç.n.)

vaş öncesi Şanghay'da bile bilmediğim bir aile yaşamının tadını çıkardığımı biliyordum. Ebeveynimi rahat, evcimen ruh halinde nadiren görürdüm. Son derece meşguldüler ve her şey Çinli hizmetkârların ve bıkkın Beyaz Rus dadıların sessiz varlığında tezahür ediyordu. Diğer yandan Shepperton'daki evimiz kaotik, tatlı bir arbedeydi. Banyodan ıslak şekilde fırlamış çıplak bir ebeveyn kızlar arasında en sevdikleri pastel boya yüzünden çıkan kavgayı ayırırken, erkek kardeşleri annelerinin ıslak ayak izlerini muzafferane bir şekilde takip edebiliyordu. Kargaşaydı, hüküm süren.

Mary'yi rahatlatmak için sık sık üç bebeği büyük bebek arabalarına, bebek arabası dünyasının büyük geniş limuzinine doldurur, evden birkaç metre ötedeki çayırlığa götürürdüm. Dereden biraz büyük Ash Nehri kanaldan doğuyor ve yol boyunca, bir yaya köprüsünün altından geçerek akıyordu. Köprünün üzerindeki minnettar kalabalık kenarlara yaslanır ve saf şoförlerin arabalarının nasıl derede mahsur kaldığını izlerdi. Antika bir arabayı ufak köy göletinde çamura saplanmış şekilde gösteren *Genevieve* filmindeki görüntü burada çekilmişti. Çocuklarım bu komik olayı seyretmeye bayılırdı. Filmde şaşkın şoför sonunda arabadan çıkıp fesat köylülerle çocuklarının bakışları arasında suya ayak bastığında, bu insanlar kıkırdayarak ayaklarını yere vururlardı.

Elimizde küçük balık ağları saatlerce çimçim avlardık. Bunları eve her zaman reçel kavanozlarında götürür, işbirliği yapmayıp, ardından nasıl öldüklerini seyrederdik. Fay ve Bea, dere çayırları kaplayacak şekilde taştığında suyun altında büyüyebilen papatyalara hayrandı. Yaklaşık elli yıl önceki o harika yazlarda Shepperton Stüdyoları'na girmek kolaydı. Ses stüdyolarından geçip çocukları istenmeyen sahne malzemelerine ayrılan alana götürürdüm. Üç ufaklık, yelkenli gemilerin gemibaşı süslerini, dev satranç taşlarını, yarım Amerikan arabalarını, gökyüzüne uzanan merdivenleri hayranlıkla seyrederdi. Babalarıysa bu harika günlerin sonsuza kadar sürmesini dilerdi.

O zamanlar çocuklarımın, hayatın mucizeleri olduğunu düşünürdüm. Bugün hâlâ öyle olduklarını düşünüyorum ve bu otobiyografiyi onlara adıyorum.

16
Bu Yarındır
(1956)

İlk kısa öykümün yayımlandığı 1956'da, Whitechapel Sanat Galerisi'nde "Bu Yarındır" isimli olağanüstü bir sergiye gitmiştim. Son karşılaşmamızda, Tate'in şimdiki direktörü ve Whitechapel'in eski direktörü Nicholas Serota'ya, "Bu Yarındır"ın Tate Modern açılana kadar Britanya'da görsel sanatlardaki en önemli olay olduğunu söylemiştim ve o da benimle hemfikirdi.

Diğer birçok başarısının yanında, "Bu Yarındır" genel manada pop-art'ın doğduğu yer olarak kabul edilmiştir. Bir mimarın, ressamın ve heykeltıraşın da dahil olduğu bir düzine ekibin her biri, geleceğe dair vizyonlarını cisimleştiren birer enstalasyon tasarlamış ve kurmuştu. Katılımcıların arasında, "Tam olarak bugünün evlerini çok farklı, çok çekici kılan nedir?" adlı kolajını sunan, sanatçı Richard Ha-

milton da vardı. Bana göre bugüne kadar gelmiş geçmiş en muhteşem pop-art çalışmasıydı. Heykeltıraş Eduardo Paolozzi ile mimarlar Peter ve Alison Smithson'dan oluşan bir başka ekip de, nükleer savaştan sonra geride kalanlardan insanların yaşayacağı basit bir birim kurmuştu. Son kulübeleri (ki bana göre öyleydiler) bir kum öbeği üzerindeydi ve hemen yanına da, insanın hayatta kalması için gerekli aletler sıralanmıştı: bir elektrikli iş aleti, bir bisiklet ve bir tabanca.

"Bu Yarındır"ın genel etkisi benim için bir ifşaydı ve kendi tercihim bilimkurgu türüne dair güven tazelemeydi. Whitechapel sergisi ve özellikle de Hamilton ve Paolozzi sergileri, Britanya sanat dünyasında büyük bir heyecan yaratmıştı. O sırada Sanat Konseyi, Britanya Konseyi ve o günlerin akademik eleştirmenleriyle arası en iyi sanatçılar, Henry Moore, Barbara Hepworth, John Piper ve Graham Sutherland'dı. Hep birlikte, formalist deneyle meşgul kapalı bir güzel sanat dünyası oluşturuyorlardı. Gündelik yaşamın gerçekliğinin ışığı, hiçbir zaman onların stüdyolarıyla sınırlı hayal güçlerinin saf beyazlığının üzerine yansımıyordu.

"Bu Yarındır" tüm kapıları ve pencereleri caddeye açmıştı. Şov, kısmen Hollywood ve Amerikan bilimkurgusuna dayanıyordu; Hamilton, *Forbidden Planet* adlı filmden Robot Robby'i ele geçirmişti. Ama Whitechapel'e gelen ziyaretçi, ilk kez kendisini caddenin görsel kültürüne, reklamcılığa, yol işaretlerine, filmlere ve popüler dergilere, paketlerin ve tüketim mallarının tasarımlarına ve günlük yaşamımızda içinde hareket ettiğimiz tüm evrene ayarlanmış hayal güçlerinin yansımasını görüyordu; bugüne kadar tüm bunlar nadiren günümüzün yerleşmiş güzel sanatlarında yer alıyordu.

Hamilton'ın "Tam olarak nedir?..." sergisi tamamen popüler reklamcılık tarafından inşa edilmiş bir dünya resmetmişti ve bu, önümüzde uzanan geleceğin inandırıcı bir görüntüsüydü: banliyö evinde kaslı koca ve striptizci karısı, konserve jambon gibi kendi başlarına övünç kaynağı kabul edilen tüketim malları, gözde satış noktası olarak ev fikri ve tüketici toplum için satış destekleri. Ne satıyorsak ve alıyorsak, biz oyuz.

Paolozzi'nin sergisinde, nükleer savaştan geriye kalmış kumun üzerinde duran elektrikli matkap sadece delik açmak için kullanılan bir alet değil, aynı zamanda neredeyse büyülü özellikleri olan sembolik bir nesneydi. Eğer gelecek bir şeyden kurulacaksa, bu, tüketi-

ciliğin sağlayacağı yapıtaşlarından olacaktı. Yeni bir hazır kek reklamı, annenin çocuklarıyla ilişkisini tanımlayan kodları da içeriyordu ve bu gezegenin tamamında taklit ediliyordu.

"Bu Yarındır" bilimkurgunun gerçekliğe, geleneksel gerçekçi romandan (diş bilemeleri ve dırdırlarıyla kızgın genç erkekler veya Anthony Powell ve C. P Snow gibi roman yazarları) çok daha yakın olduğuna inandırmıştı beni. Her şeyden önce bilimkurgu çağdaş romanın kaybetmekte olduğu büyük canlılığa sahipti. Her devrimle yeni bir gelecek yaratan bir vizyon motoruydu, okurdan süratlenerek uzaklaşan takviyeli bir arabaydı; onu ilerleten, sürrealistleri harekete geçirecek kadar zengin ve tehlikeli bir egzotik edebi yakıttı.

Eğer pop-art ve sürrealizm, beni teşvik eden şeyler idiyse, *Chemistry & Industry*'deki işim de son bilimsel buluşları yakından izlememi sağlıyordu. Köklü bilim dergilerine, dünya çapındaki ileri gelen araştırma laboratuvarlarından sürekli haberler, konferans raporları, yıllık bültenler ve Barış İçin Atom gibi Birleşmiş Milletler bilim organlarıyla örgütlerinin yayınları geliyordu. Kendimi tüm bu materyalle besliyordum: yeni psikoaktif* ilaçlarla, nükleer silah araştırması ve son model bilgisayar uygulamalarıyla.

Yıllarca ilk önce Twickenham'dan, sonra da Shepperton'dan Belgrave'e gittim geldim. Uzun bir mesafeydi. Bu yüzden bir tek hafta sonlarında yazabiliyordum. Bütün gün çocuklarla uğraştıktan sonra Mary'nin nefes almaya ihtiyacı oluyordu. Saat 7:30'da eve vardığımda, bir yandan sert birer cin tonik hazırlarken bir yandan da şöyle derdi: "Dışarı mı çıkıyoruz? Çocuklara bakacak birini arayabilirim." Ben de düşünürdüm: "Dışarıya mı? Zaten dışarıdaydım." Ama yine de nehir kıyısındaki barlardan birine giderdik ve ben bir sandviç alıp kuğulara ekmek atmaya başladığımda Mary canlanırdı.

1960'ta *Chemistry & Industry*'nin editörü Bill Dick, ne hazindir ki, gaz borusu ve bir plastik torbayla canına kıydı. Bir zamanlar ünlü bilim dergisi *Discovery*'nin editörlüğünü yapmış ama daha sonra münakaşacı bir alkoliğe dönüşmüştü. Ölümünden sonra dergiyi çıkarma işi tamamen bana kaldığından, ofiste yazabilmek için zamanımı yeniden ayarlamak zorunda kaldım. Benim tamamen ticari romanlarımdan biri olan *The Wind from Nowhere* 1961'de, iki haftalık bir izinde daktiloya çekilmiş ve cep kitapları basan bir Amerikan yayıne-

* Psikoaktif: Beyni ve ruh halini etkileyen. (ç.n.)

vi olan Berkley Books tarafından yayımlanmıştı. 1000 dolar avans almıştım. Bir hazine bulmuş gibiydim. Bunu Knightsbridge'deki Swan Bar'da, 3/6'lık (üç şilin ve altı peni) öğle yemeğinden 4/6'lık mönüye geçerek kutladım. Gururla üç çocuğumun fotoğrafını gösterdiğim garson kızlar panik olmuştu bu savurganlık karşısında. Yoksullukla hayatta kalmaya çalışmak arasındaki sınır ne kadar da çabuk unutulabiliyor?...

1963'te, *The Drowned World*'ün başarısının ardından, Mary'nin teşvikiyle *Chemistry & Industry*'deki işimi bırakıp tam zamanlı yazar oldum. *The Drowned World*'ün çok sayıda baskısı yapılmış olsa da, bu büyük bir kumardı ve Mary'nin işi bırakmam konusunda ısrar etmesinden hem etkilenmiştim hem de ona minnettardım. Roman tüm dünyada basılmıştı ama gelen para çok değildi.

İngiliz yayıncılığının piri Victor Gollancz bana 100 sterlin avans vermişti. Bir aileye ancak bir ay yeterdi bu para. Gollancz beni Ivy adlı restorana yemeğe götürdüğünde ve mönüdeki fiyatları gördüğümde neredeyse, "Ben bir şey yemeyeceğim; bana yemeğin parasını ver, yeter" diyecektim. Ama Gollancz tarafından yemeğe götürülmenin kayda değer bir onur olduğunu biliyordum. 1930-1940'lardan bu yana Londra yayıncılık dünyasına hâkimdi. Edebiyat editörleriyle okurlar üzerinde büyük bir etkisi vardı. Ivy'de yüksek sesle konuşmaya başladı: "*The Drowned World* ilginç bir roman. Tabii ki Conrad'dan çalmışsın." Kıdemli gazetecilerin sık sık uğradıkları bir yer olan Ivy'de başların bize doğru döndüğünü gördüm. "Tanrım, bu yaşlı adam kariyerimi daha başlamadan sona erdirecek" diye düşündüm. Aslında o zamana kadar Conrad'dan hiçbir şey okumamıştım; ama bunu kısa zamanda telafi ettim.

Yazar olarak ilk on yılım, hem İngiltere'de hem de ABD ile Avrupa'daki sürekli değişim dönemiyle çakıştı. Savaş sonrası bunalımının ruh hali silinmeye başlamıştı ve Stalin'in ölümü, Sovyetler hidrojen bombası geliştirmiş olmasına rağmen, uluslararası tansiyonu düşürmüştü. Boeing 707'yle birlikte ucuz hava yolculuğu dönemi başlamış, tüketim toplumu Amerika'da çoktan yerleşmiş ve Britanya'da belirmeye başlamıştı. Değişim her yerdeydi ve ulusun psikolojisini iyi veya kötü yönde etkiliyordu. Değişimse benim yazdığım konuydu;

özellikle insanların yeni yeni açıklamaya başladığı, değişime ilişkin gizli gündemler. Görünmez iknacılar, siyaseti ve tüketici pazarını yönlendirmeye, alışkanlıkları ve varsayımları çok az insanın tamamen anlayabildiği biçimlerde değiştirmeye başlamıştı.

Bana göre bilimkurgu, yönünü, "özel alan" olarak adlandırdığım psikolojiye çevirecekti. Ama ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştım. Amerikan bilimkurgu dergilerinin editörleri tedirgindi; günümüzde geçen öyküleri kabul etmeye çekiniyorlardı (onlara göre huzur bozucu bir faaliyetti bu). Kendini değişime ve yeniye adamış bilimkurgunun, duygusal olarak statükoya ve eskiye takılıp kalmış olması ilginç bir çelişkiydi.

Chemistry&Industry'de çalışırken dost yazar Michael Moorcock'la düzenli bir şekilde buluşuyordum. Moorcock emekli olduktan sonra Carnell'in dergilerinin başına geçti. Knightsbridge'deki Swan'da bilimkurgunun hangi yönde gelişeceği üzerine heyecanlı tartışmalar yapardık. Moorcock çok akıllı ve sıcak bir insandı. Değişimi kucaklamış ve Yeni Dalga'nın lafını esirgemeyen sözcüsü olmuştu. Yeni Dalga, bilimkurgunun yenilikçi, deneysel koluna verilen isimdi. Moorcock'ın beni kendine hayran bırakan en önemli özelliği, son derece profesyonel olması ve on altı yaşından beri, geçinmek için yazdığı her şeye kendi vizyonunu yansıtmasıydı. Daniel Defoe ve Dr. Johnson onu beğenirdi. Moorcock çok okumuş bir insandı. Bazen her şeyi okumuş olduğunu düşünürdüm; ama popüler yanını da korurdu. Kendisi için değil, okurları için yazardı. Ona bir gün gazetecilerde satılan ve yoldan geçenlerin *Vogue* ve *New Statesman* gibi diğer dergilerle birlikte satın aldıkları bir dergide yazmak istediğimi söylemiştim. Benimle hemfikirdi.

Londra'nın edebiyat çevrelerinin sınırlarında geçirdiğim kırk yıl boyunca beni şu her zaman şaşırtmıştır: Düşük satış rakamlarının okura yeterli ilgi gösterilmemesinden kaynaklandığını çok az edebiyat yazarının kavramış olması. Tatlı karısına kötü davranan ve son derece sevimsiz biri olan B. S. Johnson, sürekli arayarak ve edebiyatçıların bulunduğu partilerde peşimden koşarak, yayıncıları yazarlarına daha yüksek telif ücreti vermeye razı etmeye çalıştığı kampanyasına beni de katmaya çalışıyordu. Çok düşük satışlar konusuna iyice daldığı bir noktada, yüzde elli telif talep etmemiz gerektiğini söyleyecekti. Maalesef, *Times Literary Supplement*'de hakkında iyi eleştiriler yer alan,

bunların her bir kelimesine inanan ve bunların maddi açıdan daha iyi bir kariyer sağlayacağını sanan yazarlardan biriydi. Oysa bu tür bir eleştirinin kastettiği, "Sevgilim, harikaydın..."dan fazla bir şey değildi.

Genelde bir bütün olarak bilimkurguya ilişkin birçok çekincem vardı; ama 1960'ların başı heyecanlı bir dönemdi. Bir derginin her sayısında, her biri yeni bir fikir ortaya koyan kısa öyküler yayımlamak mümkündü; böylece her bir öykü olağanüstü bir eğitim alanına dönüşüyordu. Bugün birçok yazar kariyerine roman yazarak, henüz tam anlamıyla hazır olmadan başlamak zorunda. O zamanlar birçok açıdan bilimkurgunun yirminci yüzyılın gerçek edebiyatı olduğunu, sinemayı, televizyonu, reklamcılığı ve tüketici tasarımını bir hayli etkilediğini düşünüyordum ve bugün hâlâ aynı fikirdeyim. Artık, geleceğin varlığını sürdürdüğü tek yerdi; tıpkı geçmişin varlığını sürdürdüğü tek yerin televizyondaki dönem filmleri olması gibi.

Moorcock ve eşi Hilary'le olan arkadaşlığım dışında diğer yazarlarla çok fazla ilişkim yoktu. 1957'de Londra'da düzenlenen dünya kongresine gittim; ama Amerikalılara katlanmak zordu ve Britanyalı hayranların büyük kısmı daha da kötüydü. Paris'te, Robbe-Grillet ve Resnais gibi film yapımcıları ile başlıca yazarlar arasında bilimkurgu popüler olduğundan, onların benzerlerini Londra'da da bulacağımı varsaymıştım. Bu büyük bir yanılgıymış. Bugün hayranları tamamen farklı bir grup. Birçoğu üniversiteyi bitirmiş, Joyce ve Nabokov'u okumuş, *Alphaville*'i görmüş ve bilimkurguyu daha geniş bir edebiyat bağlamına yerleştirecek durumda. Yine de, ilginç bir şekilde keskin bir düşüş yaşıyordu ve bu noktada kıssadan hisse çıkarmamız gereken bir şey olabilirdi.

Tanıştığım ve zamanla yakınlaştığım ilk İngiliz romancı Kingsley Amis'ti. *The Drowned World* hakkında gayet hoş bir eleştiri yazmıştı *Observer*'da ve beni ilk kez bilimkurgunun dışında bir okur kitlesiyle tanıştıran oydu. O sırada *Lucky Jim* ününün zirvesindeydi. Yazılarını sevdiği herkese karşı cana yakın, son derece akıllı, espritüel ve çekici bir kişilikti. Bilimkurgu eleştirilerinde açık fikirliydi. Bu alanın en iyi örneklerine, tıpkı en iyi caz eserlerinde olduğu gibi, ciddiyetle yaklaşılması gerektiğini savunuyordu.

Amis, Victor Gollancz'ın ölümünden sonra, o sırada Londra'daki en moda yayınevi olan Jonathan Cape'le anlaştı ve beni de yanında götürdü. Bundan sonraki yirmi yıl boyunca yazılarımı Cape yayımlayacaktı. Bu konuyla ilgili karışık duygular içindeydim. 1962-1966

yılları arasında Amis'le yakınlaşmıştım. Sık sık Soho'da birlikte öğle yemeği yerdik. Çok iyi bir içki arkadaşıydı; Manzi'nin veya Bertorelli'nin porsiyonları aperatiften biraz daha büyüktü, dolayısıyla daha çok şişelerce klareti* desteklemek içindiler. Büyük bir öykücü ve taklitçiydi; örneğin Başkan Roosevelt'in, "demokrasi cephaneliği" ve "tanklar, ilahlar, uçaklar" gibi radyo parazitleri arasından aniden beliren, münferit ifadeleri içeren savaş zamanı radyo yayınları benzeri birtakım gösterişli performanslarını çok iyi taklit ederdi.

O sıralarda Amis kendisini Cambridge'teki öğretmenlik işinden yeni azat etmişti ve epey neşeliydi. Maalesef bu, o, önümüzdeki on yıl içinde her şeye ilgisini yitirdikçe yerini daha karamsar bir havaya bırakacaktı. Sanırım ilk kitabının en iyi çalışması olduğunu biliyordu ve bu her geçen gün biraz daha fazla alkole bağlanmasına yol açtı; bu da doğal olarak, belli bir sosyal kaçışı beraberinde getirdi. Eskiden barlarda bira içmekten mutluyken, artık otellere gidip abartılı bir şekilde pembe cin sipariş etmeyi tercih ediyordu.

Yaşamının son yıllarında tam anlamıyla nefret kusuyordu: Amerikalılara, Yahudilere, Fransızlara ve onların kültürlerine, hippilere ve anlaşılmayan bir nedenden ötürü Brigid Brophy'ye. 1970'te bir öğle yemeği için gittiğimiz Cafe Royal'in penceresinden aşağıya, yola bakarken Regent Caddesi'nde bir protesto yürüyüşüne şahit olmuştuk. Amis titremeye başlayarak, "Jim, ne bunlar? Ne bunlar?" diye sormuştu. Ellerinde nükleer karşıtı pankartlar taşıyarak yürüyen neşeli genç insanlar karşısında dili tutulmuştu. Dürüst olmak gerekirse, Amis savaşta Kuzey Avrupa'da askerdi. Her ne kadar hiçbir zaman bir çatışmada yer almadıysa da, Britanya kuvvetlerinin ilerleyişi sırasında yol kenarlarında çok sayıda ceset gördüğünü söylemişti ve savaşın gerçeklerine ilişkin, aşağıda yürüyen, hiçbir şey görmemiş nazik protestoculardan daha fazla bilgisi olduğunu hissediyordu.

Amis edebiyata ilişkin gösterişli iddiaların (ona göre) hiçbir türünü sevmiyordu ve tam bir kurgu sihirbazıydı. Bunu, daha sonra yazılarımın büyük bir kısmını beğenmemiş olmasına rağmen söylüyorum. On dokuzuncu yüzyılın iyi tasarlanmış kişiliklerine, inandırıcı diyaloglara ve güçlü öyküye inanıyordu. Hiçbir roman kendisi hakkında yorumda bulunmamalı ama gerçek olayları canlandırdığına dair illüzyonu sürdürmeliydi.

Oğlu Martin'i on dört yaşındayken (birçoğumuz gibi, insan olarak

* Klaret (claret): Bir tür Fransız kırmızı şarabı. (ç.n.)

pek değişmedi) tanıdım. Kingsley her zaman Martin'in başarısıyla gurur duyuyor gibiydi. Martin'in en son romanıyla ilgili, "Çok iyi" demişti ve ben bu ilişkisinde onun hiçbir zaman alışıldık kaba ve kırıcı eleştirel tavrını takındığını görmedim.

Şüphesiz Amis'in kötü bir yanı vardı: Tüm arkadaşlarıyla arasını bozma ihtiyacı duyan insanlardan biriydi. Kadınlara yaklaşımı kaba olabilirdi. Eski aşklarından biri, Swansea'daki öğretmenlik döneminde ilişkiye girdiği bir öğrenci, kendisine özel ders verdiği sırada karısını her zaman parka gönderdiğini söylemişti. Romancının karısı, Amis perdeleri açıp geri gelebileceğini işaret edene kadar parkta bebek arabası içindeki çocuklarını gezdirirmiş.

17
Bilge Kadınlar
(1964)

Aile yaşamı benim için önemli olmuştur; sanırım ebeveynimin dahil olduğu nesilden çok daha fazla. Sık sık, çoğunun neden çocuk sahibi olmaya kalkıştığını düşünürüm ve sonunda, herhalde toplumsal nedenlerden ötürüydü derim; bazı eski zaman insanları aileyi genişletme ve yaşam alanlarını savunma ihtiyacı duyar. Tıpkı pek fazla sevgi göstermeden köpek besleyenler gibi. Öte yandan, köpek postacıya havladığında kendilerini güvende hissederler.

Herhalde ben, ailelerinin sağlığını ve mutluluğunu kendi ruh sağlıklarının ölçütü olarak gören ilk nesle aidim. Aile ve içerdiği tüm duygular, insanın iyi özelliklerini test etmenin bir yoludur; eşinizin ve çocuklarınızın ellerini tutarak daha yükseklere çıkabileceğiniz bir tramplendir.

Fay, Jim ve Beatrice 1965'te evde benimle birlikte.

Evli olmayı sevdim. Bende gerçek anlamda emniyet hissi uyandıran ilk ortamdı ve bu sayede yazarlık yaşamının stresleri ve başlangıçtaki sorunlarıyla daha kolay mücadele ettim. Çocuklarımla ilgilenmek, onları bebek arabalarının içinde Richmond ve Shepperton Caddelerinde dolaştırmak ve daha sonra onlarla birlikte arabayla Avrupa'yı geçerek Yunanistan ve İspanya'ya gitmek hoşuma gitti. Çocuklar süratle değişir; dünyayı kavramayı ve mutlu olmayı, kendilerini anlamayı ve zihinlerine şekil vermeyi öğrenirler. Çocuklarıma hep hayrandım ve hâlâ da öyleyim. Torunlarıma aynı duyguları besliyorum. Çocuklarımla her zaman gurur duydum ve onlarla geçirdiğim her an, tüm varoluşu sıcak ve anlamlı kılıyor.

1963'te Mary'nin sağlığı yerindeydi ama apandisinin alınması gerekmişti. Ashford Hastanesi'ndeki ameliyattan sonra yavaş yavaş toparlandı; ama sanırım vücut direnci azalmıştı veya bir tür enfeksiyon

kaptı. Tatile çıkmak istiyordu ve o yaz arabayla Alicante* yakınlarındaki San Juan'da kiraladığımız apartman dairesine gittik. Bir ay boyunca her şey iyiydi. Barların ve sahil kenarındaki restoranların tadını çıkarıyorduk. En büyük heyecanın aile reisinin deniz bisikletinden düştüğü an olan türden bir tatildi. Ama Mary bir anda hastalandı. Bir enfeksiyon kapmıştı ve bu aniden ciddi bir zatürreye çevirmişti. Yerel doktora, yanından hiç ayrılmayan erkek hemşireye (practicante) ve Alicante'den gelen uzman doktora rağmen, onu üç gün sonra kaybettik. Sona doğru, zorlukla nefes aldığı evrede, elimi tutup sormuştu: "Ölüyor muyum?" Beni duyup duymadığından emin değilim; ama onu sonsuzu kadar seveceğimi haykırdım. Gözlerinin sabitleştiği son saniyelerde, doktor kalbine masaj yaparak beynine kan gitmesini sağlamıştı. Gözlerini bana doğru çevirmiş ve sanki beni ilk kez görüyormuşçasına öylece bakakalmıştı.

Onu Alicante'deki küçük Protestan mezarlığına gömdük. Burası, yat kazalarında hayatını kaybetmiş birkaç Britanyalı tatilcinin mezarının bulunduğu, duvarla çevrilmiş bir yerdi. Bir önceki gün bir Protestan rahip ziyaretime gelmişti. Düzgün ve kibar bir İspanyol'du. Onunla birlikte dua etmeyeceğimi belirttiğimde sinirlenmemişti. Bugün hâlâ, tabutu taşıyan demir tekerlekli arabanın taş zeminde çıkardığı sesi duyabiliyorum. Rahip, çocuklarımın, o sırada kaldığımız apartmanın bazı İngiliz sakinlerinin ve benim hazır bulunduğumuz kısa bir dini tören düzenledi. Ardından kollarını sıvadı, küreği eline aldı ve taburun üzerine toprak atmaya başladı.

San Juan plajında hiç kimsenin kalmadığı ve soğuk havanın dağlardan aşağıya inmeye başladığı Eylül ayının sonunda boş apartman dairemizi terk edip İngiltere'ye doğru uzun dönüş yolculuğuna koyulduk.

Baştan itibaren ailemi bir arada tutma konusunda kararlıydım. Önümüzdeki yıllarda bana epey yardımcı olacak Mary'nin kız kardeşleriyle annesi, çocukları birlikte yetiştirmeyi teklif ettiler. Çocukları büyütmeliydim. Bu konuda kendimi Mary'ye borçlu hissediyordum ve sanırım ben onlara, onların bana duyduğundan daha fazla ihtiyaç duyuyordum.

* Alicante: İspanya'da bir kent. (ç.n.)

1960'larda çocuklarını tek başına yetiştiren babalar bir elin parmakları kadar azdıysa da, hem babaları hem de anneleri olarak elimden gelenin en iyisini yaptım. Bu sırada birçok insan (ki bu konuda daha bilgiliydiler) annenin boşluğunu doldurmanın mümkün olmadığını, bu yüzden çocukların hayatlarının sonuna kadar bunun etkisi altında kalacaklarını açık açık söyledi. Çocuk psikiyatrı John Bowlby da aynı fikirdeydi. Ama benim ciddi şüphelerim var bu konuda. Çünkü doğumun, evrimsel dezavantajlar olarak tanımlanabilecek, içerdiği tehlikeleri düşünecek olursak, eğer bu iddia doğru olsaydı, evrim süreci bunlara karşı çalışmalı ve daha az tehlikeli ebeveyn bağı diğerinin yerini almalıydı. Bence bir annenin ölümünün yarattığı en önemli tehlike, babanın çocuklarla ilgilenmeme ve ortalıkta olmama ihtimaliydi. Diğer ebeveyn çocuklarına yakın olduğu ve sevgi dolu davrandığı sürece, çocuklar için bir tehlike söz konusu değildi.

Çocuklarımı, onların da bildiği gibi, çok seviyordum ve yazarlık işim evde sürekli onlarla birlikte olmama izin verdiği için şanslıydık. Kahvaltının ardından onları okula götürür ve sonra eve dönüp çıkış saatlerine kadar yazardım. Gündüz saatlerinde bakıcı bulmak zor olduğundan, her şeyi birlikte yapıyorduk: alışveriş, arkadaşları ziyaret, müze gezintileri, tatile çıkmak, okul ödevleri, televizyon seyretmek vb. 1965'te arabayla iki aylığına Yunanistan'a gittik. Hepimizin bir arada olduğu çok güzel bir tatildi. Peloponez'de* bir dağ yolunda mahsur kaldığımızda, Amerikalı bir kadın arabanın içine bakıp, "Yani bu üçüyle tek başına mısın?" demişti. Benim cevabımsa, "Bu üçüyle hiçbir zaman yalnız değilsin" olmuştu. Ne mutlu ki, yalnızlığın ne olduğunu unutalı çok olmuştu.

Çocuklarımın çok erken yaştan itibaren bana her zaman güvenebileceklerini keşfetmiş olmalarını ümit ediyorum. En büyükleri olan oğlum Jim derin bir yastaydı; ama bu süreçte birbirimize yardımcı olduk. Sonunda kendine güvenini yeniden kazandı ve ergenlik dönemine girdiğinde, çekici, espritüel ve neşeli bir çocuk oldu. Kızlarım Fay ve Bea kontrolü kısa zamanda ele aldı ve on üç yaşına gelmeden güçlü birer genç kıza dönüştü. Nasıl besleneceğimize, hangi otelde kalacağımıza karar veriyor ve kıyafetlerini kendileri seçiyordu. Birçok açıdan çocuklarım beni yetiştiriyordu.

* Peloponez: Mora olarak da adlandırılan, Yunanistan'ın güneyindeki büyük yarımada. (ç.n.)

İlk günlerde alkol yakın arkadaşım ve sırdaşım oldu; çocukları okula bırakıp saat dokuzu biraz geçe yazmak için masanın başına oturduğumda, genellikle kendime sağlam bir viski* soda hazırlıyordum. O günlerde içmeyi bugünlerde başladığım saatte bitiriyordum. Johnnie Walker şişesinden arkadaşça bir mikro iklim yayılır ve hayal gücümü oyuğundan çıkıp havayı koklamaya teşvik ederdi. Kingsley Amis sık sık beni öğle yemeğine davet ederdi ve akşamları da yine aynı sıklıkta onu, Elizabeth Jane Howard'la birlikte Keats Grove'da kiraladığı apartman dairesinde ziyaret ederdim. Muhtemelen varlığımla rahatsızlık veriyordum; ama Jane daima kibardı. Dizlerimizin üzerinde yediğimiz akşam yemekleri hazırlardı ve bu arada Kingsley, televizyondaki bilgi yarışmasını dikkat kesilip izlerdi ve daha sunucu sözünü tamamlamadan soruların hepsini yanıtlardı. Kingsley'e minnettarım ve profesyonel huysuza dönüşmeden önce onun cömert ve kibar yanını gördüğüm için mutluyum.

Diğer arkadaşlar da çok yardımcı oldu; özellikle Michael Moorcock ve eşi Hilary. Ama yas tutan herkesin sonunda farkına vardığı gibi, arkadaşlar bir süre sonra, boşalan bardağı doldurmaktan daha fazlasını yapamıyorlar. Ev yaşamının bin bir farklı biçiminde Mary'i özlüyordum; mutfakta, yatak odasında ve banyoda bıraktığı izler, birleşip büyük bir boşluk oluşturuyordu. Onun yokluğu, hayatımızda neredeyse kucaklayabileceğim bir boşluktu. Uzun bir bekârlık dönemi geçirdim; Shepperton High Caddesi'nde evli ve mutlu çiftlere rastladığımda öfkeleniyordum. Bir keresinde önümdeki arabada birlikte kahkahalar atan bir çift görmüş ve öfkeyle kornaya basmıştım. Bekârlıktan sonraki, çaresizce önüne gelenle birlikte olma evresi, hayata geri dönmeye çalıştığım bir tür şok tedavisi gibiydi. İlk sevgilimi (bir arkadaşın artık ondan ayrı yaşayan eşi), denizde bir kazazedenin kurtarıcısına yapıştığı gibi kucakladığımı hatırlıyorum. Mary'nin, bana yardım etmek için etrafımda dört dönen arkadaşlarına minnettarım. Kendilerine özgü bir şekilde benden çok Mary'i düşünen ve onun çocuklarının bir an önce mutlu olmasını isteyen bilge ve kibar kadınlardı bunlar.

Mary'nin ölümünden aşağı yukarı bir yıl sonra bir düş gördüm. Düşte, rüzgârda dalgalanan eteğiyle Mary, evimizin ilerisine doğru yürüyor ve mutlu bir şekilde kendi kendine gülümsüyordu. Kapının

* Burada viskinin İskoç viskisi olduğu belirtiliyor. (ç.n.)

eşiğinde durup onu seyrettiğimi görmüş ve yürümeye devam etmişti. Yürürken omzunun üzerinden bana gülümsüyordu. Uyandığımda gördüklerimi zihnimde canlı tutmaya çalıştım; ama benimle kendince vedalaştığını ve sonunda toparlanmaya başladığımı anlamıştım.

Geçen yılların beni çok değiştirdiğinden emindim. Öte yandan, çocuklarıma yakın olduğum için mutluydum. Onların mutluluğu dışında hiçbir şeyin önemi yoktu. Bir yazar olarak başarılı veya başarısız olmam büyük bir mesele değildi. Aynı zamanda doğanın Mary'e ve onun çocuklarına karşı ağır bir suç işlediğini de düşünüyordum. Neden? Yıllarca bende saplantı haline gelen bu sorunun cevabı yoktu.

18
Vahşet Sergisi*
(1966)

Ama mantığımızı en uç noktalara götürdüğümüzde, belki de bu sorunun bir cevabı vardı. Bir yazar olarak yönüm Mary'nin ölümünden sonra değişmiş ve okurlarım çok daha karanlık bir yazara dönüştüğümü düşünmeye başlamıştı. Ama ben daha ziyade siyahın beyaz olduğunu, 1960'ların manevi aritmetiğinde iki artı ikinin beş ettiğini çaresizlik içinde ispatlamaya çalıştığım bir radikalleşme sürecinden geçtiğimi düşünüyorum. Mary'nin ölümünü anlamlı kılacak ve Başkan Kennedy'nin suikastıyla İkinci Dünya Savaşı'ndaki sayısız ölümün, henüz keşfedilmemiş şekilde faydalı ve hatta anlamlı olduğunu ispatlayacak yaratıcı bir mantık oluşturmaya çalışıyordum. Ancak ondan sonra, kafamın içindeki hayaletler, kardan yorganı altındaki yaşlı dilenci, tren istasyonunda boğularak öldürülen Çinli, Ken-

* Orijinal Adı: *The Atrocity Exhibition*; Türkçe'si *Vahşet Sergisi*, Çev.: Elif Ersavcı, Ayrıntı Yay., 2009. (ç.n.)

nedy ve genç karım ebedi istirahatlarına kavuşacaktı.

Tüm bunlar 1960'ların ortasından itibaren yazmaya başladığım ve daha sonra *Vahşet Sergisi* olarak adlandırılmış eserimde görülebilir. Kennedy suikastı her şeyi yönlendiren, televizyonun sansasyonel bir hal almasına neden olan bir olaydı. Dealey Plaza suikastının sonu gelmeyen fotoğrafları, Başkan'ın, karısının kollarında üstü açık bir limuzinde nasıl öldüğünü gösteren Zapruder'in* filmi, Andy Warhol'un süratle keşfettiği gibi, gerçek sempatinin akıp giderek yerini tamamen sansasyona bıraktığı ürkütücü bir enformasyon kirliliği yaratmıştı. Bana göre Kennedy suikastı, 1960'ları başlatan katalizördü. Belki de onun bir kabile şefinin kurban edilmesine benzer ölümü hepimizi yeniden canlandıracak ve çorak çayırlara hayatı geri getirecekti.

1960'lar bugün genç insanların düşündüğünden çok daha devrimci bir dönemdi. Büyük çoğunluk, İngiliz yaşamının telefonlar, epostalar ve bilgisayarlar dışında hep bugünküne benzediğini düşünür. Ama birçok açıdan, savaş sonrası İşçi Partisi hükümeti kadar önemli bir toplumsal devrim gerçekleşti. Pop müzik ve uzay çağı, uyuşturucu ve Vietnam, moda ve tüketim, insanları coşturan geçici bir karışım ortaya çıkaracak şekilde kaynaştı.

Her şey duygudan ve empatiden arınıyordu ve sahtenin kendisine özgü gerçekliği vardı. Ben birçok açıdan izleyiciydim. Sessiz banliyöde çocuklarımı yetiştiriyor, onları çocuk partilerine götürüyor ve okul çıkışlarında arkadaşlarının anneleriyle sohbet ediyordum. Ama birçok güzel partiye gidiyor ve bir parça ot da içiyordum; yine de genelde viski ve soda adamıydım. 1960'lar birçok açıdan benim İngiltere'de görmeyi ümit ettiklerimin gerçekleşmesiydi. Değişim dalgaları birbirinin ardından geliyordu ve bazen değişimin kendisi, parlak yüzeye rağmen her şeyin aynı kaldığı gerçeğini saklayan yeni bir tür bıkkınlığa dönüşecek gibiydi.

1965'te, üç ayda bir çıkan *Ambit* adlı şiir dergisini yayımlayan ve Kuzey Londralı bir çocuk doktoru olan Martin Bax'la tanıştım. Yakın arkadaş olmuştuk ve yıllar sonra eşi Judy'nin Lunghua'daki okul müdürü Muhterem George Osborne'un kızı olduğunu öğrenecektim. O ve annesi İngiltere'ye 1930'da dönmüş ve savaş yıllarını burada ge-

* Zapruder'in filmi veya Zapruder filmi: 22 Kasım 1963'te Amerikan Başkanı J. F. Kennedy'nin Dallas'ta öldürülüşünü 8 mm kamerasıyla çekmiş Abraham Zapruder isimli kişi. (ç.n.)

çirmişti. Daha deneysel öykülerimi *Ambit* için yazmaya başladım. Kısmen, dergiyi tanıtmak için yazıyordum. Winston'un oğlu ve Kennedy'lerin arkadaşı Randolph Churchill bir keresinde benim "Jacqueline Kennedy'e Suikast Planı" adlı öyküme alenen karşı çıkmıştı. Churchill gazetelerde gereksiz endişe ve telaş yaratmış, *Ambit*'in mütevazı Sanat Konseyi ödeneğinin kesilmesini talep etmiş, yazımı sorumsuzca atılmış bir iftira olarak nitelendirmişti. Tüm bunlar olurken, benim hicvimin gerçek hedefi bulvar gazeteleri de Bayan Kennedy'nin acısını ve Aristotle Onassis'in ona kur yapmasını acımasızca sömürüyordu.

1960'lardaki değişimin asıl ateşleyicisi, kendi başına nesle özgü bir kültür olan, serbest uyuşturucu kullanımıydı. Esrardan amfetaminlere kadar çeşitlilik gösteren uyuşturucuların büyük kısmı eğlence amaçlıydı; ama diğerleri (ki bunların başında eroin geliyordu) yoğun bakım ve ölümcül kanser birimlerinde kullanılmak içindi ve son derece tehlikeliydi. Ahlaki öfke fırsatı yakalamış yükleniyordu. Diğer yandan da LSD'nin* hayal gücünü dönüştürücü yanına dair gülünç iddialar ileri sürülüyordu. Anne ve babaların kuşağı cin tonik siperlerinin ardında savaşıyor, gençlerse alkolü ümidin gerçek düşmanı olarak görüyordu.

Tüm bunlardan yorulmuştum ve uyuşturucuyla ilgili tartışmaların ufak bir send-up** çalışması için uygun olduğunu düşünüyordum. Böylece Martin Bax'a uyuşturucu etkisi altında en iyi şiir veya öykü yazma yarışması düzenleme önerisinde bulundum. Yeni akımın rakip gurularının uyuşturuculara ilişkin ortaya attığı büyük iddialar dikkate alındığında, makul bir öneriydi. Bu sefer Başbakan Harold Wilson'un yasal iş bitiricisi Lord Goodman, *Ambit*'in kamu suçu işlediğini öne sürdü ve bizi açık açık kovuşturmayla tehdit etti. Ciddiyetle yürütülen yarışta, amfetaminlerden bebek aspirinine kadar çeşitli uyuşturucular kullanıldı. Yarışmayı, öyküsünü doğum kontrol hapının etkisi altında yazan romancı Ann Quin kazanmıştı.

Önerilerimden bir başkası da ICA'da*** gerçekleştirildi. Bu sefer bir bilimsel çalışma okunurken striptiz yapması için striptizci Eup-

* LSD (D-Liserjik Asid Dietilamid): İsviçreli kimyager Dr. Albert Hofmann tarafından üretilmiş, yasadışı halüsinojen uyuşturucu. 60 ve 70'lerin popüler uyuşturucularındandır. (ç.n.)

** Send-up: Orijinal bir çalışmanın konusu veya yaratıcısıyla şaka ve taklit yoluyla dalga geçmek, hakkında yorumda bulunmak veya eğlenmek. (ç.n.)

*** ICA (Institute of Contemporary Arts): Londra'da bulunan Çağdaş Sanatlar Enstitüsü. (ç.n.)

horia Bliss'i tuttuk. O yıllarda kabul edilmesi çok zor olan bu garip olayı o günden sonra sürekli hatırladım. Dada'nın hakiki ruhunu yansıtıyor gibiydi; bilimle pornografinin, *Vahşet Sergisi*'nin gelecekte gerçekleşeceğini tahmin ettiği kaynaşmasının bir örneğiydi. Bu kitapta tarif edilen, gönüllü ev kadınlarına saatlerce porno film seyrettirip tepkilerini ölçmeye dayanan hayali "deneyler"in çoğu, zaman içinde Amerikan araştırma kurumlarında gerçekleştirilmiştir.

Her türlü çılgın fikrimi sonuna kadar çekinmeden uygulayan Martin Bax'a hayran olduğumu söylemeliyim. Ne de olsa faal bir doktordu ve Lord Goodman'in, Genel Tıp Konsey'inde arkadaşları olabilirdi. Martin, *Ambit*'in sayfalarını bilime daha fazla açma teklifimi de olumlu karşılamıştı. Şairlerin büyük kısmı İngiliz Edebiyat Okulları'nın ürünüydü ve bunu açıkça ortaya koyuyorlardı. Şiir okumaları toplumsal yoksunluğun özel bir biçimiydi. Küçücük salonda, zavallı ufak bir kült, ucuz şamanlarının çeşitli sesler çıkarmasını dinler, belli belirsiz harekete geçirilmiş duygularını hisseder ve ardından karartılmış bir metro istasyonunda kaybolurdu.

Dünyayı bilim şekillendiriyor olduğundan, *Ambit*'te daha az şiir ve daha fazla bilim istiyordum. Bana, *Ambit*'in sözümona düzyazı editörü olarak politikamın ne olduğu sorulsa, şiirden kurtulmak derdim. Bir gün Shepperton'a çok uzak olmayan National Physical Laboratory'de* (NPL) çalışan, Psikolog Dr. Christopher Evans'la tanıştım ve ondan *Ambit* için yazmasını istedim. Bilgisayar programı kullanılarak yazılmış şiirler üzerine olağanüstü bir dizi yayımlamıştık. Martin gerçeği kadar güzel olduklarını söylemişti. Ben biraz daha ileri gitmiştim: Bence zaten onlar gerçek olandı.

Chris Evans hayatıma bir Ford Galaxy marka arabanın direksiyonunda girmişti. Bir süre sonra bu devasa, üstü açılabilir Amerikan arabasını, bir mermiden fazla büyük olmayan ama en az onun kadar süratli bir Mini-Cooper'la değiştirecekti. Chris, tanıştığım ilk "serseri bilim insanıydı" ve hayattaki en yakın arkadaşım olacaktı. Dış görünüşü *Crash*** adlı romanımın kendini yok eden kahramanı Vaughan'a benziyordu; ama kesinlikle o dengesiz karakterle ilgisi yoktu.

* National Physical Laboratory (Ulusal Fizik Laboratuvarı): İngiltere'nin en büyük uygulamalı fizik kurumu. (ç.n.)

** Orijinal Adı: *Crash*; Türkçe'si *Çarpışma*, Çev.: Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yay., 2004. (ç.n.)

1960'ların bilim insanlarının büyük kısmı, özellikle devlet laboratuvarlarında çalışanlar, gömlek ve kravat üzerine beyaz önlük giyer, gözlüğünün üstünden kısılmış gözlerle dünyaya bakarlardı; kamburumsu ve alışılagelmiştiler. İş tanımlarında çekiciliğin bir rolü yoktu.

Diğer yandan Chris, laboratuvarında Amerikan malı spor ayakkabılar, kot pantolon ve kot gömlekle koşuştururdu. Uzun siyah saçları ve sert yüz ifadesi ona yakışıklı Byron'ımsı* bir hava verirdi. İlk bakışta cazibesine kapılmayan bir kadın görmedim. Doğal bir aktör olarak kendini en iyi gösterdiği yer ders kürsüsüydü. Dinleyicilerinin duygularıyla yakışıklı bir jön gibi oynardı. Bilgisayar Mühendisliği'nden mezun genç bir Olivier'di.** Televizyonda son derece popülerdi ve *The Mighty Micro**** da dahil olmak üzere birçok başarılı program sunmuştu. Her ne kadar kendi araştırma laboratuvarını yönetiyorsa da, görevi gereği NPL'nin halka ilişkiler müdürü olmuştu. Muhtemelen bu önemli kurumda halkın tanıdığı tek bilim insanıydı.

Özel hayatında Chris, şaşırtıcı biçimde çok farklı bir insandı: Sessiz, düşünceli ve hatta biraz utangaçtı; iyi bir dinleyici ve çok iyi bir içki arkadaşıydı. Hayatımdaki en mutlu anların bir kısmını, Teddington ile Shepperton arasındaki, nehir kenarına sıralanmış barlarda onunla geçirmişimdir. Birçok açıdan dışa dönük kişiliği, utangaç yapısını saklamak için giydiği bir kostümdü ve bana sorarsanız, televizyon programlarını yaparken tanıştığı Amerikalı astronotların ve kıdemli bilim insanlarının hoşuna giden taraf da içinde varolan alçakgönüllülüktü. Amerika'yı, özellikle de Orta-batı devletlerini**** çok seviyordu. Phoenix veya Houston'a uçup oradan arabayla Los Angeles veya San Francisco'ya gitmeye bayılırdı. Amerikan yaşamının kolay formüllerine hayrandı. Benim İngiltere'yi Amerikanlaşmış görme arzuma tamamen katılıyordu ve bunun ilk adımı olarak da masasının arkasındaki duvara California araba plakaları asmıştı.

Chris, Reading Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden profesörlük

* Byron (1815-1852): İsyankâr ve alışılmadık yaşam tarzıyla bilinen İngiliz romantik şair. (ç.n.)

** Olivier: Shakespeare rolleriyle bilinen İngiliz aktör (1907-1989). (ç.n.)

*** Mighty Micro (Güçlü Mikro): Bilgisayar alanında uzman Prof. Chris Evans'ın 1979'da yazdığı kitap ve onun bu kitap üzerine yaptığı televizyon programı. (ç.n.)

**** Her ne kadar "states" kelimesinin ABD bağlamında alışıldık çevirisi eyaletse de, eğer USA adı Amerika Birleşik Devletleri şeklinde çevrilecekse, ortaya çelişkili bir durum çıkmaktadır. Eyalet, merkezden atanan bir valiyle yönetilen bir siyasi birimdir. Amerika'yı oluşturan devletlerinse bununla ilgisi yoktur. Eğer Amerika Birleşik Eyaletleri denmeyecekse, doğru çeviri devlettir. (ç.n.)

unvanı aldıktan sonra bilgisayar üzerine uzmanlaşmış ve Duke Üniversitesi'nde bir yıl geçirmişti. Burası Profesör Rhine'ın bulunduğu, kapalı odaların bulunduğu ve birbirlerinin elindeki kartların sıralarını tahmin etmeye çalışan gönüllülerin kullanıldığı ESP* deneylerinin yapıldığı üniversiteydi. Chris'in güzel ve biraz soğuk Amerikalı karısı Nancy, onunla tanıştığı zaman Rhine'ın sekreteriymiş. ESP deneyleri 1960'larda büyük ölçüde çürütülmüştü; ama sanırım, Chris'in telepatik fenomenin zihnin keşfedilmemiş bir bölümünde var olduğuna dair hâlâ bir parça ümidi vardı. Büyük bira bardaklarımızı kaldırıp Shepperton kuğularına peynirli ekmekler atarken, ara sıra ESP'ye atıfta bulunan sözler sarf eder ve nasıl bir tepki vereceğime bakardı. Ayrıca şaşırtıcı bir şekilde Scientology'le** de ilgilenirdi; ama bir yandan da, ciddi şüpheleri olduğunu belirtmekten de geri kalmazdı. Bazen onun psikolojiye olan ilgisinin, zihinsel yaşamın doğaüstü boyutuna dair farkında olmadan yürüttüğü bir arayış olup olmadığını merak ederim.

Sık sık Chris'in laboratuvarına gider ve hayran bir şekilde onun Amerikan araba plakalarına, Aldrin ve Armstrong'la (1969'da Ay'a ayak basılmadan önce) çekilmiş fotoğraflarına bakardım. Ekibinin görsel ve dilsel algı üzerine yaptığı çalışma çok ilgimi çekerdi. Hastaların doktordan ziyade doktorun bilgisayardaki görüntüsüne konuşurken rahatsızlıklarının belirtileri konusunda daha dürüst olduklarını keşfettikten sonra 1970'lerde bilgisayarla tıbbi teşhis olanaklarını incelemeye başlamıştı. Etnik azınlıklara mensup kadınlar jinekolojik sorunlarını bir erkek doktorla konuşmayı reddediyor ama bilgisayardaki kadın görüntüsüyle rahatlıkla konuşuyorlardı.

1970'lerin başında ofisinde otururken, masasının yanında duran çöp sepetinde bir şey dikkatimi çekmişti. Bir ilaç firmasının yeni bir antidepresanla ilgili bir el ilanıydı. Gözlerimin parladığını görünce, Chris bundan sonra çöp sepetinin içindekileri bana göndermeyi önermişti. Daha sonra her hafta içinde broşürler, el ilanları, üniversite laboratuvarlarından ve psikiyatri kurumlarından gönderilmiş araştırma tezleri ve yıllık raporlar bulunan büyük bir zarf, hayal gücümü

* ESP (Extra Sensory Perception): Bilinen fiziksel duyulardan bağımsız bilgi edinmeyle ilgili yapılan deneyler. Terim, Rhine tarafından telepati ve benzeri psişik özellikleri tanımlamak için türetilmiştir. (ç.n.)

** Scientology: Bilimkurgu yazarı Ron Hubbard tarafından 1952'de geliştirilmiş din. Yabancı dünyalardan gelen canlılarla ilişkilendiren kozmolojisi ve psikiyatriye karşı olmasıyla tanınır. (ç.n.)

ateşleyen bir yığın olağanüstü materyal gelecek ve sonunda onları mutfak kapısının dışındaki eski kömürlükte depolayacaktım. Yirmi yıl sonra kömürlüğü boşalttığımda, bu eski el ilanlarını iş aralarında dinlenirken okumaya başladım. İlk günkü kadar heyecan verici ve kışkırtıcıydılar.

Chris'in 1979'da kanserden ölümü, onunla renkli anıları olan ailesi ve arkadaşları için trajik bir kayıptı.

1964'te Michael Moorcock, önde gelen Britanya bilimkurgu dergilerinden *New Worlds*'un editörü oldu. Dergiyi baştan aşağıya değiştirmek istiyordu. Yıllarca, bilimkurgunun gitmesi gereken doğru yön üzerine hararetli ama dostça tartışmalar yapmıştık. Amerikalı ve Rus astronotlar uzay araçlarıyla dünyanın yörüngesine düzenli seferler yapıyordu ve herkes NASA'nın 1969'da Ay'a bir Amerikalı çıkaracağını ve Başkan Kennedy'nin seçildiği zaman verdiği sözü gerçekleştireceğini varsayıyordu. İletişim uyduları yeryüzünün medya ortamını dönüştürmüş, Vietnam Savaşı'nı herkesin oturma odasına taşımıştı.

Ama şaşırtıcı bir şekilde bilimkurgu bu gelişime ayak uyduramamıştı. Amerikan dergilerinin büyük kısmı kapanmıştı ve *New Worlds*'un satış rakamları 1950'lere göre çok düşüktü. Bilimkurgunun zamanını doldurduğunu ve yakında ya tamamen yok olup gideceğini ya da fanteziye dönüşeceğini düşünüyordum. Bayrağı, "özel alan" olarak adlandırdığım fenomen adına, yani sürrealist resimde bariz bir şekilde görülen psikolojik alan adına, Kafka'nın kısa öyküleri, en yoğun halleriyle kara filmler ve Chris'in kendisinin geliştirdiği ve *Vahşet Sergisi*'nin bir bölümünün arka planını oluşturmuş bilim laboratuvarlarının ve araştırma kurumlarının garip, neredeyse zihinselleştirilmiş dünyaları adına dalgalandırıyordum.

Moorcock genel hatlarıyla amaçlarımı onaylıyor, ama daha da ileriye gitmek istiyordu. 1960'ların Londra'sına, psikedelik* uyuşturucular a dayanan yaşam tarzına, garip yayıncılık girişimlerine, yeni bir sanatçı ve fotoğrafçı neslinin engelleri yıkmasına, modanın siyasi bir si-

* Psikedelik (İngilizce'de Psychedelic): Merkezi sinir sistemini doğrudan etkileyerek algısal çarpıtmalar, halüsinasyonlar, kuruntular, zihinsel içgörüler, yaratıcı yetide artış, psikozlarda gözlenen ruh hastalığı belirtilerine benzer semptomlar gibi bilinç durumu değişiklikleri yaratabilen maddelerin ortak adı. Ancak terim daha çok, bu özelliklerinden ötürü LSD, esrar, meskalin, vb gibi uyuşturucular için kullanılmaktadır. (ç.n.)

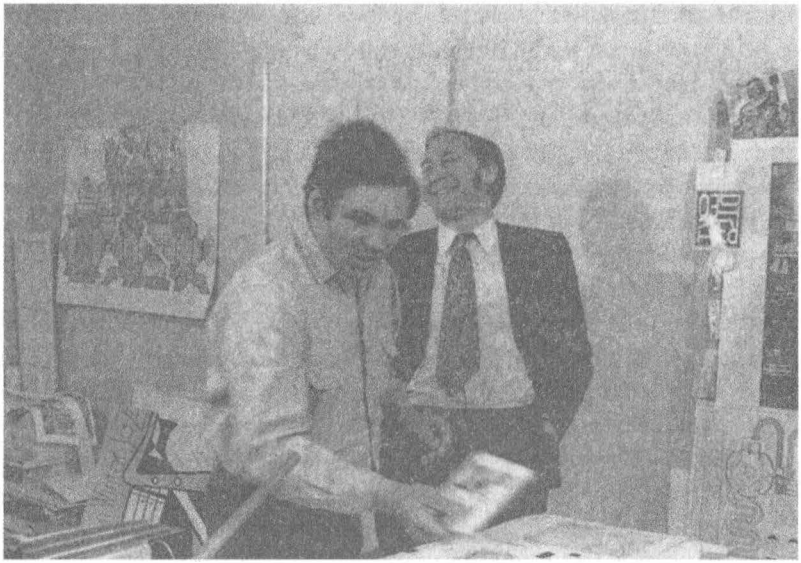
lah olarak kullanılmasına, gençlik kültlerine ve uyuşturucu kültürüne hevesle yaklaştığımı biliyordu. Ama her ne kadar partilerin tadını çıkarıyor olsam da, sonunda eve gidip çocuk bakıcısına parasını ödemem gerektiğini de biliyordu. Benden on yaş daha gençti. Ladbroke Grove'da yaşayanların gurusu, müzik dünyasında önemli bir kişilik ve esin kaynağıydı. Tüm bu yerleşik kültüre karşı enerjiyi *New Worlds*'a yönlendirmek istiyordu. Moorcock, psikedelik tasvirlerden ve tipografiden oluşan sınırsız bir diyetin sonunda sıkmaya başlayacağını biliyordu ve bu yüzden benim, yanıp sönen LSD ışıklarını biraz kısması, Richard Hamilton ve Eduardo Paolozzi gibi Britanyalı sanatçıları dikkate alarak düşünmesi gerektiği yönündeki önerime olumlu yaklaştı.

1956'da Whitechapel Galeri'sindeki "Bu yarındır" sergisini hâlâ hatırlıyordum ve Dover Caddesi'ndeki ICA'ya düzenli bir şekilde gidiyordum. Sergilerin çoğunu, aralarında Hamilton ve Paolozzi'nin bulunduğu mimarlar ve sanatçılardan oluşan ufak bir grup düzenliyordu. Bu kişiler, Mısır mimarisi ile modern buzdolabı tasarımı, Tintoretto'nun* tepeden perspektifleri ile Hollywood'un gişe rekorları kıran filmlerinin aniden alçalan, değişen kamera açıları arasındaki görsel bağlantıları didikleyen, açığa çıkaran bir tür fikir laboratuvarı oluşturmuştu. Bana göre bunlar bilimkurguya, bilimkurgu dergilerindeki çok kullanılmış uzay aracı görüntülerinden ve gezegen manzaralarından daha yakındı.

1950'de bir röportajda Paolozzi'nin Los Angeles banliyölerinde yayımlanan bilimkurgu dergilerinin, Kraliyet Akademisi'nin (hâlâ Munning evresinde) duvarlarında asılı nesnelerden daha sahici bir hayal gücüne sahip olduğunu söylediğini hatırlıyorum. Moorcock'ın onayıyla, Chelsea'de stüdyosu olan Paolozzi'yle temasa geçtim ve bizi mekânına davet etti.

Baştan itibaren iyi bir hava yakalamıştık. Birçok açıdan Paolozzi ürkütücü bir kişilikti. Bir heykeltıraşın büyük ellerine ve kollarına sahip bu haydut gibi adamın güçlü bir sesi ve iddialı bir tarzı vardı. Ama zihni tasasız ve esnekti. Güçlü ve kapasitesi geniş zihniyle, iyi bir dinleyici olduğu kadar hoşsohbetti de. Konu ne olursa olsun orijinal fikirler ilgisini çeker ve bunları her zaman sonuna kadar zorlar, dosya-

* Tintoretto (1519-1598): Venedik'te yaşamış son dönem Rönesans ressamlarından. (ç.n.)

1968'de Eduardo Paolozzi'nin Chelsea'daki stüdyosunda.

layıp kaldırmadan önce her ihtimali inceleyip keşfetmeye çalışırdı. Tanıştırdığım bir kadın arkadaşım, "Bu bir minotor"* diye bağırmıştı; ama judo ustası, çevik bir minotordu.

Arkadaşlığımız otuz yıl boyunca devam etti ve düzenli olarak Dovehouse Caddesi'ndeki stüdyosuna gidip geldim. Sanırım birlikteyken rahattık. Çünkü her ikimiz de, bir biçimde, göçmendik. Paolozzi'nin İtalyan ebeveyni savaştan önce gelip Edinburg'a yerleşmiş. Orada bir dondurma dükkânları varmış. Sanat okulundan sonra İskoçya'yı terk edip Londra'da Slade'e** devam etmiş ve tek kişilik gösterisiyle kendisini kabul ettirmiş. Ardından iki yıllığına Paris'e gitmiş ve orada Giacometti, Tristan Tzara ve sürrealistlerle tanışmış. Her zaman Britanya değil, Avrupa sanatçısı olduğunu iddia ederdi. Bana sorarsanız, bir sanat öğrencisi olarak Londra'nın sanat ortamının kı-

* Minotor (minotaur): Antik Yunan mitolojisinde insan vücutlu boğa başlı ve Theseus'un öldürdüğü canavar. (ç.n.)

** Slade: Londra'da University College'ın parçası olan Slade School of Fine Art (Güzel Sanatlar Okulu). (ç.n.)

sıtlamalarından ötürü hayal kırıklığına uğramıştı. Ama onunla tanıştığımda bu ortamın temel direklerinden biri olma yolundaydı.

Onu tanıyan herkes Eduardo'nun sıcakkanlı ve cömert bir kişiliği olduğunu söyleyecektir; ama aynı zamanda bir anda kavga çıkarabilir de. Belki bu alınganlık, İtalyan çocuğu olarak savaş zamanı Edinburg'unda katlanmak zorunda kaldığı derin kişisel olumsuzluklardan ötürüydü. Neredeyse tüm yakın arkadaşlarıyla arası bozulmuştu. Bu Kingsley Amis'le paylaştığı bir özellikti. Rahatsız edici alışkanlıklarından biri de, arkadaşlarına değerli yontu parçaları veya serigrafi baskılar hediye edip, ardından, genellikle hayali bir saygısızlıktan ötürü bunları geri istemesiydi. Yakın arkadaşı ve "Bu yarındır" sergisinde beraber çalıştığı Smithson'larla olağanüstü bir kavga yaşamıştı. İlk önce büyük Kurbağa heykellerinden birini vermiş ve daha sonra da geri istemişti. Reddetmeleri üzerine de, gece vakti bahçelerine girip, kazarak heykeli söküp almaya çalışmıştı. Söylemeye gerek yok; bir daha eskisi gibi yakın olamadılar.

Neden Eduardo'yla benim aramızın bozulmadığını sık sık düşünmüşümdür. Diğer yandan, bu dönemde hayatımı paylaştığım Claire Walsh bizim "ayrılık" kavgamızı tanıştığımızın ikinci günü yaptığımızı söyler. Sanırım, Eduardo onun çalışmalarının gerçek bir hayranı olduğumu ve son derece canlı hayal gücü ve güçlü zihni dışında hiçbir şeyin beni ilgilendirmediğini anlamıştı. Cömert ve sosyal biriydi ve çevresinde daima, doktora öğrencileri, galeri sahipleri, diploma törenlerini eleştirmesini isteyen sanat okulu yöneticileri, öğle yemeğine çıkmak isteyen ekonomik durumu yerinde sanat âşıkları ve kadınlar, kısacası şakşakçılar olarak adlandırılan bir güruh olurdu. 1980'lerde bir kez şövalyeliği kabul ettikten sonra, bu onun için gerçek bir soruna dönüştü.

Eduardo'nun faal sosyal yaşamı, muhtemelen de olumsuz yönde, çalışmasını ne oranda etkilemişti acaba? Onun, nükleer savaştan sonra hayatta kalanlara benzeyen, makine parçalarından yapılmış sıska ve aşınmış figürlerden oluşan ilk dönem heykeltıraşlığına son derece hayranım. 1980'lerin Paolozzi'sini tasavvur etmek zordur. Akşam yemeklerini çoğu kez Ritz'den birkaç adım ötedeki Caprice'de yiyen bu kişi, insanlığın en çaresiz anlarına karşılık gelen kötülüğü ve travmayı yansıtan tasvirler ortaya koyuyordu. 1960'ların sonuna doğru heykeltıraşlığı akıcı ve aerodinamik bir karakter kazanmış, yeni bir

havaalanı terminali üzerinde çalışan ileri teknoloji tasarım ofisi modüllerine benzemişti.

Sanırım bunun farkındaydı ve bazen, "Tamam, Jim... gel, dışarıya çıkalım" derdi. Ve böylece King's Yolu'nun ara sokaklarında dolaşırdık ve o, yolda karşımıza çıkan inşaat çöplerini karıştırır, kocaman elleriyle sanki kaybettiği bir oyuncağı arıyormuşçasına, atılmış ahşap veya metal parçalarını yoklardı. Ardından tekrar, "Eduardo!..." ve "Francis!..." çığlıklarından geçilmeyen, berbat akustiği olan ve gerek film yıldızlarını gerek gösteri dünyasından insanları ağırlayan Caprice'e giderdik. Neden Bacon'ın orada zaman geçirdiği sorusuysa ayrı bir muammaydı. 1980'lerin sonunda, bu rekabetçi sirkten usulca uzaklaştım.

Öte yandan, Eduardo genelde sakin bir yaşam sürmüştür. Onu stüdyosunda çalışırken imrenerek seyretmişimdir. Serigrafi baskıları için örnekler keserken müzik dinler, çekici bir doktora öğrencisiyle sohbete dalar, onu Amerika'dan bile fazla etkilemiş Japonya'ya yaptığı en son yolculuğunda karşılaştığı birinin dedikodusunu yapardı. 1960'larda ders vermek için Berkeley'e gidip geldikten sonra Amerika tutkusu yavaş yavaş kaybolmuştu. Bana bir grup öğrenciyi bir Douglas uçak fabrikasına geziye götürdüğünü ve hepsinin bu girişimden sıkıldığını anlatmıştı. İleri teknoloji bir Avrupalının hayal gücünü harekete geçirebiliyordu; ama Amerikalılar için bu doğal bir şeydi. Dört motorlu bir jet uçağının yapımı, onları bezelyelerin bir konserve halinde paketlenmesinden daha fazla etkilemiyordu, onlara esin kaynağı olmuyordu.

Sanırım, Japonya Eduardo için Amerika'nın başka yollarla sürdürülmesi olmuştu. Japon rüyasının merkezinde, sürekli kendisini yenileyen teknolojinin beraberinde getirdiği heyecan vardı. Japonya'dan bir yığın ileri teknoloji ürünü oyuncak, stüdyoda hantalca dolaşmalarını sağlayan elektronik sensörleri olan garip robotlar getirirdi. Bir keresinde beni Tokyo'dan aradığında, konuşmayı zorlaştıran anlaşılmaz Japonca sesler duyuluyordu. Meğer sesle harekete geçen sigara makinelerinin yanındaymış. Telefonda sesini duyurmak için bağırarak şöyle demişti: "Burada gece yarısı ve hiç kimse yok. Makineler bozulup kendileriyle konuşmaya başlamış..." Eduardo'nun tüm bunları heykeltıraşlığına aktarmış olmasını isterdim. Robotların karanlıkta tüm gece boyunca, "Yine bekleriz" ve "Alışverişiniz için teşekkür

ederiz" diyen sesleri hâlâ kulaklarımda.

Almanya ilgisini çeken ve heykeltıraşlığının hayranlık uyandırdığı diğer bir yerdi. Ona Chris Evans'ın, NPL'nin bodrumunda, aralarında dubalı köprünün nasıl kurulacağını gösteren bir Waffen-SS* eğitim filmi de olan bazı savaş dönemi filmleri bulduğunu söylediğimi hatırlıyorum. Eduardo çok etkilenmişti. "Bu her şeyi açıklıyor" diye mırıldanmıştı. Bu neredeyse simgesel elit askerlerin askeri mühendisliğin pratik gerçekleriyle kaynaşması, hayal gücünü harekete geçirmişti. Galiba Avusturyalı düşünür ve Bertrand Russell'ın Cambridge'ten arkadaşı Wittgenstein'a olan saplantısı, *The Tractatus*'tan** ziyade onun Betty Grable'i*** görmek için sık sık sinemaya gitmesiyle ilgiliydi.

Eduardo çok az romancı tanırdı; ama benim durumum da farklı değildi. Martin Bax gibi bir doktor veya Chris Evans ve Eduardo'yla birlikteyken, 1960'ların sonundaki romancı dostlarımla olduğumdan daha rahat hissediyordum kendimi. Büyük bir kısmı 1920'lerde modası geçmiş edebi duyarlılığın içine hapsolmuştu. Neyse ki son yıllarda romanın olumlu yönde epey değişmiş olduğunu söyleyebiliyorum. Aralarında çok güçlü hayal güçleri ve uçarı zihinleriyle Will Self, Martin Amis ve Iain Sinclair gibi isimlerin bulunduğu yeni bir yazar nesli ortaya çıktı.

En son 1970'lerin başında, yayınevim Jonathan Cape'te katıldığım bir edebiyat partisinde tehditkâr Lord Goodman'e en azından biraz yaklaşmayı başarmıştım. Partiye, Gal Muhafızları'nda hizmet etmiş ve Monte Cassino Savaşı'nda yaralanmış olan menajerim John Wolfers'la birlikte gitmiştim. O da sürekli içerdi. Birlikte okula gittiği ve şimdi Cape'in başı olan Tom Maschler'le yoğun bir rekabete girişmişti. Partinin olduğu gece John son derece sarhoştu ve zorlukla ayakta duruyordu. Ona destek olmaya çalışmıştım; ama beni itmiş, on saniye boyunca anlamsız cümleler söylemiş ve aniden ormanda devrilen dev bir ağaç gibi yere düşmüş ve düşerken daha ufak tefek iki üç misafiri de yanında götürmüştü. Bu birkaç kez tekrarlandıktan sonra mekânı terk etmişti.

---

* Waffen-SS (Schutzstaffel): İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'da Nazi Partisi'nin gaddarlıkları ve katliamlarıyla da bilinen paramiliter örgütünün askeri kanadı. (ç.n.)

** Tractatus: Avusturyalı filozof Wittgenstein'in en önemli eseri. (ç.n.)

*** Betty Grable (1916-1973): Meşhur Amerikalı sinema oyuncusu, şarkıcı ve dansçı. (ç.n.)

Sonunda onu merdivenlerden indirmeyi başarmıştım. Bedford Meydanı'nda seyreden tek bir taksi yoktu; ama yolun kenarındaki arabaların yanına park etmiş bir limuzinin yanında durumdan bihaber bir şoför duruyordu. Cebimden beş sterlin çıkarıp (herhalde bugünün 50 sterlinine karşılık geliyor) şoföre uzattım ve John'u beş dakikalık mesafede olan, Regent Meydanı'ndaki evine götürüp götürmeyeceğini sordum. Beş sterlini aldı ve John'u arka koltuğa yatırdık. Motoru çalıştırdığında eğilip kulağına, "Bu arada, kimin arabası bu?" diye sorduğumda, şoförün verdiği cevap "Lord Goodman"dı.

Nasıl olup da kendimi Kule'de* bulmadığıma hâlâ şaşırıyorum.

* Kule (Tower of London): Zamanında hapishane olarak da kullanılmış, Londra'nın en önemli tarihi yapılarından. (ç.n.)

19
Tedavi Dönemi (1967)

Hâlâ, beni çocuklarımın yetiştirdiğini düşünüyorum; sanırım daha ziyade kendilerini yetiştirirken ikincil bir faaliyet olarak gerçekleşti bu. Onların çocukluk döneminden hep birlikte çıktık. Onlar mutlu ve kendine güvenen gençler oldu; ben de çocuklarımın kendi fikirleri ve hırslarıyla bebeklikten tam anlamıyla gelişmiş insanlara dönüşüm deneyimleriyle zenginleşmiş ikinci yetişkinlik devreme girdim. Az sayıda baba, doğanın bu en önemli ve olağanüstü sürecine tanıklık ediyor ve maalesef çok sayıda anne de ev ve aile işlerinden ötürü o kadar dikkati dağılmış bir durumda ki, günbegün gözleri önünde gerçekleşen, hayata ilişkin sayısız mucizenin nadiren farkına varıyor. Bu açıdan kendimi son derece şanslı görüyorum. Küçük çocuklarımın ebeveyni olarak geçirdiğim yıllar en tatminkâr, en mutlu yıllardı ve karşılaştırıldığın-

da, benim ebeveynimin yaşamının ruhsuz ve sıkıcı olduğundan eminim. Onlar için ev yaşamı, briç oynamak ve Country Club'ta flört etmekten ibaret ciddi yaşamın bir sosyal müştemilatıydı.

Eduardo Paolozzi ve Dr. Martin Bax, Chris Evans ve Michael Moorcock'la arkadaşlıklarım benim için önemliydi ama yaşamımın kıyısında yer alıyorlardı ve sonuçta, güvenilir çocuk bakıcılarına ve o günün park gezintisi ayarlamalarına bağlıydılar. Yaşamımın merkezinde çocuklarım vardı ve onları da yazarlığım çevreliyordu. Düzenli bir şekilde romanlar ve kısa öyküler üretebilmemin en büyük nedeni zamanımın büyük kısmını evde geçiriyor olmamdı. Kısa bir öyküyü veya bir romanın bölümünü, okul için kravat ütüleme, kahvaltı hazırlama ve *Blue Peter*'ı* seyretme gibi işlerin arasında boş kalan zamanlarda yazardım. Öykücülüğümün bu yüzden daha iyi olduğuna eminim. En büyük yardımcım koridordaki bebek arabasıydı.

1960'lar televizyondan seyrettiğim heyecanlı bir on yıldı. Çocukları arabayla okula, partilere veya arkadaşlara getirip götürürken ne kadar içtiğime çok dikkat etmem gerekiyordu; ama alkolölçere yakalanmaktan korktuğumdan değil. Pasif içici olarak bol miktarda duman altı olurdum ve bir keresinde, tek bir dozun ne anlama geldiğinden tamamen habersiz, bir LSD almıştım. Bu, cehennemin kapısını açmış ve uzun zamandır varolan viski içiciliğimi gerekçelendirmiş korkunç bir hataydı.

Fay ve Bea aile hayatının idaresini ele almıştı. Jim'le ben emir almaktan memnunduk. Bu hepimiz ama özellikle kızlar için harika bir eğitimdi. Okul ve üniversite yaşamlarını mümkün olanın en fazlasını alarak tamamladıktan sonra sanat alanında ve BBC'de başarılı kariyerleri oldu. Mutlu evlilikler yaptılar ve kendi ailelerine sahipler. Baştan itibaren, fırsat ve başarıya herhangi bir erkek kadar onların da hakkı olduğunu, hiçbir zaman hükmedilmeye veya sömürülmeye izin vermemeleri gerektiğini kafalarına yerleştirdim. Sonunda boşuna konuşmuş olduğumu anladım; hayatta ne yapmak istediklerini gayet iyi biliyorlardı ve kararlıydılar.

Bazı babalar iyi anne olur ve umarım ben de onlardan biriyim. Ama sanırım, beni tanıyan kadınlara sormuş olsalardı, büyük kısmı çok pasaklı bir anne olduğumu söylerdi. Ev işinden tamamen bihaber olduğum gibi, ara sıra evin temizlenmesi gerektiğinin de farkın-

* Blue Peter (Mavi Peter): BBC televizyonunun çocuklar için hazırladığı program. (ç.n.)

Kızım Fay Ballard.

da değildim ve sık sık, bir elimde sigara, diğerinde de içki olurdu. Kısacası, her ne kadar sevgi dolu ve hoşgörülüysem de, sosyal hizmetlerin onaylamayacağı bir anneydim. Yıllar içinde benimle röportaj yapan kadın gazeteciler, ayrıntıları kaçırmayan bakışlarıyla evimin kullanılmayan köşelerinde keşfettikleri toza sık sık göndermede bulunmuştur. Galiba, mutluluğu gözlerinden okunan çocuklar (ki bundan hiç bahsetmezler) yetiştiren bir erkeğin varlığı, eski kafalılığın yol açtığı bir refleksi harekete geçiriyordu. Eğer kadınlar toz da almayacaksa, o zaman hiç mi ümit yoktu? Belki de aile yaşamının sürdüğü evin saplantılı bir şekilde sürekli temizlenmesi, gün ışığına çıkmaya çalışan bastırılmış duyguların silinmesi girişimiydi. Aşırı çalışan annenin hâkim olduğu çekirdek aile, birçok açıdan doğal değildi; tıpkı aslında erkek cinsini kontrol etmek için ödemek zorunda olduğumuz büyük bedel evlilik gibi.

Annelerinin yokluğu çocuklarım için çok büyük bir kayıptı; ama en azından kızlarım anne-kız arasında ergenlik yaklaşırken yaşanan stresten muaf olmuştu. Çocuklarını okuldan alan bir baba olarak okul kapılarında epey zaman harcıyordum ve bir süre sonra kızlarımın arkadaşlarının büyük kısmı için ergenliği cehenneme çeviren şiddetli annesel gerginliğin varlığını keşfetmiştim. Bazı anneler bariz bir şekilde kızlarının daha genç, daha kadınsı ve cinsel açıdan daha çekici olduğu gerçeğini kaldıramıyordu. Neyse ki, seksin beni hiçbir zaman endişelendirmediğini söyleyebilirim. Ben daha çok kızlarımın başlarına yatakta değil de, arabada ne gelebileceğiyle ilgileniyordum. Bir parça öğüt ve en yakın aile planlaması kliniğinin adresi yeterliydi; doğa ve onların doğuştan sahip oldukları sağduyu geri kalanını hallederdi.

Maalesef birçok anne kızının ergenliğe eriştiğini kabul etmeyi reddediyordu. Bir keresinde kızlarımı bir okul arkadaşlarının partisinden almıştım. Oğlanların da olduğu ilk partiydi. Anneler arabalarının yanında sohbet ediyor, partinin sona ermesini bekliyorlardı. Aralarından biri gülerek, kızlarının oğlanlarla kanepeler üzerinde çiftleştiği, müziğin gümbürdediği, kapkara oturma odasını tarif ediyordu. Tam o sırada bir anne evin kapısında belirdi ve yardım istercesine arkadaşlarına baktı. Açıkça aklı başından gitmişti; zorlukla yürüyor ve konuşabiliyordu. Bize doğru yaklaşırken bahçedeki yolda sendeledi. O sırada, "Helen..." diye seslenen biri onu titreyen omuzlarından kavramış ve "Sally bir oğlanla mı birlikte?" diye sormuştu. Helen, sanki kötünün kötüsünü görmüş gibi bize bakmış ve sonunda, "Penisini tutuyor..." demişti.

1960'ların sonunda tanıdığım en önemli insan, kırk yıldır ortağım, esin kaynağım ve hayat arkadaşım olan Claire Walsh'tu. Michael Moorcock'ın partisinde, Claire henüz yirmili yaşlarının başındayken tanışmıştık. İlk andan itibaren güzelliğine ve aklına vurulmuştum. Bugüne kadar dört güzel ve akıllı kadını yakından tanımış olmaktan ötürü kendimi son derece şanslı hissediyorum: Mary, kızlarım ve Claire. Tutkulu, ilkeli, tartışmayı seven biridir Claire. Hem bana hem de birçok arkadaşına son derece sadıktır. Birçok konuyla ilgilenir ve tamamen yapmacıklıktan uzak biridir. Hem çocuklarıma hem de

Kızım Beatrice Ballard.

torunlarıma çok cömert davranmıştır.

Claire'le hayat her zaman ilginç olmuştur. Sık sık arabayla Avrupa'nın yarısını dolaşmış ve bir kez bile susmamışızdır. Ortak zevklerimiz sayısızdır: resim, mimarlık, şarap, yabancı ülkelere seyahat, siyaset (hevesli bir solcudur ve orta yolcu yaklaşım karşısında sabırsızdır), sinema ve en önemlisi, iyi yemek. Yıllarca haftada iki kez dışarıda yedik ve Claire restoranlar konusunda uzmandır; çoğunlukla, yemek eleştirmenlerinden çok önce, harika yerler keşfeder. Çok iyi bir gazete ve dergi okurudur. İnternette uzmanlaşmıştır ve beni her zaman ilgimi çekecek haberlerle besler. Çok iyi bir aşçıdır ve yıllar içinde damak zevkimi geliştirmiştir. Müzik ve tiyatroyla hiç ilgilenmiyor olmama son derece kahramanca tahammül etmiştir. Her şeyden önce de öykücülüğümün sadık destekçisi ve en yakın arkadaşım olmuştur.

Claire'i ilk tanıdığımda, beni muhteşem güzelliği, doğal sarışınlığı ve zarif yüz hatları etkilemişti. Maalesef payına düşenden daha fazla hastalıkla uğraştı. Tanıştıktan bir süre sonra Londra hastanesinde büyük bir böbrek ameliyatı geçirdi. Taburcu olduğu gün onunla birlikte Charing Cross Yolu'ndan Foyle'ye doğru, ameliyatıyla ilgili tüm işlemleri anlatan tıp kitabını almak üzere yürüdüğümü hatırlıyorum. Prosedürü bulan ve artık Yeni Zelanda'da emekliliğinin tadını çıkaran cerraha üşenmeden bir mektup yazarak teşekkür etti ve karşılığında da uzun ve ilginç bir cevap aldı. Claire'den beklenecek tipik bir davranıştı bu. On yıl önce göğüs kanseriyle tanıştı; ama kahramanca mücadele etti. Yıllarca çile çekti. Bu mücadeleyi zaferle sonuçlandırmış olması, onun cesaretine bir övgüdür.

Birlikte Avrupa ve Amerika'nın birçok yerine, film festivallerine ve galalara gittik. Buralarda beni hep desteklemiş, beni hayata bağlamıştır. Tanıştığımız zaman Claire, sanat kitapları yayımlayan bir yayınevinde halkla ilişkiler yöneticisi olarak çalışıyordu. Daha sonra Gollancz, Michael Joseph ve Allen Lane'in halka ilişkiler yöneticiliğini yaptı ve yayıncılık bilgisinin yanı sıra, bu alanda tanıdığı birçok sinsi ve sevimli kişilikle birlikte bana çok yararı dokundu.

Geriye dönüp baktığımda, Avrupa'da Claire'le ilişkilendirmediğim nerdeyse tek bir müze veya plaj olmadığını görüyorum. Çocuklarımızla (Jennifer adında bir kızı vardı) plajlarda ve havuz başındaki şemsiyelerin altında, otellerde ve restoranlarda binlerce mutlu saat geçirdik. Chartres'ten Roma ve Seville'ye kadar birçok yerdeki katedralin çevresinde dolaştık. Claire gezi rehberlerini bir çırpıda okur ve her zaman kıyıda köşede kalmış ilginç bir şapel bulur veya bir Van Eyck'de bu veya şu azizin özel bir şekilde simgeleştirilişine işaret eder. Katolik olarak yetiştirilmişti ve yaşadığı yer, Westminster Katedrali'ne yakındı. Çocukluğu neredeyse kilisenin bahçesinde geçmişti. Ne zaman kendimizi Victoria'da bulsak, arkadaşlarıyla saklambaç oynadığı bir taş aslana ve Peabody binasına işaret eder.

Claire'in güzelliği beni o kadar etkilemişti ki, onu, 1960'ların sonunda *Ambit*, *Ark* ve başka bir yerde yayımlanmış iki "reklamımın" can alıcı noktası yapmıştım. Büyük ölçüde *Vahşet Sergisi*'nden alınmış soyut fikirlerin reklamlarını yapıyordum: Örneğin, "İki duvar arasındaki açının mutlu bir sonu var mıdır?" benzeri, o zamanlar beni meşgul etmiş ilginç bir soru gibi. Tam sayfa reklamların her birinde

Claire Walsh, 1968.

metin, parlak ve yüksek nitelikli bir fotoğrafın üzerinde yer alıyordu ve amaç, *Vogue* ve *Harper's Bazaar*'dan reklam alarak para kazanmaktı. Romanların büyük kısmının, metinlerinin neredeyse tamamından vazgeçip, kendilerini onları çağrıştıran tek bir slogana indirgeyebileceklerini düşünmüştüm. Önerimi özetleyerek Sanat Konseyi'ne başvurdum; ama büyük bir ciddiyetle bana ödenek vermeyi reddettiler. Başvurumun saçma olmasını gerekçe göstermişlerdi. Son derece ciddi olduğum için epey hayal kırıklığına uğramıştım. Sanat Konseyi bana göre (farkında olarak veya olmayarak) açıkça başarısız faaliyetlere on binlerce sterlinlik destek sağlamıştı. *London Magazine*, *New Review*, sayısız şiir dergisi ve küçük gazetelerle birlikte, *Ambit*'in kendisi de bu kategoriye dahil edilebilirdi.

Bir şiir dergisinin verdiği partiye katılan herkesin çevresindeki ko-

nuşmalardan hemen keşfedeceği gibi, Sanat Konseyi'nin yıllar içinde dağıttığı fonlar şairler, romancılar ve hayattaki ana hedefi ödeneklerini yenilemek olan hafta sonu yayıncılarından oluşan bağımlı bir müşteri grubu yaratmıştı. Neden mütevazı kazançlarla (günümüz vergilerinin ana kaynağı) yaşamaya çalışan insanların vergileri, bir Kuzey Londra çocuk doktorunun veya *New Review*'nun merhum editörü gibi kendini önemli gören Soho* aylaklarının kabul edilebilir hobisine gitmeli hiçbir zaman anlamış değilim. Devletin sanatı himaye etmesinin ardında, bir hadım etme töreni uygulaması, devrimci dürtüleri kısırlaştırmak ve "sanat topluluğunu" uysal bir sürüye dönüştürmek gibi siyasi bir rolü olduğunu düşünüyorum. Sızlanmalarına izin veriliyor; ama bir yandan da, hiçbir zaman toprağı eşeleyemeyecek kadar güçsüz kılınmışlar.

Her şeye rağmen, Sanat Konseyi'nin bir eşek şakası olarak gördüğü şey en azından Claire'in güzel yüzünün *Evening Sandard*'da çıkmasını sağladı.

Ve son olarak, ki bu aynı derece önemli benim için, beni kedilerin büyüsüyle tanıştırdı.

* Soho: Londra'nın gece kulüpleri ve restoranlarıyla bilinen semti. (ç.n.)

20
Yeni Heykel
(1969)

Eğer *Vahşet Sergisi* mezarlıkta havai fişek gösterisiyse, *Çarpışma* gerçekliğe bin tane bombardıman uçağıyla yapılan saldırıydı. Ama dönemin İngiliz eleştirmenleri yön duygumu tamamen kaybettiğimi ve kendimi saldırıya son derece açık bir hedefe dönüştürdüğümü düşünmüştü. *Vahşet Sergisi* 1970'te basıldı ve benim her şeyin daha iyiye doğru değiştiği izlenimini veren altmışları anlamlandırma girişimimdi. Umut, gençlik ve özgürlük sloganlardan daha fazla şey ifade ediyordu; 1939'dan bu yana ilk kez insanlar gelecekten korkmuyordu. Matbaanın hâkim olduğu geçmişin yerini, elektronik şimdinin, anındalığın egemen olduğu bir dünya almıştı.

Aynı zamanda daha karanlık akıntılar da yüzeye biraz fazla yakın akıyordu. Vietnam Savaşı'nın vahşeti, Kennedy suikastının süregelen

kamusal vicdan azabı, acımasız uyuşturucu dünyasının kayıpları, eğlence sektörünün bizi çocuklaştırmak için yürüttüğü kararlı çaba; tüm bunlar yeni doğan şafakla bizim aramıza girmeye başlamıştı. Gençlik, daha çok eski bir şapka gibi görülmeye başlamıştı ve zaten bu kadar umut ve özgürlükle ne yapabilirdik ki? Anındalık birçok şeyin bir çırpıda gerçekleşmesine izin veriyordu. Cinsel fanteziler bilimle, siyaset şöhretle kaynaşırken, gerçek ve akıl kapıya doğru itiliyordu. Vahşetin ve infazların sergilendiği düzmece haber filmlerini gerçeğinden ayırt etmenin olanaksız olduğu Mondo Cane* "belgeselleri" seyrediyorduk.

Ve bunu sevdik de! Zaten *Mondo Cane* filmlerinde gerçeğin ve gerçekliğin belirsizleşmesindeki gönüllü suçortaklığımız tek başına bunları mümkün kılmış ve bunu tüm medya dünyası, siyasetçiler ve din adamları kullanmaya başlamıştı. Şöhret, önemli olan tek şeydi. Eğer Tanrı'yı reddetmek bir piskoposu ünlü yapabiliyorsa, başka seçenek var mıydı? Duygusal müziği, tutulmayan sözleri, anlamsız sloganları seviyorduk. En karanlık fantezilerimiz, yavaş yavaş kaybolan köpüklerin arasında uyuşturulmuş bir halde uzanan Marilyn Monroe'nun içinde bulunduğu banyonun yarı açık kapısını itmekti.

Tüm bunları *Vahşet Sergisi*'nde yakalamaya çalıştım. Ya günlük hayatın kendisi kocaman bir ruhsal çöküş idiyse, o zaman aklın yerinde olmasıyla ruhsal bozukluğu nasıl birbirinden ayıracaktık? Çaresiz korkularımızın ve fobilerimizin oluşturduğu alet kutumuzdan yararlanarak zihnimizde daha anlamlı bir dünya kurmak için yapabileceğimiz ayinler, akıldışı kutsal bağlılık törenleri var mıydı?

Vahşet Sergisi'ni yazarken, burada bahsedilen dünya kadar parçalanmış bir yaklaşım benimsemeye çalıştım. Okurların çoğu bunu kavramakta zorlandı. Geleneksel A + B + C anlatısı beklediler ve dolayısıyla dönemin önemli insanlarıyla ilgili tecrit edilmiş paragraflar ve oldukça saplantılı cinsel fanteziler onları kitaptan soğuttu. Ama kitap Britanya, Avrupa ve ABD'de basılmaya devam etti ve birçok kez yeniden yayımlandı.

New York'ta Doubleday tarafından basıldı; ama kitabın ateşli destekçisi editör, genel müdüre gönderilen yeni kitaplarla dolu te-

* Mondo Cane (İt.: Köpeğin Dünyası): İtalyan film yapımcıları Paolo Cavara, Gualtiero Jacopetti ve Franco Prosperi tarafından 1962'de yapılmış ve Batı izleyicisini şoke edecek kültürel pratikler üzerinde yoğunlaşan belgesel. Şok etmeye dayanan belgeselcilik tarzı daha sonra başkalarına da esin kaynağı olmuştur. (ç.n.)

kerlekli servis arabasına kitabın bir prova baskısını koyma hatasını işlemiş. Bu noktada, Nelson Doubleday Amerikalı yayıncıların temel kuralını çiğnemiş: Kendi kitaplarından hiçbirini okuma. *Vahşet Sergisi*'nin sayfalarını gelişigüzel karıştırırken, gözü birden "Ronald Reagan'ı neden sikmek istiyorum?" başlıklı bölüme takılmış. O sırada California valisi olan Reagan yakın arkadaşı olduğundan, birkaç dakika içinde tüm baskıyı iptal emri çıkmış. Kitap daha sonra, William Burroughs ve diğer önemli yenilikçi öncü yazarları barındıran Grove Press tarafından basıldı. 1990'lardan bu yana da San Francisco'daki Re/Search Yayınevi basıyor; bugüne kadar karşıma çıkan en olağanüstü, kent antropolojisinin en garip türünde uzman, gayet canlı ve maceraperest bir yayınevi.

Son yıllarda *Vahşet Sergisi* karanlıktan sıyrılmaya başladı ve ben, acaba internet kullanımının yaygınlaşmış olması benim deneysel romanımı daha fazla mı ulaşılır kıldı diye merak ediyorum. Sabah e-postalarının kısa paragrafları ve kopuklukları, üst üste binen metinler ve insanın dikkatini birbiriyle ilgisiz konulara odaklaması, tüm bunlar birlikte *Vahşet Sergisi*'nin metnine çok benzeyen bir parçalanmış dünya yaratıyor.

* * *

1970'te *Vahşet Sergisi* yayımlanmıştı ama ben beş yıldır beklediğim ilk "geleneksel" romanımın basılacağı günü iple çekiyordum. Daha sonra *Çarpışma*'yı oluşturmuş düşünceler kümesi üzerine derin derin düşündüm. Birçoğunu, bir bakıma parçalanmış anlatısında gizlenmiş *Vahşet Sergisi*'nde incelemiştim. *Çarpışma*, konuya kafadan bir giriş olacak, genelde şiddet ve özellikle de cinsel şiddet karşıtlığımıza dair tüm geleneksel varsayımlarımıza açık bir saldırı gerçekleştirecekti. İnsanların bizim inanmak istediğimizden daha karanlık hayal güçleri olduğundan emindim. Bizi yöneten akıl ve kişisel çıkardı; ama sadece biz akılcı olmayı uygun bulduğumuz sürece bu böyleydi ve çoğu zaman zulüm ve şiddetin korkunç düzeylerini sunan filmler, romanlar ve resimli mizah dergilerinde eğlendirilmeyi tercih ediyorduk.

Çarpışma'da, cinsellik ve araba kazası arasında güçlü bir bağlantı, büyük ölçüde meşhur şahıs kültünün harekete geçirdiği bir kaynaşma olduğu önermesinde bulunuyorum. Ünlü insanların araba ka-

zası sonucu ölümlerinin yarattığı etkinin, uçak kazası veya otelde çıkan yangın sonucu ölümlerinin yarattığı etkiden derin olduğu ortadaydı. Bunu Kennedy'nin Dallas'ta arabasında öldürülmesinden (özel bir araba kazası) Prenses Diana'nın bir Paris tünelindeki feci ölümüne kadar bir dizi örnekte görebiliriz.

Çarpışma bariz bir şekilde zor olacaktı ve hâlâ anormal tezimden emin değildim. Ardından 1970'te Londra New Art Laboratory'den [Yeni Sanat Laboratuvarı] birisi benimle temasa geçti ve orada bir etkinlik gerçekleştirmek isteyip istemediğimi sordu. Artık kullanılmayan bir ecza deposu olan bu büyük binanın içinde bir tiyatro, bir sinema ve bir sanat galerisi vardı. Ayrıca, tehlikeli kimyasal dumanları ve dolayısıyla, bana söylendiğine göre, bir polis baskını ihtimaline karşılık esrar dumanını dışarı atacak bir dizi baca da bulunuyordu.

Seks ve araba kazası arasındaki bilinçsiz bağlantılar hakkındaki hipotezimi, kaza geçirmiş arabalardan oluşan bir sergi düzenleyerek test edebileceğimi düşündüm. New Art Laboratory yardımcı olmaya hevesliydi ve galeriyi bir aylığına bana vermeyi teklif ettiler. Kuzey Londra civarındaki araba hurdalıklarını dolaştım ve kaza geçirmiş bir Pontiac da dahil olmak üzere üç araba satın aldım ve galeriye gönderttim.

Arabalar grafik sanatlarına ilişkin herhangi bir materyalle desteklenmeksizin sanki birer büyük heykellermiş gibi sergilendi. New Art Laboratory'den bir televizyon heveslisi, bir kamera ve ziyaretçilerin arabaları gezerken kendilerini seyredebilecekleri kapalı devre ekranlar yerleştirmeyi teklif etti. Kabul ettim ve ziyaretçilerle tepkilerine ilişkin görüşmeler yapacak bir genç kadın tutmayı önerdim. Telefonla irtibata geçtiğimiz kişi görüşmeleri çıplak yapmayı da kabul etmişti; ama galeriye gelip kaza yapmış arabaları gördükten sonra bu sözünden döndü ve ancak üstsüz kalabileceğini söyledi. O sırada bu yanıtın bile kendi içinde önemli olduğunu düşünmüştüm.

Hatırı sayılır miktarda alkol sipariş ettim ve herhangi bir galeri açılışının ilk gecesinde nasıl hareket ediliyorsa öyle hareket ettim. Tüm kesimlerden yazarlar ve gazeteciler çağırmıştım. Hiçbir sanat galerisinde ziyaretçilerin bu kadar hızla sarhoş olduklarını görmemiştim. Havada epey yoğun bir gerginlik vardı. Sanki herkes kendisini, içinde çalmaya başlamış bir alarmın tehdidi altında hissediyordu. Eğer bu arabaları caddeye park etmiş olsaydık hiç kimse onların farkına

varmayacaktı. Ama galerinin sabit ışıkları altında bu kaza geçirmiş arabalar insanları tahrik ediyor, onlara rahatsızlık veriyordu. Arabaların üzerine şarap dökülmüş, camları kırılmış ve üstsüz kız da Pontiac'ın arka koltuğunda neredeyse tecavüze uğramıştı (ya da kızın kendisi böyle bir iddia da bulunmuştu; daha sonra, "Ballard Kazası" başlığıyla marjinal bir gazete olan *Friendz*'de suçlayıcı bir eleştiri yazacaktı). *New Society*'den bir kadın gazeteci bu kargaşa arasında benimle röportaj yapmaya başlamıştı; ama o kadar öfkelenmişti ki (söz konusu dergide "bu" sınırsız miktarda mevcuttu), bana saldırmaması için onu tutmaları gerekmişti.

Teşhir edildikleri bir ay boyunca arabalara aralıksız saldırılmıştı: Hare Krishna* grubu tarafından beyaz boyayla sıvanmış; ters çevrilmiş, aynaları ve plakaları sökülmüştü. Gösteri sona erip de arabalar geri götürülmek üzere galerinin kapılarından çıkarıldıkları anda üzülmemiştim. Kararımı çoktan vermiştim. Romanımın inceleyeceği bilinçaltı bağlantılara dair tüm şüphelerim doğrulanmıştı. Aslında sergim, sanat gösterisinin ardına gizlenmiş bir psikolojik test olmuştu. Sanırım bu, Hirst'ün Shark** ve Emin'in Bed*** çalışmaları için de geçerli. Artık izleyicileri, empresyonistlerle kübistlerin yaptığı gibi sadece estetik araçlarla harekete geçirmenin veya öfkelendirmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Lekeli bir çarşaf olsun ya da bize, tutunduğumuz aldatmacaları hatırlatmak için ikinci bir ölüm yaşamak zorunda kalan ortasından ikiye ayrılmış bir inek olsun, en çok sevdiğimiz yanılsamalarımızdan birini tehdit eden bir psikolojik meydan okumaya ihtiyaç var.

Araba sergim beni cesaretlendirdikten sonra, 1970'te *Çarpışma*'yı yazdım. Bu edebi bir meydan okumadan daha fazla bir şeydi. Her gün Shepperton'un caddelerinde karşıdan karşıya geçen üç küçük çocuğum vardı ve doğa sevimsiz numaralarından birini daha gerçekleştirebilirdi. Romanı bir tür psikopatlık ilahisi olarak nitelen-

* Hare Krishna: 1960'larda başlamış, Hindu Vedik metinlerine dayanan uluslararası dini grup. (ç.n.)

** Hirst's Shark: İngiliz sanatçısı Damien Hirst'in "The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living" adlı çalışmasında formaldehit içine koyarak bir vitrinde sergilediği ölü köpekbalığı. (ç.n.)

*** Emin's Bed: Britanyalı sanatçı Tracy Emin'in kendi yatağını tüm dağınıklığı içinde sergilediği sanat çalışması. (ç.n.)

dirmiş ve ana karakterlerinin zihinlerine girmek için büyük bir çaba sarf etmiştim. Kendi hayal gücüme sadık kaldığımı gösteren bir girişim olarak, anlatıcıya kendi ismimi vermiş, bununla birlikte gelen her şeyi kabul etmiştim.

Romanı bitirdikten iki hafta sonra tanka benzeyen Ford Zephyr'imle Chiswick Köprü'sünden geçiyordum ki, ön lastiğin köprünün bacağında patlamasından ötürü trafik kazası yaptım. Araba kontrolden çıkmış, ortadaki refüjü aşmış ve ters dönmüştü. Şansıma emniyet kemerim takılıydı. Asılı kalmış bir halde, kapıların kısmen çökmüş tavandan ötürü sıkıştıklarının farkına varmıştım. İnsanlar bağırıyordu: "Benzin! Benzin!" Araba hareket halindeki trafiğin ortasındaydı ve bana başka bir taşıt çarpmadığı için şanslıydım. Sonunda pencereyi aşağıya indirip dışarı çıkmayı başardım. Bir ambulans beni Roehampton'daki en yakın hastaneye götürdü. Burada kafa röntgenimi çektiler. İki hafta boyunca sürecek ve sonra aniden kaybolacak sürekli bir baş ağrısına yol açan hafif bir beyin sarsıntısı geçirmiştim. Onun dışında bir şeyim yoktu.

Geriye dönüp baktığımda düşünüyorum da, eğer o kazada ölseydim, herhalde kasti olduğu düşünülür, en azından bilinçaltı düzeyinde, romanı sürükleyen kara güçlere teslimiyetin ifadesi olarak kabul edilirdi. O günden sonra bir daha trafik kazası geçirmedim ve yarım yüzyıllık şoförlüğüm sırasında hiçbir zaman sigorta tazminatı için başvurmadım. Ama *Çarpışma*'nın ölüme ilahiden ziyade ölümü teskin etme girişimi olduğuna inanıyorum; tıpkı Bacon'ın yanında, masada, balıksırtı desenli ceketi ve makineli tüfeğiyle sabırla oturan başsız figür gibi yanı başımızdaki sessiz bahçede bekleyen celladın satın alınmasına benzer şekilde. *Çarpışma* seks ile ölümün kesiştiği noktada yer alır ama işareti okumak zordur ve sürekli kendisini yeniden ayarlamaktadır. Sanırım aynı şey, bize bu genç kadının güzel vücudunun karmakarışık mezardan çıktığını hatırlatan Tracey Emin'in Bed çalışması için de geçerlidir.

Çarpışma birçok ülkede yayımlandı ve 1996'da David Cronenberg'in onu filme uyarlamasından sonra birçok yerde yeniden basıldı. Britanya'da orta düzeyde bir başarı yakaladı; ne var ki Jonathan Cape Yayınevi Fransa'daki benzerlerinin, örneğin Paris'teki Calman-Levy'nin doğal yeteneğini ortaya koyamamıştır. Fransız baskısı büyük başarıydı ve *Çarpışma* benim Fransa'da en tanınmış

kitabımdır. Fransız eleştirmenler romanın seks, ölüm ve arabayı bir araya getirmesini, sorun yaratmadan kabul etti. Demek ki, Fransa'da arabasıyla gezen biri *Çarpışma*'nın sayfaları arasında dolaşıyor.

Çarpışma'nın Fransa'daki başarısında bir diğer önemli faktör de, huzur bozucu çalışmaların Fransa'da uzun bir geçmişinin olmasıdır. Bu tür çalışmaların geçmişi geriye, Sade'ın pornografik romanlarına kadar dayanır ve son zamanların sembolik şairlerinden sürrealistlerin kilise karşıtı fantezilerine ve Cêline ile Genet'in romanlarına kadar uzanır. İngiltere'de böyle bir gelenek hiçbir zaman olmadı ve *Story of O*'nun* 1950'lerde burada basılmış olduğunu düşünmek olanaksızdır. Şu sıra süratle sağcı siyasi fanatiklerin ve din ahlakçılarının yönetiminde teokratik bir devlete dönüşmekte olan Birleşik Devletler'de de, yerleşik ortama meydan okuyan yazarlara yönelik benzer sorunlar söz konusu olmaktadır. Nabokov'un *Lolita*** ve Henry Miller'ın *Tropic**** romanlarıyla William Burrough'un Naked Lunch'ı***** ilk kez Paris'te, porno edebiyatında uzmanlaşmış küçük bir yayınevi olan Olympia Press tarafından yayımlandı.

Çarpışma ilk kez Britanya'da okurla buluştuğunda kayda değer bir hareketlilik yaratmadı; ama yirmi beş yıl sonra, ülkenin kendisini güya liberalleştirdiği dönemin ardından, Fleet Caddesi'nde bulunabilecek en büyük bardaktaki suda saçma bir fırtına koparması, bir ulusun ne kadar baskı altında ve gülünç olabileceğini göstermiştir.

David Cronenberg'in *Crash* adlı filminin galası 1996'da Cannes'da yapıldı. Festivalin en tartışmalı filmiydi ve bu tartışma, özellikle İngiltere'de yıllarca sürdü. Yaklaşmakta olan genel seçimlerde yenilgiyle karşı karşıya olan çaresiz muhafazakâr siyasetçiler, kamu ahlakının bekçileri olarak puan toplamak için filme saldırdılar. Kabine bakanlarından Virginia Bottomley görmediği filmin yasaklanmasını talep etti.

Cannes festivali olağanüstü bir medya olayıdır. Basit bir roman-

* Story of O: Historie d'O; Pauline Reage, Türkçe'si O'nun Hikâyesi, Çiviyazıları Yayınevi. (ç.n.)

** Lolita: Viladimir Nabokov; Türkçe'si Lolita, İletişim Yayınları. (ç.n.)

*** Tropic: Tropic of Cancer, Henry Miller, Türkçe'si Parantez Yayınları. Tropic of Capricorn, Henry Miller, Türkçe'si Oğlak Dönencesi, Can Yayınevi. (ç.n.)

**** Naked Lunch, William S. Burrough, Türkçe'si Çıplak Şölen, Altıkırkbeş Yayınevi. (ç.n.)

cıyı birçok nedenden ötürü çok korkutur. Kitaplar hâlâ geniş bir okur kitlesi bulabilir ama filmler düşlenir. Claire ve ben çığlıklar atan kalabalıklar, çılgın partiler ve uzun limuzinler karşısında afallamıştık. Tanıtıma yönelik tüm röportajlarda yer aldım ve filmin yıldızlarının Cronenberg'in hoş uyarlamasına ne kadar bağlı olduklarını görmek beni çok etkiledi.

Aramıza önemli bir Amerikalı film eleştirmeni katıldığı sırada, Holly Hunter'ın yanında oturuyordum. İlk sorusu, "Holly bu boktan filmde ne arıyorsun?" oldu. Holly bir anda canlanıp filmi tutkulu bir şekilde savundu ve onu, dar kafalılığı ve taşralılığından ötürü kınadı.

Film ilk olarak birkaç hafta içinde Paris'te gösterime girdi ve gayet başarılıydı. Oradan Avrupa'ya ve tüm dünyaya yayıldı. Amerika'ya ulaştığında, dağıtım şirketinin başındaki Ted Turner *Çarpışma*'nın kamu ahlakını zedeleyeceğine karar verdiğinden bazı sorunlar çıktı. Oysa o sırada, fahişeleri oynayarak (*Klute*'da olduğu gibi) kariyer yapmış veya kürk kaplı bir uzay gemisinde sıçrayarak çıplak dans etmiş (*Barbarella*'da) Jane Fonda'yla evliydi.

İngiltere'deyse film bir yıl ertelendi. Westminster Konseyi filmi Londra'nın Batı Yakası'nda yasaklamış ve bir dizi konsey de bu uygulamayı takip etmişti. Sonunda gösterime girdiğinde, filmi taklit eden araba kazaları yaşanmıyordu ve tartışmalar nihayet sona ermişti. Son derece zeki ve düşünceli bir insan olan Cronenberg, İngilizlerin tepkisi karşısında şaşkına dönmüştü. "Niçin?", "Ne oluyor burada?" diye soruyordu sürekli.

Cronenberg'in o sırada sorduğu bu soruların cevabını ben elli yıldır bulamamıştım.

21
Öğle Yemekleri ve Filmler (1987)

Artık her biri yetişkin olan üç çocuğum da, 1980 yılında üniversitedeydi. Bir iki yıl içinde evi terk edecek ve kariyerlerini inşa etmeye koyulacaklardı. Böylece hayatın en tatminkâr evresi aniden sona erecekti. Daha önce bunu tatmıştım. Her ebeveynin bildiği gibi, bebeklik ve çocukluk hiç bitmeyecekmiş gibidir. Ardından ergenlik gelir ve çabucak ilk otobüsle ayrılır. İnsan bir anda daha zeki, daha dost ve birçok açıdan da daha deneyimli, sevimli genç yetişkinlerle paylaşmaya başlar evi. Ama çocukluk sona ermiştir ve bu sessizlikte insan kilerdeki boş viski şişelerine bakarak kaç bardağın bu boşluğu doldurabileceğini düşünür.

1970'lerin tadını, sıkıcı Heath yıllarında* ve son eski İşçi Partisi

* Ted Heath 1970-74 yılları arasında Muhafazakâr Parti'den Britanya başbakanı olmuştur. (ç.n.)

hükümetinin solmakta olan ışığında, her fırsatta başka ülkelere giderek çıkarmıştık. Claire, dört çocuğumuz ve ben, bizim gibi aileler için yapılmış büyük arabama tırmanıp Dover'a gider, duygusallığa kapılmadan kayaların kayboluşunu seyrederek karşıya geçer (bu sayısız kanal geçişlerinde tek bir yolcunun ağladığını görmedim), sonunda eğik kapılardan çıkıp tekrar özgürce nefes almaya başlar ve Boulogne kömür topaklarında ilerlerdik. Bir süre sonra Gauloises sigarasının kendinden geçiren ağır dumanı, koku, bok ve yüksek oktan Fransız benzini çıkardı karşımıza; maalesef şimdi kömür topakları da dahil olmak üzere hiçbiri yok. Hiçbir zaman anlamadığım nedenlerden ötürü az fotoğraf çektik ve tersini yapmaya karar verdiğimizde çocuklar artık kendi başlarına tatile çıkıyorlardı. Ama bellek dünyanın en harika galerisi ve ben mutluluk anlarına dair sınırsız arşivle oynayabiliyorum.

Claire'le birlikte ilk kez baş başa tatile çıktığımız gün çocuklara el sallarken, tekrar Şanghay'ı düşünmeye başlamıştım. Savaşı neredeyse tamamen unutmuş ve arkadaşlarımla sohbetlerimde hiçbir zaman Şanghay'a gönderme yapmamıştım. Hatta Claire ve çocuklara bundan nadiren bahsetmiştim. Ama her zaman savaş yılları ve toplama kampı hakkında yazmak istemiştim. Çünkü İngiltere'de çok az insan Pasifik'te Japonlara karşı savaş verilmiş olduğunun farkındaydı.

Lunghua Kampı'na girdiğimden bu yana aradan kırk yıl geçmişti ve yakında anılarım silinmeye başlayacaktı. Çok az romancı, kişiliğinin oluşmasında rolü olmuş, yaşamındaki en belirleyici deneyimleri yazmak için bu kadar beklemiştir. Hâlâ, neden bu kadar uzun bir sürenin geçmesine izin verdim anlayabilmiş değilim. Sık sık üzerinde düşündüğüm üzere, herhalde Şanghay'ı unutmam yirmi yıl sürdüğü ve tekrar hatırlamam için de bir yirmi yıl daha geçmesi gerektiği içindi. İngiltere'de savaştan sonraki ilk yıllarımda Şanghay ulaşılmaz bir şehir, bir daha hiçbir zaman dönemeyeceğim bir geçmişin altına gömülmüş bir El Dorado* olmuştu benim için. Bir başka neden, çocuklarımın büyümesini beklemiş olmamdı. Birer yetişkin oluncaya kadar, onları kafamda onların yaşındayken bildiğim tehlikelere maruz bırakmamaya çalışmıştım.

Okurların sorduğu diğer bir soru da şuydu: Neden ebeveynini romanının dışında tuttun? Öykünün tamamı üzerine ilk kez düşünmeye

* El Dorado: Hayali altın kent. (ç.n.)

başladığımda, ana karakterlerin yetişkinler olacağını ve herhangi bir yaş grubundan hiçbir çocuğun romanda yer almayacağını varsaymıştım. Ama ardından Lunghua Kamp'ı veya Şanghay'la ilgili yetişkinlere ilişkin anılarım olmadığının farkına vardım. Kamp ve kentle ilgili yegâne anılarım ergenlik döneminin ilk yıllarına ait olanlardı. Şanghay çevresindeki bisiklet gezilerime, boş apartmanları keşfime ve Japon askerleriyle arkadaşlık kurma girişimlerine dair hâlâ hatırladığım capcanlı anılarım var. Ama gece kulüplerine ve gece partilerine dair hiçbir anım yok. Her ne kadar Lunghua Kampı'nda zamanımı dolaşarak geçirdiysem de, yetişkin yaşamının birçok kısmıyla ilgili çok az bilgim vardı. Tutukluların cinsel yaşamına ilişkin hâlâ hiçbir şey bilmiyorum. Perdeyle ayrılmış odacıklardan oluşan bu kalabalık mekânlarda gönül ilişkileri yaşanıyor muydu? Bunlar muhtemelen ideal randevu hücreleriydi. Tutukluların sağlıklarının ilk yıl hâlâ yerinde olduğundan emin gibiyim. Hiç kimse hamile kalmış mıydı? Evet ve Japonlar bu aileleri hastanelere yakın olan Şanghay'daki kamplara yerleştirmişti. Tutuklular arasında şiddetli rekabetler ve insanı yiyip bitiren gerilimler var mıydı? Evet. Bazen yumruklaşmaya kadar varan ve hem kadınlar hem de erkekler arasında yaşanan tartışmalara şahit olmuştum. Ama yıllar değilse de, aylarca sürmüş olabilecek dargınlıklara ilişkin hiçbir şey bilmiyordum. Babam diğer insanlarla vakit geçirmeyi seven biriydi, çoğu insanla iyi geçinirdi; ama annem G Blok'ta çok az arkadaş edinmişti ve zamanının büyük kısmını odada kitap okuyarak geçirirdi. Her ne kadar birbirimizden bir metre uzakta yedik, uyuduk, giyindik ve soyunduysak da, garip bir biçimde, kampta onunla ilgili çok az anım var. Kız kardeşime ilişkin anımsa hiç yok.

Böylece, herhalde daha ilk başta öne sürdüğüm varsayımı kabul ettim: *Güneş İmparatorluğu*, savaş sırasında toplama kampında kalan yeniyetme bir çocuğun gözünden anlatılacaktı. Hazırda benim gibi bir çocuk varken, kurgusal olanını icat etmeye gerek yoktu. Bir kere romanın otobiyografik olacağına karar verdikten sonra, her şey kendiliğinden yerli yerine oturdu. Romanın büyük kısmında, hâlâ hatırlayabildiğim olaylardan bahsediyordum. Bir araya getirmem gereken çok sayıda anı vardı ve anlatılan bazı olaylar hayaliydi. Ama her ne kadar *Güneş İmparatorluğu* bir roman olsa da, kesinlikle ya başkalarının anlattığı ya da bana ait gerçek deneyimlere dayanıyordu.

Romanı yazmak şaşırtıcı derecede sorunsuz olmuştu. Daktilo

edilmiş metinden anılar fışkırıyordu: Şanghay'ın pislik ve vahşeti, terk edilmiş köylerin hissedilmeyen kokuları ve hatta Lunghua Kampı'nın pis kokusu, aslında koca bir gecekondu mahallesi olan aşırı yoksulluk ve alt alta üst üste bakalarla yurtların kötü kokusu. Her cepten anıların çıktığı bir üst aramasından geçiriyordum kendimi. 1983'ün sonunda romanı bitirdiğimde, Şanghay kendi serabından çıkmış ve tekrar gerçek bir kent olmuştu.

Güneş İmparatorluğu büyük bir başarıydı. O düzeyde yakaladığım tek başarıydı ve satış rakamları, o güne kadarki tüm kitaplarımın toplam satışını geçmişti. Britanya ve diğer ülkelerde uzun süredir yeni baskısı yapılmamış kitaplarımı tekrar canlandırdı ve okurların dikkatini ilk kitaplarıma çekti. Bir kısmı büyük hayal kırıklığına uğrayıp bana *Çarpışma* adlı romanımda gerçekten ne anlatmaya çalıştığımı soran mektuplar yolladı. Bu, cevabı olmayan bir soruydu.

İlk kitaplarımı ve kısa öykülerimi yakından takip eden diğer okurlarsa *Güneş İmparatorluğu*'nun yansımalarını çok geçmeden tespit etmişti. Son otuz yılda ürettiğim alameti farika tasvirler, boş yüzme havuzları, terk edilmiş oteller ve gece kulüpleri, boş uçuş pistleri ve taşmış nehirler; tüm bunlar Şanghay'la ilişkilendirilebilirdi. Uzun bir süre buna direndim; ama şimdi neredeyse kesinlikle doğru olduğunu kabul ediyorum. Bastırmaya çalıştığım Şanghay anıları bu kadar zamandır ayaklarımın altındaki zemin tahtalarını zorlamaya devam etmiş ve oradan çıkıp sessizce öykülerimin içine girmişti. Diğer yandan çöller beni her zaman kendine hayran bırakmıştır ve hatta *Vermilion Sands* adında, [ABD'de] bir çöl yerleşimi olan Palm Springs'te geçen, sadece bu konuya adanmış bir roman yazdım. Ama Şanghay'da bin millik bir alanda hiçbir yerde çöl yoktur ve ben Şanghay'da kumu sadece, Hayvanat Bahçesi'ndeki yılan evinde görmüştüm.

* * *

Yazarların büyük kısmı romanlarının filme çekilmesinin hayalini kurar; ama dünyanın en uzun öğle yemekleri sırasında kafaların içinde canlandırılmış ve göklere çıkarılmış her bin filmden sadece bir tanesi gerçekten yapılır. Film dünyası, paranın satın alabileceği tüm düşlerin, coşkunun ve gülünç aşırı güvenin havada tuttuğu şatafatlı bir balondur. Film insanları (yapımcı, yönetmen ve aktörler) arkadaşlık

etmek için son derece iyidir; yazarların büyük kısmından çok daha hayat dolu ve ilginçtirler. Onların coşkusu ve destansı öğle yemekleri olmadan çok az film beyazperdeye ulaşabilirdi.

İlk romanlarımın opsiyonları alınacak kadar şanslıydım; ama yazarlık kariyerim Britanya film endüstrisinin onlarca yıl sürmüş gerilemesiyle çakıştığı için de şansızdım. Romanlarımdan uyarlanması düşünülen filmler öğle yemeklerinde tartışılmış ama hiçbir zaman hayata geçirilmemişti.*

Bir filmin jeneriğinde ismimi ilk kez (hatta yanlış yazılmıştı) 1970'te *When Dinosaurs Ruled the Earth* Britanya'da gösterime girince gördüm. Bu bir Hammer filmiydi. Raquel Welch'in şöhretine katkıda bulunmak için yapılmış ve Victor Mature ile Carole Landis'in oynadığı, 1940'larda çekilmiş orijinal bir Hollywood filminin yeniden uyarlaması olan *One Million Years BC* [Bir Milyon Yıl Önce] filminin devamıydı. Hammer'in uzmanlık alanı, o dönem eleştirmenlerin nefret ettiği Drakula ve Frankenstein filmleriydi. Ama bu filmler, tek bir kareyi ziyan etmeyen muazzam gösteriş ve görsel saldırı içeriyordu ve yönetmenler saplantılarını sonuna kadar zorlamakta şaşırtıcı derecede serbestti.

Bir Hammer yapımcısı ve *The Drowned World*'e son derece hayran Aida Young benimle temasa geçmişti. *Bir Milyon Yıl Önce*'nin devamı olacak film için bir senaryo yazmamı istiyordu. Britanya film dünyasının nasıl çalıştığını merak ederek, Hammer'in Wardour Caddesi'ndeki ofisine gittim. Giriş salonunda leopar desenli bikinisi içinde bir sarışın aktrisi düzmek üzere olan muazzam bir Tyrannosaurus'la karşılaştım. Afişler "Dinazorların Laneti" diye haykırıyordu.

Film çoktan yapılmış mıydı? Hammer gibilerin hızlı çalıştığını biliyordum. Ama Aida beni bunun sadece vitrin çalışması olduğuna inandırmış ve *When Dinosaurs Ruled The Earth* isminde anlaştıklarını söylemişti. Raquel Welch oynayamayacaktı. Hiç İngilizce konuşamayan bir Çek aktris kullanmayı düşünüyorlardı; zaten İngilizce konuşamaması önemli değildi. Çünkü filmde diyalog olmayacaktı. Benim işimse güçlü bir öykü yazmaktı.

Beni Tony Hinds'in ofisine ve ardından Hammer'in şefine yönlendirdi. O da beni dostça karşıladı ama karamsardı ve Aida, *The Drow-*

* Yazar bu cümlede İngilizce'de nerdeyse aynı şekilde söylenen iki sözcükle oynuyor: "Films based on my novels were lunched, but never launched." (ç.n.)

ned World'ün öyküsünü, buharların çıktığı, yarı batmış Londra tasviri ve onun düş gördüren su görüntüleriyle birlikte bölüm bölüm anlatırken yorum yapmadan onu dinledi.

Aida konuşmasını bitirdikten sonra Hinds'in yanıtını bekledik. "Su?" dedi Hinds. "Daha önce epey sorun yaşadık suyla ilgili."

Filmi Kanarya Adaları'nda çekmeyi tasarladıkları ortaya çıktı. Bu bana sürrealistlerin Kanarya Adaları'na geziler düzenlediğini hatırlatmıştı. Siyah volkanik plajlarıyla olağanüstü hayvan ve bitki örtüsünden çok etkilenmişlerdi. Hammer'in tek gördüğü şeyse vergi indirimleriydi.

Hinds bana ne tür fikirler geliştirdiğimi sordu. Söz verilen sözleşme hâlâ elime ulaşmadığından, aslında üzerinde pek düşünmemiştim; ama Shepperton'dan Soho'ya arabayla gelirken umut vaat eden çeşitli fikirler üretmiştim. Bunları mümkün olan en canlı şekilde anlattım.

"Fazla orijinal" dedi Hinds. Aida da aynı fikirdeydi: "Jim, biz *The Drowned World* atmosferini istiyoruz." Sanki bu üzerine spreyle püskürtülecekmiş gibi konuşmuştu; tercihen yeşil cangıl renginde.

Ardından Hinds bana ana fikrin ne olacağını söyledi. Bu sabah sekreteri önermişti. Bu, Ay'ın doğuşundan farklı bir öykü değildi ve aslında bilimkurgu dünyasının en eski ve modası geçmiş fikirlerindendi. Doğrusu, ben böyle bir fikri masasına koymaya hayatta cesaret edemezdim. Hinds yüzüme sert bir şekilde baktı ve "Senden bundan sonra ne olacağını anlatmanı istiyoruz" dedi.

Film endüstrisinin bana uygun olmadığını anlamış bir halde çaresizce düşündüm ve "Bir tsunami olabilir mi?"* dedim.

"Çok fazla tsunami filmi çekildi. Bir tsunami gördüysen hepsini görmüşsün, demektir."

Beynimin karanlığı içinde ufak bir ışık parladı ve güçlü bir ses tonuyla, "Ama her zaman dalgayı gelirken görüyorsunuz" dedim. "Dalgayı geri çekilirken göstermeliyiz! Tüm garip yaratıklar ve bitkilerle..." Açıklamamı sürrealist biyolojiden ufak bir dersle bitirdim.

Hinds ve Aida bakışırken sessizlik hâkimdi odaya. Sanırım birazdan bana kapıyı göstereceklerdi.

"Dalga geriye çekilirken..." diyerek ayağa kalktı Hinds. Kesinlikle

* Özgün romanda yazarın kullandığı "tidal wave" ibaresi, büyük bir yersarsıntısı veya benzeri nedenlerle ortaya çıkan büyük dalgadan bahsettiği için tsunami olarak çevrildi. (ç.n.)

canlanmıştı. Devasa masasının ardında, beyaz balinaya bakan Kaptan Ahab* gibi dikilmişti. "Harika. Menajerin kim Jim?"

Roma tarzı dekoru olan bir restoranda göz kamaştırıcı bir öğle yemeğine gittik. Hinds ve Aida heyecanlı ve neşeliydi. Şimdiden filmin bir sonraki evresine geçmişler, başrolleri paylaşacak aktörleri belirliyorlardı. O sırada farkına varmamıştım ama, onlara faydalı olma hususunda zirve yapmıştım. Sanırım "melankoli, uzun" ve tsunaminin "uzaklaşan uğultusu" sözcüklerini duymuş olmalıydım. Bir fikrin bu kadar süratle alınıp coşku, dostluk ve kaliteli şarapla işlenmesi heyecan vericiydi. Şimdiden ana karakterler arasındaki karmaşık ilişkileri tartışıyorlardı. Diyalogsuz, duyguların tamamen çıplak göğüslü erkeklerin birbirlerine sopalarıyla vurmaları veya güzel bir sarışını yakındaki bir mağaraya sürüklemeleri biçiminde ifade edildiği bir film düşünmek zordu. Zaman içinde bir şeyler hazırladım. Bir kısmı benim geriye çekilen tsunami dalgalarımla birlikte tamamlanmış ürünün parçası oldu.

Diğer Hammer filmleri gibi, bu da başarılıydı; ama ben yine de, ismimi yanlış yazdıkları için mutluydum.

1986'da, *Güneş İmparatorluğu* yayımlandıktan iki yıl sonra, çok farklı türden bir film şirketi sahneye çıktı. Warner Brothers, romanın haklarını satın aldı ve dünyanın en başarılı film yapımcısı Steven Spielberg'den yönetmenliğini üstlenmesini istedi. Başlangıçta, Spielberg filmin yapımcılığına soyunmuş ve David Lean'den filmi yönetmesini istemişti. Ama Lean oğlanla başa çıkamayacağını söyleyerek geri çevirmişti bu teklifi. Belki de Jim karakteri, biraz kadınsı ve peltek konuşan oğlan oyuncular isteyen Lean için fazla hırslı ve karmaşıktı. Her neyse; çocuk aktörlerin olağanüstü performanslar sergilemesini mümkün kılmak gibi özel bir yeteneği olan Spielberg, filmi kendisi yönetmeye karar verdi.

Filmin büyük bir kısmı Şanghay'da ve Lunghua Kampı'nın yeniden yaratıldığı İspanya'da Jerez yakınlarında, bazı sahneler de Londra ve çevresinde çekildi. Amherst Bulvarı'ndaki Ballard evi için Londra'nın batısındaki Sunningdale'de üç ayrı ev kullanıldı ve Spielberg filmin başındaki kıyafet balosunda önemsiz bir rol oynamak üzere be-

* Kaptan Ahab: Herman Melville'in *Moby Dick* adlı romanının kahramanı. (ç.n.)

ni de davet etti. Koyu parlak kırmızı ceketi ve silindir şapkasıyla John Bull olarak belirdim filmde. Spielberg'i ilk defa o sette tanıdım ve ayrıntılara özen göstermesi ve romana bağlılığından ötürü beni hemen etkiledi. Kolaylıkla vazgeçilebilecek zor sahnelerle, örneğin Jim'in, kısa süreliğine blazer giyen genç haliyle bir kamikaze pilotunu canlandırması gibi, tüm romanın özünü ifade eden güçlü karelerle, hiçbir şekilde geri adım atmadan uğraşıldı.

Spielberg filmleri, teknisyenler, aktörler, korumalar, otobüs şoförleri, yiyecek hizmeti veren elemanlar, halkla ilişkiler çalışanları ve makyözler olmak üzere yüzlerce insanın katıldığı büyük bir olaydır. Harcamalar dikkate alındığında, Hollywood filmlerinin muazzam ölçeği son derece profesyonelce yaklaşmayı talep ediyor. Bu, görebildiğim kadarıyla, film yapımcılığının ana paradoksu. Saatlerce sette hiçbir şey olmaz ama tek bir saniye bile ziyan edilmezdi. Birçok açıdan ışıklandırma aktörlerin performanslarından daha önemliydi. Çünkü ikincisi zekice bir montajla güçlendirilebilirdi. Spielberg kesinlikle bir film anlatı ustasıydı ve filmleri tek tek aktörlerin performanslarını kat kat aşıyordu. Bana *Güneş İmparatorluğu* filmini, Mustang uçaklarının Lunghua Kampı'nın yanındaki uçak pistine saldırdıkları ve Jim'in onları seyreden gözlerinde ağır çekime geçtikleri sahnede "gördüğünü" söylemişti. Spielberg'in en iyi ve en çok hayal edilmiş filmindeki birçok sarsıcı andan biriydi bu.

Sunningdale çekimlerinde ve çocukluk evimin büyük bir titizlikle aslına uygun bir şekilde yeniden canlandırılışında yer almak benim için büyüleyiciydi. Beyaz telefonlar ve *Time* dergisinin orijinal nüshaları, art deko lambalar ve halılar beni 1930'ların Şanghay'ına geri götürdü. Büyük Sunningdale evleri, tesisatı, kapı kolları ve pencere çerçeveleriyle garip bir şekilde bu evlere benziyordu. Zaten Şanghay'ın İngiliz mimarları, Tudor tarzı evlerini yaparken Sunningdale malikânelerini model olarak almıştı; tersi söz konusu değil.

Kıyafet balosu sona erdikten sonra "misafirler" evi terk etti ve ardından ben araba yoluna çıkıp sıra sıra dizilmiş 1930'ların Amerikan Packard'larını ve Buick'lerini ve içlerinde üniformalarıyla Çinli şoförleri gördüm. Sahne o kadar çok çocukluğumun gerçek Şanghay'ına benzemişti ki, bir an için kendimden geçtim.

Filmin yapımında başka ilginç geçmişe dönüşler de oldu. Shepperton'da, yakındaki film stüdyolarında figüran olarak çalışan bazı

komşularım da İngiltere'deki sahnelerde yer aldı. Kızımın okul arkadaşının annesinin bana şöyle seslendiğini hatırlıyorum: "Bay Ballard, Şanghay'a geri gidiyoruz. Biz de filmdeyiz..." 1960'larda Shepperton'da yaşamaya, Şanghay hakkında roman yazacağımı ve komşularımın da bir gün romanın uyarlaması olacak filmde rol alacaklarını bilinçaltımda bildiğim için karar verdiğim hissine kapılmıştım.

Bir başka ürkütücü an da, ben Sunningdale'de film setinde otururken on iki yaşında, şık kıyafetleri için bir oğlanın gelip bana, "Merhaba Bay Ballard, ben sizim" demesiyle gerçekleşti. Jim'i harika bir şekilde canlandıran Christian Bale neredeyse tüm filmi omuzladı. Christian'ın arkasında da otuzlarının sonunda iki aktör, Emily Richard ve Rupert Frazer dikiliyordu ve onlar da gülümseyerek, "Ve biz de annenle babanız" diyecekti. O sırada benden yirmi yaş gençtiler ve bir an aradaki yılların kaybolduğu ve tekrar savaş zamanı Şanghay'ında olduğum hissine kapıldım.

Filmin Aralık 1987'deki Los Angeles galası kendi başına bir Hollywood epiğiydi. Claire ve ben dev Hollywood yazısının göründüğü Beverly Hilton Hotel'de kaldık. Burada filmin senaristi Tom Stoppard'la tanıştık; hoş ama son derece gergin bir adamdı. Filmin hayır için yapılan gösterimine, kimi Dolly Patron gibi minik vizon kürkü içinde, kimi de Sean Connery gibi sırtına tişörtünü geçirip gelmiş düzinelerce yıldız katıldı. Daha sonra etraftaki caddeler trafiğe kapatıldı ve biz yolun ortasına serilmiş kırmızı halılar boyunca, Çin yemeklerinin bulunduğu ve Çinli dansçıların gösteri yaptığı geniş çadıra doğru yürüdük.

1988'in başında Amerikalı yayıncım Farrar Straus, son romanımı tanıtmak için iki haftalık ve altı kentlik bir kitap turu düzenlemişti. Program yorucuydu: art arda gelen röportajlar, imza günleri, radyo ve televizyon programları. Radyo, nerden baksan, Amerika'da düşüncelerle ilgili bir medya aracıdır. Diğer yandan televizyon, programlar da dahil olmak üzere sürekli reklam gösteren bir araçtan başka bir şey olarak görülmez. Halkla ilişkiler ve promosyon Amerikalıların soluduğu havadır ve günün her dakikası birilerinin onlara bir şey satmaya çalışmasını doğal karşılarlar.

Kitap okumalarımı ve imza günlerimi gerçekleştirdiğim yerler okurdan geçilmiyordu; ama diğer etkinliklere, hiç kimsenin anlama-

dığı nedenlerden ötürü kimse katılmıyordu. Amerikalılar kesinlikle cana yakın ve yardımseverdi; ama Steven Spielberg'e karşı da neredeyse evrensel bir düşmanlık sezmiştim. Bir gazeteci şöyle sormuştu: "Neden Spielberg'in romanınızı filme uyarlamasına izin verdiniz?" Ona Spielberg'in Amerika'daki en iyi film yönetmeni olduğunu söylediğimde, bana hemen, "En iyisi değil, en başarılısı" yanıtını vermişti. Amerika'da başarının küçümsendiğini ilk kez duyuyordum. Bu genellikle bir filmin veya kitabın başarısıyla ilgili bir argümanın sonunu getirir. Sanırım kendilerini uluslarının vicdanı olarak gören Amerikalı gazeteciler, Amerikan yaşamının hemen altındaki duygusal ve çocukça özellikleri açığa çıkardığı için Spielberg'den hoşlanmıyordu. Kesinlikle Avrupalı ziyaretçilerin bu ülkeye geldikten sonra birkaç gün içinde farkına vardıkları kayıp bir boyut vardı: Hiçbir Fransız'ın veya Britanyalının kendi ülkesi için hissetmediği, Amerika'ya duyulan güven. Ya da biz Avrupalılar doğamız gereği daha bunalımlıyız.

Güneş İmparatorluğu'nun 1988 baharında Londra'da, Spielberg ile Time Warner'ın patronu, son derece nüfuzlu Steve Ross'un katıldığı bir kraliyet gösterimi oldu. Ben hayatım boyunca Cumhuriyetçi'ydim ve bir gün monarşinin ve tüm kalıtsal unvanların kaldırıldığını görmek istiyorum; ama Kraliçe'nin her birimize dostça yorumlarda bulunmak için ne kadar uğraştığını görünce etkilendim. İngiliz danışmanı onu iyi hazırlamamıştı ve bu yüzden Ross'a ne iş yaptığını sormak zorunda kalmıştı. Britanya taşralılığının en kötü hali (ama bu Kraliçe'nin hatası değildi) diyebiliriz buna. Orada Hollywood yıldızları arasında olan Cher, Kraliçe'ye, o sırada Leicester Meydanı'nın diğer tarafında oynayan filmi *Moonstruck*'ı [Ay Çarpması] tavsiye etti. Ses tonu, eğer iyi bir film görmek istiyorsa, Kraliçe'nin şu anda her şeyi bırakıp oraya gitmesinin doğru olacağını ima eder gibiydi. Bir başka olağanüstü geceydi ve en garip görüntülerden biri Coldstream Guards* bandosunun oditoryuma uygun adım girişi ve Kraliçe'nin kendi ulusal marşını dinlemek için ayağa kalkmasıydı. Oysa ben oturma hakkı olan tek insanın o olduğunu düşünmüştüm.

* * *

* Coldstream Guards (Coldstream Muhafızları): Britanya ordusunun 1660'larda kurulmuş ünlü alayı. (ç.n.)

1991'de bir İtalyan suç ve gizem filmleri festivali olan MystFest jürisine davet edilmiştim. Festival o yıl Viareggio'da, suda boğulmuş Shelley'in cenazesinin arkadaşları tarafından yakıldığı kumsalda düzenlenmişti. Jürinin başkanı, Melina Mercouri'nin kocası, ayrıca *Rififi*, *The Naked City* [Newyork Esrarı] ve diğer klasik kara gerilim filmlerinin yönetmeni olan, Hollywood sürgünlerinden Jules Dassin'di. Bir diğer jüri üyesi de, Orson Welles'in *Othello*'sunda Desdemona'yı oynamış Peter Ustinov'un eski karısı Suzanne Cloutier'di. Nick Roeg ve Theresa Russell da şeref konuklarıydı. Otelin barında çok iyi vakit geçirdik. Özellikle Claire, hiçbirimizin adını duymadığı Amerikalı genç film yapımcısıyla çok iyi anlaştı; yarışma dışı ilk filmi kumsalın dışında bir sinemada gösterime girmişti. Geçirdiği açık kalp ameliyatından sonra hâlâ toparlanmaya çalışan, kibar ama hasta ve yaşlı Dassin, onu bilhassa yorucu bulmuştu. "Kim bu genç adam?" diye sormuş ve arkasından da eklemişti: "Çok fazla gürültü yapıyor..." Fark ettirmeden soruşturduktan sonra, ona genç adamın Quentin Tarantino ve filminin de *Reservoir Dogs* [Rezervuar Köpekleri] olduğunu söylemiştim. Bir yıl sonra dünyanın en ünlü yönetmenlerinden biri oldu.

MystFest benim için ilginçti. Çünkü bana jüri heyetinin özel psikolojisini tam olarak gösterdi. Altı jüri ve bir de fazladan Claire, hep birlikte Viareggio'nun, Puccini'nin en sevdiği de dahil olmak üzere, en iyi restoranlarında yiyorduk. Bana her konuda hemfikirmişiz gibi gelmişti. Avrupa, Japon veya Amerikan olsun, film konusunda zevkimiz aynıydı. Kazananı belirlemek için karar aşamasına geldiğimizde, süratle bir sonuca varacağımızdan emindim.

Festivali yarılamıştık ki, Jules Dassin toplantı talebinde bulundu. O ana kadar beş film görmüştük. Bize, "Bu filmler berbat. Ödülü Roeg'e vereceğiz" dedi. Henüz Roeg'in *Cold Heaven* adlı filmini görmemiştik ve ben hâlâ altı filmin bizi beklediğini söyledim. "Onlar da berbat çıkacak" dedi Dassin. Sanırım festival yönetimi en iyi film ödülünü Roeg'e doğru yönlendirmesi için ona baskı yapıyordu. *Half Moon Street* ve *La Balance* filmlerinin Amerikalı yönetmeni Bob Swaim ("Her zaman başrol oyuncusu kadınlarla yatarım." Beni de heyecanlandırmıştı. "Sigourney Weaver'la yattın mı? Biraz daha anlat." "Hayır, Sigourney'le değil.") ve ben bütün filmleri görmek için direttik; ama diğer jüri üyeleri Dassin'in teklifini kabul etmeye hazırdı.

Maalesef Roeg'in filmi onun iyi çalışmalarından biri değildi ve son yaptığımız toplantıda Dassin de büyük ödülü ona verme girişiminden vazgeçti. Ama sorunlarımız daha yeni başlamıştı. On bir filmi tartışmaya başladığımızda, hiçbir zaman anlaşamayacağımız da belli olmuştu. Her jüri üyesinin kendi gözde filmi vardı ve diğer üyelerinkine küçümsemeyle karşı çıkıyordu. Her jüri üyesine sanki Napolyon Bonapart olduğunu ilan etmiş ve birazdan deli gömleği giydirilecekmiş gibi bakıyorduk. Kendi tercihim dışında bütün hepsi saçma geliyordu. Karar merciinde birlikte oturuyor olmanın, adaletin her şeye gücü yeten tek bir yargıç tarafından verilmesi gerektiğine dair derin ve doğal inanca aykırı olduğunu düşünürüm. Cinayet davalarındaki jüriler nasıl oybirliğiyle karar verebiliyor, anlayabilmiş değilim.

Yorulmaya ve huysuzlaşmaya başladığımızı gören Dassin, yerinde bir kararla tartışmayı sona erdirdi. Hepimize birer parça kâğıt dağıttı ve iyiden kötüye doğru en çok beğendiğimiz üç filmi yazmamızı söyledi. Yaptık ve sonunda, ne gariptir ki, kazanan film hiçbir jürinin listesinde değildi.

Tam bir çıkmaz söz konusuydu ve sinirler gerilmişti. Hiç kimse bir santim bile geri adım atmıyordu. Bizi tek bir şey kurtarmıştı: Acil öğle yemeği ihtiyacımız. Yorgunduk, sinirliydik ve açtık. Sonunda Berlin'de bir Türk dedektifi konu olan bir Alman polisiyesi üzerinde minnet duyarak anlaştık. Alt yazısız gösterilen bu film zorlukla anlaşılıyordu ama idare etmek zorundaydı.

Alman kadın yönetmen ödül için uçakla apar topar getirildi; ama festivali düzenleyenler hiç mutlu değildi. Roeg'in gururu okşanmıştı; ama bu beklemediğimiz bir şekilde olmuştu. Gala gecesi, bir yığın televizyon kamerasının önünde, yaptığımız tartışmaların bir "jüri" ödülüne dönüştüğünü öğrendik. Lüzum üzerine yeni "icat edilmiş" büyük festival ödülü Nick Roeg'e gitmişti. Jüri utanç içinde sahnenin gerisine çekilirken, keşke yaşlı bilge Jules Dassin'in sözünü dinleseydik de ödülü baştan Roeg'e verseydik diye düşünüyordum.

22
Şanghay'a Geri Dönüş (1991)

Güneş İmparatorluğu'nun devamı olan romanım *The Kindness of Women* 1991'de basıldı ve BBC televizyon dizisi *Bookmark* hayatım ve çalışmalarımla ilgili bir program yapmaya karar verdi. Büyük kısmı Shepperton'da ve çevresinde çekilmişti; ama filmin yönetmeni James Runcie ve ekibiyle Şanghay'da da bir hafta geçirdim. Runcie, o sıradaki Canterbury Başpiskoposu'nun oğluydu. Bu ayrıntı Çinlilerin bize izin vermesini kolaylaştırmış olabilir. Bütün hafta boyunca Şanghay televizyon servisinden İngilizce konuşan iki yönetici bizimle birlikteydi. Görevlerinin aynı zamanda bizi izlemek olduğundan emindim; ama mecbur olmamalarına rağmen bize klimalı bir otobüsle bir araba ayarladılar ve önümüzdeki engelleri aşmamıza yardımcı oldular.

Onların yön bulma yetenekleri olmadan, artık kırsal kesimi de içine alan kentleşmenin tamamen yuttuğu Lunghua Kampı'nın yerini hiçbir zaman bulamazdık. Amherst Bulvarı'ndaki evimiz 1930'larda Şanghay'ın batı banliyölerinin sınırındaydı. Küçük bir oğlan çocuğu olarak çatıdan, bahçemizin en ilerideki köşesinden başlayıp uzanan ekili alanları seyrederdim. Şimdi tüm bunlar gitmiş, Başkent Şanghay'ın beton ve asfaltının altında yok olmuştu.

Kırk beş yıl sonra Şanghay'a dönüş benim için Heathrow Havaalanı'nda Cathay Pacific Havayolları'nın bekleme salonunda başlayan garip bir deneyimdi. Orada ilk olarak dragon lady'leri, yani sert ve korkutucu bakışlarıyla zengin Çinli kadınları gördüm; yıllar önce, ebeveynimi tanıyan benzerleri beni dehşet içinde bırakırdı. Çoğu, Hong Kong'da uçaktan indi ama diğerleri benimle birlikte Şanghay'a devam etti. Uluslararası Havaalanı'ndaki muazzam pistlerden birine indik. Bir zamanlar pilot kabininde oturduğum, terk edilmiş Çin avcı uçağını bulduğum, Hungjao'daki çim pistin bulunduğu yere inmiştik. Dragon lady'ler birinci sınıftaki yerlerini terk ederken, kusursuz burun delikleri akşam havasını bozan, hâlâ Çin tarımının başlıca lokomotifi olan, geceleri boşaltılan atıkların tanıdık kokusunu alınca hoşnutsuzlukla seğirmişti.

Yeni ve geniş çevre yolunu kullanarak Şanghay'a gittik. Işıklar, terleyen ağaçların arasından ışıldıyordu ve mikrodalga havasının üstünde, 1980'lerde ülke dışındaki Çinlilerin parasıyla inşa edilmiş büyük gökdelenleri görüyordum. Şanghay, Deng'in iktidarında süratle muhteşem kapitalist geçmişine geri dönüyordu. Açık olan her kapının gerisinde bir küçük işletme vardı. Kızartma tavasından yükselen pis buhar geceye karışıyor, radyo spikerleri çabuk çabuk, anlaşılmaz bir şekilde konuşuyor, gonklar vardiyanın başladığını veya bittiğini haber veriyor, bir tornadan çıkan kıvılcımlar uçuşuyor, sabırla kavun piramitlerinin üzerinde oturan anneler bebeklerini emziriyor, her yerden korna sesleri geliyor, kolsuz atletleri içinde terleyen genç erkekler kapı aralıklarında sigara içiyordu... Gezegensel kovanın bitmek bilmeyen hummalı faaliyeti işte. Çin incilinde sadece iki sözcük yazar: Para kazan.

Bund yerli yerinde duruyordu. Aynı bankalar ve ticarethaneler,

hâlâ gemiler ve sampanlarla dolu Whangpoo Nehri'ne bakıyordu. Nanking Yolu değişmemiş gözüküyordu; Sincere's ve büyük Sun ve Sun Sun mağazaları Batı mallarıyla doluydu. Yarış pisti, büyük bir tören alanına dönüştürülmüştü; otoriter bir rejimin varlığına işaret eden yegâne izdi. Bund'da, neredeyse yıkılmak üzere, art-deco bir saray olan Cathay Hotel'de (şimdi Peace Hotel) yer bulmayı ümit ediyordum. Daha sonra karaoke barda bir sahne çektik. Sarhoş Japon turistler Neil Diamond'ın en meşhur parçaları eşliğinde bağrışıyordu. Ama Noël Coward'ın *Private Lives*'ı yazdığı Cathay'ın dış dünyayla faks bağlantıları olmadığından, Şanghay Hilton'a yerleşmek zorunda kaldık. Eski Katedral Kız Okulu'nun yakınında uzun bir kuleydi.

Her yerde anılar, havaalanı çıkışlarında her biri benim adımın yazdığı kartonlar tutan eski arkadaşlar gibi beni bekliyordu. Ertesi sabah Hilton'un on yedinci katındaki odamdan Şanghay'a baktım. Bir bakışta iki Şanghay'ın olduğunu görebiliyordum: eskisinden daha modern gökdelen kenti ve küçük bir oğlan çocuğuyken bisikletimle dolaştığım cadde seviyesindeki eski Şanghay. Eski yarış pistine bakan ve savaştan sonra Amerikan askerleri için büyük bir genelev olan Park Hotel, Şanghay'ın en uzun binasıydı; ama şimdi dev televizyon kulelerinin ve gökyüzünde "para" basan ofis binalarının yanında çok ufak kalmıştı. Hilton, bugün hâlâ yerel art deko mimarisinin en zengin koleksiyonunu sunan eski Fransız Bölgesi'nin sınırındaydı. Boyası kötüydü ama lomboz tarzı pencereleri, denize bakan balkonları ve 1930'larda Detroit'te bir araba fabrikasından ödünç alınmış oluklu sütunlar duruyordu. Şanghay halkına yeni olan her şeyi ulaştıran televizyon kuleleri ilginç bir şekilde, Toronto, Seattle ve Tokyo'daki emsalleri gibi, modası geçmiş ve hatta geleneksel gözüküyordu. Aynı zamanda, tozlu ve solmuş art deko banliyölerse canlandırıcı bir şekilde yeniydi.

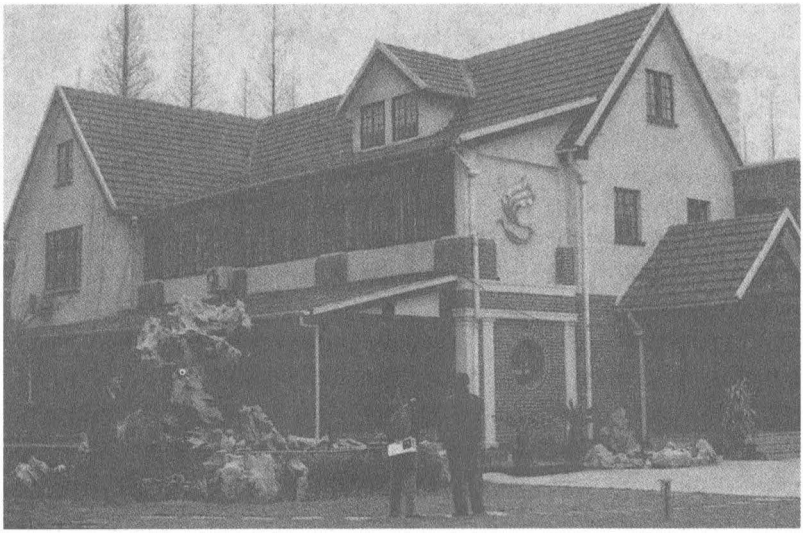
Sabah dokuzda Runcie ve ekibiyle Hilton'un lobisinde randevum vardı; ama bir saat önce otelden usulca çıkmış, caddelerde dolaşmaya, Bubbling Well Yolu yönünde ilerlemeye başlamıştım. Kaldırımlar sokak satıcılarından, yeni fotokopi makinelerini ofis girişlerine sokmaya çalışan hamallardan, başlarını altmış yaşlarında, tıknaz, terli ve karışık işini halletmek için dışarı çıkmış Avrupalıya sallayan güzel giyimli genç sekreterlerden geçilmiyordu.

Ben de bir iş peşindeydim; ama hâlâ görevimin gerçek doğasını kavrayamamıştım. Genç halimi, üstünde Katedral Okulu'nun kasket ve ceketiyle yarım yüzyıl önce arkadaşlarıyla saklambaç oynayan ufak oğlan çocuğunu arıyordum. Kısa süre sonra buldum onu. Benimle birlikte Bubbling Well Yolu'nda yürüyor, şaşkın daktiloculara gülümsüyor ve gömleğini sırılsıklam etmiş teri saklamaya çalışıyordu. İngiltere'den çıktığımız yolculuğun son ayağı için Hong Kong'dan ayrıldığımızda, Şanghay'a dönmek için çok geç kaldığımı ve bu yüzden şu andaki kentin anılarımla örtüşmeyeceğini düşünerek dertlenmiştim. Ama bu anılar olağanüstü bir şekilde dayanıklı çıkmıştı ve kendimi şaşırtıcı bir şekilde evimde hissetmiştim; sanki *Arrawa* gemisiyle burayı terk ettiğim noktadan devam edebilecektim bıraktığım hayata.

Ama bir şey eksikti ve bu, kahvaltımı etmeden koyulduğum işimin doğasını açıklıyordu.

Şanghay her zaman bir Avrupa kenti olmuştu. Britanyalı ve Fransız girişimciler tarafından yaratılmıştı ve ardından Hollandalılar, İsviçreliler ve Almanlar gelmişti. Şimdi artık gitmişlerdi ve Şanghay, Çin kenti olmuştu. Tüm reklamlar, tüm sokak işaretleri ve neonlar Çince'ydi. Şanghay'da kaldığımız bir hafta boyunca, büyük bir Kent sigarası reklamı dışında hiçbir yerde tek bir İngilizce işaret görmedim. Amerikan arabaları ve otobüsleri, Studebaker'lar ve Buick'ler yoktu; ne de *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'in, *Robin Hood* veya *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin yedi metrelik harflerle yazılmış film afişleri vardı.

Şanghay beni unuttuğu gibi bizi de tamamen unutmuştu ve Fransız Bölgesi'ndeki eskimiş art deko evler, yavaş yavaş sökülmekte olan terk edilmiş bir film setinin parçaları gibiydi. Çinliler geçmişle ilgilenmiyordu. Onları sadece şimdi ve geleceğin ilk ödemesi için mütevazı bir depozito ilgilendiriyordu. Belki de biz Batı'dakiler geçmişle, anılarımızla fazla meşgulüz; sanki "şimdi"den tedirgin oluyor ve kendimizi güvende hissetmek için bir ayağımızı geçmişte tutuyoruz. Daha sonra Şanghay'dan ayrılıp Runcie ve ekibiyle İngiltere'ye döndüğümde, kendimi son derece rahatlamış hissettim. Gençliğimle ilgili tapınakları ziyaret etmiş, başımı öne eğip birkaç dakika sessizce ayakta durmuş ve ardından arabaya binip dosdoğru havaalanına gitmiştim.

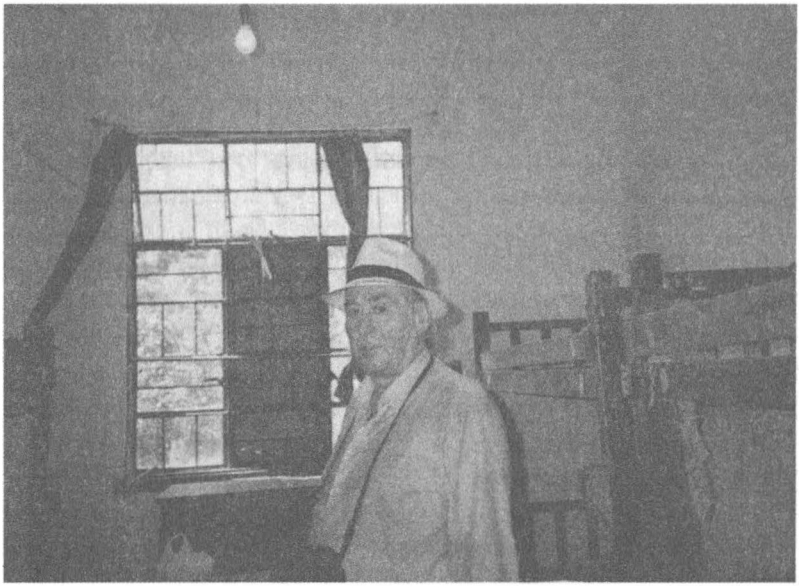
2005'te Şanghay'daki Amherst Bulvarı'nda bulunan
eski Ballard evi. Çeşme, bahçedeki yontular ve duvar süsleri yeni eklenmiş.

Şanghay'daki ilk gün, sabah saat dokuzda Hilton'un lobisinde toplanıp eski Amherst Bulvarı'ndaki Ballard evine doğru yola koyulduk. Ev hâlâ ayaktaydı ama çok yıpranmıştı. Çatı olukları, nerdeyse her an yıkılacak bambu direklerinden yapılmış bir iskelet sayesinde ayakta duruyordu. Ziyaretimiz sırasında Devlet Elektronik Enstitüsü'nün kütüphanesiydi. Her üç kattaki mobilyaların yerini, dergilerle ve bültenlerle dolu metal raflar almıştı. Bu değişiklik babamı mutlu ederdi. Bunun dışında hiçbir şey değişmemişti ve banyomda hâlâ aynı klozetin olduğunu gördüm. Ama ev bir hortlak gibiydi; içinde yaşamış ve hiçbir iz bırakmadan kaybolmuş İngiliz ailesinin anılarını silmek için hemen hemen yarım yüzyıl harcamıştı.

Ertesi gün klimalı otobüsümüzle Lunghua'ya doğru yola koyulduk ve neredeyse öğlene kadar onu bulmak için uğraştık. Bildiğim Şanghay'dan güneye doğru geniş bir kentleşmiş düzlük uzanıyordu: Otoyol köprüleriyle birbirlerine bağlanmış apartmanlar, fabrikalar, polislere ve askerlere ait barakalardan oluşan puslu arazi. Ara sıra du-

1991'de eski G Blok'un dışında.
Eski G Blok'ta Ballard ailesinin odası.

rup bir işçi apartmanının çatısına tırmanıyorduk ve ben kırsal alana bakarak su kulesini bulmaya çalışıyordum. Sonunda rehberlerimizden biri bir bisiklet dükkânının dışında kestiren yaşlı bir Çinliye seslendi ve "Japonlar tarafından hapsedilmiş Avrupalıları" hatırlayıp hatırlamadığını sordu. Yaşlı adam bir süre düşündü ve "Bir kamp vardı; ama hangi savaş olduğunu hatırlamıyorum" dedi.

On dakika sonra, artık Şanghay Lisesi olan eski Lunghua Kampı'nın kapısına ulaşmıştık. Asıl kamptan geriye hiçbir şey kalmamıştı. Japon muhafızların nöbet yerinin, bir düzine veya daha fazla sayıda binanın ve ahşap barınağın yerinde yeller esiyordu. Yeni binalar inşa edilmiş ve eskileri de yenilenmişti.

Ortalıkta bir saat kadar dolaştım. Kameramı boş verdim ama gözlerimle bin kadar kare çektim. Her yerde Mao dikta rejiminin sonucu olarak 1960'larda omuz omuza dikilmiş ağaçlar vardı. Çocuklar tatildeydi ve dolayısıyla G Blok'a girebilmiştik. Şanghay Lisesi sadece yatılı öğrenciler içindi ve şimdi bir tür ardiye olarak kullanılar eski Ballard odası hariç tüm odalar kilitliydi. Bir çöp yığını, tıpkı terk edilmiş anılar gibi, torbaların içinde, annemin üzerinde *Pride and Prejudice*'i* onuncu kez okuduğu yatağıyla benim uyuyup rüya gördüğüm yatağım arasında duruyordu.

Lunghua Kampı oradaydı ama aslında orada değildi.

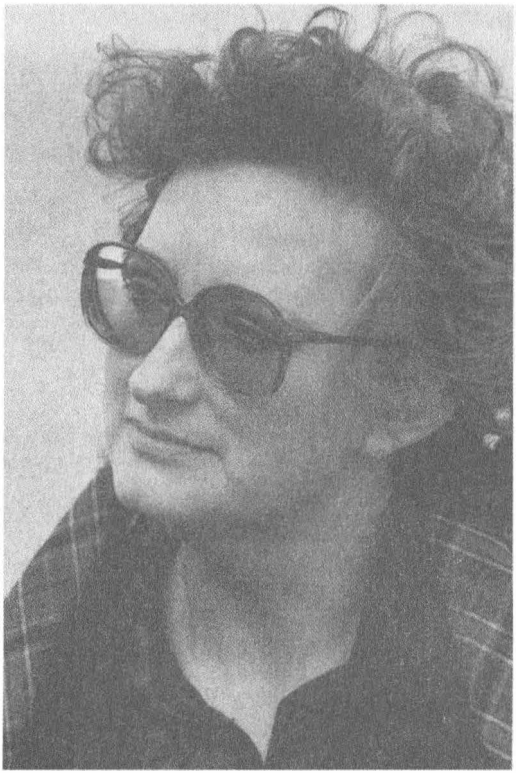
Heathrow'a geldiğimde manevi açıdan yaralanmış ama yeniden canlanmış bir haldeydim. Sanki bir tür psikolojik macera turundan dönmüştüm. Bir serabın içine dalmış, kendimce gerçek olduğunu kabul etmiş ve ardından dosdoğru yürüyerek öbür tarafa geçmiştim. Önümüzdeki on yıl hayatımın en mücadele dolu dönemi olacaktı.

Kızlarım Fay ve Beatrice çok mutlu evlilikler yapmış ve bir süre sonra her ikisinin de, doğdukları andan itibaren üzerine titrediğim ikişer çocukları olmuştu. Torunlar kesinlikle ölüm korkusunu yok ediyor. Ben biyolojik görevimi yaptım ve kalıtımsal görev listesindeki en önemli vazifemi tamamladım. Oğlum, bilgisayarlarıyla, hafta sonu yürüyüşleriyle ve büyük bira bardaklarına doldurduğu ale'leriyle** mutlu bir müzmin bekâr oldu.

Claire'le birlikte sürekli yemeğe çıktığımız iki yazar arkadaşımı ve

* Türkçesi: Aşk ve Gurur; Çev.: Nhal Yeğnobalı, Can Yayınları. (ç.n.)

** Ale: Bir tür sert bira. (ç.n.)

1990'da Claire Walsh.

hayat dolu eşlerini tanıdığım için şanslı olduğumu düşünüyorum. Her ikisi de, Iain Sinclair ve Will Self, benden epey gençler; ama arayı birlikte paylaştığımız coşkuyla ve Londra edebiyat dünyası dışındaki dünyaya olan ilgimizle kapatıyoruz. Sinclair bir şair ve hipnozcudur. Londra çevresindeki destansı yürüyüşlerinde hayal dünyasının nirengi noktalarını çıkarır, Templar kiliseleri ve Doğu Londra'yla Thames Gateway'in* eski hortlakları arasında bağlantılar kurar. Ayrıca M25'in** Odysseus'udur. 120 millik yolu yürümüş, 19. yüzyılda hum-

* Thames Gateway: Thames Nehri'nin Doğu Londra'dan başlayan her iki yanındaki bölgeye verilen isim. (ç.n.)

** M25: Londra'nın çevresini saran otoyol, çevre yolu. (ç.n.)

manın tedavi edildiği hastaneleri dolaşmış, gizemli yerel kiliselerin mezarlıkları arasında gezinmişti. Will Self bir başka olağanüstü yazardır. Boyu neredeyse iki ondur ve bir uzun insan yaklaşımıyla aşağıdaki sıradan dünya onu her zaman şaşırtır. Hem konuşurken hem de düşünürken oldukça cömerttir. Sürekli zihninin en üst raflarından yeni fikirler alır ve bunları gösterişli bir şekilde önüne serer. Hem Sinclair'in hem de Self'in dünyaya bakışları gayet orijinaldir ve harika kitaplarında veya paylaştığımız yemeklerde tek bir klişe veya basmakalıp söz kullandıklarını duymadım.

Hâlâ Şanghay'ı düşünüyorum; ama hiç bitmeyen değişimlerinden birinden geçtiğini biliyorum. Zihnimde kalan görüntülerden biri de şuydu: Cathay Hotel'in girişindeki küçük taburenin arkasında yere çömelmiş yaşlı adamın gülümsemesi. Hiçbir şey satmıyor gibiydi ve o an, Amherst Bulvarı'nda kardan yorganın altında yatan bir başka yaşlı adamı düşünmeden edemedim. Ama bu yaşlı adamın kendine güveni var gibiydi ve çubuklarını kullanarak küçük bir porselen kâseden pirinç ve lahanadan ibaret iddiasız öğle yemeğini yiyordu.

Epey yaşlıydı ve bunun son yemeği olup olmayacağını merak ettim. Ardından gözüm tabureye kaydı ve neden kendine güveninin tam olduğunu anladım. Yerde ön yüzleri yoldan geçen turistlere ve ofis çalışanlarına çevrilmiş, Hong Kong'lu dağıtımcının isimlerini Çince yazdığı, üç adet Arnold Schwarzenegger videosu vardı.

23
Eve Dönüş
(2007)

Haziran 2006'da, bir yıl boyunca artrit olduğu gerekçesiyle küçümsediğim acı ve rahatsızlığı çektikten sonra bir uzman asıl nedenin, omuriliğime ve kaburgalarıma yayılmış prostat kanseri olduğunu söyledi. İlginç bir şekilde vücudumda etkilemediği tek yer prostatın kendisiydi; bu, hastalığın yaygın özelliğiydi. Ardından yapılan, sesli bir tabutu andıran makineye girmeyi gerektiren MR taraması kafalarda şüpheye yer bırakmadı. Prostatımda ortaya çıkan kanser tüm kemiklerime yayılmıştı.

Batı Londra'daki Hammersmith Hastanesi'nin Kanser Merkezi'ndeki Profesör Jonathan Waxman'ın hastası oldum. Bu ülkedeki önde gelen prostat uzmanlarından biri olan Profesör Waxman, aralıklarla gelen acıdan ve zihnimdeki her şeyi karartan ölüm korkusun-

dan bitap düştüğüm sırada beni çekip tüm bunlardan kurtardı. İlk tedavinin başlamasından birkaç hafta sonra acılarımın kaybolacağına ve her zamanki halime yakın bir şeyler hissetmeye başlayacağıma beni inandıran Jonathan oldu. Dedikleri çıktı ve hastalığımın bir iki hafif tekrarının dışında, son bir yıldır kendimi olağanüstü iyi hissediyorum. Çalışabiliyor, restoranlara gidebiliyor, ailem ve dostlarımla hoş vakit geçirebiliyorum.

Jonathan bana karşı her zaman dürüsttü, sonunda ne olacağına dair kafamda bir şüphe bırakmadı. Ama olabildiğince normal bir yaşam sürmem gerektiği konusunda da ısrar etti ve 2007'nin başında otobiyografimi yazmak istediğimi söylediğimde beni destekledi. Jonathan Waxman sayesinde bu kitabı yazacak isteği kendimde buldum.

Jonathan son derece akıllı, düşünceli ve nazik biri. Uygulanan tedavinin ilerleyişini hastanın bakış açısından görebilme gibi az rastlanan bir yeteneğe sahip. Son günlerimi bu azimli, akıllı ve kibar doktorun gözetiminde geçirecek olmaktan son derece memnunum.

Shepperton, Eylül 2007

Son eseriyle kendi ölümünü taçlandıran J. G. Ballard'ın muhteşem bir elvedasıdır *Hayatın Mucizeleri.*

Doğumla ölüm arasındaki hayat denen süreçte Ballard da herkes gibi zaman zaman sıradan, zaman zaman sıra dışı şeyler yaşar. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Şanghay'da hizmetçilerden geçilmeyen bir malikâneden, yoksulluğun iyiden iyiye hissedildiği, her bir ailenin tek göz bir odada kaldığı Lunghua Kampı'na uzanan çocukluk yılları gerçekten sıra dışıdır. Yazar her ne kadar kendi çocuk dünyasında sıkıntısız, hatta eğlenceli olarak geçirse de, o yıllar bilinçaltından 40 yıl sonra *Güneş İmparatorluğu* gibi çarpıcı bir eser olarak çıkacaktır. Genç yaşlarda sürrealist ressamların büyüsüne kapılıp zihninde canlanan olağanüstü hikâyeleri yazmak adına Tıp eğitimini yarıda bırakacak kadar cesurdur Ballard. Üstelik ebeveyninin desteğinden yoksun gerçekleştirir bunu. Ama çok sevdiği ve genç yaşta kaybettiği karısı Mary ona gereken desteği verir. Ve bir de "hayatın gerçek mucizeleri" olarak nitelendirdiği üç çocuğunu...

Seyahatler, günlük koşuşturmalar, dostlar, ayrılıklar, ölümler ve kişisel trajediler vardır hayatında. Bir de bilimkurgu edebiyatı ve bu çerçevede yazılan bir dolu öykü ve roman. Karısını kaybedip çocuklarına hem anne hem baba olmak zorunda kaldığında da aynı şekilde devam eder hayatına.

Romanları insan zihninin karanlık köşelerinde dolanır ve okuru çoğu kez zorlar. *Vahşet Sergisi*'nde şöhretin tek kelimeyle en önemli şey olduğu ve şiddetin gözler önüne serildiği 60'lı yılları anlatır; *Çarpışma*'da ise arabalarla cinsel fanteziler arasında bağ kurar. "Çıplak" ve "kirli" bir dille yazar; o yüzden eleştirilir, hatta yasaklanmak istenir.

Ama o bildiği yolda yürür hep. Sevdiği insanlarla, özellikle de çocuklarıyla geçirdiği zamanları önemser. Ve ikinci bir şans olarak yeniden aşkı bulduğu Claire Walsh hayatında olduğu için kendini yeterince tamamlanmış ve mutlu hisseder.

Herkes gibidir çoğu kez ve bir o kadar da sıra dışı. Onun yazarlığını da zaten bu belirler.

AYRINTI•OTOBİYOGRAFİ
ISBN 978-975-539-524-1
9 789755 395241
17 TL